

**ДОСТУП
ДО АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ:**

ЗАКОНОДАВСТВО І ПРАКТИКА

**ХАРКІВ
«ПРАВА ЛЮДИНИ»
2010**

ББК 67.9(4Укр)
Д 70

Художник-оформлювач
Б.Є. Захаров

Видання здійснене за підтримки Міжнародного фонду «Відродження»
та Офісу зв'язку НАТО в Україні

Доступ до архівних документів: законодавство і практика / Харківська правозахисна група. — Харків: Права людини, 2010 р. — 416 с.

ISBN 978-617-587-018-1.

ББК 67.9(4Укр)

ISBN 978-617-587-018-1

© Є.Ю. Захаров, упорядкування, 2010
© Б.Є. Захаров, художнє оформлення, 2010
© Харківська правозахисна група, 2010

ЗМІСТ

Розділ 1. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Йоганесбурзькі принципи. Національна безпека, свобода висловлювань і доступ до інформації	7
Стаття 19. Право громадськості знати. Принципи законодавства про свободу інформації.	21
Рекомендація № R (2000) 13	36
Рекомендація № R (2002) 2	47
Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Угорська спілка громадянських свобод» проти Угорщини»	68
Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Кенеді проти Угорщини»	82
Закон про матеріали державної служби безпеки колишньої Німецької демократичної республіки (закон про матеріали Штазі) від 20 грудня 1991 р	93
Закон Про Інститут національної пам'яті — Комісії з розслідування злочинів проти польського народу від 18 грудня 1998 р	130
Закон щодо розкриття інформації про документи органів державної безпеки у період 1944–1990 рр. та зміст цих документів (зведений текст) від 18 жовтня 2006 р	170
Угорський закон № LXIII 1992 року. Про захист інформації про особу і доступ до інформації, що становить суспільний інтерес	205
Захист даних: угорський досвід. Рішення КСУ Угорщини у справах стосовно свободи інформації	224
Закон США про свободу інформації	239

Закон США про відкритість уряду («Уряд в сонячному світлі»)	250
<i>Ганс Пітер Буль</i> . Доступ до інформації: юридичні аспекти. Нове законодавство щодо архівів як продукт сучасної юридичної думки: баланс свободи інформації і захисту даних («Свобода висловлювань і приватність», № 4, 2001)	260
<i>А.П. ван Вліет</i> . Право знати, право забути? Персональна інформація в публічних архівах («Свобода висловлювань і приватність», № 4, 2001)	271
<i>Анджеї Жеплінський</i> . Право на знання архівних даних про себе. Архіви колишніх спецслужб («Свобода висловлювань і приватність», № 4, 2001)	280
<i>Антоніо Гонзалес Куїнтана</i> . Архіви служб безпеки колишніх репресивних режимів.....	290

Розділ 2. УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

<i>Євген Захаров</i> . Хрестоматійна справа Костянтина Устименка	317
<i>Костянтин Устименко</i> . Здійснення права на інформаційну приватність та практика судового захисту цього права.....	319
<i>Станіслав Шевчук</i> . Справа К.Г. Устименка та деякі проблеми виконання рішень Конституційного Суду України	328
<i>Ігор Усенко</i> . Проблеми законодавчого забезпечення і практики доступу до архівних документів	334
<i>Костянтин Новохатський</i> . Забезпечення доступу до архівних документів очима архівіста	348
<i>Євген Захаров</i> . Деякі проблеми доступу до архівних документів	354
<i>Олександра Матвійчук</i> . Колізія між правом доступу до архівних документів та правом на приватність.....	359
Рекомендації Міжнародної науково-практичної конференції «Удосконалення законодавства і практики щодо забезпечення доступу до архівної інформації в Україні»	369
Закон України про внесення змін до Закону України «Про інформацію» (проект)	372
Закон України «Про доступ до публічної інформації» (проект)	397

Розділ 1

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

*Переклад з англійської
текстів першого розділу
виконаний
Харківською правозахисною групою*

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА, СВОБОДА ВИСЛОВЛЮВАНЬ І ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ

Цей документ було вперше видано в жовтні 1995 року після міжнародної наради, скликаної ARTICLE 19, Міжнародним центром проти цензури у співпраці з Центром прикладних правових дослідів Університету Вітватерсранд у Йоганесбурзі, як один з випусків про право і діяльність засобів масової інформації в країнах-учасницях Південноафриканської угоди про спільний розвиток (ПУСР). Конференцію з цього питання було скликано в Занзібарі у жовтні 1995 року, ARTICLE 19 разом з Інститутом засобів масової інформації Південної Африки. В 1996 році Йоганесбурзькі принципи було подано на сесію Комісії ООН з прав людини в Женеві паном Абід Гуссейном, спеціальним доповідачем ООН зі свободи думки і висловлювань. Ці принципи також були рекомендовані Комісією в доповіді Дато Парам Кумарасвами, спеціального доповідача ООН з незалежності суддів та адвокатів, Комісія також посилалася на них у резолюції 1996 року про свободу висловлювань.

СЛОВО ПОДЯКИ

Ці принципи було складено та ухвалено на міжнародній нараді експертів, імена яких вказано в Додатку А. Видано Сандрою Колівер, директором видавничої програми ARTICLE 19. Цей документ було перевидано пані Ліз Скофілд та оформлено Сью Йорк.

ARTICLE 19 висловлює свою подяку Шведському агенству міжнародного розвитку за щире підтримку.

ПЕРЕДМОВА

Ці Принципи було ухвалено 1 жовтня 1995 року групою експертів з міжнародного права, національної безпеки і прав людини, скликаного

ARTICLE 19, Міжнародним центром проти цензури, за допомогою Центру прикладних правових дослідів Університету Вітватерсранд в Йоганесбурзі.

Ці Принципи ґрунтуються на міжнародних і регіональних правових нормах і стандартах з захисту прав людини, поточній практиці окремих держав (втіленій, між іншим, у присудах національних судів), а також на загальних принципах права, визнаних міжнародним товариством.

Ці Принципи ніяк не спростовують чинність Сіракузьких Принципів щодо обмежень і винятків у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, а також Паризьких мінімальних стандартів щодо норм з прав людини за умов надзвичайного стану.^[1]

Преамбула

УЧАСНИКИ НАРАДИ, ЯКІ БРАЛИ УЧАСТЬ У СКЛАДАННІ ЦИХ ПРИНЦИПІВ:

- враховуючи, що згідно з принципами, проголошеними в Статуті ООН, визнання природної гідності і рівних і невід’ємних прав усіх членів людської родини є основою свободи, справедливості і міжнародного миру;
- переконані, що доконечно, аби люди не були змушені вдаватися як до останнього засобу до повстання проти тиранії і пригнічення, забезпечити права людини за допомогою верховенства права;
- знов підтверджуючи своє переконання, що свобода висловлювань і свобода інформації є конче потрібними для демократичного суспільства і важливими для його поступу і добробуту, а також для здійснення інших людських прав та основних свобод;
- зважаючи на відповідні положення Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, Конвенції ООН про права дитини, Основних принципів ООН про незалежність судових органів, Африканської Хартії прав людини і народів, Американської конвенції про права людини та Європейської Конвенції про права людини;

- занепокоєні тим, що найбрутальніші порушення прав людини та основних свобод виправдовуються урядами як необхідні для захисту національної безпеки;
- пам'ятаючи про необхідність того, якщо люди мають бути здатними наглядати за діяльністю власного уряду і брати активну участь в управлінні демократичним суспільством, щоб вони мали доступ до інформації, якою володіє уряд;
- бажаючи сприяти відвертому визнанню потреби зменшити засяг таких обмежень свободи висловлювань та інформації, які можуть накидатися в інтересах захисту національної безпеки, аби відвернути уряди від використання інтересів національної безпеки як приводу для накидання невинуватених обмежень на здійснення цих свобод;
- визнаючи необхідність правового захисту цих свобод завдяки ухвалі законів, що містять чіткі та однозначні норми, а також задовольняють істотним вимогам верховенства права; і
- знов наголошуючи на доконечності судового захисту цих свобод незалежними судами;
- погоджуються щодо цих Принципів, і рекомендують, щоб компетентні органи на національному, регіональному і міжнародному рівнях вжили заходи до поширення загальної обізнаності з цими Принципами, їх схвалення і виконання.

I. ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ

Принцип 1: Свобода думки, висловлювання та інформації

- а) Кожна особа має право вільно дотримуватися власних думок і переконань.
- б) Кожна особа має право вільно висловлювати свої думки, яке включає свободу шукати, одержувати і поширювати будь-яку інформацію та ідеї попри державні кордони, усно, письмово або друком, художніми формами або будь-якими іншими засобами масової інформації за власним вибором.
- в) Користування цими правами, передбачене у параграфі б), може підлягати обмеженням на певних підставах, визначених міжнародним правом, серед них і в інтересах захисту національної безпеки.

- г) Жодне обмеження свободи висловлювань або інформації на підставі захисту національної безпеки не може накидатися, якщо уряд неспроможний довести, що таке обмеження приписано законом і є необхідним у демократичному суспільстві для захисту законних інтересів національної безпеки.^[2] Тягар доказування законності такого обмеження покладається на уряд.

Принцип 1.1: Приписаний законом

- а) Будь-яке обмеження свободи висловлювань або інформації повинно бути приписано законом. Закон має бути доступним, однозначним та містити чіткі і точні формулювання, щоб дозволити особі передбачати, чи не коїть вона правопорушення.
- б) Закон має містити належні гарантії проти зловживань, серед них об'єктивну, всебічну та правосильну перевірку законності такого обмеження незалежним судом або трибуналом.

Принцип 1.2: Захист законних інтересів національної безпеки

Будь-яке обмеження свободи висловлювань або інформації, яке уряд прагне обґрунтувати захистом інтересів національної безпеки, повинно мати істинною метою і наочним результатом захист законних інтересів національної безпеки.

Принцип 1.3: Необхідний у демократичному суспільстві

Для з'ясування, чи необхідне обмеження свободи висловлювань та інформації для захисту законних інтересів національної безпеки, уряд повинен довести, що:

- а) певне висловлювання або інформація наражає на серйозну небезпеку законні інтереси національної безпеки;
- б) накинута обмеження є якнайменш суворим засобом захистити такі інтереси; а також
- в) обмеження є сумісним з принципами демократії.

Принцип 2: Законний інтерес національної безпеки

- а) Обмеження, яке має бути виправдане захистом інтересів національної безпеки, є незаконним, хіба що його істинною метою і наочним результатом є захист існування країни або її територіальної цілісності проти застосування або загрози застосування

сили, або її здатності відповідати на застосування або загрозу застосування сили, як від зовнішніх чинників, як-от військової агресії, так і від чинників внутрішніх, наприклад, підбурення до повалення уряду силою.

- б) Зокрема, обмеження, яке має бути виправдане захистом інтересів національної безпеки, є незаконним, якщо його істинною метою і наочним результатом є захист інтересів, які не стосуються національної безпеки, серед них, наприклад, захист «престижу уряду» або захист від викриття правопорушень, або ж приховування інформації про діяльність державних установ, або щеплення певної ідеології, або придушення мирних акцій протесту.

Принцип 3: Надзвичайний стан

Під час дії надзвичайного стану, який загрожує існуванню країни, і наявність якого офіційно і законно оголошено згідно з нормами національного і міжнародного права, держава може накласти обмеження на свободу висловлювань та інформації, проте лише такою мірою, яка суворо відповідає вимогам певної ситуації, і лише допоки вони не стають несумісними з іншими зобов'язаннями уряду згідно з міжнародним правом.

Принцип 4: Заборона дискримінації

Обмеження свободи висловлювань, бодай на підставі інтересів захисту національної безпеки, в жодному разі не повинно передбачати дискримінацію на підставі раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного або соціального походження, громадянства, майнового стану, народження або інших статусних обставин.

II. ОБМЕЖЕННЯ СВОБОДИ СЛОВА

Принцип 5: Захист особистої думки

Нікого не можна піддавати жодним обмеженням, обтяженням або санкціям на підставі особистих думок чи переконань.

Принцип 6: Способи висловлювання думок,
що можуть становити загрозу національній безпеці

Згідно з Принципами 15 і 16, особа може бути покарана за висловлювання як таке, що загрожує інтересам національної безпеки, тільки якщо уряд спроможеться довести, що:

- а) висловлювання прямо спрямоване на підбурення до насильства;
- б) висловлювання, імовірно, матиме наслідком спалахи такого насильства;
- в) існує прямий і негайний причинний зв'язок між висловлюванням та імовірністю спалаху такого насильства або дійсним спалахом.

Принцип 7: Захист свободи висловлювань

а) Згідно з Принципами 15 і 16, мирне користування правом на свободу висловлювань не повинно вважатися загрозою для національної безпеки або піддаватися будь-яким обмеженням чи покаранням. Висловлювання, які не повинні вважатися такими, що становлять загрозу для національної безпеки, включають, але не обмежуються, висловлюваннями, що:

- i) обстоюють ненасильницькі зміни політики уряду або самого уряду;
- ii) містять критичні або образливі зауваження щодо нації, держави або її символів, уряду, його установ, або окремих урядовців,^[3] або іноземної нації, держави або її символів, уряду, його установ або окремих урядовців;
- iii) містять заперечення або обстоюють заперечення — на підставі релігії, сумління або переконань — щодо військової мобілізації або служби, певного конфлікту, або застосування чи загрози застосування сили у розв'язанні міжнародних конфліктів;
- iv) спрямовані на поширення інформації про гадані порушення міжнародних стандартів з прав людини або норм міжнародного гуманітарного права.
- v) Жодна особа не повинна бути покараною за критичні або образливі зауваження щодо нації, держави або її символів, уряду, його установ, або окремих урядовців, або іноземної нації, держави або її символів, уряду, його установ або окремих

урядовців, хіба що такі зауваження прямо спрямовані та матимуть імовірним наслідком спалахи насильства.

Принцип 8: Оприлюднення дій, що можуть становити загрозу національній безпеці

Заборонено заважати висловлюванню або карати за висловлювання лише тому, що воно містить інформацію, створену організацією або про організацію, яку уряд оголосив такою, що загрожує інтересам національної безпеки або спорідненим інтересам.

Принцип 9: Використання мов національних меншин та інших мов

Висловлювання, письмові або усні, в жодному разі не підлягають забороні на підставі того, що їх подано певною мовою, зокрема, мовою національної меншини.

Принцип 10: Незаконне обмеження свободі висловлювань третіми особами

Уряди повинні вживати належні заходи задля запобігання окремим особам або групам осіб незаконно заважати мирному здійсненню свободи висловлювань, навіть коли висловлювання засуджують уряд або політику уряду. Зокрема, уряди повинні засудити незаконні дії, спрямовані на обмеження свободи висловлювань, а також розслідувати такі справи і віддавати винуватців під суд.

III. ОБМЕЖЕННЯ СВОБОДИ ІНФОРМАЦІЇ

Принцип 11: Загальні норми доступу до інформації

Кожна особа має право одержувати інформацію від органів влади, також і інформацію стосовно національної безпеки. На це право не можна накидати жодних обмежень на підставі захисту інтересів національної безпеки, хіба що уряд спроможеться довести, що це обмеження приписане законом і є необхідним у демократичному суспільстві для захисту законних інтересів національної безпеки.

Принцип 12: Вузьке розуміння винятків в інтересах національної безпеки

Держава не може повністю відмовляти у доступі до будь-якої інформації стосовно національної безпеки, але повинна визначити в законах тільки такий специфічний і вичерпний перелік видів інформації, які треба приховувати заради захисту законних інтересів національної безпеки.

Принцип 13: Громадський інтерес в оприлюдненні інформації

В усіх законах і нормативних актах стосовно права одержувати інформацію, громадський інтерес в обізнаності з цією інформацією повинен мати пріоритет.

Принцип 14: Право на незалежний контроль за спростуванням інформації

Держава повинна вжити належні заходи, щоб право одержувати інформацію набрало реальної чинності. Ці заходи повинні зобов'язувати органи влади, якщо вони заперечують інформаційному запиту, визначити підстави таких дій на письмі і якомога швидше; а також забезпечувати право контролю незалежного органу щодо змісту і законності такої відмови, серед них і певну форму судового контролю щодо законності відмови. Орган контролю повинен мати право перевіряти приховану інформацію^[4].

Принцип 15: Загальні норми оприлюднення секретної інформації

Жодна особа не повинна бути покараною на підставі захисту інтересів національної безпеки за оприлюднення інформації, якщо 1) оприлюднення не становить дійсного або імовірного порушення законних інтересів національної безпеки, або 2) громадський інтерес в обізнаності з цією інформацією є більшим за шкоду від її оприлюднення.

Принцип 16: Інформація, одержана на посаді державного службовця

Жодна особа не повинна піддаватися будь-яким утискам на підставі захисту інтересів національної безпеки за оприлюднення інформації, яку вона одержала на підставі виконання державної служби, якщо громадський інтерес в обізнаності з цією інформацією є більшим за шкоду від її оприлюднення.

Принцип 17: Інформація в державних справах

Якщо інформація вже стала загально відомою, байдуже, в законний чи в незаконний спосіб, право громадськості бути обізнаною з цією інформацією матиме пріоритет щодо будь-якого обґрунтування спроб зупинити далі поширення такої інформації.

Принцип 18: Захист джерел інформації журналістів

Захист національної безпеки не повинен використовуватися як підстава для примушування журналістів викрити джерела конфіденційної інформації.

Принцип 19: Доступ до заказаних зон

Будь-яке обмеження вільного обміну інформацією не повинно суперечити цілям гуманітарного права і правам людини. Зокрема, уряди не повинні заважати журналістам або представникам міжурядових чи неурядових організацій, уповноваженим наглядати за додержанням прав людини або гуманітарних стандартів, відвідувати території, щодо яких є розумні підстави гадати, що там кояться або щойно скоїлися порушення прав людини або гуманітарного права. Уряди не повинні висилати журналістів або представників таких організацій з територій, де точаться насильство або збройні конфлікти, хіба що їхня присутність наражатиме на очевидний ризик безпеку інших осіб.

IV. ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ТА ІНШІ ПИТАННЯ

Принцип 20: Загальні норми правового захисту

Кожна особа, обвинувачена у скоєнні злочину проти національної безпеки^[5], який містить висловлювання або інформацію, має право на всі засоби правового захисту, які передбачено принципом верховенства права і нормами міжнародного права. Вони охоплюють, але не обмежуються ними, такі права:

- а) право на презумпцію невинуватості;
- б) право не піддаватися свавільному затриманню;

- в) право бути належно поінформованим мовою, яку особа розуміє, про обвинувачення і наявні докази проти себе;
- г) право на вільний доступ до адвоката за власним вибором;
- д) право на судовий розгляд без невинуваних зволікань;
- е) право мати досить часу для підготовки власного захисту;
- є) право на справедливий і публічний розгляд справи незалежним і неупередженим судом чи трибуналом;
- ж) право допитувати свідків обвинувачення;
- з) право заперечувати подання доказів суду, якщо обвинуваченого не повідомили про такі докази і особа не мала змоги спростувати ці докази; а також
- и) право апелювати до незалежного суду або трибуналу, компетентного переглянути присуд на підставах права або фактів і касувати такий присуд.

Принцип 21: Засоби правового захисту

Всі засоби правового захисту, також і спеціальні, як-от habeas corpus або amparo, повинні надаватися усім особам, обвинуваченим у скоєнні злочинів проти національної безпеки, також під час надзвичайних обставин, які загрожували існуванню країни, як їх було визначено у Принципі 3.

Принцип 22: Право на розгляд справи незалежним судом

- а) За вибором обвинуваченого, кримінальне обвинувачення у скоєнні злочину проти національної безпеки має розглядатися судом присяжних, якщо такий орган існує, або ж справді незалежними суддями. Розгляд справ осіб, обвинувачених у скоєнні злочинів проти національної безпеки, суддями, чия незалежність не гарантована, презюмується як порушення права на розгляд справи незалежним судом.
- б) В жодному разі цивільну особу не може судити за скоєння злочину проти національної безпеки військовий суд чи трибунал.
- в) В жодному разі цивільну особу або вояка не може судити тимчасовий або спеціально створений національний суд чи трибунал.

Принцип 23: Попередня цензура

Висловлювання не повинні підлягати попередній цензурі в інтересах захисту національної безпеки, окрім часу дії надзвичайного стану, який загрожує існуванню країни згідно з умовами, наведеними у Принципі 3.

Принцип 24: Надмірні покарання

Жодна особа, засіб масової інформації, політична або інша організація не повинні піддаватися таким санкціям, обмеженням або покаранням за скоєння злочинів проти національної безпеки, що зачіпають свободу висловлювань чи інформації, котрі є несумірними з тяжкістю дійсно скоєного ними злочину.

Принцип 25: Співвідношення цих Принципів з іншими стандартами

Ніщо в цих Принципах не повинно тлумачитися як таке, що обмежує будь-які права чи свободи людини, визнані міжнародними, регіональними або національними правовими нормами і стандартами.

ДОДАТОК А

Наступні експерти брали особисту участь у Нараді, яка склала ці Принципи. Організації і членство зазначено тільки з метою ідентифікації.

Лорел Ангус, виконавчий директор, Центр прикладних правових дослідів, Університет Вітватерсранд, Південна Африка;

Лоренс Бір, професор громадянських прав, факультет управління та права, Лафайет коледж, США;

Джефрі Біндмен, адвокат, Біндмен і партнери, Лондон, Великобританія;

Дана Бріскмен, директор з правових питань, Асоціація на підтримку громадянських прав, Ізраїль;

К.С. Венкатесваран, адвокат, Індійська асоціація адвокатів, викладач, юридичний факультет, Ольстерський Університет, Північна Ірландія;

Феліпе Гонзалес, професор права, Університет Дієго Порталес, Сантьяго, Чилі, і юридичний радник для Латинської Америки, Міжнародна група юристів з прав людини, Вашингтон, США;

Пол Гофман (голова Конференції), адвокат в справах засобів масової інформації, Лос-Анджелес, США;

Петер Дановські, Дановські і партнери, Стокгольм, Швеція;

Еманюель Дерйо, професор права засобів масової інформації, Університет Париж-2, співредактор «Лежіпрес», Париж, Франція;

Френсіс Д'Соуза, виконавчий директор, ARTICLE 19, Лондон, Великобританія;

Елізабет Івет, адвокат, член Комісії ООН з прав людини і юрисконсульт, Сідней, Австралія;

Гітобу Іманьяра, адвокат Високого суду Кенії і головний редактор «Найробіського юридичного місячника», Кенія;

Керим Їлдиз, виконавчий директор, програма з прав людини для курдів, Лондон, Великобританія;

Ліна Йоганесен, програма засобів масової інформації, Центр прикладних правових дослідів, Університет Вітватерсранду, Йоганесбург, Південна Африка;

Річард Карвер, консультант програм для Африки, ARTICLE 19, Лондон, Великобританія;

Сандра Колівер, директор правничої програми, ARTICLE 19, Вашингтон, США;

Лоренс Ластгартен, професор права, Університет Саутгемптона, Великобританія

Раймонд Лоув, голова, Інститут свободи висловлювань, Йоганесбург, Південна Африка;

Джілберт Маркус, адвокат Верховного Суду Південної Африки, Йоганесбург, Південна Африка;

Кейт Мартін, виконавчий директор, Центр досліджень національної безпеки, Вашингтон, США;

Пол Мегоні, заступник архіваріуса, Європейський суд з прав людини, Рада Європи^[6];

Хуан Е. Мендес, юрисконсульт, Варта прав людини, Нью-Йорк, США;

Браніслав Мілінкович, редактор, «Огляд міжнародних справ», Белград, Федеративна Республіка Югославія;

Етьєн Музейнік, професор права, Університет Вітватерсранду, Йоганесбург, Південна Африка;

Мамаду Н'Дао, адвокат з прав людини і юрисконсульт, Інститут Паноса, Дакар, Сенегал;

Ендрю Ніколь, королівський адвокат, корпорація Доті-стріт, Лондон, Великобританія;

Енн Ноутон, директор з видавничих справ, ARTICLE 19, Лондон, Великобританія;

Давід Петрашек, радник з питань правової політики і мандатів, Міжнародна Амністія, Лондон, Великобританія;

Лора Поллекат, виконавчий директор, Юристи за права людини, Преторія, Південна Африка;

Джон Сангва, «Сімеза, Сангва і партнери», Лусака, викладач, юридичний факультет, Університет Замбії;

Сергій Сироткін, Комісія з прав людини, Москва, Росія;

Малкольм Сمارт, заступник виконавчого директора, ARTICLE 19, Лондон, Великобританія;

Таня Сміт, Центр ООН з прав людини, Женева, Швейцарія;

Солі Сорабджі, старший адвокат, Верховний Суд Індії, Делі, Індія;

Ян Ван Чжу, адвокатська фірма Дуксу, Сеул, Південна Корея;

Кью Го Юм, професор, Школа журналістики і телебачення Кронкайта, Університет штату Аризона, США.

Переклад з англійської Олександра Винникова

^[1] Сіракузькі Принципи ухвалено у травні 1984 року групою експертів, скликаною Міжнародною комісією юристів, Міжнародною асоціацією з кримінального права, Американською асоціацією на підтримку Міжнародної комісії юристів, Інститутом прав людини Урбана Моргана, а також Міжнародним інститутом вищих студій у кримінальних науках. Паризькі мінімальні стандарти було ухвалено у квітні 1984 року групою експертів під егідою Асоціації міжнародного права.

^[2] В цих Принципах «демократичним суспільством» визнається таке, в якому уряд є справді підзвітним іншій установі або органу; вільні періодичні вибори здійснюються на підставі загального і рівного виборчого права таємним голосуванням, що гарантує вільне волевиявлення вибор-

ців; політичні групи вільно організують опозицію уряду; дійові правові гарантії основних прав забезпечуються незалежною судовою системою. Це формулювання ґрунтується на дефініції конституційного правління, яку подав професор С.А. де Сміт у праці «Британська Співдружність та її конституція» (Лондон: Stevens & Sons, 1964), стор. 106, що містить посилання на статтю 25 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права.

^[3] У цих Принципах «урядовцями» визнаються глава держави, глава уряду, всі службовці уряду, серед них міністри, всі офіцери збройних сил, служб безпеки і поліції, а також всі особи, які посідають виборні посади.

^[4] Додаткові підстави для одержання і виправлення інформації про особу в інформаційних системах такою особою, як-от право на недоторканність особистого життя, не охоплюються цими Принципами.

^[5] В цих Принципах «злочин проти національної безпеки» становить дію або недогляд, які уряд вимагає покарати задля захисту національної безпеки або споріднених інтересів.

^[6] Оскільки пан Мегоні посідає посаду міжнародного цивільного службовця, він ані ухвалював, ані заперечував цим Принципам

ПРАВО ГРОМАДСЬКОСТІ ЗНАТИ

ПРИНЦИПИ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО СВОБОДУ ІНФОРМАЦІЇ

СТАТТЯ 19*

МІЖНАРОДНИЙ ЦЕНТР ПРОТИ ЦЕНЗУРИ

Стаття 19 — неурядова організація, повністю залежна від пожертв (UK Charity № 327421)

Стаття 19 бере своє ім'я і мету від Статті 19 Загальної декларації прав людини

«Кожна людина має право на свободу переконань і на вільний їх вияв; це право передбачає свободу безперешкодно дотримуватися власних переконань і свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів.»

Стаття 19 працює неупереджено і систематично для того, щоб якомога ширше протистояти цензурі в усьому світі. Ми працюємо від імені жертв цензури — осіб, на яких було здійснено фізичний напад, убитих, несправедливо ув'язнених, обмежених в їхньому праві на пересування чи звільнених з їхньої роботи; друкованих ЗМІ та теле- і радіокомпаній, які підпали під цензуру, які було заборонено чи яким загрозували; організації, в тому числі політичні групи і профспілки, яких переслідували, забороняли, чи примушували мовчати.

Програма досліджень, публікації, кампанії і юридичне втручання **Стаття 19** спрямоване проти цензури в її різних формах. Ми розглядаємо індивідуальну відповідність країн міжнародним стандартам

* © СТАТТЯ 19, Лондон, ISBN 1 902598 10 5, червень 1999.

захисту права на свободу висловлювань і роботи на урядовому і міжурядовому рівнях для сприяння більшій повазі до цього фундаментального права.

Стаття 19 заснувала широку міжнародну мережу зацікавлених осіб і організацій, які сприяють обізнаності з випадками цензури і беруть участь в окремих справах.

ПОДЯКИ

Проект цих принципів було написано Тобі Менделем (Toby Mendel), головою Юридичної Програми «СТАТТІ 19». Вони являють собою результат тривалого процесу вивчення, аналізу і консультацій, що здійснювалися під наглядом «СТАТТІ 19» і використовують широкий досвід і співпрацю з організаціями-партнерами в багатьох країнах в усьому світі. Документ було відредаговано і набрано Ілянєю Кравіц (Ilana Cravitz), службовцем по зв'язкам «СТАТТІ 19», а передмову було написано Ендрю Пуддефатом (Andrew Puddephat), виконавчим директором «СТАТТІ 19».

ВСТУП

Інформація — це кисень демократії. Якщо люди не знають, що відбувається в їхньому суспільстві, якщо дії тих, хто ними править, приховані, тоді вони не зможуть брати значної участі у справах такого суспільства. Але інформація необхідна не лише людям — це суттєва частина доброго правління. Поганий уряд потребує таємності для існування. Це дозволяє процвітати неефективності, марнотратству і корупції. Як відзначав Амартья Сен (Amartya Sen), економіст, лауреат Нобелівської премії, в країні з демократичною формою правління і відносно вільною пресою ніколи не було значного голоду. Інформація дозволяє людям уважно придивлятися до дій уряду і є основою для відповідних інформаційно обґрунтованих дискусій з приводу цих дій.

Більшість урядів, однак, віддають перевагу здійсненню своїх обов'язків у таємниці. У суахілі, одне зі слів на позначення уряду означає «велика таємниця». Навіть демократичні уряди хотіли б проводити

більшу частину своєї діяльності подалі від очей громадськості. І уряди можуть знайти причини для збереження таємності — інтереси національної безпеки, громадського порядку і ширший суспільний інтерес — ось декілька прикладів. Дуже часто уряди ставляться до офіційної інформації, більше як до своєї власності, ніж до того, що вони одержують або зберігають від імені народу.

Тому «СТАТТЯ 19» розробила низку міжнародних принципів щоб встановити стандарти, на основі яких будь-хто може визначити, чи насправді закони його країни дозволяють мати доступ до офіційної інформації. Вони ясно і точно викладають способи, за допомогою яких уряди можуть досягти максимуму відкритості у відповідності з найкращими міжнародними стандартами і практикою.

Принципи є важливими як стандарти, однак обмежуватися виключно ними недостатньо. Вони вимагають використання — учасниками кампанії, правниками, обраними представниками і державними посадовими особами. Вони потребують застосування в особливих обставинах, які постають перед кожним суспільством, людьми, які розуміють їхню важливість і використовують їх для прозорої діяльності уряду. Ми публікуємо ці принципи для сприяння покращанню управління і відповідальності і посилення демократії в усьому світі.

ПЕРЕДУМОВИ

Ці принципи викладають стандарти для національної і міжнародної систем правління, які впроваджують в життя право на свободу інформації. Первинно вони призначалися для національного законодавства стосовно свободи інформації чи доступу до офіційної інформації, але однаково застосовуються до інформації, яку зберігають міжурядові органи, такі як ООН чи Європейський Союз.

Принципи базуються на міжнародному і регіональному праві, розвиваючи державну практику (як це відображається, *inter alia*, в національних законах і судових рішеннях національних судів) і загальних принципах права, визнаних співдружністю націй. Вони є продуктом тривалого процесу вивчення, аналізу і консультацій, що відбувалися

під наглядом організації «СТАТТЯ 19», і використовують широкий досвід співпраці з організаціями-партнерами в багатьох країнах світу.

Принцип 1. МАКСИМАЛЬНЕ ОПРИЛЮДНЕННЯ

Законодавство про свободу інформації повинно керуватися принципом максимального оприлюднення

Принцип максимального оприлюднення встановлює презумпцію, яка полягає в тому, що вся інформація, яку зберігають державні органи влади, підлягає оприлюдненню і що цю презумпцію може бути подолано тільки в дуже обмеженому числі випадків (див. Принцип 4). Цей принцип містить основне логічне обґрунтування, яке лежить в основі самої концепції свободи інформації. В ідеалі він повинен бути передбаченим в Конституції, для того, щоб чітко визначити, що доступ до офіційної інформації є основним правом. Основною метою законодавства повинно бути впровадження максимального оприлюднення у практику.

Публічні органи мають обов'язок оприлюднювати інформацію, і кожний член суспільства має відповідне право отримувати інформацію. Кожний, хто перебуває на території країни повинен отримувати користь від цього права. Використання цього права не повинно вимагати від осіб демонстрування особливого інтересу до цієї інформації. Якщо державна влада намагається заборонити доступ до інформації, вона повинна нести відповідальність щодо обґрунтування відмови на кожному етапі розгляду справи. Інакше кажучи, державна влада повинна довести, що інформація, яку вона бажає приховати, підпадає під сферу режиму виключень, який деталізовано нижче.

Визначення

Як термін «інформація», так і термін «публічні органи» повинні глумчатися широко.

«Інформація» включає всі записи, які знаходяться у публічних органах, незалежно від форми, в якій інформація зберігається (документи, магнітофонна стрічка, електронний запис, тощо), їхні джерела (чи її було створено публічним органом, чи якоюсь іншою організацією) і дату ство-

рення. Законодавство повинно також застосовуватися до записів, які були засекречені, надаючи їх такій самій перевірці, як і всі інші записи.

З точки зору оприлюднення інформації визначення «публічних органів» повинно фокусуватися на типі послуги, яка надається більше ніж на формальних дефініціях. З цією метою воно повинно охоплювати всі гілки і рівні управління, включаючи місцеве самоврядування, виборні органи, органи, які діють у відповідності до передбачених законом повноважень, державні галузі промисловості і відкриті акціонерні товариства, позавідомчі організації і комітети, які хоч і призначаються урядом, але працюють незалежно від нього (квазінеурядові організації), судові органи і приватні організації, які виконують публічні функції (наприклад, підтримування доріг, експлуатація залізниць). Самі приватні організації також повинні бути включеними, якщо вони зберігають інформацію, розкриття якої імовірно зменшить ризик шкоди головним суспільним інтересам, таким, як стан довкілля і здоров'я населення. Міжурядові організації повинні також підкорятися режиму свободи інформації, що базується на принципах, викладених в даному документі.

Знищення записів

Для того, щоб захистити цілісність і доступність записів, закон повинен передбачати, що перешкодження доступу до них чи свавільне знищення записів є злочином. Закон повинен також встановлювати мінімальні стандарти стосовно переховування і зберігання записів публічними органами. Від таких інституцій слід вимагати надання необхідних ресурсів і уваги з тим, щоб публічне зберігання записів було відповідним чином гарантоване. Для того, щоб запобігти будь-якій спробі виправлення чи заміни змісту записів, обов'язок щодо оприлюднення повинен застосовуватися до самої форми записів, а не лише до змісту інформації, яку вони містять.

Принцип 2. ОБОВ'ЯЗОК ПУБЛІКУВАТИ

Публічні органи повинні бути зобов'язаними публікувати ключову інформацію

Свобода інформації передбачає не лише те, що публічні органи погоджуються з інформаційними запитами, але також і те, що вони пуб-

лікують і широко розповсюджують документи, які викликають значне зацікавлення громадськості, за винятком лише обґрунтованих обмежень, зумовлених станом ресурсів чи обсягом компетенції. Яку саме інформацію має бути опубліковано залежатиме від того, наскільки вона пов'язана з цим публічним органом. Закон повинен встановлювати як загальний обов'язок публікувати інформацію, так і її ключові категорії, що підлягають опублікуванню.

Публічні органи повинні, принаймні, бути зобов'язаними опублікувати наступні категорії інформації:

- оперативна інформація про те, як публічна організація функціонує, включаючи кошти, цілі, перевірені рахунки, стандарти, досягнення тощо, особливо якщо орган надає безпосередні послуги суспільству;
- інформація на будь-які запити, скарги чи інші безпосередні дії, які члени суспільства можуть здійснити по відношенню до цієї публічної організації;
- інструкції стосовно процедур, за посередництвом яких члени суспільства можуть втрутитися в основну політику чи внести законодавчі пропозиції;
- визначення типів інформації, якими володіє ця інституція і форми, в яких ця інформація зберігається;
- зміст будь-яких адміністративних чи політичних рішень, що впливають на суспільство, разом з причинами прийняття подібних рішень і матеріали щодо обґрунтування їх необхідності.

Принцип 3. СТИМУЛЮВАННЯ ВІДКРИТОГО УРЯДУ

Публічні органи повинні активно сприяти відкритому уряду

Інформування громадян про їхні права і сприяння культурі відкритості уряду є головним, що має на меті здійснення законодавства про свободу інформації. Адже досвід різних країн показує, що непокірні цивільні служби можуть підривати навіть найбільш прогресивне законодавство. Ось чому стимулююча урядову відкритість діяльність є основним компонентом режиму свободи інформації. Це та ділянка, де специфічна активність може змінюватися від країни до країни, залежно від таких факторів, як спосіб організації цивіль-

них служб, головні обмеження свободи оприлюднення інформації, рівень освіченості і ступінь обізнаності суспільства в цілому. Отже, закон повинен вимагати, щоб відповідні ресурси і увагу було приділено сприянню цілям законодавства.

Публічна освіта

Зазвичай право повинно містити положення про публічну освіту і поширення відомостей стосовно права на доступ до інформації, визначати сферу відкритої для ознайомлення інформації і способи, якими це право може бути реалізоване. В країнах, де розповсюдження газет чи освіченість населення знаходиться на низькому рівні, телерадіомовлення є особливо важливим засобом розповсюдження інформації і освіти. Повинні бути вивчені також інші творчі альтернативи, зокрема такі, як публічні збори чи пересувні кінозали. В ідеалі подібні види діяльності повинні здійснюватися як окремими публічними органами, так і спеціально створеними і відповідно фінансованими державними службами.

Закріплення культури офіційної таємниці

Закон повинен забезпечувати певні механізми для формування культури забезпечення урядової таємниці. Останні повинні передбачати тренінги зі свободи інформації для тих або інших службовців. Такі тренінги повинні розвивати: усвідомлення важливості і меж свободи інформації; процесуальні механізми доступу до інформації, ефективного зберігання інформаційних записів; усвідомлення меж захисту інформаторів; визначення видів інформації, яку відповідні інституції зобов'язані публікувати.

Державні органи, відповідальні за публічну освіту, повинні грати певну роль в стимулюванні атмосфери відкритості уряду. Ініціативи можуть передбачати як стимули для публічних органів, що діють в цій ділянці належним чином, так і кампанії спрямовані на глибше усвідомлення проблем таємності. Зокрема, це можуть бути комунікаційні кампанії заохочення органів, які досягли поліпшення, а також кампанії критики щодо тих, хто в своїй діяльності залишився надміру таємним. Ще одна можливість — це складання річного звіту перед парламентом і (або) його органами стосовно існуючих проблем і певних досягнень.

Сюди можна включати також відомості про заходи, вжиті для поліпшення публічного доступу до інформації та про все ще наявні обмеження вільного перетікання інформації (включно із заходами, що плануються до застосування, наприклад, в майбутньому році).

Публічним органам повинно надаватися сприяння щодо прийняття внутрішніх кодексів про доступ до інформації та відкритість.

Принцип 4. ОБМЕЖЕНА СФЕРА ВИКЛЮЧЕНЬ

Виключення повинні бути ясними, описуватися вузько і підлягати суворому контролю стосовно категорій «шкоди» і «суспільних інтересів»

Всі індивідуальні запити щодо одержання інформації від публічних організацій повинні прийматися, якщо публічні організації не зможуть довести, що дана інформація підпадає під дію обмеженого режиму виключень. Відмова оприлюднити інформацію є не виправданою, якщо публічні організації не можуть показати, що інформація пройшла суворий трискладовий тест.

Трискладовий тест

- інформація повинна мати відношення до легітимної мети, передбаченої законом;
- оприлюднення інформації повинно загрожувати спричиненням суттєвої шкоди вказаній легітимній меті;
- шкода, яка може бути заподіяною вказаній меті повинна бути вагомішою, ніж суспільний інтерес в отриманні інформації.

Жоден публічний орган не повинен повністю виключатися з під дії закону, навіть якщо більшість його функцій потрапляє в зону виключень. Це положення має застосовуватися до всіх гілок влади (виконавчої, законодавчої і судової), так само як і до всіх державних функцій (включаючи, наприклад, функції органів безпеки і оборони). Нерозголошення інформації повинно ґрунтуватися на послідовному розгляді всіх належних обставин справи.

Обмеження, метою яких є захист уряду від перешкод або приховування правопорушень не може бути виправданим.

Легітимні цілі, що виправдовують виключення

Повний список легітимних цілей, які можуть виправдати нерозголошення інформації, повинен бути передбаченим законом. Цей список має включати тільки ті інтереси, які визначають законні підстави для відмови в оприлюдненні документів і обмежуватися лише такими питаннями, як правозастосування, забезпечення режиму приватності, національна безпека, комерційна таємниця та інші конфіденційні відомості, громадська чи індивідуальна безпека, ефективність і цілісність процесу прийняття рішень владою.

Виключення повинні бути описаними вузько, щоб уникнути включення матеріалу, який насправді не шкодить легітимним інтересам. Вони повинні базуватися більше на змісті документу, ніж на його віднесенні до певної категорії. Для того, щоб відповідати цим стандартам, виключення повинні бути, де це є необхідним, обмеженими в часі. Наприклад, аргументи на користь засекречування інформації, що стосується інтересів національної безпеки, можуть повністю зникнути після усунення специфічної загрози цій безпеці.

Відмова повинна відповідати тесту щодо суттєвості шкоди

Не є достатнім, щоб інформація просто належала до сфери легітимної мети (цілі), передбаченої законом. Публічні органи повинні також довести, що оприлюднення інформації може спричинити суттєву шкоду зазначеній цілі. В деяких випадках розголошення інформації може одночасно принести як користь, так і шкоду. Наприклад, виявлення корупції в армії може, на перший погляд, послабити національну оборону, але через певний час воно ж допоможе ліквідувати корупцію і посилити збройні сили. Для того, щоб нерозголошення було законним, його причинно-наслідковий ефект повинен нести в собі загрозу спричинення суттєвої шкоди легітимній цілі.

Переважання громадського інтересу

Навіть якщо вдалося б показати, що розголошення інформації може спричинити суттєву шкоду легітимній цілі, інформація однаково підлягає оприлюдненню, якщо громадська користь від її розголошення переважає шкоду. Наприклад, певна інформація може бути приватною за походженням, але водночас розкривати дані щодо високого рівня ко-

рупції в уряді. В таких випадках шкода легітимній цілі повинна переважати суспільним зацікавленням в оприлюдненні даних відомостей. Там, де громадський інтерес є більш значним, закон повинен захищати оприлюднення інформації.

Принцип 5. ПРОЦЕДУРА ОТРИМАННЯ ДОСТУПУ

Запити стосовно надання інформації повинні опрацьовуватися швидко і справедливо, а перегляд відмов має бути доступним і незалежним

Процес прийняття рішень стосовно інформаційних запитів повинен здійснюватися на трьох різних рівнях: на рівні публічного органу; апеляції до незалежного адміністративного органу; апеляції до суду. Там, де це необхідно, повинні бути передбачені заходи, спрямовані на гарантування повного доступу до інформації для окремих груп, зокрема тих, хто не може читати або писати, спілкуватися мовою записів, хто страждає від каліцтва, наприклад, сліпоти.

Всі публічні органи повинні вимагати встановлення відкритих та доступних внутрішніх систем для забезпечення права громадськості отримувати інформацію. Загалом, організації повинні призначити певну особу, яка відповідає б за обробку інформаційних запитів з метою гарантування її відповідності закону.

Від публічних органів повинно також вимагатися сприяння тим прохачам, чиї запити пов'язані з вже опублікованою інформацією, або є нечіткими, надмірно широкими чи такими, що потребують переформулювання. З іншого боку, публічні органи повинні мати можливість відкинути незначні чи сутяжницькі запити. Публічні органи не повинні надавати особам інформацію, яка міститься в уже надрукованих публікаціях, але вони повинні спрямувати прохача до джерел такої інформації.

Закон повинен передбачати суворі обмеження в часі щодо обробки запитів і вимагати, щоб будь-які відмови супроводжувалися вагомими письмово викладеними причинами.

Апеляції

Яким ефективним не було б забезпечення доступу до інформації, воно повинно передбачати можливість адміністративної апеляції до вищого органу публічної влади, який міг би переглянути первинне рішення.

Отже закон повинен передбачати право апеляції особи до незалежного адміністративного органу стосовно відмови публічного органу оприлюднити інформацію. Це може бути такий орган, як омбудсмен, комісія з прав людини, або орган, спеціально створений для цієї мети. В останньому випадку він повинен відповідати певним стандартам і мати певні повноваження. При цьому необхідно гарантувати не тільки його формальну незалежність, але й встановити певні процедури, на основі яких відбувається призначення його голови і(або) наглядової ради.

Призначення керівництва повинно здійснюватися представницьким органом, зокрема таким, як всепартійний парламентський комітет. При цьому процедура повинна бути відкритою і дозволяти втручання в неї суспільства, наприклад, на рівні висунення кандидатур. Від осіб, призначених до такого органу, повинна вимагатися відповідність жорстким стандартам професіоналізму, незалежності і компетентності, а також здатності дотримуватися суворих правил у випадках конфлікту інтересів.

Процедуру, за якою адміністративний орган обробляє апеляції на запити щодо відмов у наданні інформації, повинно бути визначено таким чином, щоб мати можливість діяти швидко і економно у відповідності до розумних вимог. Це гарантує, що всі члени суспільства можуть отримати доступ до цієї процедури і що надмірні процедурні затримки не зруйнують мету одержання інформації від першоджерела.

Адміністративному органу повинен надаватися повний обсяг повноважень для розслідування будь-якої апеляції, включаючи здатність до примусу свідчити і, що особливо важливо, вимагати від публічних організацій забезпечення їх інформацією чи записами для їх розгляду *in camera* (без сторонніх), де це необхідно і виправдано.

Для ефективного завершення розслідування адміністративний орган повинен мати повноваження щодо направлення до суду справи, яка містить в собі докази такого перешкоджання доступу до записів чи їхнього свавільного знищення, які становлять склад кримінального злочину.

Як прохач, так і публічний орган повинні мати право апелювати до суду проти рішення вищого адміністративного органу. Такий суд повинен мати достатній обсяг повноважень для повного перегляду справи у відповідності до її ваги, а не тільки окремого питання про те, чи адміністративний орган діяв обґрунтовано. Це гарантуватиме те, що в наступних випадках вирішенню складного питання було приділено належну увагу, а також і те, що підхід до свободи вираження поглядів стане більш послідовним.

Принцип 6. КОШТИ

Надмірна вартість не повинна перешкоджати особам подавати інформаційні запити

Кошти, які отримують публічні органи за надання доступу до інформації не повинні бути настільки високими, щоб стримувати потенційних заявників. Це обумовлене тим, що за законами про свободу інформації їх основною метою є сприяння відкритому доступу до інформації. Встановлено, що довготермінове надання режиму відкритості завжди виправдовує необхідні в таких випадках витрати. Досвід значної кількості країн свідчить, що плата за доступ до інформації не є ефективним засобом компенсації витрат на забезпечення режиму свободи інформації.

В світі існують різні системи гарантій проти того, щоб платні послуги не перешкождали вільному здійсненню інформаційних запитів. В деяких законодавчих системах використовується подвійний механізм оплати, який складається з основної плати за кожний запит і диференційованої плати (залежної від вартості поновлення і зберігання інформації). Другий вид плати може бути або відмінений або значно знижений у випадку запитів щодо одержання персональної інформації, а також запитів в інтересах громадськості (наприклад, якщо мета запиту

є пов'язаною з публікацією). В деяких правових системах висока плата за комерційні запити фактично субсидує запити, що стосуються інтересів громадськості.

Принцип 7. ВІДКРИТІ ЗАСІДАННЯ

Засідання публічних органів повинні бути відкритими для громадськості

Свобода інформації включає право громадськості знати, що уряд робить від його імені, і брати участь у процесі прийняття рішень. Ось чому законодавство про свободу інформації повинно встановлювати презумпцію, згідно якої всі засідання органів управління є відкритими для громадськості.

Термін «управління» в цьому контексті в першу чергу стосується використання повноважень щодо прийняття рішень. Отже органи, які лише висловлюють поради, цим терміном не охоплюються. Політичні комітети, як і зустрічі членів певної партії не вважаються інститутами урядового управління.

З іншого боку, засідання виборних органів і їх комітетів, рад з планування чи районування, рад державних чи освітніх установ а також державних агенцій індустріального розвитку повинні бути включеними до нього.

Термін «засідання» у цьому контексті в першу чергу стосується формальних засідань, що мають офіційний статус і скликаються публічними органами з метою вирішення громадських справ. Факторами, що визначають, яке засідання є формальним, можуть бути, зокрема, умови необхідності кворуму або вимоги застосування певних процесуальних норм.

Повідомлення про засідання необхідне, якщо громадськість хоче мати справжню можливість брати в ньому участь. Отже закон повинен вимагати, щоб відповідні повідомлення про засідання були розповсюджені заздалегідь.

Засідання може бути закритим, але тільки у відповідності до встановлених процедур і лише там, де для цього є відповідні причини. Будь-

яке рішення про закритість засідання само по собі має бути відкритим для громадськості. Підстави для запровадження режиму закритого засідання можуть бути ширшими, ніж перелік виключень з права на нерозголошення, але вони не повинні бути необмеженими. Прийнятними причини для запровадження режиму закритих засідань могли б, за відповідних обставин, бути: інтереси охорони громадського здоров'я і безпеки, правозастосування чи розслідування, службові чи особисті справи, приватність, комерційні справи, інтереси національної безпеки.

Принцип 8. ОПРИЛЮДНЕННЯ СТВОРЮЄ ПРЕЦЕДЕНТ

Закони, які суперечать принципу максимального оприлюднення повинні бути змінені або скасовані

Закон про свободу інформації повинен вимагати, щоб і інше чинне законодавство тлумачилося у якомога більшій відповідності до його приписів. Там, де це неможливо, суміжне законодавство повинно підкоритися дії принципів, передбачених законами про свободу інформації.

Перелік виключень, передбачених законом про свободу інформації, повинен бути вичерпним і інші закони не повинні дозволяти його розширення. Зокрема, закони про таємницю не повинні вважати незаконними дії посадових осіб щодо розголошення інформації, яку вони повинні були оприлюднити відповідно до вимог закону про свободу інформації.

Впродовж певного часу всі закони повинні бути приведені у відповідність з принципами, що лежать в основі закону про свободу інформації.

Посадові особи повинні бути також захищеними від санкцій, які можливо застосувати з приводу обґрунтованого і добросовісного розголошення інформації, тобто проти розкриття інформації у відповідь на запит, який ґрунтувався б на засадах свободи інформації, навіть якщо пізніше виявиться, що така інформація не підлягала оприлюдненню. В протилежному випадку культура таємності, яка нині охоплює багато урядових органів буде й надалі підтримуватися посадовими особами, які можуть стати надмірно обережними стосовно запитів про інформацію, уникаючи будь-якого персонального ризику.

Принцип 9. ЗАХИСТ ІНФОРМАТОРІВ

Особи, які передають інформацію про правопорушення (інформатори) повинні бути захищеними

Особи інформаторів повинні бути захищеними від будь-яких юридичних, адміністративних або інших службових санкцій, пов'язаних з фактами розкриття інформації про правопорушення.

Термін «правопорушення» в цьому контексті включає здійснення злочину, невиконання юридичного обов'язку, судову помилку, корупцію чи шахрайство, небезпечне неналежне управління стосовно до публічного органу. Воно також включає небезпечну загрозу здоров'ю, безпеці чи довкіллю, що бувають іноді пов'язаними з особистими правопорушеннями. Інформаторам повинен надаватися захист у випадку, якщо вони діяли добросовісно чи на основі розумного переконання, що надана ними інформація була по своїй суті викривальною і стосувалася доказів про правопорушення.

В деяких країнах захист інформаторів є стандартною вимогою, що вживається у випадках передачі інформації певним особам чи наглядовим органам. Хоча такий порядок виглядає переконливим, проте інформаторам повинен надаватися захист і в тих випадках, коли цього вимагають суспільні інтереси, наприклад у випадку передачі інформації іншим особам або до ЗМІ.

Термін «суспільні інтереси» в цьому контексті міг би включати ситуації, де користь від оприлюднення перевищує шкоду, а також ситуації, де альтернативні засоби розповсюдження інформації є необхідними для захисту основних інтересів. Таке положення могло б бути застосованим в ситуаціях, коли інформатори потребують захисту від репресій, або коли існує виключно серйозна причина для розповсюдження інформації (нависла загроза громадському здоров'ю чи безпеці, ризик того, що в іншому випадку докази стосовно скоєних правопорушень будуть приховані або знищені).

**РАДА ЄВРОПИ. КОМІТЕТ МІНІСТРІВ.
РЕКОМЕНДАЦІЯ № R(2000)13 КОМІТЕТУ МІНІСТРІВ
КРАЇНАМ-ЧЛЕНАМ СТОСОВНО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ
ДОСТУПУ ДО АРХІВІВ**

**КОМІТЕТУ МІНІСТРІВ КРАЇНАМ-ЧЛЕНАМ СТОСОВНО
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ ДОСТУПУ ДО АРХІВІВ**

*(прийнятий Комітетом Міністрів 13 липня 2000 року
на 717 зустрічі членів Комітету Міністрів Ради Європи)*

Комітет Міністрів у відповідності до термінів статті 15.b Статуту Ради Європи;

Зважаючи на те, що метою Ради Європи є встановлення більш тісного союзу між її членами і що цей намір може бути досягнуто спільними діями в галузі культури;

Беручи до уваги Конвенцію про захист прав людини і основних свобод, в особливості статті 8 і 10, і Конвенцію про захист осіб стосовно автоматичної обробки персональних даних. (ETS № 108);

Беручи до уваги Рекомендацію Комітету Міністрів країнам-членам (81) 19 стосовно доступу до інформації, що перебуває у володінні державної влади і Рекомендацію Комітету Міністрів країнам-членам (91) 10 стосовно передачі персональних даних, що перебувають у володінні державних органів, третім особам;

Зважаючи на те, що архіви визнаються невід'ємним і незамінним елементом культури;

Зважаючи на те, що вони гарантують тяглість людської пам'яті;

Враховуючи підвищення інтересу суспільства до історії, інституційні реформи, які нині проходять в нових демократіях і виключний рівень змін, які мають місце в створенні документів;

Зважаючи на те, що країни ще не стали повністю демократичними аж до того, щоб кожний з жителів мав можливість дізнатися об'єктивно про елементи своєї історії;

Враховуючи складність проблем, що пов'язані з доступом до архівів як на національному, так і на міжнаціональному рівні, зумовлених конституційними і юридичними рамками, конфліктуючими вимогами прозорості і секретності, захистом права на приватність і необхідністю доступу до історичної інформації, кожне з яких по-різному сприймається суспільною думкою в кожній країні;

Знаючи бажання істориків досліджувати і громадянського суспільства краще розуміти складність історичного процесу, взагалі, і двадцятого століття, зокрема;

Усвідомлюючи, що краще розуміння недавньої європейської історії може сприяти запобіганню конфліктів;

Зважаючи на те, що з огляду на складність публікацій, пов'язаних з відкритістю архівів, необхідне прийняття європейської політики стосовно доступу до архівів, яке повинно базуватися на спільних принципах, сумісних з демократичними цінностями,

Рекомендує всім урядам країн-членів вжити всі необхідні заходи і кроки для того, щоб:

- i. Прийняти законодавство про доступ до архівів, натхненне принципами, окресленими в цій рекомендації чи привести чинне законодавство у відповідність з цими принципами;
- ii. Поширити цю рекомендацію настільки широко, наскільки можливо, для всіх органи і для всіх осіб, яких це стосується.

ДОДАТОК ДО РЕКОМЕНДАЦІЇ № R (2000) 13

ВИЗНАЧЕННЯ

1. В цілях цієї рекомендації:
 - a. Слово «архіви» має наступне значення:
 - i. Коли воно написано через маленьку літеру «а»: сукупність документів незалежно від дати, форми чи носіїв, вироблені чи

- набуті будь-якою фізичною чи юридичною особою протягом часу їхньої діяльності і переданих до Архівів для постійного зберігання; якщо інше не вказано, ця рекомендація стосується «державних архівів», тобто тих, які створені офіційними органами влади;
- ii. Коли воно написано через велику літеру «А»: державні установи, на які покладено обов'язки по зберіганню архівів;
- b. Слово «доступ» має наступні значення:
- i. Функція, приналежна Архівам, що полягає в наданні сховищ, які перебувають під їхньою опікою, в розпорядження користувачів;
 - ii. Виконання цієї функції;
- c. «доступ до архівів» значить можливість звертатися до архівних документів у відповідності до національного права. Ця точка зору на доступ не охоплює використання документів, що веде до створення вторинних матеріалів, які будуть суб'єктами особливих угод
- d. «користувач» означає особу, яка звертається до архівів, за виключенням персоналу, який працює з архівами;
- e. «захищені персональні дані» означає будь-яку інформацію, пов'язану з визначенням чи можливістю визначення особи (суб'єкта даних), яка у відповідності до законів, текстів підзаконних актів чи рішення суду не може бути суб'єктом повідомлення громадськості без ризику заподіяти шкоду інтересам цієї особи.

ТЕКСТИ ЗАКОНОДАВЧИХ І ПІДЗАКОННИХ АКТІВ

2. В європейських країнах відповідальність за викладення загальних принципів, які керують доступом до архівів, покладено на законодавство і саме тому повинно регулюватися законами парламенту. Практичне врегулювання буде розподілятися між законами і постановами, у відповідності до права кожної країни.

3. Закони і постанови, що стосуються доступу до державних архівів, повинні бути скоординованими і приведені в гармонію з законами, що стосуються споріднених сфер, в особливості з тими, які стосуються доступу до інформації, що перебуває у володінні державних органів влади і тими, які стосуються захисту даних.

4. Критерії доступу до публічних архівів, визначені в законі, повинні застосовуватися до всіх архівів цілком на всій національній території, незалежно від Архівів, відповідальних за їхнє збереження.

ЗАХОДИ, СПРЯМОВАНІ НА ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНИХ АРХІВІВ

5. Доступ до публічних архівів є правом. В політичній системі, яка поважає демократичні цінності, це право повинно надаватися всім користувачам, незалежно від їхньої національності, статусу чи функції.

6. Доступ до архівів є частиною функцій служб державних архівів, за яку, як таку, плата не повинна вноситися.

7. Законодавство повинно забезпечувати:

- a. чи то відкриття державних архівів без особливих обмежень,
- b. чи загальний період закриття.

7.1. Виключення з цього загального правила, необхідні в демократичному суспільстві, можуть, якщо настають вказані випадки, бути передбаченими для того, щоб гарантувати захист:

- a. важливих суспільних інтересів, що вимагають захисту (таких, як національна оборона, зовнішня політика і громадський порядок);
- b. приватних осіб від поширення інформації, що стосується їхнього особистого життя;

7.2. Всі виключення з загального періоду закриття, пов'язані зі зменшенням чи продовженням цього періоду, повинні мати юридичну основу. Відповідальність за будь-яке закриття чи розголошення лежить на агентстві, яке створило документи чи на адміністрації, яка здійснює нагляд за ним, якщо тільки національне законодавство не покладає цю відповідальність на окремий Архів. Будь-яке закриття понад звичайний термін повинно здійснюватися наперед визначений період, в кінці якого дані повинні бути відкритими для запитів.

8. Допомога з пошуку повинна охоплювати весь об'єм архівів і робити посилання та повинна піднімати справи, ті, які могли бути прихованими від опису. Навіть коли допомога з пошуку виявляє існування закритих документів і поки вони самі не містять інформації, яку захищає сила законодавства, вони повинні бути легко доступними, так, щоб користувачі могли попросити спеціальний дозвіл для доступу.

9. Відповідні норми повинні дозволяти можливість звернення за спеціальним дозволом компетентних органів влади для доступу до документів, які відкрито не доступні. Спеціальний дозвіл для доступу повинен надаватися згідно однакових умов усім користувачам, які його попросять.

10. Якщо архіви, щодо яких надходить запит не є відкрито доступними з причин передбачених ст. 7.1, може бути надано спеціальний дозвіл для доступу до витягів документів чи з частковими вилученнями. Користувач повинен бути повідомленим про те, що може бути надано лише частковий доступ.

11. Будь-яка відмова в доступі чи в спеціальному дозволі на доступ повинна повідомлятися в письмовій формі і особа, яка подавала запит повинна мати можливість подати апеляцію проти негативного рішення і в останню чергу звернутися до суду.

ДОСТУП ДО ПРИВАТНИХ АРХІВІВ

12. Там де це можливо, *mutatis mutandis*, варто робити спроби внести ті ж умови доступу до приватних архівів, що передбачені і для державних архівів.

Переклад Харківської правозахисної групи

КОМЕНТАРІ ДО ПОЛОЖЕНЬ РЕКОМЕНДАЦІЇ _____

I. ВИЗНАЧЕННЯ

Стаття 1

Визначення, які використовуються в цій Рекомендації, засновані на численних термінологічних роботах архівістів на міжнародному й національному рівнях, і, зокрема, словнику архівних термінів Міжнародної Ради Архівів.

У загальноприйнятій професійній термінології, слово «архіви», написане з маленької літери «а», має на увазі сукупність документів, які дотепер використовуються або зберігаються в організації, що їх створила, зберігаються в проміжних організаціях, або вже переданих до Архіву. З урахуванням цілей цієї Рекомендації, визначення, запропоноване в статті 1, пункті (I), обмежується фондами, що перебувають у веденні Архівів.

II. ЗАКОНОДАВЧІ Й ПІДЗАКОННІ АКТИ

Стаття 2

Мета даної статті — нагадати, що в силу їхньої першорядної важливості, загальні принципи, які стосуються доступу до архівів, мають бути закріплені в законодавчих актах; з іншого боку, практичні заходи щодо реалізації можуть бути зазначені в підзаконних актах.

Ця рекомендація викладає тільки загальні принципи, що стосуються доступу до архівів.

Стаття 3

Мета даної статті — підкреслити, що при створенні законодавчих і підзаконних актів, які стосуються доступу до архівів, необхідно враховувати:

- a. з одного боку, конституційні положення, специфічні для кожної країни, тобто залежно від обставин, її конституцію або неписані конституційні принципи;
- b. з іншого боку, правові документи, які охоплюють цілу низку питань, пов'язаних із правилами, що регулюють доступ до архівів, зокрема:
 - i. тексти про доступ до офіційних документів на підставі принципу безпосереднього доступу громадськості до інформації; з погляду законодавства про адміністративну прозорість, матеріали, з якими можна ознайомитися в організації, що їх створила, повинні залишатися доступними й після їхньої передачі до архіву;

- ii. проект Рекомендації, прийнятий групою експертів Ради Європи із забезпечення доступу до офіційної інформації (DH-S-AC);
- iii. тексти, пов'язані з використанням комп'ютерних файлів, що містять особисту інформацію, метою яких є захист недоторканності приватного життя окремих громадян, за винятком випадків, коли знищення цих файлів після закінчення строку їхнього адміністративного використання спричиняє ризик втрати колективної пам'яті. У таких випадках рекомендується керуватися Конвенцією про захист фізичних осіб при автоматизованій обробці персональних даних (ETS № 108) і статтею 6.є Директиви № 95/46/СЕ Європейського Парламенту й Ради від 24 жовтня 1995 року про захист фізичних осіб щодо обробки й вільного поширення персональних даних;
- iv. правові документи, що передбачають різні рівні захисту даних у таких специфічних областях, як охорона здоров'я, оподаткування, суспільна безпека й національна оборона;
- v. правові документи, що стосуються захисту недоторканності приватного життя; вони мають особливе значення для Архівів, тому що вони визначають категорії охоронюваної інформації, період охорони для кожної категорії, і категорії осіб, які можуть користуватися таким захистом. Саме собою зрозуміло, що державні посадові особи не повинні перешкоджати доступу до державних архівів, створених у ході виконання їхніх службових обов'язків під приводом, що ці документи стосуються їхнього приватного життя;
- vi. документи, що стосуються захисту інтелектуальної власності, які можуть вплинути на доступ і використання державних архівів, у тому числі аудіовізуальних і електронних матеріалів, відповідно до Директиви 96/9/ЄС Європейського парламенту й Ради (11 березня 1996) про правовий захист баз даних.

Стаття 4

Мета цієї статті — підкреслити той факт, що громадянські свободи й принцип рівності громадян вимагають однакового застосування правил доступу до державних архівів по всій країні, незалежно від конституційних положень, що стосуються сфери компетенції центрального уряду.

Ця вимога, хоча вона відповідає демократичним принципам, може вступати в протиріччя з конституційними положеннями, що визначають права й прерогативи одиниць, що входять у федеральну систему, або іншої автономної влади.

Через це зацікавленим європейським державам рекомендується вжити заходів для примирення цих двох суперечливих демократичних імперативів, використовуючи можливості, надані їхнім законодавством.

III. ЗАХОДИ ДЛЯ ДОСТУПУ ДО ПУБЛІЧНИХ АРХІВІВ

Стаття 5

Мета цієї статті — уникати будь-яких заходів, що дають привілеї тій або іншій категорії користувачів на підставі їхньої національної приналежності, рівня освіти, характеру їхнього дослідження або будь-якого іншого критерію. Закон не повинен робити ніякої різниці між категоріями користувачів.

Стаття 6

Ця стаття підкреслює, що вільний і безкоштовний доступ до матеріалів і пошукових засобів є основним принципом будь-якої політики доступу до архівів.

Проте, може бути дозволене стягнення плати за додаткові послуги, такі, як копіювання або використання певних технічних засобів. Архівні служби можуть таким чином одержувати частку прибутку від публікації або використання матеріалів, за зберігання яких вони відповідають.

Стаття 7

У деяких країнах державні архіви доступні без особливих обмежень, за винятком випадків, коли право на доступ обмежено у зв'язку з необхідністю зберігати конфіденційність щодо аспектів національної безпеки, зовнішньої політики, громадського порядку або особистого життя громадян. Максимальний строк таємності тут не застосовується.

Якщо це не так, то, щоб зрівноважити право на одержання історичних знань і захист інтересів держави й приватного життя окремих осіб, вводяться наступні строки таємності:

- a. максимальний строк таємності, що зазвичай не перевищує 20 або 30 років і автоматично застосовується до документів або груп документів, відкриття доступу до яких не може нашкодити інтересам держави або приватних осіб;
- b. більш тривалий період таємності, що зазвичай не перевищує 50 років для документів або груп документів, що стосуються іноземних справ, оборони й підтримки громадського порядку;
- c. змінні періоди таємності (наприклад, 10–70 років після закриття справи, або 100–120 років після народження особи якою цікавляться) для документів або файлів, що містять конфіденційні юридичні, податкові, медичні й інші відомості щодо приватних осіб.

Стаття 8

Пошукові засоби включають засоби, створені установою-автором документів (наприклад, реєстри, покажчики, файли, реєстраційні журнали), а також каталоги й довідники, створені архівними службами. Останні повинні визначати правила доступу, які застосовуються до зазначених документів.

Стаття 9

Спеціальні дозволи на доступ видаються, залежно від обставин, установою, що створила документ, після консультації з архівною службою, адміністрацією Архівів після консультації з установою, що створила документ, або єдиним органом, відповідальним за видачу дозволів у цілому по країні.

При визначенні правил, яких варто дотримуватися при видачі спеціального дозволу на доступ, варто брати до уваги наступні аспекти проблеми:

- i. *Доступ у дослідницьких цілях:*

Спеціальний дозвіл на доступ може бути виданий відповідно до двох різних процедур: *ad actum* або *ad personam*. *Ad actum* означає, що

документи, до яких був наданий доступ у результаті видачі спеціального дозволу, розсекречуються й доступ до них стає відкритим.

Ad personam означає, що документи, доступ до яких був наданий конкретному користувачеві, зберігають свій секретний статус, і кожний користувач, що бажає ознайомитися з ними, повинен одержати спеціальний дозвіл. Проте, у випадку другої процедури необхідно, як це підкреслюється в Рекомендації, щоб спеціальні дозволи на доступ до того самого документа видавалися на однакових умовах всім користувачам, які просять про це.

Законодавство повинне передбачати обидві можливості, тобто, розсекречення перед датою доступу, передбаченої законом, і доступ за спеціальним дозволом. Однак бажано, щоб при розгляді прохань про видачу спеціальних дозволів на доступ, адміністрація архівів могла рекомендувати розсекретити запитані документи.

ii. Надання доступу до документів, що містять персональні дані, зацікавленим особам або їхнім уповноваженим представникам:

У цьому контексті адміністрації Архівів повинні застосовувати правила, запропоновані законодавством про свободу інформації й про захист даних. Якщо такі закони не існують, варто застосовувати правила про спеціальний дозвіл на доступ.

iii. Відповідальність користувачів у рамках приватного й кримінального права:

При видачі спеціального дозволу на доступ, користувачеві може бути запропоновано підписати заяву, що він зобов'язується не оприлюднювати будь-які відомості, які можуть завдати шкоди державному або приватному інтересам, і приймає на себе повну відповідальність у випадку судового розгляду.

У випадку виникнення суперечки рішення про прийнятність таких заяв приймається судом.

Стаття 10

«Доступ до витягів» означає акт витягу з матеріалів деяких документів, на які не поширюється дозвіл на доступ, до надання доступу до них користувача. Таким чином, користувач не одержує доступ до всіх матеріалів, а тільки до витягів з них.

Доступ із частковим вилученням складається в доведенні до користувача сукупності запитуваних матеріалів з вилученням певної інформації.

Частковий доступ, незалежно від того, чи мали місце витяги або вилучення, не завжди забезпечує повне розуміння цього документа користувачем. Він може вплинути на цілісність матеріалів або знизити точність інформації, що міститься в матеріалах. Саме тому ця рекомендація зазначає, що користувач повинен бути проінформований про частковий характер наданого йому доступу.

Стаття 11

Бажано, щоб була можливість подачі першої скарги на відмову у видачі спеціального дозволу на доступ безпосередньо керівництву наглядового органу установи, що заборонив доступ, до звернення до суду, якщо це буде необхідним.

У деяких країнах зверненню до суду може передувати оскарження в органі, спеціально створеному для цієї мети: колегіальній комісії або незалежному органу, такому, як омбудсмен або парламентський уповноважений.

Стаття 12

Крім офіційних архівів, архівна спадщина країни містить у собі приватні архіви (архіви компаній, сімейні архіви, архіви об'єднань, релігійних організацій тощо), які мають не менше значення для збереження пам'яті нації.

Основною метою діяльності держави щодо приватних архівів звичайно є забезпечення їхнього захисту і їх гарне фізичне збереження. Вживання таких заходів буде різнитися залежно від звичаїв кожної країни.

Метою даної статті є вказівка, що механізми доступу до приватних архівів не слід ігнорувати, оскільки це є кінцевою метою їхнього збереження.

РАДА ЄВРОПИ. КОМІТЕТ МІНІСТРІВ. РЕКОМЕНДАЦІЯ REC (2002) 2

КОМІТЕТУ МІНІСТРІВ ДЕРЖАВАМ-ЧЛЕНАМ ПРО ДОСТУП ДО ОФІЦІЙНИХ ДОКУМЕНТІВ

*(ухвалена Комітетом міністрів 21 лютого 2002 року
на 784-ому засіданні заступників міністрів)*

Комітет міністрів, у відповідності до пункту b статті 15 Статуту Ради Європи;

Вважаючи, що метою Ради Європи є досягнення більшого єднання між її членами задля забезпечення та реалізації ідеалів та принципів, що є їхнім спільним надбанням;

Пам'ятаючи, зокрема, про статтю 19 Загальної Декларації прав людини, статті 6, 8 та 10 Європейської конвенції з прав людини та основних свобод, Конвенції ООН про доступ до інформації, участь громадськості в процесі вироблення рішень та доступі до правосуддя в питаннях, коли йдеться про захист довкілля (ухвалена в Оргусі, Данія, 25 червня 1998 року) та Конвенцію про захист осіб стосовно автоматизованої обробки даних особистого характеру від 28 січня 1981 року (ETS № 108); Декларацію про свободу вираження поглядів та інформації, ухвалену 28 січня 1982 року, а також Рекомендацію № R(81)19 про доступ до інформації, яка знаходиться в розпорядженні органів державної влади, Рекомендацію № R(91) 10 про повідомлення третім сторонам даних персонального характеру, які зберігаються в державних органах, Рекомендацію № R(97) 18 щодо захисту даних персонального характеру, які збираються та записуються для статистичних цілей, а також Рекомендацію № R(2000)13 стосовно європейської політики в питанні доступу до архівів;

Зважаючи на важливість у плюралістичному та демократичному суспільстві відкритості органів державної влади та готовності їх надавати інформацію щодо питань, які становлять суспільний інтерес;

Зазначаючи те, що широкий доступ до офіційних документів на основі рівноправності та у відповідності до чітких правил:

- дозволяє громадянам виробити адекватне бачення та сформувати критичні погляди щодо стану суспільства, в якому вони живуть, та щодо органів влади, які ними керують, тим самим заохочуючи громадян до поінформованої участі в питаннях, що становлять спільний інтерес;
- сприяє більшій дієвості та ефективності адміністративних органів і допомагає підтримувати їхню цілісність, запобігає ризику корупції;
- є чинником, що підтверджує легітимність органів управління в якості державних служб і посилює довіру громадськості до органів державної влади;

Стверджуючи, відповідно, що держави-члени повинні докласти максимум зусиль з тим, щоб забезпечити громадянам доступ до інформації, яка міститься в офіційних документах, за умови охорони інших прав та законних інтересів;

Підкреслюючи, що викладені нижче принципи є мінімальним стандартом, і вони мають бути запроваджені без упередження до тих національних законодавств та підзаконних актів, в яких вже зараз визнається більш широке право доступу до офіційних документів;

Вважаючи, що, оскільки в центрі уваги цього документу є індивідуальні запити щодо доступу до офіційних документів, органи державної влади повинні взяти на себе зобов'язання проводити активну політику в питаннях спілкування з громадянами з тим, щоб надати в розпорядження громадян всю інформацію, яка може вважатись необхідною у відкритому демократичному суспільстві;

Рекомендує урядам держав-членів керуватись в їхньому національному законодавстві та практичній діяльності принципами, що викладені в цій рекомендації.

І. ДЕФІНІЦІЇ

Для цілей цієї рекомендації:

«*органи державної влади*» означають

- і. уряд та адміністрацію на національному, регіональному або місцевому рівні;

- ii. фізичну або юридичну особу, яка виконує функції урядовця або наділена адміністративними повноваженнями відповідно до національного законодавства.

«офіційні документи» означають будь-яку інформацію, яка є записаною в будь-якому вигляді, вироблена або отримана органами державної влади і пов'язана з будь-якою державною або адміністративною функцією, за винятком документів, які перебувають на стадії підготовки.

II. ПОЛЕ ЗАСТОСУВАННЯ

1. Ця рекомендація застосовується лише до офіційних документів, які знаходяться в розпорядженні органів державної влади. Однак держави-члени мають розглянути в світлі національного законодавства та практики те, наскільки викладені в цій рекомендації принципи можуть бути застосовані до інформації, що знаходиться в розпорядженні органів законодавчої та судової влади.

2. Ця рекомендація не впливає на право доступу або обмеження у доступі, які передбачені в Конвенції про захист осіб стосовно автоматизованої обробки даних особистого характеру.

III. ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ДОСТУПУ ДО ОФІЦІЙНИХ ДОКУМЕНТІВ

Держави-члени повинні гарантувати кожній особі — після здійснення цією особою запиту — право на доступ до офіційних документів, які є в розпорядженні органів державної влади. Цей принцип має застосовуватись без жодної дискримінації, в тому числі і за ознакою державної належності.

IV. МОЖЛИВІ ОБМЕЖЕННЯ У ДОСТУПІ ДО ОФІЦІЙНИХ ДОКУМЕНТІВ

1. Держави-члени можуть обмежити право доступу до офіційних документів. Обмеження повинні бути чітко визначені в законодавстві, бути необхідними в демократичному суспільстві і відповідати меті захисту:

- i. національної безпеки, оборони та міжнародних зв'язків;
- ii. охорони громадського порядку;

- iii. інформації про запобігання, розшук та розслідування кримінальної діяльності;
- iv. приватного життя та інших законних приватних інтересів;
- v. комерційних та інших економічних інтересів, як приватних, так і державних;
- vi. рівноправної участі сторін у судовому процесі;
- vii. природи;
- viii. інспекцій, контролю та нагляду з боку органів державної влади;
- ix. державної економічної, монетарної та обмінної політики;
- x. конфіденційності обговорень всередині органу державної влади або між декількома органами державної влади під час внутрішнього процесу вироблення документу.

У доступі до документу може бути відмовлено, якщо оприлюднення вміщеної в офіційному документі інформації призводить або може призвести до порушення одного з інтересів, що викладені в пункті 1, незважаючи на переважаючий інтерес громадськості в такому оприлюдненні.

Держави-члени повинні розглянути можливість встановлення часових строків, по закінченню яких припиняється застосування викладених в пункті 1 обмежень.

V. ЗАПИТИ ПРО ДОСТУП ДО ОФІЦІЙНИХ ДОКУМЕНТІВ

Особа, яка звертається із запитом про офіційний документ, не повинна пояснювати причини, через які вона бажає отримати доступ до офіційного документу.

Формальності під час здійснення запиту мають бути зведені до мінімуму.

VI. ПРОЦЕДУРА РОЗГЛЯДУ ЗАЯВ ПРО ДОСТУП ДО ОФІЦІЙНИХ ДОКУМЕНТІВ

1. Запит про доступ до офіційного документу має бути розглянутий органом державної влади, в розпорядженні якого перебуває цей документ.

2. Запити про доступ до офіційних документів повинні розглядатись на засадах рівноправності.

3. Кожен запит про доступ до офіційного документу має бути розглянутий в короткий термін. Рішення має бути ухвалене, повідомлене та виконане впродовж визначеного строку, який може бути встановлений заздалегідь.

4. Якщо орган державної влади не має в своєму розпорядженні офіційного документу, про який зроблено запит, він повинен, наскільки це видається можливим, вказати особі, що робить запит, на компетентний орган державної влади.

5. Орган державної влади повинен, наскільки це видається можливим, допомогти особі, що робить запит, визначити документ, про який робиться запит, однак такий орган не зобов'язаний виконувати запит в разі, коли йдеться про документ, який не може бути визначений (ідентифікований).

6. У запиті про доступ до офіційного документу може бути відмовлено, коли такий запит є вочевидь позбавлений сенсу.

7. Орган державної влади, який відмовляє у доступі до цілого офіційного документу або до його частини, повинен навести причини відмови.

VII. ФОРМИ ДОСТУПУ ДО ОФІЦІЙНИХ ДОКУМЕНТІВ

1. В разі, коли надається доступ до офіційного документу, орган державної влади повинен дозволити ознайомитись з оригіналом документу або ж надати його копію, враховуючи, наскільки це є можливим, преференції, що висловлені особою, яка звертається із запитом.

2. Якщо до якоїсь частини вміщеної в офіційному документі інформації застосовується обмеження, то орган державної влади повинен, тим не менш, надати всю іншу інформацію, що міститься в документі. Кожен випадок невідкриття інформації повинен бути чітко визначеним. Однак, в разі, коли версія документу з вирізаними фрагментами тексту є хибною за змістом або взагалі позбавлена змісту, то в доступі до документу може бути відмовлено.

3. Орган державної влади може надати доступ до офіційного документу, спрямовуючи особу, яка звертається із запитом, до альтернативних джерел, якими легко можна скористатись.

VIII. ОПЛАТА ЗА ДОСТУП ДО ОФІЦІЙНИХ ДОКУМЕНТІВ

1. Ознайомлення на місці з офіційним документом повинне бути, в принципі, безкоштовним.

2. Видача копії офіційного документу може бути платною для особи, яка звернулася із запитом, однак ціна має бути розумною і не перевищувати дійсних витрат з боку органів державної влади.

IX. ПРОЦЕДУРА ПЕРЕГЛЯДУ

1. Заявник, якому було відмовлено в його запиті про офіційний документ — про окремі його частини або про документ в цілому, запит якого був відхилений або залишився без відповіді впродовж терміну, про який йшлося в пункті 3 Принципу VI, повинен мати доступ до процедури перегляду в судовому порядку або ж в іншій незалежній та неупередженій встановленій законом інстанції.

2. Заявник повинен завжди мати доступ до швидкої та недорогої процедури перегляду з боку органу державної влади або до перегляду у відповідності до викладеного вище пункту 1.

X. ДОДАТКОВІ ЗАХОДИ

1. Держави-члени повинні вжити необхідних заходів з тим, щоб:
 - i. інформувати громадян про їхнє право на доступ до офіційних документів та про те, в який спосіб вони можуть ним скористатись;
 - ii. забезпечити, щоб офіційні посадові особи проходили необхідну підготовку з питань їхніх зобов'язань та обов'язків з огляду на запровадження цього права;
 - iii. забезпечити, щоб заявники могли користуватись цим правом.
- З цієї метою органи державної влади повинні, зокрема:
 - iv. ефективно вести документацію в такий спосіб, щоб доступ до документів був легким;
 - v. застосовувати чіткі і визначені процедури для зберігання та знищення власних документів;
 - vi. наскільки це видається можливим, оприлюднювати інформацію щодо проблематики або діяльності, які належать до

їхньої компетенції, наприклад, шляхом підготовки переліку або реєстру документів, що знаходяться в їхньому розпорядженні.

ХІ. ІНФОРМАЦІЯ, ЯКА ОПРИЛЮДНЮЄТЬСЯ З ІНІЦІАТИВИ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Органи державної влади повинні за своєю власною ініціативою і тоді, коли це є доречним, вживати необхідних засобів задля оприлюднення інформації, яка є в їхньому розпорядженні в разі, якщо оприлюднення такої інформації здійснюється в інтересах підтримки відкритості адміністративних органів та ефективності взаємодії між різними адміністративними органами або ж заохочує широкі кола громадськості до участі в питаннях, що становлять громадський інтерес.

ПОЯСНЮВАЛЬНИЙ МЕМОРАНДУМ ДО РЕКОМЕНДАЦІЇ REC (2002) 2

КОМІТЕТУ МІНІСТРІВ ДЕРЖАВАМ-ЧЛЕНАМ ПРО ДОСТУП ДО ОФІЦІЙНИХ ДОКУМЕНТІВ

ІСТОРІЯ ПИТАННЯ

1. В документах Ради Європи принцип доступу громадськості до офіційних документів вперше отримав розвиток в Рекомендації № R(81)19 про доступ до інформації, яка знаходиться в розпорядженні органів державної влади. Серед недавніх прикладів європейського співробітництва в цій галузі є Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі вироблення рішень та доступи до правосуддя в питаннях, коли йдеться про захист довкілля, яку було ухвалено в Оргусі, Данія, 25 червня 1998 року. Ще одним нещодавнім прикладом в рамках ЄС стало ухвалення Регулятивного документу (ЕС) № 1049/2001 Європейського парламенту та Європейської Ради від 30 травня 2001 року

стосовно публічного доступу до документів Європейського парламенту, Європейської Ради та Європейської комісії. Впродовж останніх років серед держав-членів спостерігався все більший інтерес до запровадження до внутрішнього законодавства інструментів, які б забезпечували відкритий доступ для урядів та громадськості до офіційної інформації. У Раді Європи, відповідно, розпочалась робота з тим, щоб в подальшому розробити основні принципи стосовно права на доступ до офіційної інформації, яка знаходиться в розпорядженні органів державної влади.

2. Виконання цієї роботи було доручене на першому етапі Керівному комітетові з питань ЗМІ (CDMM). Потім, в 1997 році [На 613-ому засіданні (18, 19 та 23 грудня 1997 року) заступників міністрів], заступники міністрів затвердили визначене коло завдань, які були поставлені Керівним комітетом з прав людини (CDDH) групі спеціалістів з питань доступу до офіційної інформації (DH-S-AC).

3. Відповідно до цього кола завдань група спеціалістів з питань доступу до офіційної інформації (DH-S-AC) розглянула умови для підготовки обов'язкового для сторін правового інструменту або інших засобів, які б вміщували основні принципи стосовно права на доступ до офіційної інформації, яка знаходиться в розпорядженні органів державної влади. Під час здійснення цієї роботи група DH-S-AC повинна була обов'язково зважати на вже згадану вище Рекомендацію № R(81)19 та на зміни в законодавстві в питаннях доступу до інформації, що відбувались як в державах-членах, так і на європейському рівні, а також на відповідну роботу, яку було проведено в Раді Європи та в інших інституціях.

4. Слід відзначити, що стаття 19 Загальної декларації прав людини та стаття 19 Міжнародного пакту про громадянські та цивільні права надають в більшому обсязі право доступу до офіційної інформації у порівнянні з Європейською конвенцією з прав людини, оскільки ці положення містять також право на пошук інформації.

І. ДЕФІНІЦІЇ

Органи державної влади

5. Слід зазначити, що в інших правових документах Ради Європи [Слід відзначити, що в опублікованому за сприяння Ради Європи у 1996 році підручнику вказується, що «адміністративний орган влади» означає «будь-яку структуру або особу, які отримують повноважен-

ня ухвалювати рішення або вживати заходів, які є адміністративною дією». (Див. «Адміністрація і ти — підручник», Рада Європи, 1997, стор. 11.)] немає визначення терміну «органи державної влади». В цілях цієї рекомендації вислів «органи державної влади» означає урядові та всі адміністративні структури на національному, регіональному і місцевому рівнях, а термін «уряд» означає як політичні, так і адміністративні структури.

6. Термін «органи державної влади» означає також фізичних або юридичних осіб у випадках, коли таким особам властиві функції державних органів або вони наділені адміністративною владою, що передбачається національним законодавством. В окремих державах-членах цей термін означає також і фізичних або юридичних осіб, які служать інтересам суспільства, або ж приватні підприємства, що фінансуються з державного бюджету.

Офіційні документи

7. Термін «офіційні документи» означає в цій рекомендації будь-яку інформацію, яка є зафіксованою на будь-яких матеріальних носіях у придатному для відтворення вигляді (написані тексти, аудіо або відеозаписи, фотографії, електронна пошта, інформація, яка зібрана в електронних базах даних і т. ін.). Цей термін означає як документи, що були вироблені органами державної влади, так і документи, авторами яких є третя сторона і які були отримані органами державної влади.

8. Визначення поняття стосовно паперових документів є, в основному, простим. Набагато складніше дати таке визначення, коли інформація зберігається в електронному вигляді в базі даних. Держави-члени повинні бути наділені полем розсуду для вирішення того, які означення може набувати це поняття. В окремих державах-членах доступ до окремої інформації, на яку вказує особа-заявник, буде наданий в разі, коли ця інформація легко відтворюється за допомогою існуючих засобів.

9. В державах-членах існують різні традиції і практика стосовно критеріїв, які допомагають визначити документ як «офіційний документ». В принципі, незавершені документи не підпадають під це поняття. Окрім цього, в деяких державах-членах документи, які використовуються в процесі підготовки рішення (наприклад, висновки, зауваження, меморандуми і т. ін.) не розглядаються в якості офіційних до того часу, поки не буде ухвалене рішення, до якого вони мають відношення. Однак в інших державах-членах документ може стати відкритим для

громадськості ще до часу ухвали рішення, для якого готувався цей документ; це робиться, зокрема, з метою дозволити брати участь громадянам в процесі вироблення рішень.

10. Окрім цього, важливо чітко розрізняти документи, які були отримані представниками органів державної влади в рамках виконання ними своїх повноважень і тими, що були отримані ними як приватними особами, що жодним чином не пов'язане з їхніми службовими функціями, наприклад коли йдеться про листи, що отримані посадовцями, які виступають в якості політичних фігур, або ж у разі, коли ці особи обіймають якісь інші посади поза межами адміністрації. Ця остання категорія документів не належить до визначення, яке прийняте в цілях цієї рекомендації.

II. ПОЛЕ ЗАСТОСУВАННЯ

11. Поле застосування цієї рекомендації тісно пов'язане з наведеними вище визначеннями і стосується офіційних документів, які знаходяться в розпорядженні *органів державної влади*. В той же час держави-члени повинні також розглянути питання про те, в якій мірі ці принципи можуть бути застосовані до інформації, яка знаходиться в розпорядженні законодавчих та судових органів влади.

12. Інформація також «знаходиться в розпорядженні» органу державної влади, коли реально нею розпоряджається юридична або фізична особа, яку орган державної влади в результаті укладеної між ними угоди уповноважив бути таким розпорядником.

13. Ця рекомендація стосується також і офіційних документів, які знаходяться в архівах, що не шкодить застосуванню більш специфічних правил, які вміщені в Рекомендації 2000 (13) Комітету Міністрів державам-членам щодо європейської політики в питаннях доступу до архівів.

14. Документи, в яких містяться дані персонального характеру також належать до поля застосування рекомендації. У зв'язку з цим слід відзначити, що Конвенція про захист осіб стосовно автоматизованої обробки даних особистого характеру від 28 січня 1981 року (ETS № 108) [ETS: European Treaty Series (Серія європейських угод)] не заважає надавати доступ третій стороні до офіційних документів, що містять дані персонального характеру. Однак, коли надається доступ до таких документів, це має бути здійснене у відповідності до правил, що представлені в Конвенції № 108.

III. ЗАГАЛЬНИЙ ПРИНЦИП ДОСТУПУ ДО ОФІЦІЙНИХ ДОКУМЕНТІВ

15. Право на доступ до офіційних документів, яке гарантується цим документом, обмежується документами, що існують. Орган державної влади не зобов'язаний виробляти новий документ з тим, щоб дати відповідь на запит.

16. Це право повинне застосовуватись до будь-якої особи, як до фізичної, так і до юридичної, без жодного розрізнення, в тому числі і за ознакою національної належності. У зв'язку з цим в Рекомендації № R(81)19 про доступ до інформації, яка знаходиться в розпорядженні органів державної влади, не міститься жодних обмежень.

17. Ця рекомендація стосується загального права на доступ до офіційних документів, яким може скористатись кожна особа. Особа може також бути наділена якимсь спеціальним правом на доступ до офіційних документів, що буде визначатись іншими правовими документами. Наприклад, особа має право на доступ до даних персонального характеру, що мають відношення до цієї особи, відповідно до названої вище конвенції № 108. Подібним чином окремі держави-члени надають більш широкий доступ до офіційних документів особам, що залучені до адміністративних процедур. У зв'язку з цим слід вказати, що стаття 8 Європейської конвенції з прав людини гарантує право доступу до інформації, яка в певній мірі стосується особистого або приватного життя особи (див., зокрема, рішення Європейського суду з прав людини від 7 липня 1989 року *у справі Гаскін проти Сполученого Королівства*, від 26 березня 1987 року *у справі Леандера проти Швеції* та від 19 лютого 1998 року *у справі Гуера та інші проти Італії*).

18. Ця рекомендація хоч і дозволяє повідомляти вміщену в офіційних документах інформацію будь-якій особі, не впливає на право інтелектуальної власності, що може бути пов'язане з інформацією, яка повідомляється.

IV. МОЖЛИВІ ОБМЕЖЕННЯ У ДОСТУПІ ДО ОФІЦІЙНИХ ДОКУМЕНТІВ

19. Правилom має бути доступ до документів, а конфіденційний характер — винятком, в разі, коли переважають інші легітимні інтереси. Такі обмеження мають бути чітко визначені в законодавстві, бути необхідними в демократичному суспільстві та відповідати меті захисту іншого законного інтересу або інших законних інтересів.

20. Із загального правила наведеного вище принципу III витікає, що необхідно вказувати особам на те, чи знаходиться у конкретного органу влади відповідний документ, чи ні. Коли захист інших законних інтересів переважає над необхідністю розкрити інформацію, може виникнути необхідність засекретити сам факт існування інформації. Це стосується випадків, коли позитивна або негативна відповідь про існування інформації означає розкриття інформації.

21. Обмеження на право доступу до офіційних документів можуть бути зроблені виключно на підставі перерахованих причин, які викладені в пункті 1 принципу IV. Якесь окреме обмеження, що передбачене національним законодавством, може мотивуватись декількома обмеженнями, що визначені в цьому принципі. Критерії для застосування обмежень були вироблені з огляду на статті 6, 8 та 10 Європейської конвенції з прав людини, відповідні положення представлені також і в інших міжнародних документах, пов'язаних із захистом даних, зокрема, в уже згаданій вище Конвенції про захист осіб стосовно автоматизованої обробки даних особистого характеру від 28 січня 1981 року (ETS № 108), а також в Рекомендації № R(81)19 про доступ до інформації, яка знаходиться в розпорядженні органів державної влади.

22. Підпункт і. пункту 1 передбачає, що держави-члени можуть обмежити доступ до офіційних документів з метою захисту національної безпеки, оборони та міжнародних зв'язків. В окремих державах-членах обмеження, що пов'язані з цими областями, закріплені на конституційному рівні. Наприклад, окремі держави, що мають області, які наділені досить значною автономією, можуть бути зацікавлені у захисті обміну інформацією між такими регіональними органами влади або — у випадку держав з федеративним устроєм — між центральними федеральними органами влади та регіональними властями. Окремі держави передбачають також обмежений доступ до документів, що мають відношення до осіб, які очолюють державу, зокрема, в окремих країнах з конституційно-монархічним устроєм.

23. Підпункт іv. пункту 1 передбачає, що держави-члени можуть встановити обмеження з тим, щоб захистити приватне життя та інші законні приватні інтереси. Інформація, що має відношення до таких інтересів, може охоплюватись положеннями вже згаданої вище Конвенції № 108, однак обмеження, що передбачені в підпункті і. пункту 1 можуть бути застосовані і до інформації, яка не належить до поля дії цієї Конвенції.

24. Поняття «комерційні та інші економічні інтереси», яке наведене в підпункті v. пункту 1, може охоплювати, наприклад, ділові питання, які слід тримати в секреті з мотивів конкуренції, таким є, зокрема, конфіденційність ділових переговорів. Дія цього пункту може також поширюватись на документи, які органи державної влади використовують для того, щоб підготувати колективні переговори, в яких вони братимуть участь.

25. Для того, щоб розвивати якісну базу статистичних даних, більшість з держав має положення щодо конфіденційності, які захищають інформацію, отриману від фізичних або юридичних осіб задля статистичних цілей. Такими даними є, в основному, відомості приватного характеру або ж відомості, які стосуються економічних чи комерційних інтересів. Тому доступ до документів, що містять таку інформацію, може бути обмеженим відповідно до підпунктів iv. та v. пункту 1. Аналогічний підхід може бути застосований і до відомостей, які збираються в процесі сплати податків окремими фізичними особами та приватними підприємцями.

26. Окремі держави захищають інформацію, яку було надано в конфіденційний спосіб. Рекомендація не заперечує проти цього, якщо така інформація підпадає під якийсь із обмежень, наведених в принципі IV, наприклад, в підпункті iv. чи v. пункту 1.

27. Обмеження щодо захисту «рівноправної участі сторін у судовому процесі», яке викладене в підпункті vi. пункту 1, походить від статті 6 Європейської конвенції з прав людини щодо права на справедливий судовий розгляд. Воно має на меті, зокрема, дозволити органу державної влади відмовити у доступі до документів цього органу з тим, щоб не ослабити позицію цього органу в процесі розгляду справи в суді, де цей орган виступає стороною у справі.

28. Обмеження стосовно захисту «природи», про які йде мова в підпункті vii. пункту 1, передбачені, наприклад, для того, щоб з метою захисту тварин чи рослин, яким загрожує знищення, по можливості запобігти розголошенню інформації про їхнє місцезнаходження. Таке обмеження узгоджується з підпунктом h пункту 4 статті 4 Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі вироблення рішень та доступі до правосуддя в питаннях, коли йдеться про захист довкілля [Ухвалена в Оргусі, Данія, 25 червня 1998 року. Пункт 4 статті 4 проголошує: «На запит про інформацію щодо довкілля може бути надана відмова, якщо повідомлення такої інформації може спричинити негативні

наслідки на ... (h) «місця, пов'язані з цією інформацією, такі, як ареали відтворення рідкісних видів».]

29. Підпункт viii. пункту 1 може, наприклад, забезпечувати можливість для органу державної влади ефективно здійснювати контроль, розслідування чи аудит, — можливо, шляхом формальних процедур — як за іншими організаціями або фізичними особами, так і за власними внутрішніми правилами або процедурами. В якості прикладу можуть бути наведені незавершені фінансові розслідування або здійснення фінансового контролю.

30. Підпункт x пункту 1 визначає можливість обмеження доступу з тим, щоб забезпечити конфіденційність обговорень всередині органу державної влади або ж між декількома органами державної влади під час внутрішнього процесу підготовки питання. Таке обмеження може, зокрема, стосуватись конфіденційного характеру документів, вироблених урядом. Термін «питання» є досить широким, і він охоплює всі види справ, що розглядаються органами державної влади, тобто, йдеться як про окремі індивідуальні випадки, так і про процес вироблення політичних рішень.

31. В пункті 2 висловлені два важливі принципи — принцип оцінювання ризику шкоди («harm test») та принцип встановлення балансу між інтересом громадськості у доступі до офіційних документів та інтересу, що захищається обмеженнями. Якщо доступ громадськості до офіційного документу жодним чином не загрожує інтересам, які перераховані в пункті 1, доступ до цього документу не повинен бути обмеженим. Якщо доступ громадськості до документу може загрозувати якомусь із цих інтересів, документ все ж повинен бути відкритим, якщо інтерес громадськості отримати доступ до цього документу переважає над інтересом, що захищається.

32. Оцінювання ризику шкоди та «зважування інтересів» може здійснюватись окремо в кожному окремому випадку або ж може бути визначене законодавцем у такий самий спосіб, як це було зроблено з визначеними обмеженнями. У законодавстві, наприклад, можуть бути передбачені різні умови оцінювання ризику шкоди. Ці умови можуть бути сформульовані у вигляді пропозицій на користь або проти збереження таємниці або невідповідності таємниці у випадках, коли йдеться про надзвичайно «делікатну» інформацію. Коли такі умови передбачені в законодавстві, органи державної влади повинні забезпечити, щоб умови, що містяться в положеннях про конфіденційність, були дотримані у випадках, коли ці органи отримують запит про доступ до таких офіційних документів.

33. В окремих державах-членах документи набувають публічного характеру, навіть коли інтерес, що захищається, не переважає над громадським інтересом, який пов'язаний з нерозголошенням інформації. Такий підхід є несумісним з цією рекомендацією.

34. Пункт 3 містить нагадування про обов'язок держав-членів встановити граничні часові строки, протягом яких діє обмеження на доступ. Відповідно, документи мають бути доступними по спливу такого визначеного проміжку часу. Строк обмеження повинен також бути пропорційним меті, якої намагаються досягнути, наприклад, захисту інших прав та законних інтересів.

35. Стосовно документів, які визначаються як конфіденційні, секретні або надзвичайно секретні, органи державної влади повинні забезпечити, щоб вони стали доступними, як тільки обставини дозволять це зробити, або ж, якщо законом встановлено часовий строк їхньої конфіденційності, відразу ж по спливу такого строку. В окремих країнах закон вимагає регулярного перегляду конфіденційного характеру інформації. В інших країнах такий перегляд відбувається у випадках, коли робиться запит про доступ до інформації.

V. ЗАПИТИ ПРО ДОСТУП ДО ОФІЦІЙНИХ ДОКУМЕНТІВ

36. Особа, яка звертається із запитом про офіційний документ, не зобов'язана пояснювати причини, через які вона бажає отримати доступ до офіційного документу. Ця ідея вже була вміщена в Рекомендації № R(81)19 про доступ до інформації, яка знаходиться в розпорядженні органів державної влади.

37. В пункті 2 державам-членам рекомендується звести формальності до мінімуму. В окремих державах-членах запити повинні бути в письмовому вигляді, в інших вони можуть бути зроблені усно. В окремих державах-членах заявник має право подавати анонімний запит. Однак ця рекомендація не зобов'язує держави-члени надавати заявникам таке право.

VI. ПРОЦЕДУРА РОЗГЛЯДУ ЗАЯВ ПРО ДОСТУП ДО ОФІЦІЙНИХ ДОКУМЕНТІВ

38. В пункті 1 рекомендується, щоб будь-який орган державної влади, в розпорядженні якого перебуває офіційний документ, по можливості в найкоротший термін розглянув запит про доступ до цього доку-

менту. Допоки рішення ще не є ухвалене, орган державної влади може контактувати з джерелом документу, про який робиться запит. Орган державної влади, в розпорядженні якого перебуває офіційний документ, не повинен примушувати заявника звертатись з новою заявою до органу державної влади, що є джерелом документу, про який робиться запит.

39. Недискримінаційне надання послуг та ефективність у випадку звернення кожного заявника, на що очікують від усіх органів державної влади, відображаються, зокрема, в швидкості обробки запиту та в бажанні співпрацювати з заявником у випадках, коли відповідь на запит є складною. З цієї точки зору текст даної рекомендації є більш далекосяжним, ніж Рекомендація № R(81)19 про доступ до інформації, яка знаходиться в розпорядженні органів державної влади, яка обмежується визначенням того, що кожен запит має бути розглянутий протягом розумного строку.

40. В пункті 2 йдеться про недискримінаційний підхід до запитів, як це вже було відзначено і в Рекомендації № R(81)19. Слід уникати дискримінаційного підходу або ж суб'єктивного відбору заяв. Заяви слід розглядати, застосовуючи об'єктивні критерії і на засадах рівноправності. Органи державної влади, в розпорядженні яких знаходяться документи, повинні пам'ятати про вимоги додаткового протоколу № 12 до Європейської конвенції з прав людини (заборона дискримінації), який було відкрито для підписання державами-членами 4 листопада 2000 року. Цей протокол, в цілому, розширює межі застосування статті 14 (недискримінаційний підхід) Конвенції. Як правило, запити повинні розглядатись в порядку їх надходження.

41. Всі запити повинні бути розглянуті по-можливості якнайшвидше. Органи державної влади повинні завжди повідомляти заявника про свою згоду чи незгоду надати документ. Окрім цього, в разі позитивної відповіді, держави-члени повинні забезпечити, щоб надання документу здійснювалось без затримок. Після виконання мінімальних за обсягом формальних вимог та швидкого розгляду заяви рішення має бути виконане без затримки. Коли ж затримки уникнути неможливо, органи державної влади повинні поінформувати про це заявника.

42. В пунктах 4 та 5 рекомендується співробітничати із заявником, і ці пункти набувають особливого значення у випадках, коли заявник є інвалідом, неграмотним, безпритульним і т. п. Межі добровільного співробітництва залежать від ситуації в кожному окремому випадку. У зв'язку з цим органам державної влади надається певне поле розсу-

ду, однак вони повинні бути максимально ефективними. Окрім цього, в окремих випадках, коли заявник (інвалід, неграмотна людина, літня або маргіналізована особа, іноземець, який слабо володіє мовою або ж зовсім не володіє нею і т. п.) не в змозі самостійно зрозуміти основний зміст документу, який йому надається, органи державної влади можуть передбачити можливість, де це є можливим і раціональним, надавати допомогу з тим, щоб досягти такого розуміння. Окрім того, в окремих ситуаціях така допомога відповідатиме побажанням, що висловлені Комітетом міністрів в Рекомендації № R(93)1 стосовно ефективного доступу до правової системи та до правосуддя осіб, які перебувають в стані крайнього зубожіння. Така допомога у досягненні розуміння змісту документу не накладає зобов'язання перекладати документи. Вона так само не передбачає надання детальної технічної (наприклад, юридичної) консультації.

43. В пункті 6 рекомендується, щоб держави-члени задовольняли кожен запит щодо доступу, якщо тільки такий запит не є вочевидь безпідставним (наприклад, якщо запит є дуже неконкретним або ж вимагає значних зусиль в процесі розшуку, коли він стосується дуже широкої області або дуже великої кількості документів). Коли запит є вочевидь некоректним (систематичні та у великій кількості запити, що робляться з метою завадити нормальній роботі адміністрації, надокучливе повторювання одним і тим же заявником запиту про один і той же документ), в такому запиті може бути відмовлено.

44. Пункт 7 базується на Рекомендації № R(81)19 про доступ до інформації, яка знаходиться в розпорядженні органів державної влади, і в ньому рекомендується, щоб органи державної влади мотивували відмову у доступі до інформації, за винятком окремих виняткових випадків, коли таке мотивування зробить відкритою інформацію, доступ до якої обмежується відповідно до принципу IV.

VII. ФОРМИ ДОСТУПУ ДО ОФІЦІЙНИХ ДОКУМЕНТІВ

45. Існують різні форми доступу до документів: ознайомлення з оригіналом або отримання копії документу, або ж поєднання обох цих форм. Заявник має сам визначити, якій формі доступу він віддає перевагу. Орган державної влади, наскільки це видається можливим, повинен враховувати таке побажання. Однак в окремих випадках це не може бути реалізованим або буде взагалі неможливим. Наприклад, може бу-

ти виправданою відмова у наданні копії документу в разі, коли відсутнє технічне обладнання (наприклад, для аудіо-, відео- чи електронних копій), якщо така форма доступу вимагає нераціонального збільшення витрат, якщо вона може становити загрозу порушення права на інтелектуальну власність або ж давати можливість незаконного використання документу. Відмова у безпосередньому доступі до документу може бути виправдана, коли оригінал документу є в поганому фізичному стані (такий, що руйнується). Окрім цього, обставини можуть бути пов'язані з такими умовами ознайомлення з документом на місці, як години, коли документ може бути відкритий, або велика кількість осіб, які можуть звернутись одночасно із запитом про один і той же документ. Знову ж таки у зв'язку із цим важливим є, щоб органи державної влади засвідчували свій дух відкритості, відкриваючи населенню доступ до своїх офісів.

46. Якщо обмеження стосується лише частини інформації, що міститься в документі, то інша частина документу, як правило, повинна бути надана для ознайомлення з нею. Має бути чітко вказано, в якому місці і в якому обсязі інформація була вилучена. Якщо документ знаходиться на паперовому носії, вилучення фрагментів інформації може бути здійснене в результаті закриття частин тексту, до яких застосовується обмеження. Якщо документ знаходиться на електронних носіях, то в копії цього документу мають бути чіткі пояснення з тим, щоб було зрозуміло, які ж саме частини тексту були вилучені, це може бути, зроблено, наприклад, шляхом залишення порожніх місць в документі. Окрім цього, часткове оприлюднення документу не повинно бути зроблено таким чином, щоб це могло розкрити інформацію, яка захищається обмеженнями.

47. В пункті 3 вказується, що доступ може бути наданий і через направлення особи, яка звертається із запитом, до альтернативних джерел, якими можна легко скористатись. Наприклад, якщо документ опублікований в Інтернет, органи державної влади можуть вказати заявникові на такий варіант в разі, коли заявникові нескладно скористатись з послуг Інтернет. Питання про те, чи «легко можна скористатись» документом, має визначатись окремо в кожному конкретному випадку. Те, що одна особа може легко отримати, для іншої особи не обов'язково є таким же легким. Важливим фактором може бути індивідуальна ситуація заявника (наприклад, коли заявник є інвалідом, неосвіченим, бездомним або ж географічно віддалений від органу державної влади, в розпорядженні якого перебуває офіційний документ, про який зробле-

но запит). Ситуація в країні з доступом до інформації (наприклад, через мережу Інтернет) може також бути фактором, який слід врахувати.

48. Якщо в доступі до документу відмовлено, то органи державної влади можуть надати стислий зміст (резюме) документу.

49. В окремих випадках особа просто зацікавлена в певній інформації і хоче отримати її в усному вигляді або ж в стислому вигляді в письмовій формі. Державам рекомендується надавати послуги такого типу, однак це не належить до поля дії цієї рекомендації.

VIII. ОПЛАТА ЗА ДОСТУП ДО ОФІЦІЙНИХ ДОКУМЕНТІВ

50. Для того, щоб спростити доступ до відкритої для громадськості інформації, ознайомлення на місці з офіційним документом повинне бути, в принципі, безкоштовним. Однак, органи державної влади можуть вимагати від заявника оплатити вартість розшуку документів, зокрема, у випадках, коли запит є значним за обсягом або ж тягне за собою значну кількість роботи, що її має виконати орган державної влади. Розмір оплати не повинен перевищувати реальної вартості затрат, які були зроблені органом державної влади.

51. Коли йдеться про копії документів, відповідно до пункту 2, то вартість їх виготовлення може бути перекладена на заявника, однак органи державної влади не повинні отримувати від цього ніякого прибутку; ціна повинна бути розумною, зведеною до мінімуму і не повинна перевищувати дійсних витрат з боку органів державної влади. Встановлення обмеження на ціну, яку органам державної влади дозволяється встановлювати відповідно до законодавства про доступ до офіційних документів, не перешкоджає органам державної влади виготовляти документи для комерційних цілей та продавати їх за ринковими цінами.

IX. ПРОЦЕДУРА ПЕРЕГЛЯДУ

52. В цій статті вміщено два принципи. Передовсім, заявник повинен мати право на процедуру перегляду в судовому порядку або ж в іншій незалежній та неупередженій встановленій законом інстанції. Окрім цього, заявник повинен мати доступ до швидкої та недорогої процедури перегляду. Мова може йти про перегляд якимсь органом державної влади або ж незалежним органом. У зв'язку з цим важливо від-

значити, що в деяких національних системах процедура внутрішнього перегляду розглядається переважно як звертання до судових інстанцій або ж до інших незалежних процедур розгляду скарг. В окремих державах-членах відмову або порушення процедур з цих питань можна також оскаржити до омбудсмана чи до органу або структури, які покликані виступати посередниками у розв'язанні суперечок («медіатори»).

Х. ДОДАТКОВІ ЗАХОДИ

53. У згаданій вище Рекомендації № R(81)19 про доступ до інформації, яка знаходиться в розпорядженні органів державної влади, визначається, що для забезпечення доступу до такої інформації мають бути запроваджені ефективні та відповідні засоби. Принцип X даної рекомендації відображає ідею, що висловлена в пункті ві. преамбули, згідно з яким органи державної влади повинні взяти на себе зобов'язання проводити активну комунікативну політику та, відповідно, встановити систему підтримки.

54. Для того, щоб мати змогу скористатись своїми правами на доступ до інформації, необхідно, щоб заявники знали про такі права. Тому в пункті 1 принципу X висловлена рекомендація державам-членам вжити необхідних кроків з тим, щоб інформувати громадськість про її права. Подібна інформація може надаватись громадськості у вигляді друкованих матеріалів, бути вміщена на електронних носіях або ж вміститись у встановлених з цією метою інформаційних центрах.

55. Окрім того, з метою забезпечити легкий доступ до офіційних документів органи державної влади повинні створити необхідні матеріальні умови (відповідне технічне обладнання, включно з використанням нових інформаційних та комунікаційних технологій; належним чином обладнані приміщення). В кожному випадку органи державної влади повинні забезпечити збереження та безпеку оригіналів документів. Вони можуть також створити підрозділ для зовнішніх контактів в структурі відповідної служби в адміністративній системі та надавати координати цього підрозділу, який сприятиме полегшенню доступу до документів такої служби.

56. В підпункті ii пункту 2 зроблене посилання на питання, які пов'язані зі збереженням та знищенням офіційних документів. Збереження, як правило, вимагає передачу офіційних документів до архівів.

У зв'язку із цим існує нагальна потреба в чіткому врегулюванню цих питань.

57. Для того, щоб громадськість знала, які документи знаходяться в розпорядженні органів державної влади, в підпункті ііі пункту 2 вказується, що органи державної влади повинні надавати інформацію щодо проблематики або діяльності, які належать до їхньої компетенції. Одним із способів для досягнення цього є вироблення переліку або реєстру документів, що знаходяться в їхньому розпорядженні, та їх оприлюднення. Це також полегшить розшук документів, про які робиться запит. Органи державної влади під час ухвалення рішення про те, який вид інформації включати до цих списків або реєстрів, повинні також враховувати потребу захисту законних інтересів.

ХІ. ІНФОРМАЦІЯ, ЯКА ОПРИЛЮДНЮЄТЬСЯ З ІНІЦІАТИВИ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

58. Цей останній принцип різниться від інших в тому сенсі, що в ньому йдеться про ініціативу (в оприлюдненні інформації), автором якої є органи державної влади, тоді як в інших принципах йдеться про ініціативу, що виходить від окремих осіб (які звертаються із запитом про інформацію). Метою цього принципу є не вимога до органів державної влади оприлюднити весь повний обсяг інформації, який знаходиться в їхньому розпорядженні, а заохочення їх до оприлюднення тієї інформації (наприклад, стосовно адміністративних справ, в яких йдеться про суспільні роботи), що може сприяти більш «свідомій» участі громадян в обговоренні питань, які мають важливе суспільне значення. Така участь є важливим елементом демократії та ефективності адміністративних органів. Окрім цього, факт оприлюднення інформації ще до того, як окремі заявники звертаються із запитом про неї, як виявляється, є вигідним для органів державної влади ще й тому, що їм вже не потрібно буде мати справу із такими запитом, оскільки ця інформація вже буде відкритою.

59. Органи державної влади в кожному окремому випадку є вільними у виборі найбільш відповідних засобів оприлюднення інформації (дошка оголошень, офіційні публікації, веб-сайти або інші способи, що дозволяють громадськості легко познайомитись з інформацією).

COUR EUROPEENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

ДРУГА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «„УГОРСЬКА СПІЛКА ГРОМАДЯНСЬКИХ СВОБОД“
ПРОТИ УГОРЩИНИ»**

(Заява № 37374/05)

РІШЕННЯ

Страсбург
14 квітня 2009

ОСТАТОЧНЕ

Це рішення набуває статусу остаточного відповідно до обставин, §2 статті 44 Конвенції. Воно може бути відредагованим.

У справі «„Угорська спілка громадянських свобод« *проти Угорщини*»,

Європейський суд з прав людини (друга секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли судді:

пані Франсуаза Тулкенс, *голова*,
п. В. Загребельський,

п. І. Кабрал Баррето,
пані Д. Йочене,

п. Драголюб Попович,
пані Нона Цоцорія,
Розглянувши справу в закритому засіданні 13 листопада 2008 року і 24 березня 2009, виносить таке рішення, що було прийняте цього дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Дана справа за заявою (№ 37374/05) проти Республіки Угорщина, поданою до Суду, згідно зі статтею 34 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі — «Конвенція») організацією, зареєстрованою в Угорщині — Угорською спілкою громадянських свобод (Társaság a Szabadságjogokért) (далі — «заявник») 11 жовтня 2005 року.

2. Заявник був представлений паном Л. Балтаем, юристом, що практикує в Дьялі. Угорський уряд (далі — «Уряд»), був представлений його уповноваженим паном Л. Хельгцлем, Міністерство юстиції та правопорядку.

3. Заявник стверджує, що рішення угорських судів про відмову в доступі до інформації про парламентську скаргу, що знаходиться на розгляді Конституційного суду, являють собою порушення його права на доступ до інформації, яка представляє суспільний інтерес.

4. У своєму рішенні від 13 листопада 2008 р. Суд оголосив заяву прийнятною.

5. Заявник та Уряд надали аргументи по суті справи (Правило 59 §1).

ФАКТИ

I. КОНКРЕТНІ ОБСТАВИНИ СПРАВИ

6. Заявник — організація, яка заснована в 1994 році, зі штаб-квартирою в Будапешті.

7. У березні 2004 року якийсь член парламенту (далі — «депутат») та інші особи подали скаргу для розгляду Конституційним судом. Скарга містила запит про конституційний розгляд деяких останніх поправок до Кримінального кодексу, що стосуються злочинів, пов'язаних з наркотиками.

8. У липні 2004 року депутат дав інтерв'ю для преси щодо цієї скарги.

9. 14 вересня 2004 заявник — неурядова організація, чия заявлена мета полягає в тому, щоб сприяти основним правам, а також зміцненню громадянського суспільства та верховенства права в Угорщині, і яка працює в області запобігання вживанню наркотиків — попросив Конституційний суд надати йому доступ до скарги, що знаходиться на розгляді Конституційного суду відповідно до статті 19 Закону про захист персональних даних і суспільний характер даних, що представляють суспільний інтерес № 63 від 1992 року (далі — «Закон про дані 1992 року»).

10. 12 жовтня 2004 року Конституційний суд відхилив це прохання без консультації з депутатом, пояснивши, що скарга, що перебуває на розгляді, не може бути доступна стороннім без згоди її автора.

11. 10 листопада 2004 року заявник подав позов проти Конституційного суду. Він просив Будапештський обласний суд зобов'язати відповідача надати йому доступ до скарги, відповідно до статті 21 (7) Закону про дані 1992 року.

12. 13 грудня 2004 року Конституційний суд ухвалив рішення щодо конституційності оспорюваних поправок до Кримінального кодексу. Рішення містило коротку інформацію про скаргу, і було оголошено публічно.

13. Незважаючи на те, що розгляд у Конституційному суді вже було припинено, 24 січня 2005 року окружний суд відхилив позов заявника. Він постановив по суті, що скарга не може розглядатися як «дані», і що відсутність доступу до неї не може оскаржуватися в рамках Закону про дані 1992 року.

14. Заявник оскаржив це рішення регіонального суду. Крім того, він попросив, щоб йому був наданий доступ до скарги після видалення з неї всієї персональної інформації.

15. 5 травня 2005 року Апеляційний суд залишив у силі рішення суду першої інстанції. Він порахував, що в скарзі містяться деякі «дані», але ці дані — «особисті», і до них не може бути наданий доступ без дозволу автора. Такий захист особистих даних не може переважуватися іншими законними інтересами, включаючи доступ до суспільної інформації.

16. Повторна скарга заявника була відхилена без конкретної аргументації.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

1. Конституція Республіки Угорщина

Стаття 59

«(1) ... кожен має право на добре ім'я, недоторканність житла, а також право на захист особистої таємниці і персональних даних».

Стаття 61

«(1) ... кожен має право на вільне вираження думок, а також на доступ до відомостей, що становлять суспільний інтерес, і, відповідно, право поширювати їх».

2. Закон про Конституційний Суд № 32 1989

Стаття 1

«У компетенцію Конституційного Суду входить:
(В) розгляд заднім числом конституційності законодавчих актів...»

Стаття 21

«(2) Процедура відповідно до розділу 1 (b) може бути ініційована будь-якою особою».

3. Закон про дані 1992 року

Стаття 2 (що діяла у відповідний час)

«(4) Суспільна інформація: дані, крім особистих даних, які відносяться до діяльності, або якими володіє орган або особа, що займається державною або муніципальною діяльністю, або виконує інші державні функції, передбачені законом».

Стаття 3

«(1) (a) Персональні дані можуть розкриватися у випадку згоди зацікавленої особи ...»

Стаття 4

«За винятком випадків, передбачених законом, право на захист персональних даних і особистих прав зацікавленої особи не повинне порушуватися ... інтересами, пов'язаними з управлінням даними, в тому числі у зв'язку із суспільним характером (стаття 19) даних, які становлять суспільний інтерес».

Стаття 19

«(1) Органи або особи, що виконують державні ... функції, повинні, в межах своєї компетенції ... заохочувати й забезпечувати право громадськості отримувати інформацію точно й оперативно.

(2) Органи, згадані в підпункті 1 цієї статті, повинні регулярно публікувати або іншим чином робити доступними найбільш важливі дані..., що стосуються їх діяльності ...

(3) Органи, згадані в підпункті 1 цієї статті, повинні забезпечувати, аби кожен міг отримати доступ до даних, що становлять суспільний інтерес, якими вони можуть володіти, за винятком випадків, коли ці дані законно оголошені державною або службовою таємницею компетентним органом ... або якщо закон обмежує право на доступ громадськості до даних, що становлять суспільний інтерес, із вказівкою типів даних, у зв'язку з:

- (A) інтересами національної оборони;
- (B) інтересами національної безпеки;
- (C) інтересами запобігання або припинення злочинів;
- (D) інтересами національної фінансової та валютної політики;
- (E) зовнішніми відносинами або відносинами з міжнародними організаціями;
- (F) поточною судовою процедурою...»

Стаття 21

«(1) Якщо запит заявника про надання даних, які становлять суспільний інтерес, відхилений, то він або вона повинен мати доступ до суду.

(2) завдання доведення законності та обґрунтованості відмови має бути покладено на орган, який володіє даними.

(3) позов проти органу, який відмовився надати запитувану інформацію, повинен бути поданий протягом 30 днів з моменту отримання відмови ...

(6) Суд має приділяти пріоритетну увагу цим справам.

7) Якщо суд визнає вимоги заявника, він повинен прийняти рішення, яким пропонується органу, що користується даними, надати необхідну інформацію, що представляє суспільний інтерес ».

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 10 КОНВЕНЦІЇ

17. Заявник стверджує, що дане рішення угорського суду порушує його право на отримання інформації, яка представляє суспільний інтерес. На його думку, це є порушенням статті 10 Конвенції, у відповідній частині якої зазначено:

«1. Кожен має право вільно висловлювати свою думку. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і поширювати інформацію та ідеї без будь-якого втручання з боку державної влади і незалежно від державних кордонів...

2. Здійснення цих свобод, що накладає обов'язки і відповідальність, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я і моралі, для захисту репутації або прав інших осіб, запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, ...»

А. Аргументи Уряду

18. Уряд не заперечує, що мало місце втручання в права заявника, передбачені статтею 10 Конвенції. Разом з тим Уряд підкреслює, що пункт 2 цього положення дозволяє Договірним державам обмежувати це право за певних обставин. Згідно до прецедентів Суду, держави можуть, у певних межах, приймати рішення про необхідність того чи іншого обмеження прав, що закріплені у статті 10.

19. Вони заявили, що Конституція визнає права на свободу вираження і на доступ до інформації, яка представляє суспільний інтерес, і забезпечує здійснення цих прав у межах окремих законів. Втручання в ці права можливо в установленому законом порядку. Закон про дані 1992 року регулює здійснення основних прав, закріплених у статтях 59 (1) і 61 (1) Конституції. Його визначення суспільної інформації, що було чинним до внесення поправок 1 червня 2005 року, виключало особисті дані, забезпечуючи доступ до інших типів даних. У даному випадку судом другої інстанції було встановлено, що дані, до яких намагалися отримати доступ, були особистими, тому що вони містили особисті дані про депутата і його думки, які дозволили б зробити висновки про його особу. Сам факт того, що депутат вирішив подати конституційну скаргу, не може розглядатися як згода на розкриття інформації, оскільки Конституційний суд засідав у закритому режимі, і його рішення, хоча і проголошене публічно, не містило особистої інформації. Таким чином, подавачі конституційної скарги не брали до уваги можливість того, що їх особиста інформація буде розкрита.

20. Уряд схвалив висновки судів про те, що доступ до даних суспільного характеру регулюється правилами, що визначають їхній суспільний характер, у той час як доступ до особистих даних здійснюється на підставі рішення зацікавлених осіб. Таким чином, доступ до даних суспільного характеру може бути обмежений на підставі того, що в них міститься інформація, збереження якої має велике значення для захисту особистих даних. Якщо закон зробить конституційні скарги, а також особисті дані, що містяться в них, загальнодоступними через класифікацію таких скарг як суспільної інформації, це стримуватиме громадян від порушення такого провадження. Тому, на думку Уряду, національні суди у даному випадку діяли на законних підставах і відповідно до Конвенції, відмовивши у доступі до конституційної скарги депутата.

21. Відповідно до Закону про дані 1992 року право на доступ до даних, що становлять суспільний інтерес, обмежується правом на захист персональних даних. Уряд стверджує, що це обмеження відповідає вимогам Конвенції, передбачені законом, було застосовано з метою захисту прав інших осіб і є необхідним у демократичному суспільстві.

В. Аргументи позивача

22. Заявник стверджує, що отримання та розповсюдження інформації є необхідною умовою забезпечення свободи вираження, оскільки

ки людина не може скласти обґрунтовану думку, не маючи в своєму розпорядженні необхідних і точних фактів. Оскільки заявник активно займається угорською політикою в царині наркотиків, відмова у доступі до цієї скарги перешкодила йому виконати свою місію і включитися в громадську дискусію з цього питання. Він стверджує, що в цій справі його роль подібна до ролі преси, оскільки його робота дозволяє громадськості виявляти факти і формувати свою думку із приводу ідей і поглядів політичних лідерів щодо політики в царині наркотиків. Конституційний суд запобіг спробі заявника почати громадські дебати ще на початковому етапі.

23. Заявник далі стверджує, що держави несуть позитивні зобов'язання відповідно до статті 10 Конвенції. Оскільки в даному випадку угорській владі не потрібно було збирати розглянуту інформацію, тому що вона була готова і доступна, їм потрібно було тільки не забороняти доступ до неї. Розкриття суспільної інформації за запитом фактично є частиною поняття «отримання інформації» в сенсі статті 10 §1. Це положення захищає не тільки тих, хто хотів би інформувати інших, але і тих, хто прагне одержати таку інформацію. Інше рішення означало б, що свобода слова — не більше ніж відсутність цензури, що було б несумісним з вищезгаданими позитивними зобов'язаннями.

24. Заявник також стверджує, що приватна сфера політичного діяча більш вузька, ніж в іншого громадянина, оскільки він може бути суб'єктом критики. Таким чином, доступ до його особистих даних може бути необхідним, якщо ці дані стосуються його суспільних функцій, як в даному випадку. Якщо визнати доводи Уряду, то всі дані будуть вважатися особистими і виключатися з громадського контролю, що зробить безглуздим поняття суспільної інформації. У будь-якому випадку, жодні відомості про приватне життя депутата не були б оприлюднені у зв'язку з його скаргою.

25. Окрім того, заявник заперечує наявність законної мети. Конституційний суд не запитав депутата, чи дозволяє він розкрити його особисті дані, що містяться в його конституційній скарзі. Тому не можна сказати, що обмеження служило захисту його прав. Реальною метою Конституційного суду було перешкодження суспільній дискусії з цього питання. Подібна таємність викликає тривогу у заявника, оскільки вона не дозволяє громадськості оцінювати практику Конституційного суду. Проте навіть якщо припустити наявність законної мети, обмеження не було необхідним у демократичному суспільстві. Широкий доступ до суспільної інформації відповідає останнім досягненням в галузі за-

хисту прав людини, а також Резолюції № 1087 (1996) Парламентської Асамблеї Ради Європи.

С. Оцінка Суду

1. Чи мало місце втручання

26. Суд безсумнівно визнає, що громадськість має право на отримання інформації, яка представляє суспільний інтерес. Існує прецедентне право Суду щодо свободи друку, що дозволяє поширювати інформацію та ідеї (див. «*Observer*» і «*Guardian*» проти *Сполученого Королівства*, 26 листопада 1991, §59, Серія А, № 216, і *Торнгейр Торнгейрсон проти Ісландії*, 25 червня 1992, §63, Серія А, № 239). У зв'язку з цим потребується більш пильна увага Суду, коли заходи, вжиті національними органами, можуть перешкодити участі преси, одного з «суспільних контролерів», в суспільних дискусіях з питань, що становлять законний суспільний інтерес (див. *Бладет Тромсо і Стенсаас проти Норвегії* [GC], № 21980/93, §64, ECHR 1999-III, і *Джерсільд проти Данії*, 23 вересня 1994, §35, Серія А, № 298), включаючи заходи, які можуть зробити доступ до інформації більш складним.

27. З урахуванням інтересів, що захищаються статтею 10, закон не допускає використання довільних обмежень, які можуть прийняти форму непрямой цензури, якщо влада створюватиме перешкоди для збору інформації. Збір інформації є, зокрема, важливою складовою частиною журналістики, і невід'ємним елементом, що захищається, свободи преси (див. *Дамманн проти Швейцарії* (№ 77551/01, §52, 25 квітня 2006 року). Функції преси містять в собі створення форумів для публічних обговорень. Тим не менш, ця функція реалізується не тільки засобами масової інформації та професійними журналістами. У даному випадку, підготовка до суспільної дискусії проводилася неурядовою організацією. Мета діяльності заявника, таким чином, можна охарактеризувати як один з найважливіших елементів суспільної дискусії. Суд неодноразово визнавав важливий внесок громадянського суспільства в обговорення державних справ (див., наприклад, *Стілл та Морріс проти Сполученого Королівства* (№ 68416/01, §89, ECHR 2005-II). Заявник — організація, яка працює в сфері прав людини, включаючи захист права на свободу інформації. Ця організація, так само як і преса, може розглядатися як «суспільний контролер» (див. *Ріоло проти Італії*, № 42211/07, §63, 17 липня 2008 року; «*Vides aizsardzības Klubs*»

проти Латвії, № 57829/00, §42, 27 травня 2004 року). Враховуючи ці обставини, Суд переконався в тому, що діяльність заявника підлягає такому ж захисту з боку Конвенції, як і діяльність преси.

28. Темою даного обговорення було питання про конституційність кримінального законодавства щодо злочинів, пов'язаних з наркотиками. На думку Суду, подача заяви про апостеріорний абстрактний розгляд цього законодавства, особливо з боку депутата, безсумнівно, є питанням, що становить суспільний інтерес. Таким чином, Суд дійшов висновку, що заявник брав участь у законному зборі інформації з питань суспільної важливості. Він відзначає, що влада втрутилася на початковому етапі цього процесу шляхом створення адміністративних перешкод. Таким чином, монополія Конституційного суду на інформацію є однією з форм цензури. Крім того, враховуючи, що намір заявника полягав в тому, щоб поширити серед громадськості інформацію, що міститься в розглянутій конституційній скарзі, і тим самим внести свій внесок у суспільну дискусію з питань кримінального законодавства щодо злочинів, пов'язаних з наркотиками, його право на поширення інформації було явно обмежено.

29. Отже, мало місце втручання в права заявника, передбачені статтею 10 §1 Конвенції.

2. Чи було втручання виправданим

30. Суд повторює, що втручання в права заявника, передбачені статтею 10, пункт 1, було порушенням Конвенції, якщо воно не відповідало вимогам пункту 2 статті 10. Тому слід визначити чи було воно «передбачено законом», переслідувало одну чи кілька законних цілей, викладених у цьому пункті, і чи було «необхідним у демократичному суспільстві» для досягнення цих цілей.

а. «Передбачено законом»

31. Заявник просив надати йому інформацію, спираючись на Закон про захист даних, який гарантує доступ до відомостей, що становлять суспільний інтерес. За твердженням Уряду, відповідне законодавство передбачає достатні юридичні підстави для втручання в право заявника на свободу вираження поглядів, оскільки в даному випадку особистий характер даних має більшу важливість, ніж суспільний інтерес.

32. Суд визнав, що втручання було «передбачене законом», відповідно до сенсу статті 10 §2 Конвенції.

б. Законні цілі

33. На думку заявника, не можна сказати, що ці обмеження слугували захисту прав депутата, оскільки Конституційний суд не запитав дозволу останнього на розкриття особистих даних. Уряд стверджує, що втручання слугувало для захисту прав інших осіб.

34. Суд визнає, що оскаржуване втручання мало законну мету захисту прав інших осіб, відповідно до сенсу статті 10 §2 Конвенції.

с. Необхідність у демократичному суспільстві

35. Суд нагадує про те, що «стаття 10 не ... дає окремим особам права доступу до матеріалів, що містять інформацію про їхню особисту позицію, а також не накладає на уряд зобов'язання розкривати таку інформацію окремим особам» (*Леандер проти Швеції*, 26 березня 1987, §74 *in fine*, Серія А, № 116), і про те, що «вивести з Конвенції загальне право доступу до адміністративних даних і документів дуже складно» (*Луїзо проти Франції* (рішення), № 46809/99, ECHR 2003-XII (витяги)). Тим не менше, Суд нещодавно використовував більш широке тлумачення поняття «свобода одержувати інформацію» (див. «*Sdružení Jihočeské Matky проти Республіки Чехія*» (рішення), № 19101/03, 10 липня 2006 року), тим самим розширивши критерії визнання права на доступ до інформації.

36. У будь-якому випадку, Суд відзначає, що «право на свободу одержання інформації в основному забороняє уряду обмежувати право особи на отримання інформації, яку інші хочуть або можуть бути готові йому надати» (*Леандер*, вищезгадане, §74). Суд вважає, що дана справа скоріше пов'язана з втручанням — через цензурські повноваження інформаційної монополії — у діяльність «суспільного контролера», а не з порушенням загального права на доступ до офіційних документів. У зв'язку з цим можна згадати зауваження Суду про те, що перешкодження діяльності преси з боку влади вимагає самого ретельного розгляду (див. *Чауї та інші проти Франції*, № 64915/01, §66, ECHR 2004-VI). Крім того, зобов'язання держави в питаннях свободи преси містять в собі усунення перешкод у здійсненні функцій преси, коли в питаннях, що становлять суспільний інтерес, такі перешкоди виникають тільки через інформаційні монополії органів влади. В зв'язку з цим Суд зазначає, що інформація, запитана заявником у даному випадку, була готова і доступна (див., навпаки, *Герра та інші проти Італії*, 19 лютого 1998 §53 *in fine*, *Доповіді про постанови і рішення 1998-I*) і не вимагала збору

даних з боку державних органів. Таким чином, Суд вважає, що держава зобов'язана була не перешкоджати отриманню інформації, необхідної заявникові.

37. Суд зазначає, що, зрештою, заявник запросив інформацію про конституційну скаргу без особистих даних її автора. Крім того, Суд вважає зовсім неправдоподібним, що будь-які відомості про приватне життя депутата, що стосуються приватної сфери, яка підлягає захисту, могли бути виявлені в його конституційній скарзі. Депутат дійсно повідомив пресі, що він подав скаргу, і тому його думка з цього суспільно важливого питання, в принципі, могла бути пов'язана з його особистістю. Разом з тим, Суд вважає, що, якщо державні діячі зможуть здійснювати цензуру преси й контролювати суспільні дискусії під приводом своїх особистих прав, стверджуючи, що їх думки з державних питань пов'язані з їхньою особою і тому є особистими даними, які не можуть бути розкриті без їх згоди, це буде мати фатальні наслідки для свободи вираження думок у царині політики. На думку Суду, ці міркування не можуть слугувати виправданням втручання, що стало предметом скарги в цьому випадку.

38. Суд вважає, що перешкоди, створювані з метою запобігання доступу до інформації, яка представляє суспільний інтерес, можуть відвернути тих, хто працює в засобах масової інформації або в суміжних областях, від роботи з такими питаннями. У результаті, вони будуть не в змозі виконувати свою життєво важливу роль як «громадських контролерів», а їхня здатність надавати точну й достовірну інформацію може змінитися в гіршу сторону (див., з відповідними змінами, *Гудвін проти Сполученого Королівства*, постанова від 27 березня 1996, Доповіді 1996-II, стор. 500, §39).

39. На підставі вищевикладених міркувань Суд дійшов висновку, що втручання в право заявника на свободу вираження поглядів в даному випадку не може вважатися необхідним у демократичному суспільстві. Отже, мало місце порушення статті 10 Конвенції.

II. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

40. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї, а внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише час-

ткову компенсацію, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

А. Збиток

41. Заявник вимагав виплатити йому 5000 євро в якості компенсації моральної шкоди на підставі того, що у зв'язку з оспорюваним обмеженням він був позбавлений можливості брати участь в організації та проведенні відкритої й добре інформованої суспільної дискусії з питань політики, пов'язаної з наркотиками.

42. Уряд заперечує проти цієї претензії.

43. Суд вважає, що визнання порушення є достатньою справедливою компенсацією будь-якої нематеріальної шкоди, завданої заявникові.

В. Судові витрати

44. Заявник також вимагав виплатити йому 5594 євро в якості компенсації судових витрат (ця сума, що включає 20% ПДВ, відповідає вартості 44 годин роботи його адвоката) і 80 євро у зв'язку з організаційними витратами.

45. Відповідно до прецедентної практики Суду, заявник має право на відшкодування витрат і збитків лише в тій мірі, в якій доведено, що вони фактично були понесені, були обов'язковими і розумними. У даному випадку, на підставі наявних у його розпорядженні документів і згаданих вище критеріїв, Суд вважає за розумне присудити заявникові 3000 євро як компенсацію витрат і збитків за всіма статтями.

С. Пеня

46. Суд вважає розумним, що пеня повинна бути заснована на граничній кредитній ставці Європейського Центрального Банку, до якої слід додати три відсоткові пункти.

На цих підставах Суд одностайно

1. Постановляє, що мало місце порушення статті 10 Конвенції;
2. Постановляє, що визнання порушення є достатньою справедливою компенсацією будь-якої нематеріальної шкоди, завданої заявникові;

3. Постановляє

(А) держава-відповідач повинна виплатити заявникові протягом трьох місяців з дати, коли рішення набуде статусу остаточного відповідно до статті 44 §2 Конвенції, 3000 (три тисячі) євро плюс будь-який податок, який повинен бути виплачений, в якості компенсації витрат і збитків, в переводі на угорські форинти за курсом, що діє на день виплати;

(В) з моменту закінчення вищезазначених трьох місяців до виплати, на вищезазначену суму нараховується пеня, яка дорівнює граничній кредитній ставці Європейського Центрального Банку в цей період, плюс три відсоткові пункти;

4. Відхиляє решту вимог заявника щодо компенсації.

Вчинено англійською мовою і повідомлено у письмовому вигляді 14 квітня 2009 року, відповідно до правила 77 §§2 і 3 Регламенту Суду.

С. Долле
секретар

Ф. Тулкенс
голова

COUR EUROPEENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

ДРУГА СЕКЦІЯ

СПРАВА «КЕНЕДІ ПРОТИ УГОРЩИНИ»

(Заява № 31475/05)

РІШЕННЯ

Страсбург
26 травня 2009

ОСТАТОЧНЕ

26/08/2009

Це рішення набуває статусу остаточного відповідно до обставин, §2 статті 44 Конвенції. Воно може бути відредагованим.

За справою *«Кенеді проти Угорщини»*,

Європейський суд з прав людини (друга секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли судді:

пані Франсуаз Тулкенс, *голова*,
п. В. Загребельський,

п. І. Кабрал Баррето,
пані Д. Йочене,

п. Андраш Шайо, пані Нона Цоцорія,
п. Ішил Каракаш, та пані С. Долле, *секретар секції*,
Розглянувши справу у закритому засіданні 5 травня 2009 року, ви-
носить таке рішення, що було прийнято у зазначений вище день:

ПРОЦЕДУРА

1. Ця справа заснована на заяві (№ 31475/05) проти Республіки Угорщина, що була подана до Суду відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (надалі — «Конвенція») громадянином Угорщини п. Яношом Кенеді (в подальшому заявник), 10 серпня 2005 року.

2. Заявник був представлений пані А. Ксапо, адвокатом, який практикує у Будапешті. Уряд Угорщини (надалі — «Уряд») був представлений своїм уповноваженим, п. Л. Хольцем, Міністерство юстиції та правоохоронної діяльності.

3. Заявник стверджував, що тривале небажання угорської влади надати йому необмежений доступ до певних документів, доступ до яких дозволений постановою суду, не дозволило йому закінчити професійну роботу, а саме написати об'єктивне дослідження з питань функціонування угорської служби державної безпеки у 1960-х роках. Йому не вдалось домогтися виконання рішення суду упродовж розумного терміну часу.

4. Заявник та Уряд надали свої зауваження по суті справи (Правило 59 §1).

ФАКТИ

I. КОНКРЕТНІ ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник народився у 1947 році й мешкає у Будапешті.

6. Заявник, історик, займається вивченням роботи секретних служб диктаторських режимів, порівняльними дослідженнями діяльності політичної поліції тоталітарних режимів та функціонування держав радянського типу. Він опублікував декілька робіт з цього питання.

7. Плануючи видати дослідження, щодо функціонування угорської служби державної безпеки Міністерства внутрішніх справ у 1960-х ро-

ках, 21 вересня 1998 року заявник звернувся до Міністерства з проханням надати йому доступ до деяких документів, що там зберігаються.

8. Його прохання було відхилене 10 листопада 1998 року, Міністерство посилалось на рішення від 29 жовтня 1998 року щодо віднесення цих документів до державної таємниці до 2048 року.

9. 10 грудня 1998 року заявник подав позов проти Міністерства, обґрунтовуючи свої претензії статтею 21 Закону № 63 від 1992 року про захист персональних даних та публічний характер даних, що являють собою суспільний інтерес. Вимагаючи, аби йому було надане право на необмежений доступ до документів, він зазначив, що ці документи необхідні йому для проведення історичного дослідження.

10. 19 січня 1999 року Будапештський обласний суд ухвалив рішення на користь заявника, надавши йому доступ до документів для дослідницьких цілей. Суд зазначив, що документи, про які йдеться, дійсно були утаємничені упродовж комуністичних часів. Проте, відповідно до статті 28 (2) Закону № 65 від 1995 року про державну та службову таємницю, вони мають бути повторно класифіковані як секретні до 30 червня 1996 року. Через те, що цього не було зроблено, документи втратили свою секретність *ipso iure* з 1 липня 1996 року, незалежно від рішення від 29 жовтня 1998 року.

11. 20 квітня 1999 року Верховний суд відхилив апеляцію відповідача через те, що її було подано після спливу визначеного строку.

12. 1 листопада 1999 року Міністерство запропонувало заявникові надати доступ до матеріалів у разі підписання документу про нерозголошення.

13. 10 жовтня 2000 року заявник зажадав виконання рішення суду, заявивши, що умови відповідача, пов'язані з підпискою про нерозголошення, є неприйнятними. 21 грудня 2000 року було розпочато виконавчу процедуру, й було видано наказ про виконання. У своїй аргументації Будапештський обласний суд зазначив, що відповідач не має права вимагати від заявника нерозголошення як обов'язкової умови доступу, наданого судовим рішенням, що набуло чинності.

14. 21 листопада 2001 року Верховний Суд підтримав апеляцію проти рішення від 21 грудня 2000 року, але виключив з обґрунтувань зауваження щодо нерозголошення.

15. Між тим, 12 червня 2001 року Міністерство подало позов щодо припинення виконавчої процедури. 25 лютого 2002 року Центральний районний суд Пешту відхилив позов, ухвалив, що пропозиція відповідача від 1 листопада 1999 року є незадовільною, отже, ініціатива вико-

навчої процедури була законною. 15 жовтня 2002 року регіональний суд відхилив апеляцію Міністерства.

16. 29 жовтня 2002 року Міністерство надало заявникові дозвіл на доступ до документів, але обмежило публікацію отриманої інформації дотриманням «державних секретів».

17. За відсутності дозволу, що надає необмежений доступ до всіх відповідних документів, суд постановив, що наказ про виконання не був виконаний, й 23 червня 2003 року Міністерство було оштрафоване на 100 тисяч угорських форинтів (HUF) (майже 400 євро).

18. 18 грудня 2003 року усі ці документи, за виключенням одного, були передані до Національного архіву, й таким чином, набули доступності для широкого загалу.

19. Наступний виконавчий штраф у розмірі 300 000 HUF (майже 1200 євро) був накладений 22 жовтня 2004 року в зв'язку з секретним документом, що залишився. Міністерство подало протест, заявивши, що цей документ вже не знаходиться у його розпорядженні, оскільки його було спрямовано до архіву Міністерства оборони 6 лютого 2004 року.

20. 26 січня 2005 року окружний суд відхилив заперечення відповідача, зазначив, що зміна фізичного місцезнаходження документу не звільняє Міністерство від обов'язку надати позивачеві доступ до нього.

21. 10 червня 2005 року окружний суд відхилив прохання Міністерства постановити, що архіви є його правонаступниками у цьому питанні.

22. 24 січня 2006 року регіональний суд скасував рішення від 22 жовтня 2004 року, 26 січня 2005 року та 10 червня 2005 року та спрямував справу до суду першої інстанції.

23. 21 квітня 2006 року районний суд знову відхилив прохання Міністерства постановити, що архіви є його правонаступниками у цьому питанні. Проте, 4 липня 2006 року суд зазначив, що створене Міністерство по справах місцевого самоврядування та регіонального розвитку дійсно є його наступником. 20 жовтня 2006 року він відхилив прохання нового міністерства перервати розгляд до досягнення домовленостей щодо правонаступництва.

24. 5 червня 2007 року регіональний суд відхилив апеляцію нового Міністерства щодо рішень від 21 квітня, 4 липня и 20 жовтня 2006 року. Клопотання Міністерства про розгляд у Верховному Суді було безрезультатним.

25. Дотепер заявник не має необмеженого доступу до решти документа.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

26. Стаття 21 Закону № 63 від 1992 року про захист персональних даних й публічний характер даних, що являють собою суспільний інтерес, проголошує:

- «(1) Якщо заявникові буде відмовлено у доступі до даних, що являють собою суспільний інтерес, він повинен мати можливість звернутися до суду.
- (2) тягар доведення законності та обґрунтованості відмови покладається на орган, у розпорядженні якого знаходяться ці дані.
- (3) позов має бути поданий проти органу, в розпорядженні якого знаходиться потрібна інформація, протягом 30 діб з дня повідомлення про відмову.
- (6) суд повинен приділяти першочергову увагу цим справам.
- (7) якщо суд визнає вимоги заявника, він приймає рішення, яким наказує органу, у розпорядженні якого знаходяться ці дані, повідомити належну інформацію, що являє собою суспільний інтерес.

27. Стаття 28 (2) Закону № 65 від 1995 року про державну та службову таємницю (набув чинності 1 липня 1995 року) проголошує:

«Перегляд класифікації секретних документів, створених до 1980 року, припиняється упродовж одного року з дня набуття чинності цим Законом. Після спливу цього терміну, документи втрачають секретність».

ПРАВО

I. ПРИЙНЯТНІСТЬ

28. Заявник скаржився на тривале невиконання рішення суду, що дозволяло б йому доступ, з метою професійного історичного дослідження, до документів 1960-х років, що стосуються угорської служби державної безпеки. Він посилався на статті 6 §1, 10 и 13 Конвенції. Уряд заперечив твердження заявника.

29. Суд зазначає, що ці скарги не є явно безпідставними за змістом статті 35 §3 Конвенції. Крім того, Суд відзначає, що вони не є неприйнятними за інших обставин. Тому вони мають бути визнані прийнятними.

II. ЗАЯВЛЕНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6 §1 КОНВЕНЦІЇ

30. Заявник скаржився на неможливість домогтися виконання, протягом розумного часу, остаточного рішення суду на його користь, в порушення статті 6 §1 Конвенції, відповідна частина якої проголошує:

«Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків...».

31. Уряд стверджував, що поведінка заявника — а саме його вимоги щодо необмеженого доступу до всіх документів — це внесок у затягування судового розгляду. На думку Уряду, рішення Верховного Суду від 21 листопада 2001 року позбавило заявника будь-яких законних підстав вимагати необмеженого доступу до всіх документів з метою публікації. В усякому разі, принциповим рішенням від 19 січня 1999 року заявникові був наданий доступ лише з науковою метою.

32. Заявник оскаржив ці твердження.

A. Застосовність статті 6 §1

33. Суд відзначає, що національні суди визнали існування норм, на яких ґрунтується доступ, якого домагається заявник. Доступ був необхідний заявникові, історику задля публікації історичного дослідження. Суд зазначає, що намір опублікувати це дослідження знаходиться у межах права заявника на свободу висловлення думок, що гарантовано статтею 10 Конвенції. У зв'язку з цим Суд нагадує, що право на свободу висловлення думок є «громадянським правом» відповідно до змісту статті 6 §1. Крім того, застосовність цього останнього твердження не заперчується сторонами.

34. Таким чином, Суд визнає, що ця справа підпадає під дію громадянського аспекту статті 6 §1.

B. Відповідність статті 6 §1

35. Строк, що підлягає розгляду, розпочався 10 листопада 1998 року, коли був відхилений первісний запит заявника, й не закінчився аж дотепер. У зв'язку з цим Суд повторює, що виконання рішення, що ухвалене будь-яким судом, має вважатися складовою частиною «слухання», для

цілей статті 6 (*Hornsby v. Greece*, 19 March 1997, §40, *Reports of Judgments and Decisions* 1997-II). Таким чином, цей період тривав майже 10 з половиною років, включаючи три рівні юрисдикції та стадію виконання.

36. Суд не переконали твердження Уряду про те, що вимоги заявника щодо виконання були безпідставними (див. пункт 31 вище), й таким чином, процедура була даремною. Навпаки, він відзначає, що після рішення Верховного Суду від 21 листопада 2001 року, суди розглядали справу по суті кілька разів, неодноразово приймаючи рішення на користь заявника, й навіть, штрафували відповідача за невиконання (див. пункти 13 до 24 вище).

37. Суд повторює, що розумність тривалості судового розгляду має бути оцінена у світлі обставин справи та з урахуванням наступних критеріїв: складність справи, поведінка заявника та відповідних органів влади, а також зацікавленість заявника у суперечці (див. серед іншого, *Frydlender v. France* [GC], № 30979/96, §43, ECHR 2000-VII).

38. Суд неодноразово констатував порушення статті 6 §1 Конвенції у справах, де були порушені питання, аналогічні питанням цієї справи (див. *Frydlender*, згадане вище).

39. Розглянувши усі наявні матеріали, Суд вважає, що Уряд не надав жодних фактів або переконливих аргументів, що були б здатні переконати його дійти інших висновків за цих обставин. Беручи до уваги своє прецедентне право за цим питанням, Суд вважає, що тривалість судового розгляду була надмірною та не відповідає критеріям «розумного строку».

Відповідно, мало місце порушення статті 6 §1 Конвенції.

III. ЗАЯВЛЕНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 10 КОНВЕНЦІЇ

40. Заявник також скаржився, що тривале небажання Міністерства надати йому необмежений доступ до документів, про які йдеться, завадило йому опублікувати об'єктивне дослідження з питань функціонування угорської служби державної безпеки.

41. Суд вважає, що ця скарга має бути розглянута відповідно до статті 10 Конвенції, яка у зв'язку з цим проголошує:

«Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів...

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки...»

42. Уряд визнав, що мало місце втручання у право заявника на свободу вираження поглядів. Воно стверджувало, що втаємничення документів, про які йдеться, заднім числом, переслідувало легітимну мету національної безпеки, а у цій царині держава може, до певної межі, приймати рішення на власний розсуд. Окрім того, в тому, що це дослідження не було закінчено, існує провина заявника, оскільки він наполягав на наданні йому необмеженого доступу. Заявник заперечив ці аргументи.

43. Суд відзначає, що Уряд визнав, що мало місце втручання у право заявника на свободу вираження поглядів. Суд підкреслює, що доступ до оригінальних історичних джерел з метою законних історичних досліджень є важливим елементом здійснення права заявника на свободу вираження поглядів (див., *mutatis mutandis, Társaság a Szabadságjogokért v. Hungary*, № 37374/05, §§35 to 39, 14 April 2009).

Втручання у права заявника, передбачене статтею 10 §1, вважати-меться порушенням Конвенції, якщо воно не відповідає вимогам пункту 2 статті 10. Тому варто визначити, чи було це втручання «передбачене законом», чи переслідувало воно одну чи кілька законних цілей, що викладені у цьому пункті та чи було воно «необхідним у демократичному суспільстві» задля досягнення цих цілей.

44. Суд повторює, що фраза «передбачене законом» у другому абзаці статті 10 відтворює те ж визначення законності, що передбачено у Конвенції та інших місцях, де використовуються ті ж або аналогічні вирази, зокрема, вирази «відповідно до закону» та «законний», що містяться у другому пункті статей 8–11. Визначення законності у Конвенції, окрім відповідності внутрішньому законодавству, передбачає також якісні вимоги до внутрішнього законодавства, такі як передбачуваність, й, взагалі, відсутність свавілля (см. *Rekvényi v. Hungary* [GC], № 25390/94, §59, ECHR 1999-III).

45. Суд відзначає, що заявник одержав рішення суду щодо надання йому доступу до згаданих документів (див. пункт 10 вище). Після цього суперечка стосувалась масштабів доступу. Проте, Суд відзначає, що, відповідно до первісного рішення, національні суди неодноразово приймали рішення на користь заявника у ході подальших виконавчих про-

цедур та накладали штрафи на Міністерство — відповідача. За таких обставин Суд може дійти до єдиного висновку, що вперте небажання держави-учасниці виконати рішення суду є порушенням внутрішнього законодавства й тотожне свавілля. Ця поведінка також призвела до висновку про порушення статті 6 §1 Конвенції (див. пункт 39 вище) з точки зору тривалості судового розгляду. На думку Суду, таке зловживання владою з боку державних органів не може розглядатися як заходи, «передбачені законом».

Отже, мало місце порушення статті 10 Конвенції.

IV. ЗАЯВЛЕНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 13 У ПОЄДНАННІ ЗІ СТАТТЕЮ 10 КОНВЕНЦІЇ

46. Нарешті, заявник скаржився на відсутність у його розпорядженні ефективних засобів правового захисту щодо його скарги за статтею 10, як це передбачено статтею 13 Конвенції, яка проголошує:

«Кожен, чії права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження».

Уряд стверджує, що засоби правового захисту, якими скористався заявник, були ефективними у тих обставинах, що склалися. Заявник не погодився з цією точкою зору.

47. Суд повторює, що стаття 13 Конвенції гарантує кожному, хто заявляє за умов суперечки, що його або її права та свободи, викладені у Конвенції, було порушено, ефективний засіб правового захисту у державному органі. Суд вважає, що обов'язки держави у межах цієї статті також містять обов'язок забезпечувати практичне застосування компетентними органами існуючих засобів правового захисту (пор. статті 2 §3 (с) Міжнародного пакту про громадянські та політичні права). Для Суду було б неможливим, якщо б стаття 13 передбачала право на правовий захист й вимагала його ефективності, але не гарантувала би успішного застосування засобів правового захисту. Інше рішення могло б призвести до ситуацій, що є несумісними з принципом верховенства права, якого зобов'язались дотримуватися Договірні держави під час ратифікації Конвенції (див. *mutatis mutandis*, *Hornsby*, cited above, §40).

48. У цьому випадку орган держави-відповідача, будучи у першу чергу зобов'язаним дотримуватися принципу верховенства права, чинив серйозний опір законним спробам заявника забезпечити дотримання його права, наданого національними судами. За таких обставин Суд вважає, що процедури, спрямовані на усунення порушення прав заявника, передбачені статтею 10, на національному рівні, були неефективними. Отже, мало місце порушення статті 13 у поєднанні зі статтею 10 Конвенції.

V. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

49. 1. Стаття 41 Конвенції проголошує:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію».

A. Шкода

50. Заявник не вимагав компенсації моральної шкоди за невдалий дослідницький проект, але оцінив свій нематеріальний збиток у 6000 Євро за час та зусилля, що він присвятив розгляду його справи національними органами.

51. Уряд не висловив свого погляду на це питання.

52. Суд вважає, що заявник мав був понести деякий нематеріальний збиток й вважає доцільним присудити йому усю потрібну суму.

B. Витрати та збитки

53. Заявник також вимагав сплатити на йому 18 000 євро як компенсацію витрат, понесених під час внутрішнього розгляду. Ця сума відповідає 300 годинам роботи юриста з розрахунку 15 000 угорських форинтів на годину.

54. Уряд не надав своїх поглядів з цього питання.

55. Відповідно до прецедентного права Суду, заявник має право на відшкодування збитків та витрат тільки в тому ступені, у якому доведено, що вони були фактично понесені, були обов'язковими та розумни-

ми. У цьому випадку, на підставі наявних документів та вищезгаданих критеріїв, Суд вважає за розумне присудити заявникові 7000 євро як компенсацію витрат та збитків, понесених під час внутрішнього розгляду при спробі запобігти порушенням, встановлених Судом.

С. Пеня

56. Суд вважає розумним, що пеня, яка нараховуватиметься у разі несвоєчасної сплати, дорівнює позичковій ставці Європейського Центрального Банку, плюс три відсоткових пункти.

На цих підставах Суд одностайно:

1. Оголошує заяву прийнятною;
2. *Постановляє*, що мало місце порушення статі 6 §1 Конвенції;
3. *Постановляє*, що мало місце порушення статі 10 Конвенції;
4. *Постановляє*, що мало місце порушення статі 13 у поєднанні зі статтею 10 Конвенції;
5. *Постановляє*:

(а) держава відповідач повинно виплатити заявникові, протягом трьох місяців з дати, коли судові рішення набуде чинності відповідно до Статті 44 §2 Конвенції, наступні суми, в переводі на угорські форинти за курсом, що діє на день виплати;

(i) EUR 6000 (шість тисяч євро), плюс будь-які податки, що можуть бути нараховані на цю суму як компенсація нематеріальної шкоди,

(ii) EUR 7000 (сім тисяч євро), плюс будь-які податки, що можуть бути нараховані на цю суму як компенсація витрат;

(b) з моменту спливу вищезгаданих трьох місяців до сплати, на вищезгадану суму нараховуватиметься пеня, що дорівнює позичковій ставці Європейського Центрального Банку на цей період, плюс три відсоткових пункти;

6. Відхиляє іншу частину вимог заявника щодо компенсації.

Складено англійською мовою та зареєстроване у письмовому виді 26 травня 2009 року, відповідно до Правил 77 §§2 та 3 Регламенту Суду.

С. Доллє
секретар

Ф. Тулкенс
голова

ЗАКОН ПРО МАТЕРІАЛИ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ КОЛИШНЬОЇ НІМЕЦЬКОЇ ДЕМОКРАТИЧНОЇ РЕСПУБЛІКИ

(Закон про матеріали Штазі) від 20 грудня 1991 р.

Федеральний вісник законів І 1991, стор. 2272, доповнений першою поправкою до Закону про матеріали Штазі від 22 лютого 1994 р. (Федеральний вісник законів І, стор. 334); друга поправка до Закону про матеріали Штазі від 26 липня 1994 р. (Федеральний вісник законів І, стор. 1748); стаття 12, пункт 22 Закону від 14 вересня 1994 р. про реорганізацію Управління пошти та телекомунікацій (Федеральний вісник законів І, стор. 2325); третя поправка до Закону про матеріали Штазі від 20 грудня 1996 р. (Федеральний вісник законів І, стор. 2026); стаття 4, пункт 2 Шостого Закону про реформу кримінального законодавства від 26 січня 1998 р. (Федеральний вісник законів І 1998, стор. 164); четверта поправка до Закону про матеріали Штазі від 19 грудня 1998 р. (Федеральний вісник законів І, стор. 3778); стаття 4, пункт 2 Закону про внесення поправок у Положення про парламентські органи від 17 червня 1999 р. (Федеральний вісник законів І, стор. 1334); стаття 3, пункт 3 Закону про внесення поправок у положення про пенсії державних службовців і військові пенсії від 20 грудня 2001 р. (Федеральний вісник законів І, стор. 3926); стаття 6 Закону від 26 червня 2002 р. про прийняття міжнародного кримінального кодексу (Федеральний вісник законів І, стор. 2254); п'ята поправка до Закону про матеріали Штазі від 2 вересня 2002 р. (Федеральний вісник законів І, стор. 3446); стаття 4 Закону про внесення поправок у Положення про озброєння від 11 жовтня 2002 р. (Федеральний вісник законів І, стор. 3970); шоста поправка до Закону про матеріали Штазі від 14 серпня 2003 р. (Федеральний вісник законів І, стор. 1654); сьомий закон про внесення поправок у Закон про матеріали Штазі від 21 грудня 2006 р. (Федеральний вісник законів І, стор. 3326).

ЧАСТИНА 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Мета й сфера дії

(1) Даний закон регулює збір, підготовку, зберігання та використання матеріалів Міністерства державної безпеки колишньої Німецької Демократичної Республіки, а також організацій, що існували до й після (служб державної безпеки). Основні цілі закону:

1. Полегшення індивідуального доступу до персональних даних, зібраних службою державної безпеки, для з'ясування ступеня впливу на особу із боку служби державної безпеки;
2. Захист особи від порушень її права на приватне життя, що викликані використанням персональних даних, зібраних службою державної безпеки;
3. Забезпечення та стимулювання історичної, політичної і юридичної переоцінки діяльності служби державної безпеки;
4. Надання громадським організаціям та приватним особам доступу до інформації, необхідної для досягнення цілей, проголошених у даному законі.

(2). Цей закон має застосовуватися до матеріалів Служби державної безпеки, які перебувають у розпорядженні федеративних або місцевих громадських органів, приватних осіб або інших організацій.

Стаття 2. Збір, зберігання та використання матеріалів Служби державної безпеки

(1). Відповідно до даного закону, збір, зберігання та використання матеріалів Служби державної безпеки здійснюється Федеральним Уповноваженим з матеріалів Служби державної безпеки колишньої Німецької Демократичної Республіки.

(2). Відповідно до даного закону, Федеральний Уповноважений може використовувати наступну інформацію із Центрального реєстра жителів колишньої Німецької Демократичної Республіки для виконання своїх обов'язків:

- прізвище, ім'я,
- ім'я, що отримане при народженні, інші імена,
- місце народження,
- особисті відомості,
- остання адреса,

— позначка про смерть.

Ця інформація видається за запитом судів і правоохоронних органів для виконання їхніх законних обов'язків і зобов'язань.

Стаття 3. Права особи

(1). Кожна особа має право дізнаватися у Федерального Уповноваженого, чи містяться в матеріалах відомості про цю особу. Якщо такі відомості є, особа має право одержати інформацію, вивчити матеріали та отримати відомості відповідно до даного закону.

(2). Кожна особа має право використовувати відомості та матеріали, отримані нею від Федерального Уповноваженого, відповідно до загального законодавства.

(3) Заборонено завдавати шкоди законним інтересам інших осіб внаслідок розголошення інформації, дозволу на вивчення або одержання матеріалів.

Стаття 4. Можливість використання матеріалів Служби державної безпеки державними організаціями та приватними особами

(1). Державні органи та приватні особи повинні мати доступ до матеріалів і використовувати їх тільки відповідно до цього закону. Якщо суб'єкти інформації, треті особи, близькі родичі зниклих без вісті або померлих осіб або службовці або бенефіціари служби державної безпеки надають персональні дані за власним бажанням, ці дані можуть бути використані для цілей, для яких вони були надані.

(2). Якщо Федеральний Уповноважений встановлює або одержує інформацію, що особисті дані, що містяться в матеріалах, невірні, або суб'єкт інформації заперечує правильність цих даних, це має бути спеціально зазначено в матеріалах.

(3). Якщо персональні дані були повідомлені в результаті запиту у відповідності до статей 20–25, і після цього виявилися невірними відносно особи, дані про яку запитувалися, виправлення повинні бути безпосередньо передані одержувачеві, за винятком випадків, коли ці виправлення не мають ніякого відношення до розглянутого питання.

(4). Використання матеріалів не повинне шкодити фундаментальним інтересам інших осіб.

Стаття 5. Обмеження використання

(1). Не можна використовувати персональні дані на шкоду суб'єктові даної інформації або третіх осіб, щодо яких відомості були зібрані навмисно, включаючи таємний збір інформації та спостереження за цими особами. Це не повинно застосовуватись у випадках, передбачених ст. 21, ч. 1, пунктами. 1 і 2, коли заяви, зроблені суб'єктом інформації або третьою стороною виявилися частково або повністю невірними на підставі цієї інформації.

(2). Не допускається використання матеріалів протягом обмеженого періоду часу, якщо компетентний державний прокурор або суд заявляють Федеральному Уповноваженому, що використання матеріалів протягом цього терміну може вплинути на хід кримінального розслідування. Ця вимога не застосовується, якщо вона необґрунтовано перешкоджає особам у реалізації їхніх прав. У цьому випадку, матеріали можуть використовуватися за згодою прокурора або суду.

Стаття 6. Визначення

(1). *«Матеріали Служби державної безпеки» означає:*

1. Всі носії інформації, незалежно від форми зберігання, зокрема.
 - a) дос'є, файли, документи, карти, плани, плівки, візуальні матеріали, аудіо матеріали та інші матеріали;
 - b) машинописні або рукописні копії та інші дублікати перелічених вище матеріалів;
 - c) засоби обробки, зокрема програми для обробки даних, якщо вони надійшли в розпорядження або були створені Службою державної безпеки або Департаментом 1 Управління кримінальної поліції Народної поліції (Volkspolizei), або були передані їм для використання;
2. Матеріали, надані Службі державної безпеки судами та громадськими прокурорами.

(2). *Частиною матеріалів не можуть вважатися:*

1. Письмові повідомлення й додатки до них, спрямовані Службою державної безпеки громадським органам та приватним особам, якщо ці органи не мали права, за законом або на практиці, вступати в безпосередні контакти зі Службою державної безпеки;
2. Матеріали, які були повернуті або передані іншим компетентним органам, і які не містять вказівок, що Службою державної

безпеки були вжиті які-небудь заходи або вона була причиною таких заходів;

3. Матеріали, які були оброблені до 8 травня 1945, і які не містять вказівок, що Службою державної безпеки були вчинені які-небудь інші дії, крім їхньої підготовки для зберігання у своїх архівах;
4. Об'єкти й матеріали, які були незаконно отримані або приховувалися від суб'єктів інформації або третіх осіб Службою; якщо мова йде про письмові повідомлення, Федеральний Уповноважений може робити їхні копії для свого архіву.

(3). *«Суб'єкти інформації»* — особи, про які Служба державної безпеки навмисно збирала персональні дані, включаючи таємний збір інформації й спостереження.

Не стосується:

1. співробітників Служби державної безпеки, якщо збір інформації слугував тільки для встановлення контакту й набору співробітників Служби державної безпеки, або для моніторингу дій співробітників Служби державної безпеки;
2. бенефіціарів, якщо збір інформації слугував тільки для встановлення контакту або моніторингу їхнього поведіння у зв'язку з одержуваними пільгами.

(4). *«Співробітники Служби державної безпеки»* — штатні співробітники та позаштатні інформатори.

1. «Штатні співробітники» — особи, що офіційно працюють у Службі державної безпеки або такі, що мають із нею офіційні службові зв'язки. Із цим також пов'язаний термін «Офіцери для виконання спеціальних завдань».
2. «Позаштатні інформатори» — особи, які погодилися постачати до Служби державної безпеки інформацію.

(5). *Норми, що стосуються співробітників Служби державної безпеки, також поширюються, з відповідними змінами, на*

1. осіб, які можуть, відповідно до закону або на практиці, давати вказівки співробітникам Служби державної безпеки у зв'язку з їхньою діяльністю, що відноситься до державної безпеки;
2. неофіційних інформаторів Департаменту 1 Управління кримінальної поліції Народної поліції (Volkspolizei).

(6). *«Бенефіціари»* — особи, які

1. одержали значну допомогу від Служби державної безпеки, зокрема, економічні пільги;

2. завдяки захисту Служби державної безпеки або за її розпорядженням уникли переслідування за карні злочини;
3. планували або чинили злочинні дії з відома, при потуранні або за допомогою Служби державної безпеки.

«Треті особи» — інші особи, стосовно яких Служба державної безпеки збирала інформацію.

Для кожного елемента інформації необхідно встановити, чи була особа, якої ця інформація стосується, співробітником Служби державної безпеки, бенефіціаром, суб'єктом інформації або третьою особою. Визначальним фактором тут повинна бути мета, для якої інформація вносилася в матеріали.

(9). «Використання матеріалів» — передача матеріалів, повідомлення інформації, що міститься в матеріалах, а також інша обробка та застосування інформації. Якщо інше не передбачено даним положенням, варто застосовувати статті 2 і 3 Федерального Закону про захист даних, з урахуванням того, що релігійні громади вважаються приватними особами.

ЧАСТИНА 2. ЗБІР МАТЕРІАЛІВ

Стаття 7. Виявлення матеріалів — обов'язок повідомлення

(1) Всі державні органи повинні надавати Федеральному Уповноваженому допомогу у виявленні й зборі матеріалів Служби державної безпеки. Якщо їм відомо або вони довідаються в ході виконання своїх обов'язків про те, що в їхньому розпорядженні є матеріали Служби державної безпеки, або машинні, або інші копії таких матеріалів, вони повинні негайно повідомити про це Федерального Уповноваженого.

(2) Федеральний Уповноважений, за згодою суспільного органа, може вивчити реєстраційні записи, архіви та іншу документацію громадського органа, якщо є істотні підстави припускати, що серед них можуть бути виявлені матеріали Служби державної безпеки.

(3) Якщо приватна особа та інші організації довідаються, що в їхньому розпорядженні є матеріали Служби державної безпеки, або машинні, або інші копії таких матеріалів, вони повинні негайно повідомити про це Федерального Уповноваженого.

Стаття 8. Обов'язок державних органів видавати матеріали

На запит Федерального Уповноваженого будь-який державний орган повинен негайно видати матеріали Служби державної безпеки, включаючи друковані або інші копії таких матеріалів, що перебувають у його розпорядженні.

Якщо державний орган має потребу в цих матеріалах для виконання своїх обов'язків у рамках обмежень на використання відповідно до ст.ст. 20–23 і 25, йому повинен бути наданий дозвіл на копіювання матеріалів.

Оригінали матеріалів можуть, як виключення, бути залишені, тільки якщо вони незамінні для виконання обов'язків. У цьому випадку, Федеральному Уповноваженому, за його запитом, надаються копії матеріалів.

(3) Федеральні та місцеві розвідувальні служби повинні видавати матеріали щодо суб'єктів інформації повністю, не залишаючи собі жодної частини матеріалів або їхніх дублікатів.

Стаття 9. Обов'язок приватних осіб видавати матеріали

На запит Федерального Уповноваженого будь-яка приватна особа або організація повинні негайно видати матеріали Служби державної безпеки, якщо ці матеріали не є приватною власністю цієї особи або організації. Доказ власності покладається на приватну особу або організацію. Матеріали вважаються власністю, якщо приватна особа або організація самі склали ці матеріали, як описано в ст. 10, ч. 4.

При необхідності видачі матеріалів Федеральному Уповноваженому, всі копії також повинні бути видані.

На запит Федерального Уповноваженого будь-яка приватна особа або організація повинні видати Федеральному Уповноваженому матеріали Служби державної безпеки, що є їхньою власністю цієї служби; з тим, щоби можна було зробити рукописні або друковані копії цих матеріалів.

Стаття 10. Матеріали Соціалістичної єдиної партії Німеччини та інших організацій

Для виконання своїх службових обов'язків Федеральний Уповноважений має право запитувати інформацію у компетентних органів щодо

природи, змісту та місцезнаходження матеріалів Соціалістичної єдиної партії Німеччини (СЄПН), інших споріднених партій і організацій.

Федеральний Уповноважений має право вивчати такі матеріали. Йому повинна надаватися допомога в знаходженні таких матеріалів.

На запит Федерального Уповноваженого йому повинні надаватися копії матеріалів, що пов'язані з діяльністю Служби державної безпеки та необхідні йому для виконання службових обов'язків. Копії стають частиною матеріалів відповідно до ч. 1 ст. 6.

Частини 1–3 поширюються, з відповідними змінами, на матеріали, створені спільно Службою державної безпеки та іншими громадськими або приватними організаціями колишньої Німецької Демократичної Республіки за наказом Служби державної безпеки або в рамках виконання її наказів або директив.

Стаття 11. Передача та повернення матеріалів іншим органам

(1) Записи, що належать іншим органам, і які не містять вказівок на заходи, вжиті Службою державної безпеки або на такі, що вчинені за її наказом, повинні бути повернуті Федеральним Уповноваженим до відповідних органів за їхнім запитом або якщо про такі матеріали стало відомо в ході виконання службових обов'язків.

Федеральний Уповноважений має право робити копії таких матеріалів.

(2) Федеральний Уповноважений повинен передавати матеріали федеральних і місцевих органів або їхніх служб безпеки, що мають гриф «Конфіденційно» або вище, Федеральному міністрові внутрішніх справ або компетентному місцевому органу. Федеральний Уповноважений має право робити копії таких матеріалів. Матеріали національних і наднаціональних організацій, а також іноземних держав, що мають гриф «Конфіденційно» або вище, які, відповідно до міжнародних угод, повинні охоронятися Федеральною Республікою Німеччини від неавторизованого доступу, передаються Федеральному міністрові внутрішніх справ як особі, що відповідає за національну безпеку.

(3) Матеріали, що стосуються виробничих потужностей, технологічних процесів і забруднення навколишнього середовища підприємствами, частково або повністю підлеглих Службі державної безпеки або пов'язаних з нею, видаються на запит особи або осіб, які на цей час мають компетенцію розпоряджатися цими матеріалами. Федеральний Уповноважений має право робити копії таких матеріалів.

(4) Федеральний Уповноважений повинен передавати матеріали стосовно майна та інших об'єктів, зокрема плани місцевості та плани водогінних, опалювальних, електричних і телефонних мереж, особі або особам, які на цей час мають компетенцію розпоряджатися цими матеріалами Федеральний Уповноважений має право робити копії таких матеріалів.

(5) Якщо колишні штатні співробітники Служби державної безпеки збираються або продовжують працювати на державній службі, необхідні кадрові матеріали повинні бути передані компетентному органу для їхнього включення в особову справу. Федеральний Уповноважений має право робити копії таких матеріалів.

(6) Якщо колишні штатні співробітники Служби державної безпеки одержують пенсію, необхідні кадрові матеріали повинні бути передані компетентному органу, що займається пенсійним забезпеченням. Федеральний Уповноважений має право робити копії таких матеріалів.

ЧАСТИНА 3. ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ СЛУЖБИ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ

Розділ 1. ПРАВА СУБ'ЄКТІВ ІНФОРМАЦІЇ, ТРЕТІХ ОСІБ, СПІВРОБІТНИКІВ І БЕНЕФІЦІАРІВ СЛУЖБИ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ

Стаття 12. Процедурні положення

(1) Запит на надання інформації, вивчення або одержання матеріалів, повинен подаватися в письмовому вигляді. Заявник зобов'язаний довести свою особу, надавши підтвердження від компетентного місцевого органа. Якщо заявник діє як законний представник, він зобов'язаний підтвердити свої повноваження повіреного. Якщо запит подається

1. суб'єктами інформації, третіми особами, співробітниками або бенефіціарами, або
2. їхнім уповноваженим повіреним,
3. вони мають право на одержання інформації, вивчення та одержання матеріалів.

Якщо заявник, що має право на вивчення матеріалів, залежить у цьому від допомоги інших осіб, його може супроводжувати довірена особа. Необхідно обґрунтувати необхідність такої допомоги. Федераль-

ний Уповноважений може заборонити участь особи, що супроводжує, якщо на це є певні підстави.

(2) Федеральний Уповноважений повинен надавати інформацію в письмовому вигляді, якщо обставини не вимагають іншої форми. У такому випадку варто проявляти належну розсудливість.

(3) Якщо подається терміновий запит, терміновість повинна бути обґрунтованою. Передбачається, що терміновість обґрунтована, якщо інформація необхідна для реабілітації, компенсації, запобігання порушенню недоторканності особистого життя або для зняття із суб'єкта інформації обвинувачень у співробітництві зі Службою державної безпеки.

(4) Можуть вивчатися як оригінальні матеріали, так і їхні копії. Якщо, крім персональних даних, що стосуються суб'єкта інформації, матеріали також містять інформацію про інших суб'єктів інформації або третіх осіб, вивчення оригінальних матеріалів може бути дозволено тільки у випадку, якщо

1. отримано дозвіл інших суб'єктів інформації або третіх осіб, і
2. відокремлення персональних даних, що стосуються інших суб'єктів інформації або третіх осіб, неможливе або вимагає надмірних зусиль, і немає причин вважати, що інші суб'єкти інформації або треті особи мають переважні законні причини тримати цю інформацію в секреті.

Крім того, можливе вивчення матеріалів, у яких дані, що стосуються інших суб'єктів інформації або третіх осіб, деперсоналізовані. Вивчення матеріалів здійснюється, головним чином, в офісі або офісі одного з відділень.

(5) Дублікати матеріалів надаються тільки після деперсоналізації даних, що стосуються інших суб'єктів інформації або третіх осіб.

(6) Право на вивчення та надання матеріалів не поширюється на засоби обробки інформації (ст. 6, ч. 1, пункт. 1, підпункт с). Якщо знайти матеріали неможливо або це потребує надмірних зусиль, право на вивчення й надання матеріалів поширюється на дублікати реєстраційних карток, що використовуються при обробці матеріалів, які містять персональні дані про заявника.

Стаття 13. Суб'єкти інформації й треті особи.

Одержання інформації, вивчення та одержання матеріалів

(1) На запит суб'єкта інформації йому надається інформація за матеріалами, які його стосуються. У запиті суб'єкт інформації повинен

зазначити подробиці, що дозволяють визначити місцезнаходження матеріалів. Мета, з якою запитується інформація, не зазначається.

(2) Інформація повинна складатися з опису існуючих матеріалів про суб'єкта інформації і їхнього змісту. Надання інформації може спочатку бути обмежено повідомленням, що такі матеріали існують, і суб'єкт може одержати можливість вивчення цих матеріалів.

(3) За запитом суб'єкта інформації йому повинна бути надана можливість вивчити матеріали, які його стосуються.

(4) На його запит, суб'єкт інформації повинен одержати дублікат матеріалів. Будь-які персональні дані в цих дублікатах, що стосуються інших суб'єктів інформації або третіх осіб, повинні бути деперсоналізовані.

(5) Якщо матеріали про суб'єкта інформації, які були ним вивчені та дублікати яких він одержав, містять кодові імена співробітників Служби державної безпеки, що збирали або обробляли інформацію про нього, суб'єктові інформації, на його запит, повинні бути повідомлені імена цих співробітників, а також будь-які інші деталі, наявні в матеріалах Штазі, які дозволять однозначно ідентифікувати цих осіб. Це також стосується інших осіб, що надавали інформацію про суб'єкта в письмовому вигляді, якщо зміст цієї інформації міг йому зашкодити. Зацікавленість співробітників і інформаторів у збереженні їхніх імен у таємниці, не виключає розкриття їхніх імен.

(6) Перша й друга пропозиції ч. 5 не застосовуються, якщо співробітник або інформатор Служби державної безпеки не досяг віку 18 років на момент своєї діяльності проти суб'єкта інформації.

(7) Частини 1–6 поширюються, з відповідними змінами, на третіх осіб, у випадку, якщо заявник зазначив подробиці, що дозволяють визначити місцезнаходження матеріалів. Інформація повинна бути надана, тільки якщо необхідні для цього зусилля пропорційні заявленій причині одержання інформації.

Стаття 14. (Анульована)

Стаття 15. Право близьких родичів зниклих без вісті або померлих осіб на одержання інформації, вивчення та одержання матеріалів

(1) *На запит близьких родичів, їм повинна надаватися інформація.*

1. для реабілітації зниклих без вісті або померлих осіб;

2. для захисту права на особисте життя зниклих без вісті або померлих осіб, зокрема, для зняття обвинувачень у співробітництві зі Службою державної безпеки;
3. для з'ясування долі зниклих без вісті або померлих осіб.

Особи, що запитують інформацію, повинні обґрунтувати мету свого запиту та надати докази родинних зв'язків зі зниклим без вісті або померлою особою.

(2) Ст. 13, ч. 1, пункт 2 і параграфи 2–6 застосовуються з відповідними змінами.

(3) Близькими родичами є подружжя, діти, онуки, батьки й брати/сестри. Близькими родичами також вважаються всиновлені діти стосовно біологічних батьків, якщо не можна виключити, що Служба державної безпеки мала відношення до всиновлення або вплинула на долю біологічних батьків.

(4) Близькими родичами також вважаються родичі до третього коліна, якщо не існує близьких родичів у сенсі ч. 3.

(5) Ч. 1 не застосовується, якщо зникла без вісті або померла особа залишила інші розпорядження або якщо його протилежне бажання є очевидним з інших обставин.

Стаття 16. Права співробітників Служби державної безпеки — одержання інформації, вивчення та одержання матеріалів

(1) На запит співробітників Служби державної безпеки, їм має бути надана інформація щодо персональних даних, що містяться в їхніх особових справах.

(2) Інформація може містити опис природи та сфери їхньої діяльності, та інших осіб, що були суб'єктами їхніх доповідей, а також відомості про частоту їхніх доповідей.

(3) На запит співробітників, їм має бути надана можливість вивчити свою особову справу. Ч. 4, пункт 2 ст. 12 тут не застосовується.

(4) На запит співробітників, їм може бути надана інформація щодо підготовлених ними доповідей і дозволено вивчити ці доповіді, якщо вони обґрунтують законні причини для цього. Це не поширюється на випадки, коли такі причини переважаються законною зацікавленістю суб'єктів інформації або третіх осіб у збереженні таємності.

(5) На запит співробітників, вони можуть одержати копії своїх особових справ. Персональні дані щодо суб'єктів інформації або третіх осіб, що містяться в цих справах, повинні бути деперсоналізовані.

Стаття 17. Права бенефіціарів

(1) Частини 1, 3 і 5 статті 16 поширюються, з відповідними змінами, на право бенефіціарів на одержання інформації, вивчення матеріалів і одержання копій матеріалів.

(2) Бенефіціар повинен повідомити подробиці, які дозволять виявити місцезнаходження матеріалів.

(3) Ч. 1 не застосовується, якщо компетентний федеральний орган влади або місцевий орган влади заявляє Федеральному Уповноваженому, що розкриття інформації, вивчення матеріалів або надання матеріалів неможливе у зв'язку з переважністю суспільних інтересів.

Стаття 18. Право на інформацію — матеріали, передані Службі державної безпеки судами й прокуратурою

Що стосується матеріалів судів і прокуратури, що перебувають у розпорядженні Федерального Уповноваженого, варто застосовувати відповідні Накази про судочинство, замість статті 12, частин 4–6, статей 13, 15–17 і 43.

**Розділ 2. ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ ДЕРЖАВНИМИ ОРГАНАМИ
ТА ПРИВАТНИМИ ОСОБАМИ**

Стаття 19. Процесуальні положення про доступ до матеріалів державних органів та приватних осіб

(1) Федеральний Уповноважений направляє відповіді до державних організацій і приватних осіб, надаючи дозвіл на доступ до документів, і видає їм документи, якщо використання цих документів дозволено згідно зі ст.ст. 20–23, 25 і 26. У випадку ст. 20 ч. 1, пункт 6, підпункти с-h, пункт 7, підпункти b-f, і ст. 21 ч. 1, пункт 6, підпункти с-h і пункт 7, підпункти b-f, заява, доступ до документів та видача не здійснюється, якщо немає вказівок на те, що неофіційна робота на Службу державної безпеки або службу зовнішньої розвідки мала місце після 31 грудня 1975 р. Останнє положення не поширюється на випадки, коли документи свідчать, що співробітник вчинив злочин у зв'язку зі своєю неофіційною діяльністю, порушив основні принципи гуманізму або закон.

(2) Державний орган, що має відповідну компетенцію, може спрямувати запит Федеральному Уповноваженому. Якщо запит подається для приватної особи, варто надати письмовий доказ права з посиланням на законні підстави такого права.

(3) Федеральний Уповноважений повинен перевірити, чи прийнятні цілі запиту на одержання інформації, вивчення й одержання матеріалів, чи входить він у сферу повноважень одержувача, і наскільки використання матеріалів необхідно для досягнення цієї мети. Що стосується запитів судів, прокуратури та органів поліції, коли вони діють як допоміжний орган по відношенню до Федерального Уповноваженого, Федеральний Уповноважений перевіряє прийнятність запиту тільки у випадках, коли для цього є відповідні підстави.

(4) Федеральний Уповноважений складає письмові відповіді, якщо в конкретному випадку не передбачено іншої форми відповіді.

(5) Якщо запит на інформацію варто обробити в першу чергу, необхідно обґрунтувати необхідність такої терміновості. Вважається, що необхідність першочерговості обґрунтована, якщо інформація необхідна для:

1. реабілітації, компенсації, запобігання порушення права на приватне життя або для зняття обвинувачень у співробітництві зі Службою державної безпеки;
2. для виявлення й схоронності фондів колишньої Німецької Демократичної Республіки та колишніх органів, що базувалися на її території, а також фондів, які були виділені комерційному координативному сектору;
3. для розслідувань відповідно до ст. 20, ч. 1, пункти 6 і 7, та ст. 21, ч. 1, пункти 6 і 7;
4. для кримінального розслідування та запобігання збитку у випадках, передбачених ст. 23, ч. 1, п. 1, підпункти а і b, а також 2.

(6) Якщо відповіді недостатньо, має бути дозволене вивчення матеріалів. Варто застосовувати ст. 12, ч. 4, з відповідними змінами, за винятком випадків, коли особу, якої стосується запит, є заявником.

(7) Матеріали повинні бути надані, якщо запитуючий орган може обґрунтувати, що довідки та вивчення недостатньо, або що вивчення потребує надмірних зусиль. Оригінали можуть надаватися тільки у разі необхідності, зокрема, як докази. Вони мають бути негайно повернуті Федеральному Уповноваженому, як тільки відпаде необхідність у них як доказах. Варто застосовувати ст. 12, ч. 4, пункти 2 і 3, з відповідними змінами, якщо матеріали, крім персональних даних про зацікавлену

особу, містять також персональні дані щодо інших суб'єктів інформації та третіх осіб.

(8) Згідно зі статтями. 20 і 21, відповідно, ч. 1, пункти 6 і 7, неприпустиме розкриття інформації, вивчення або видача матеріалів, якщо

1. інформація стосується діяльності під час проходження обов'язкової служби в збройних силах колишньої Німецької Демократичної Республіки або іншої служби поза Службою державної безпеки, що відповідає військовій службі, не було надано ніякої персональної інформації, і діяльність не тривала після закінчення військової служби, або
2. зі змісту матеріалів можна встановити, що, незважаючи на існування договору про співробітництво, не було надано ніякої інформації.

Частина 3, пункт 1 залишається в силі.

Стаття 20. Використання матеріалів, що не містять персональних даних – державні органи та приватні особи

(1) Якщо матеріали не містять персональних даних стосовно суб'єктів інформації та третіх осіб, вони можуть використовуватися державними органами та приватними особами в наступних цілях:

1. реабілітація суб'єктів інформації, що пропали без вісті та померлих осіб, виплати компенсацій відповідно до Закону про ув'язнених;
2. захист права на приватне життя;
3. з'ясування долі зниклих без вісті та померлих при нез'ясованих обставинах осіб;
4. припинення або призупинення виплати пенсій відповідно до Закону про виплату пенсій, або зменшення, заборона або припинення виплат в інших випадках, де застосовується Закон про виплату пенсій;
5. виявлення та схоронність фондів колишньої Німецької Демократичної Республіки та колишніх органів, що базувалися на її території, а також фондів, які були виділені комерційному координаційному сектору;
6. перевірка наступних осіб, відповідно до вимог відповідних положень, з метою визначення, чи були вони штатними або позаштатними співробітниками Служби державної безпеки, якщо

це не стосується роботи на Службу державної безпеки у віці до 18 років:

- a) члени Федерального уряду або місцевих органів управління, а також різні особи, офіційно з ними пов'язані;
- b) представники, члени місцевих органів, а також місцеві обрані посадові особи;
- c) посадові особи, які в будь-який момент можуть бути відправлені в тимчасову відставку, і особи з відповідними функціями;
- d) посадові особи та особи, що управляють органами або організаціями з порівняльними повноваженнями;
- e) професійні та почесні судді;
- f) військовослужбовці, які в будь-який момент можуть бути відправлені в тимчасову відставку, військовослужбовці від чина полковника, які управляють органом, а також штатні офіцери, що займають службове становище зі значним зовнішнім впливом у даній області (на національному або зовнішньому рівні), працюють у службі аташе або різноманітних органах за кордоном;
- g) члени президії та виконавчого комітету, а також виконавчі співробітники Німецького Олімпійського Спортивного Комітету (Deutschen Olympischen Sportbundes), його центральних асоціацій і Олімпійських відділів, представники німецьких спортивних організацій у міжнародних органах, а також тренери й організатори німецьких національних команд,
- h) особи, пов'язані з органами, функціями або посадами, переліченими в підпунктах c-g.

Це може також стосуватися діяльності служби зовнішньої розвідки;

7. перевірка наступних осіб відповідно до відповідних положень і з їх відома та визначення, чи були вони штатними або позаштатними співробітниками Служби державної безпеки, якщо це не стосується роботи на Службу державної безпеки у віці до 18 років:

- a) члени консультативного комітету відповідно до ст. 39 і наукового консультативного комітету відповідно до ст. 39а;
- b) Федеральний Уповноважений і його співробітники;
- c) місцеві Уповноважені відповідно до ст. 38 та їхні співробітники;
- d) посадові особи, що займаються обробкою скарг відповідно до Закону Німеччини про кримінальну, адміністративну та професійну реабілітацію;

- е) співробітники різних організацій, які переважно займаються аналізом діяльності Служби державної безпеки або владних механізмів колишньої Німецької Демократичної Республіки або колишньої зони радянської окупації;
- ф) особи, пов'язані з переліченими вище органами функціями або посадами.

Це може також стосуватися діяльності служби зовнішньої розвідки;

- 8. перевірки процедури видачі та відкликання дозволів на носіння зброї відповідно до Закону про зброю, Федеральним Законом про полювання, Законом про вибухові речовини, Законом про контроль над військовою зброєю, якщо в матеріалах можна виявити вказівки на особисту участь колишнього співробітника Служби державної безпеки;
- 9. з'ясування періодів роботи, одержання заробітної плати та пенсій колишніми співробітниками Служби державної безпеки;
- 10. охорона правопорядку;
- 11. перевірка на благонадійність у рамках національних та федеральних законів, що стосуються оцінки благонадійності;
- 12. перевірка надійності осіб, відповідно до §7 Закону про авіаційну безпеку, §12b розділу 2, пункт 3 Закону про атомну енергію, а також §5 розділу 1, пункт 6 і §7 розділу 3, пункт 3 Закону про оцінку атомної безпеки;

(2) Ст. 26 залишається в силі.

(3) Використання з метою, зазначеною у ч. 1, пункту 6 заборонено після 31 грудня 2011 р. Документи за інформацією та заявами, які накопичились в місцевих відділеннях у зв'язку з більш ранніми запитами, передаються до Федерального архіву або відповідного національного архіву, або, за згодою членів Німецького Бундестагу (Парламенту) — до архіву Парламенту Німеччини.

Стаття 21. Використання матеріалів, що містять персональні дані – державні органи та приватні особи

(1) Якщо матеріали містять персональні дані про суб'єктів інформації та третіх осіб, вони можуть використовуватися державними органами та приватними особами в наступних цілях:

- 1. реабілітація суб'єктів інформації, що пропали без звістки та померлих осіб, виплати компенсацій відповідно до Закону про ув'язнених;

2. захист права на приватне життя;
3. з'ясування долі зниклих без вісті та померлих при нез'ясованих обставинах осіб;
4. припинення або призупинення виплати пенсій відповідно до Закону про виплату пенсій, або зменшення, заборона або призупинення виплат в інших випадках, де застосовується Закон про виплату пенсій;
5. виявлення та схоронність фондів колишньої Німецької Демократичної Республіки та колишніх органів, що базувалися на її території, а також фондів, які були виділені комерційному координаційному сектору;
6. перевірка наступних осіб, відповідно до вимог відповідних положень з метою визначення, чи були вони штатними або позаштатними співробітниками Служби державної безпеки, якщо це неможливо зробити за допомогою документів, згаданих в ст. 20, і справа не стосується роботи на Службу державної безпеки у віці до 18 років:
 - a) члени Федерального уряду або місцевих органів управління, а також різні особи, офіційно з ними пов'язані;
 - b) представники, члени місцевих органів, а також місцеві обрані посадові особи;
 - c) посадові особи, які в будь-який момент можуть бути відправлені в тимчасову відставку, і особи з відповідними функціями;
 - d) посадові особи та особи, що управляють органами або організаціями з порівняльними повноваженнями;
 - e) професійні та почесні судді;
 - f) військовослужбовці, які в будь-який момент можуть бути відправлені в тимчасову відставку, військовослужбовці від чина полковника, які управляють органом, а також штатні офіцери, що займають службове становище зі значним зовнішнім впливом у даній області (на національному або зовнішньому рівні), працюють у службі аташе або різноманітних органах за кордоном;
 - g) члени президії та виконавчого комітету, а також виконавчі співробітники Німецького Олімпійського Спортивного Комітету (Deutschen Olympischen Sportbundes), його центральних асоціацій і Олімпійських відділів, представники німецьких спортивних організацій у міжнародних органах, а також тренери й організатори німецьких національних команд,

h) особи, пов'язані з органами, функціями або посадами, переліченими в п.п.п. с-g.

Це може також стосуватися діяльності служби зовнішньої розвідки;

7. перевірка наступних осіб відповідно до відповідних положень, і, з їхнього відома, та визначення, чи були вони штатними або позаштатними співробітниками Служби державної безпеки, якщо це неможливо зробити за допомогою документів, згаданих у ст. 20, і справа не стосується роботи на Службу державної безпеки у віці до 18 років:

a) члени консультативного комітету відповідно до ст. 39 і наукового консультативного комітету відповідно до ст. 39a;

b) Федеральний Уповноважений і його співробітники;

c) місцеві Уповноважені відповідно до ст. 38 і їхні співробітники;

d) державні службовці, які займаються обробкою скарг відповідно до Закону Німеччини про кримінальну, адміністративну та професійну реабілітацію;

e) співробітники різних організацій, які переважно займаються аналізом діяльності Служби державної безпеки або владних механізмів колишньої Німецької Демократичної Республіки або колишньої зони радянської окупації;

f) особи, пов'язані з перерахованими вище органами, функціями або посадами.

Це може також стосуватися діяльності служби зовнішньої розвідки;

8. перевірка на благонадійність у рамках національних і федеральних законів, що стосуються оцінки благонадійності;

9. перевірка надійності осіб, відповідно до §7 Закону про авіаційну безпеку, §12b розділу 2, пункт 3 Закону про атомну енергію, а також §5 розділу 1, пункт 6 і §7 розділу 3, пункт 3 Закону про оцінку атомної безпеки;

(2) Спеціальна заборона на використання відповідно до ст. 5 залишається в силі.

(3) Використання з метою, зазначеною у ч. 1, пункт 6 заборонено після 31 грудня 2011 р. Документи з інформацією та довідками, які накопичилися в місцевих відділеннях у зв'язку з більш ранніми запитами, передаються до Федерального архіву або відповідного національного архіву, або, за згодою членів Німецького Бундестагу (Парламенту) — до архіву Парламенту Німеччини.

Стаття 22. Використання матеріалів
Парламентськими слідчими комітетами

(1) Право Парламентських слідчих комітетів збирати докази, відповідно до ст. 44, пунктам 1 і 2 Основного Закону, поширюється на матеріали Служби державної безпеки.

(2) Ч. 1 поширюється, з відповідними змінами, на парламентські слідчі комітети земель Німеччини.

Стаття 23. Використання матеріалів для кримінального розслідування та запобігання збитку

(1) Якщо матеріали містять персональні дані про суб'єктів інформації та третіх осіб, вони можуть використовуватися:

1. для розслідування.

а) кримінальних діянь, вчинених у зв'язку з режимом колишньої Німецької Демократичної Республіки, зокрема кримінальних діянь, вчинених у зв'язку з діяльністю Служби державної безпеки, інших органів безпеки, прокуратури та органів поліції, а також судів;

б) злочинів, передбачених §§211, 212, 239а, 239b, 306–306с, 307–309, 313, 314 і 316с кримінального кодексу, а також правопорушень, передбачених:

аа) §6 Міжнародного кримінального кодексу,

bb) §§51, 52, розділ 1, пункт 1, 2 підпункти с і d, а також розділи 5 і 6 Закону про вогнепальну зброю,

cc) §19 розділи 1-3, §20 розділи 1 і 2, у зв'язку з §21, і §22а розділи 1-3 Закону про контроль над військовою зброєю,

dd) §29 розділ 3, пункт 2, підпункт 1, §29а розділ 1, пункт 2, а також §30 розділ 1, пункти 1 і 2 Закону про наркотики,

ee) §30 розділ 1, пункт 4 Закону про наркотики, якщо правопорушник діяв у рамках професійної діяльності або в складі злочинної групи;

с) кримінальні діяння, вчинені у зв'язку з націонал-соціалістичним режимом;

d) кримінальні діяння, передбачені §44 цього Закону.

2. для запобігання безпосередніх істотних загроз суспільній безпеці, з метою запобігання майбутніх карних злочинів.

Ст. 5, ч. 1 не застосовується. Спеціальна заборона на використання відповідно до положень Правил карного судочинства залишається в силі.

Інші матеріали можуть, у разі потреби, використовуватися при розслідуванні карних діянь, включаючи надання юридичної допомоги в кримінальних справах, або для запобігання істотних загроз суспільній безпеці, зокрема викликаних карними діяннями.

Стаття 24. Використання матеріалів, переданих Службі державної безпеки судами та прокуратурою

(1) Що стосується використання матеріалів, отриманих із судів та прокуратури, і які перебувають у розпорядженні Федерального Уповноваженого, необхідно застосовувати відповідні процесуальні норми замість норм статей 19–21, 23, 25–30 і 43. Ст. 5, ч. 1 не поширюється на випадки, що стосуються карних діянь, передбачених ст. 23, п. 1, підпунктом 1.

(2) Відповідно до ч. 1, пункту 1, Федеральний Уповноважений зобов'язаний, за запитом, надавати матеріали судам, прокуратурам і органам поліції, якщо вони діють разом з органами прокуратури. Матеріали повинні бути негайно повернуті, як тільки вони перестануть бути необхідними для заявлених цілей.

Стаття 25. Використання матеріалів розвідувальними службами

(1) Якщо матеріали містять персональні дані про суб'єктів інформації та третіх осіб, вони не можуть використовуватися розвідувальними службами або від їхнього імені. Виключення становлять матеріали, що містять персональні дані щодо:

1. співробітників розвідувальних служб федерації та земель, а також союзних розвідувальних служб, якщо використання матеріалів необхідно для запобігання завданню збитків цим співробітникам або розвідувальним службам;
2. співробітників інших розвідувальних служб, якщо використання матеріалів необхідно для контррозвідки.

(2) Якщо матеріали не містять персональних даних про суб'єктів інформації та третіх осіб, вони можуть використовуватися розвідувальними службами федерації й земель у межах їх повноважень, а також

союзними розвідувальними службами, якщо вони містять інформацію, що стосується:

1. розвідки та контррозвідки,
2. пов'язаного з насильством екстремізму або тероризму відповідно до визначення Федерального Закону про конституційний захист.

(3) У випадках, передбачених ч. 1, пунктом 2, ст. 5, ч. 1 залишається в силі.

(4) У випадках, передбачених ч. 1, пунктом 2, і ч. 2, Федеральний міністр внутрішніх справ може наказати Федеральному Уповноваженому передати матеріали, не залишаючи собі їхніх копій, якщо зберігання цих матеріалів Федеральним Уповноваженим може завдати шкоди інтересам Федерації або земель. Такий наказ вимагає згоди Контрольного Комітету Парламенту відповідно до Федеративного Закону про парламентський контроль над розвідувальною діяльністю.

(5) Крім того, матеріали, зазначені в ст. 26, можуть використовуватися розвідувальними службами або від їхнього імені в межах їхніх службових повноважень.

Стаття 26. Використання службових інструкцій і організаційних планів

Настанови, службові інструкції, організаційні та кадрові плани Служби державної безпеки, якщо вони не містять персональної інформації стосовно суб'єктів інформації або третіх осіб, можуть використовуватися для інших цілей. Це також стосується планів і схем власності та інших об'єктів Служби державної безпеки, зокрема земельних планів і планів водогінних, опалювальних, електричних і телефонних мереж.

Стаття 27. Доповіді громадським органам

(і) Якщо в ході виконання своїх обов'язків відповідно до ст. 37 Федеральний Уповноважений визначив, що хто-небудь із перелічених нижче осіб був штатним співробітником або позаштатним інформатором Служби державної безпеки:

1. особи, що займають посади або виконують функції, описані в ст. §20, ч. 1, п. 6, підпункти а або б;
2. державні особи, що займають посади, описані в ст. 20, ч. 1, п. 7, підпункт (а);

3. особи, які, у зв'язку з їхньою діяльністю, можуть використовувати матеріали відповідно до ст. 20, ч 1, пункт 4, або ст. 21, ч. 1, підпункт 4;
4. він повинен доповісти про це компетентним органам.

(2) Якщо в ході виконання своїх обов'язків Федеральний Уповноважений установлює, що в матеріалах є вказівки на

1. кримінальне діяння, пов'язане з діяльністю Служби державної безпеки;
2. одне з кримінальних діянь, передбачених ст. 23, ч. 1, п. 1;
3. значний збиток суспільній безпеці;
4. існування фондів, згаданих у ст 20, ч. 1, п. 5 і ст. 21, ч. 1, п. 5;
5. він повинен доповісти про це компетентним органам.

(3) Якщо в ході виконання своїх обов'язків відповідно до ст. 37 Федеральний Уповноважений установлює, що в матеріалах є відомості, пов'язані з розвідкою, контррозвідкою, пов'язані з насильством екстремізму або тероризму відповідно до визначення Федерального Закону про конституційний захист, він повинен за власною ініціативою доповісти про це Федеральному міністрові внутрішніх справ.

(4) Доповіді, що відносяться до пунктів 1-3, можуть також надаватися за запитом.

Стаття 28. (Анульована)

Стаття 29. Обмеження використання

(1) Відповідно до ст.ст. 19–23, 25 і 27 отримана інформація, пов'язана з конкретними особами, може оброблятися та використовуватися тільки для тих цілей, для яких вона була надана. Вона може використовуватися для інших цілей, тільки у випадках, описаних у ст.ст. 20–23 і 25.

(2) Якщо, відповідно до ч. 1, п. 2, ст.ст.20–23 потрібно використовувати персональні дані про суб'єктів інформації та третіх осіб для інших цілей, має бути отримана згода Федерального Уповноваженого.

(3) Пункти 1 і 2 поширюються, з відповідними змінами, на персональні дані, що містяться в матеріалах, які, відповідно до ст. 8, ч. 2, залишаються в державних органах.

Стаття 30. Повідомлення

(1) Якщо персональна інформація про особу передається Федеральним Уповноваженим відповідно до ст.ст. 21 і 27 ч. 1, ця особа має бути повідомлена про природу переданих відомостей та про одержувачів.

(2) Повідомлення необов'язкове, якщо суб'єкт інформації одержав відомості про це іншим шляхом або якщо повідомлення потребує надмірних зусиль.

(3) Повідомлення не здійснюється протягом певного часу, якщо компетентний вищий федеральний або місцевий орган заявляє Федеральному Уповноваженому, що повідомлення завдасть шкоди інтересам Федерації або земель.

Стаття 31. Судовий перегляд рішень Федерального Уповноваженого за запитами державних органів

(1) Якщо Федеральний Уповноважений відмовляється задовольнити запит державного органа про надання інформації, вивчення або надання матеріалів, районний адміністративний суд повинен, за запитом цього органа, провести слухання для розгляду законності такої відмови. Судове рішення є остаточним. Досудове слухання не проводиться. Юрисдикція належить адміністративному суду району, де розташований головний офіс Федерального Уповноваженого.

(2) Головуючий суддя може заборонити або обмежити вивчення матеріалів або їхньої частини, а також обмежити виготовлення та поширення копій, якщо це необхідно при конкретних обставинах. Це рішення та рішення адміністративного районного суду щодо надання документів, відповідно до ст. 99, пункт 2 Правил адміністративного суду, є остаточним. Крім того, учасники повинні зберігати в секреті факти, які стали їм відомі в процесі вивчення матеріалів.

Розділ 3. ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ СЛУЖБИ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ ДЛЯ ПОЛІТИЧНОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ ПЕРЕОЦІНКИ, А ТАКОЖ ПРЕСОЮ Й ТЕЛЕБАЧЕННЯМ

Стаття 32. Використання документів для політичного та історичного аналізу

(1) Федеральний Уповноважений надає наступні документи для вивчення з метою політичного та історичного аналізу діяльності Служби державної безпеки, владних механізмів колишньої Німецької Демок-

ратичної Республіки або колишньої зони радянської окупації, а також з метою політичної освіти:

1. матеріали, що не містять персональних даних;
2. копії матеріалів, у яких персональні дані були деперсоналізовані, за винятком випадків, коли такі персональні дані очевидні;
3. матеріали, що містять персональні дані щодо
 - співробітників Служби державної безпеки, за винятком випадків, коли вік таких осіб був менший 18 років під час роботи в Службі державної безпеки, або
 - бенефіціарів Служби державної безпеки;
4. матеріали, що містять персональні дані сучасних історичних фігур, політичних і державних діячів, якщо ці дані стосуються їхньої ролі в сучасній історії або виконання ними службових обов'язків;
5. матеріали, що містять інші персональні дані, якщо зацікавлені особи дали письмову згоду із вказівкою на ім'я заявника, назву проекту та його виконавців;
6. документи, що містять персональну інформацію померлих осіб, якщо вони вмерли не менше 30 років тому; якщо рік смерті встановити неможливо або встановлення року смерті пов'язане з надмірними витратами, період зберігання інформації закінчується через 110 років після народження особи; пункти 1–5 залишаються в силі;
7. крім того, документи, що містять персональну інформацію, якщо:
 - a) це необхідно для науково-дослідної роботи в університетах та інших дослідницьких інститутах;
 - b) використання в цих цілях анонімної інформації неможливо або якщо анонімність пов'язана з надмірними витратами, та
 - c) одержувач інформації є державним службовцем або офіційно обмежений Законом про дотримання таємності.

Документи, що містять персональну інформацію, яка відповідає ч. 1, пунктам 3, 4 і 7 можуть надаватися, тільки якщо це не нанесе збитку переважаючим законним інтересам перелічених осіб. Зокрема має бути визначено, чи може розголошення такої інформації розглядатися як порушення прав людини.

(2) Матеріали, які, відповідно до ст. 37, ч. 1, п. 3, b-d, є предметом спеціального зберігання, можуть використовуватися тільки з дозволу Федерального міністра внутрішніх справ.

(3) Персональні дані не можуть бути опубліковані, за винятком випадків, коли

1. вони очевидні;
2. вони стосуються:
 - співробітників Служби державної безпеки, за винятком випадків, коли вік таких осіб був менший 18 років під час роботи в Службі державної безпеки, або
 - бенефіціарів Служби державної безпеки;
3. сучасних історичних фігур, політичних і державних діячів, якщо дані пов'язані з їхньою роллю в сучасній історії або виконанням ними службових обов'язків, або
4. осіб, чиї персональні дані можуть публікуватися з їхнього дозволу;
5. осіб, що вмерли не менше 30 років тому; якщо рік смерті встановити неможливо або встановлення року смерті пов'язане з надмірними витратами, період зберігання інформації закінчується через 110 років після народження особи; пункти 1–4 залишаються в силі.

Ніяким переважним законним інтересам не повинен наноситися збиток внаслідок публікації персональної інформації, перерахованої в ч. 1, пункти 2 і 3. Повинне бути встановлене, чи може розголошення такої інформації розглядатися як порушення прав людини. Персональна інформація відповідно до ч. 1, пункт 5, може публікуватися, тільки якщо не буде нанесений збиток переважним законним інтересам інших осіб.

(4) Ч. 1 і 2 поширюються, з відповідними змінами, на політичну й історичну переоцінку діяльності націонал-соціалістичної партії.

Стаття 32а. Повідомлення

(1) Якщо доступ до матеріалів дозволяється відповідно до ст. 32, ч. 1, пункти 1, 4, зацікавлені особи повинні бути повідомлені про це й про зміст даних у належний термін, щоб можна було висунути заперечення проти такого доступу. Федеральний Уповноважений зобов'язаний прийняти до уваги ці заперечення при оцінці інтересів відповідно до ч. 1 вищезгаданої ст. 32. Якщо угоди не досягнута, доступ до матеріалів має бути закритий протягом двох тижнів після оголошення результатів оцінки інтересів.

(2) У такому повідомленні немає необхідності, якщо законним інтересам особи не буде нанесений збиток, якщо повідомлення неможливе або якщо повідомлення пов'язане з надмірними зусиллями.

Стаття 33. Процедура

(1) Дозвіл на вивчення матеріалів з метою наукових досліджень або політичної освіти може бути виданий головним офісом або одним з місцевих офісів Федерального Уповноваженого.

(2) Вивчення може бути обмежено копіями, якщо це обґрунтовано важливістю або ступенем зберігання матеріалів.

(3) Якщо вивчення документів дозволене, за запитом можуть бути видані їхні копії; це не поширюється на випадки, передбачені ст. 32, ч. 1, п. 1,

(4) Неприпустиме використання копій, наданих відповідно до п. 3 для інших цілей, або їхня передача іншим органам.

(5) Неприпустиме використання непідготовлених матеріалів.

Стаття 34. Використання матеріалів пресою, телебаченням і в кінематографі

(1) Статті 32 і 33 поширюються, з відповідними змінами, на використання матеріалів пресою, телебаченням і в кінематографі, допоміжними організаціями, журналістами та редакторами.

(2) Якщо публікація персональних даних засобами масової інформації відповідно до Федерального Закону призводить до контрзаяви суб'єкта інформації, такі контрзаяви мають бути залучені до матеріалів і зберігатися разом з ними. Персональні дані можуть бути опубліковані повторно тільки разом з такою контрзаявою.

Розділ 4. ФЕДЕРАЛЬНИЙ УПОВНОВАЖЕНИЙ З МАТЕРІАЛІВ СЛУЖБИ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ

Стаття 35. Федеральний Уповноважений з матеріалів Служби державної безпеки колишньої Німецької Демократичної Республіки

(1) Федеральний Уповноважений з матеріалів служби державної безпеки колишньої Німецької Демократичної Республіки є федераль-

ним органом у веденні Верховного федерального органа, відповідального за культуру та засоби масової інформації. Він має центральний офіс у Берліні, і може мати відділення в Берліні, Бранденбурзі, Мекленбурзі-Передній Померанії, Саксонії, Саксонії-Ангальт та Тюрингії.

(2) За пропозицією федерального уряду, Бундестаг обирає Федерального Уповноваженого з матеріалів Служби державної безпеки колишньої Німецької Демократичної Республіки. На момент обрання Федеральний Уповноважений повинен бути не молодше 35 років. Обрана особа використовує найменування органа як назву своєї посади. Він призначається федеральним президентом.

(3) Федеральний Уповноважений приймає наступну присягу перед главою Верховного федерального органа, який відповідає за культуру та засоби масової інформації:

«Я клянуся зробити все, що в моїх силах, для подальшого благополуччя німецького народу, захищати його та захищати Основний закон і закони Федерації, виконувати свої обов'язки сумлінно та проявляти справедливість у всіх моїх діях, та допоможе мені Бог».

Згадування Бога може бути виключене із присяги.

(4) Строк повноважень Федерального Уповноваженого — п'ять років. Він може бути повторно обраний тільки ще на один строк.

(5) Відповідно до вказівок цього Закону, Федеральний Уповноважений має громадський офіційний статус по відношенню до Федерації. Він повинен бути незалежним у виконанні своїх обов'язків і діяти тільки згідно із законом. Він підлягає правовому контролю з боку федерального уряду. Верховний федеральний орган, що відповідає за культуру та засоби масової інформації, керує цим контролем.

Стаття 36. Законний статус Федерального Уповноваженого

(1) Мандат Федерального Уповноваженого за матеріалами Служби державної безпеки починається з моменту вручення посвідчення про призначення. Він закінчується

1. після закінчення терміну повноважень;
2. при звільненні.

Президент Федерації може звільнити Федерального Уповноваженого на його прохання або за пропозицією федерального уряду, коли для звільнення є вагомі підстави. У випадку припинення повноважень,

Федеральний Уповноважений повинен одержати документ, підписаний Президентом Федерації. Звільнення набуває чинності після вручення цього документа. На прохання Верховного федерального органа, що відповідає за культуру та засоби масової інформації, Федеральний Уповноважений зобов'язаний виконувати відповідні функції аж до призначення його спадкоємця.

(2) Федеральний Уповноважений не може займати іншу оплачувану посаду або займатися будь — якою оплачуваною діяльністю на додаток до своїх службових обов'язків, а також не може працювати в керівних, наглядацьких радах або радах директорів прибуткових підприємств, або бути членом уряду або законодавчих органів Федерації або земель. Він не може надавати платні позасудові експертні висновки.

(3) Федеральний Уповноважений повинний повідомити Верховний федеральний орган, що відповідає за культуру та засоби масової інформації, про дарунки, отримані ним у зв'язку зі своєю посадою. Верховний федеральний орган, що відповідає за культуру та засоби масової інформації, приймає рішення про використання таких дарунків.

(4) Федеральний Уповноважений зобов'язаний, навіть після припинення своїх повноважень, зберігати в таємниці відомості, про які він довідався в силу своїх службових обов'язків. Ця вимога не поширюється на повідомлення, зроблені в ході звичайної службової діяльності, або на факти, які загальновідомі або недостатньо важливі для того, щоб вимагати конфіденційного відношення. Навіть після звільнення з посади, Федеральний Уповноважений може свідчити в суді або поза судом або робити заяви з таких питань тільки з дозволу Верховного федерального органа, що відповідає за культуру та засоби масової інформації. Ця норма, проте, не стосується його обов'язку, відповідно до закону, повідомляти про карні злочини та вживати заходів для підтримки вільного та демократичного порядку, коли той перебуває під загрозою.

(5) Дозвіл на дачу свідчень як свідка може бути не виданий тільки у випадку, якщо такі показання можуть завдати шкоди інтересам Федерації або Землі, або серйозно загрожують або перешкоджають виконанню громадських обов'язків. У видачі дозволу на висловлення думки може бути відмовлено, якщо це може завдати шкоди офіційним інтересам. §28 Закону про Федеральний конституційний суд, опублікований 12 грудня 1985 року (Федеральний вісник законів I, стор. 2229), залишається в силі.

(6) З початку календарного місяця, у якому він вступає на посаду, до кінця календарного місяця, у якому він залишає пост, або, у випадку

застосування пункту 1, підпункту 6, до кінця місяця, протягом якого його діяльність припиняється, Федеральний Уповноважений повинен одержувати заробітну плату, еквівалентну заробітній платі Федерального державного службовця за тарифом В9. Федеральний закон про транспортні витрати та Федеральний закон про підйомні застосовується з відповідними змінами. В інших випадках повинні застосовуватися ст.ст. 13–20 і 21а, п. 5 Федерального закону про міністрів, за винятком того, що термін його повноважень становить п'ять років замість двохтрирічного терміну повноважень, передбаченого ст. 15, п. 1 Федерального закону про міністрів, і того, що застосовується тариф В9 замість В11, як це передбачено ст. 21а, п. 5 Федерального закону про міністрів. Незважаючи на вищезазначений третій пункт, а також з §15 до 17 і 21а, п. 5 Федерального закону про міністрів, пенсія Федерального Уповноваженого повинна розраховуватися з урахуванням терміну перебування на посаді, на підставі Закону про пенсії державних службовців, якщо це є більш сприятливим, і якщо Федеральний Уповноважений, безпосередньо перед своїм призначенням, був державним службовцем або суддею, займаючи, принаймні, посаду, що є попередницею тієї, що передує тій, що потребує рангу В9.

Стаття 37. Обов'язки та повноваження Федерального Уповноваженого

(1) Згідно з чинним Законом, Федеральний Уповноважений має наступні обов'язки та повноваження:

1. Зберігання матеріалів Служби державної безпеки;
2. Відповідальність за оцінку, організацію, підготовку, зберігання та використання матеріалів відповідно до принципів роботи з архівами;
3. Обробка матеріалів, що зберігаються в центральних архівах головного офісу та у регіональних архівах.

Окремо зберігаються наступні матеріали:

- a) матеріали судів або прокуратури, які були передані Службі державної безпеки;
- в) копії, відповідно до ст. 11, ч. 2, пункту 2;
- с) матеріали, що стосуються співробітників розвідувальних служб федерації, земель або їхніх союзників;
- d) матеріали
— стосовно співробітників інших розвідувальних служб;

- які містять технічні або інші спеціальні інструкції або описи, що стосуються питання розміщення засобів і методів в області розвідки, контррозвідки або тероризму, якщо федеральний міністр внутрішніх справ заявляє, у конкретному випадку, що поширення змісту матеріалів може завдати шкоди суспільній безпеці або бути пагубним для федерації або Землі;

Для окремого зберігання відповідно до вищезазначених підпунктів б-г, повинні застосовуватися правила, що стосуються обробки секретної інформації із грифом «Конфіденційно» або вищезазначені;

4. Надання інформації, заяви щодо матеріалів, видача дозволів на вивчення документів, надання матеріалів;
5. Аналіз діяльності Служби державної безпеки за допомогою поширення серед громадськості відомостей про структуру, методи та способи функціонування Служби державної безпеки; ст. 32 ч. 3 застосовується при опублікуванні персональної інформації; опублікування також може здійснюватися через електронні інформаційні та комунікаційні системи. При цьому мають бути вжиті відповідні технічні та організаційні заходи, щоб інформація залишалася незмінною, повною та актуальною, і не могла бути скопійована в електронному вигляді або змінена якою-небудь третьою стороною, і щоб можна було в будь-який момент з'ясувати походження інформації; електронне копіювання допускається, якщо цього потребує мета опублікування і це не суперечить законним інтересам згаданих у ній осіб;
6. Підтримка наукових досліджень і політичної освіти в ході історичного та політичного аналізу діяльності Служби державної безпеки шляхом надання доступу до документів та виготовлення копій документів, а також підтримка установ і меморіалів, що займаються аналізом історії колишньої Німецької Демократичної Республіки або колишньої зони радянської окупації, з використанням документів, пов'язаних з діяльністю Служби державної безпеки;
7. Інформування та консультування осіб, інших приватних організацій та державних органів. Місцеві відділення також можуть надавати інформацію й консультації;
9. Створення та робота з виставковими центрами та центрами з обробки документації.

(2) Федеральний Уповноважений повинен дотримуватися єдиних принципів при виконанні своїх обов'язків.

(3) На запит Бундестагу, або, принаймні, один раз на два роки, починаючи з 1 липня 1993 року, Федеральний Уповноважений повинен звітувати про свою діяльність. На запит Бундестагу або федерального уряду, Федеральний Уповноважений повинен скласти висновки та доповіді. Федеральний Уповноважений може консультуватися з Бундестагом у будь-який час. У питаннях, пов'язаних із законодавчим органом, він повинен звітувати безпосередньо перед цим органом.

Стаття 38. Регіональні Уповноважені —
Відносини з Федеральним Уповноваженим

(1) Управління Регіональних Уповноважених за матеріалами Служби державної безпеки колишньої Німецької Демократичної Республіки можуть бути створені в Землях Берлін, Бранденбург, Мекленбург-Західна Померанія, Саксонія, Саксонія-Ангальт і Тюрінгія з метою надання підтримки федеральному Уповноваженому у виконанні ним своїх обов'язків відповідно до ст. 37 цього Закону. Положення про службу Федерального Уповноваженого повинні відповідати, з відповідними змінами, положенням про регіональні відділення.

(2) Федеральний Уповноважений повинен надати регіональним Уповноваженим можливість коментувати специфічні особливості для відповідних Земель особливості, які можуть виявлятися при використанні матеріалів відповідно до ч. 3 цього Закону.

(3) Закони кожної Землі можуть передбачати, що Уповноважений цього регіону консультує осіб при реалізації їхніх прав відповідно до ст.ст. 13–17 цього Закону. Ця діяльність може включати також психосоціальне консультування після завершення процедур відповідно до ст. 12 цього Закону.

Стаття 39. Консультативний комітет

(1) При Федеральному Уповноваженому формується консультативний комітет. Цей комітет включає:

1. дев'ять членів, що представляють Землі Берлін, Бранденбург, Мекленбург-Західна Померанія, Саксонія, Саксонія-Ангальт і Тюрінгія, а також
2. вісім членів, що призначаються Бундестагом Німеччини.

Члени Консультативної ради призначаються Верховним федеральним органом, що відповідає за культуру та засоби масової інформації, на п'ятирічний термін.

(2) Федеральний Уповноважений повинен інформувати Консультативний комітет за всіма основними та іншими важливими питаннями, та обговорювати їх з Комітетом. Консультативний комітет консулює Федерального Уповноваженого, зокрема щодо наступних питань:

1. прийняття на повне зберігання матеріалів Служби державної безпеки, обробка та їх класифікація відповідно до вказівок ст. 10 цього Закону;
2. розробка архівних стандартів, яких слід дотримуватися при оцінці, організації, підготовці, зберіганні та обробці матеріалів;
3. встановлення єдиних стандартів видачі дозволів на вивчення матеріалів та надання матеріалів;
4. встановлення критеріїв оцінки у випадках, передбачених ст. 20, ч. 1, пункти 6 і 7, і ст. 21, ч. 1, пункти 6 і 7 цього Закону;
5. встановлення норм визначення пріоритетів індивідуальних запитів на вивчення матеріалів, а також запитів від державних організацій та приватних осіб;
6. встановлення обов'язків регіональних відділень у відповідності до своїх консультативних функцій;
7. планування програм з переоцінки діяльності Служби державної безпеки та з інформування громадськості;
8. підтримка наукових досліджень та політичної освіти.

Крім того, Консультативний комітет допомагає в підготовці звітів про діяльність відповідно до ст. 37, ч. 3 цього Закону.

(3) Консультативний Комітет встановлює свої власні процедурні правила, які потребують схвалення з боку Федерації.

(4) Члени Консультативного комітету зобов'язані зберігати таємницю щодо фактів, які стали відомі їм у ході виконання своїх обов'язків, якщо ці факти не є загальновідомими. Обов'язок зберігати таємницю залишається й після закінчення терміну їхніх повноважень.

(5) Консультативна рада може в будь-який час звернутися до Німецького Парламенту з важливих питань.

Стаття 39а. Науково-консультативна рада

(1) Науково-консультативна рада, що складається з дев'яти членів, створюється для консулювання Федерального Уповноваженого з пи-

тань наукового аналізу діяльності Служби державної безпеки та дослідницької роботи. Науково-консультативна рада супроводжує науково-дослідну роботу та діяльність Федерального Уповноваженого, що пов'язана з публікацією інформації, а також заохочує та підтримує співробітництво й обмін інформацією між Федеральним Уповноваженим та іншими науковими установами.

(2) Німецький парламент відбирає дев'ять осіб, що займаються науковими дослідженнями, пов'язаними з колишньою Німецькою Демократичною Республікою, диктатурою, комунізмом, порівняльною сучасною історією, або структурою, методами та режимом роботи секретних служб. Верховний федеральний орган, відповідальний за культуру та засоби масової інформації, призначає членів на п'ятирічний термін. Можливо повторне призначення ще на один термін.

(3) Члени Науково-консультативної ради приймають присягу зберігати в таємниці персональну інформацію, що стала їм відома в ході виконання їхніх обов'язків, якщо ця інформація не є загальновідомою. Обов'язок зберігати таємницю залишається й після припинення їхнього членства в науково-консультативній раді.

Стаття 40. Заходи щодо захисту інформації

(1) Федеральний Уповноважений вживає організаційні та технічні заходи, необхідні для захисту матеріалів від несанкціонованого доступу.

(2) Заходи щодо забезпечення захисту:

1. співробітники Федерального Уповноваженого мають доступ тільки до матеріалів та систем обробки даних, що безпосередньо пов'язані з їхніми обов'язками. Всі випадки доступу до матеріалів і підстави для доступу повинні бути зафіксовані в документах;
2. Ніхто не може створювати несанкціоновані системи для розміщення даних в архівах; ніхто не може мати доступ до даних, змінювати або видаляти будь-які дані, що зберігаються, без відповідного дозволу;
3. при передачі документів або інформації з документів, факт передачі, час, та відомості про одержувача фіксуються в документах, які повинні зберігатися протягом як мінімум десяти років після завершення обробки. Із закінченням терміну зберігання, документи розкриваються та здаються для зберігання у Федеральний архів відповідно до §2 розділу 1 Федерального закону про архіви;

4. Повинна існувати можливість перевірити та встановити, які персональні дані були введені в системи обробки даних, ким і коли;
5. Будівлі, у яких зберігаються матеріали Служби державної безпеки, повинні бути захищені від несанкціонованого проникнення;
6. Сторонні особи не можуть мати доступу до матеріалів або систем обробки даних, у яких зберігаються матеріали;
7. Сторонні особи не можуть мати можливості читати, копіювати, змінювати або видаляти записи;
8. Матеріали й носії інформації повинні бути захищені під час перевезення від несанкціонованого читання, копіювання, зміни, стирання або знищення;
9. нутрішня організація повинна відповідати спеціальним вимогам із захисту даних.

Стаття 41. Автоматизовані процедури пошуку при обробці даних

(1) Федеральний Уповноважений може автоматизувати персональну інформацію, що міститься в матеріалах Служби державної безпеки, настільки, наскільки це потрібно для виконання його посадових обов'язків. На інформацію, що піддається автоматизації, поширюється §20 Федерального закону про захист даних.

(2) Створення автоматизованих методик пошуку для передачі інформації заборонено. Ст. 37, ч. 1, пункт 5 залишається в силі.

(3) Обробка інформації, що міститься в матеріалах, сторонніми особами припустима, тільки якщо обробка власними засобами Федерального Уповноваженого неможлива або пов'язана з надмірними зусиллями, і якщо при виборі підрядника особлива увага приділяється його придатності для роботи із цією інформацією. Підрядник може обробляти інформацію винятково відповідно до вказівок Федерального Уповноваженого.

Розділ 5. ЗАКЛЮЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 42. Витрати

(1) Оплата (винагороди та витрати) здійснюється офіційними органами відповідно до ст.ст. 13 і 15–17, а приватними особами — відповідно до ст.ст. 20, 21, 32 і 34. Оплата також здійснюється у випадку повернення або скасування офіційних дій, у випадку відхилення або відкличкання

запиту на офіційні дії, а також у випадку відхилення або відкликання протесту. Оплата не здійснюється суб'єктами інформації, третіми особами, а також близькими родичами зниклих без вісті або померлих, за надану інформацію або можливість вивчення матеріалів.

(2) Член федерального уряду, відповідальний за культуру та засоби масової інформації, має право визначати ставки та умови оплат, відповідно до законодавства.

Стаття 43. Пріоритет даного Закону

Положення цього Закону мають більш високий пріоритет у сфері передачі персональної інформації у порівнянні з іншими законами. Федеральний закон про захист даних не застосовується, за винятком положень про захист даних, крім випадків, передбачених положеннями ст. 6, ч. 9, і ст. 41, ч. 1, 2 цього закону.

Стаття 44. Карні злочини

Особа, що розголошує персональні дані, які стосуються суб'єктів інформації або третіх осіб, що містяться в оригінальних матеріалах, які охороняються цим Законом, або в копіях таких матеріалів, карається позбавленням волі на термін до трьох років або штрафом. Це не поширюється на випадки, коли суб'єкт інформації або третя особа дає свою згоду на розголошення.

Стаття 45. Адміністративні правопорушення

(1) Адміністративне правопорушення вважається вчиненим, якщо особа, навмисне або з необережності,

1. Всупереч ст. 7, ч. 3 даного Закону не повідомляє, у належний час, про наявність матеріалів;
2. Всупереч ст. 9, ч. 1. та ч. 2, не передає матеріали або їхні копії або інші дублікати матеріалів Федеральному Уповноваженому, або не передає їх у належний час;
3. Всупереч ст. 9, ч. 3, не дозволяє Федеральному Уповноваженому використовувати матеріали, що є його особистою власністю.

(2) Правопорушення може каратися штрафом у сумі до двохсот п'ятдесяти тисяч євро.

(3) Адміністративною установою в сенсі ст. 36, розділ 1, пункт 1 Закону про адміністративні правопорушення, є Федеральний Уповноважений.

Стаття 4б. Звільнення від відповідальності

Особи, що заволоділи матеріалами Служби державної безпеки незаконним шляхом, не повинні бути покараними, якщо вони виконали свій обов'язок повідомляти про наявність матеріалів відповідно до ст. 7, ч. 3, протягом трьох місяців після набуття чинності цього Закону.

Стаття 4ба. Обмеження громадянських прав

Відповідно до цього Закону може бути обмежена Таємниця поштового та телекомунікаційного зв'язку (ст. 10 Основного закону).

Стаття 47. Скасування положень про передачу посади

(1) Положення, що містяться у додатку I, глава II, Зона В, розділ II, пункт 2, підпункт b, до Договору про уніфікацію від 31 серпня 1990 р. (Федеральний вісник законів, II, с. 885, 921) скасовуються.

(2) Правовий статус посадової особи, призначеної відповідно до пункту 1 вищезазначених положень, і особи, що обіймала посаду на момент прийняття цього Закону, повинен ґрунтуватися на цьому Законі. Тимчасові положення, що стосуються оплати праці та пільг, відповідно до Договору про уніфікацію, застосовуються відповідно.

Стаття 48. Дія

(1) Цей Закон набуває чинності наступного дня після його оголошення.

(2) Ст. 35, ч. 2, речення 1, у першу чергу стосується призначення нового Федерального Уповноваженого цього вищого федерального органа після закінчення терміну повноважень нинішнього уповноваженого.

ЗАКОН ПРО ІНСТИТУТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ – КОМІСІЇ З РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ПОЛЬСЬКОГО НАРОДУ

від 18 грудня 1998 р. (зведений текст)

З огляду на:

- пам'ять про величезну кількість жертв, втратах і збитках, понесених польським народом під час Другої світової війни й після її закінчення,
- патріотичні традиції боротьби польського народу проти окупантів, нацизму й комунізму,
- діяльність громадян заради незалежності Польської держави, на захист свободи й людської гідності,
- зобов'язання переслідувати в судовому порядку злочини проти миру й людяності й військові злочини,
- а також зобов'язання нашої держави виплатити компенсацію всім потерпілим від порушень прав людини державою,
- як вираження нашого переконання в тім, що ніякі протизаконні дії держави відносно громадян не можуть бути засекречені або віддані забуттю — приймаються наступні положення:

Розділ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Ст. 1.

Закон регулює:

1. Реєстрацію, збір, зберігання, обробку, захист, надання доступу й публікацію документів державних органів безпеки, створених і зібраних з 22 липня 1944 року по 31 липня 1990 року, а також документів органів безпеки Третього Рейху й Радянського Союзу, що стосуються:

- а)
 - нацистських злочинів,
 - комуністичних злочинів,
 - інших злочинів проти миру й людяності, або військових злочинів, вчинених щодо осіб польської національності або польських громадян інших національностей, між 1 вересня 1939 року й 31 липня 1990 року,
 - б) інших політичних репресій, організованих співробітниками польських правоохоронних органів, судовими органами, або особами, що діють за їх наказом, які були виявлені в рамках прирівняної до закону постанови від 23 лютого 1991 року про визнання недійсними рішень, винесених щодо осіб, які переслідувалися за діяльність на користь незалежної польської держави (Законодавчий вісник № 34, ст. 149, з наступними виправленнями)
 - в) дій державних органів безпеки, перелічених у статті 5;
2. Судового переслідування за злочини, що зазначені в пункті 1а;
 3. Захисту персональних даних, які згадуються в документах, що зберігаються в архіві Інституту національної пам'яті.

Ст. 2.

1. Комуністичними злочинами вважаються діяння, здійснені посадовими особами комуністичної держави в період з 17 вересня 1939 року по 31 липня 1990 року, які полягали в застосуванні репресій або інших порушень прав людини стосовно окремих осіб або груп населення, або інші діяння, які вважались злочинами відповідно до польського кримінального законодавства, що було чинним на момент їхнього здійснення. Комуністичними злочинами також вважаються діяння цих посадових осіб у період, про який мова йде в попередньому реченні, які мають ознаки протиправних діянь, визначених статтями 187, 193 або 194 Кримінального кодексу (відповідно до Указу Президента Республіки Польща від 11 липня 1932), або статтями 265 §1, 266 §1, 2 або 4, або статтею 267 Кримінального кодексу (відповідно до Закону від 19 квітня 1969 р.), здійснені стосовно документів за змістом статті 3, пункти 1 і 3 Закону від 18 жовтня 2006 р. про розкриття інформації про документи органів державної безпеки в період 1944-1990 р. й змісту цих документів (Законодавчий вісник № 218, ст. 1592, № 249, ст. 1832, і 2007 р. № 25, ст. 162), на шкоду особам, згаданим у цих документах.

2. Відповідно до Закону, посадові особи комуністичної держави — це державні службовці, а також особи, що прирівняні до державних службовців, зокрема, державні службовці й особи, які здійснювали виконавчі функції в статутних органах комуністичних партій.

Ст. 3.

Особливо серйозними злочинами проти людяності вважаються злочини геноциду відповідно до змісту Конвенції про запобігання й покарання за злочини геноциду, прийнятої 9 грудня 1948 року (Законодавчий вісник 1952 р. № 2, ст. 9 і 10, № 31, ст. 213, і 1998 р., № 33, ст. 177), а також інші серйозні переслідування на підставі етнічної, політичної, соціальної, расової або релігійної приналежності, якщо вони здійснювались посадовими особами держави, за їхніми вказівками або за їхньою згодою.

Ст. 4.

1. Злочини, згадані в статті 1, пункт 1а, які, відповідно до міжнародного права, являють собою злочини проти миру й людяності, або є військовими злочинами, не мають строку давності.

1а. Строк давності для комуністичних злочинів, зазначених у статті 2, які не є військовими злочинами й злочинами проти людяності, відраховується з 1 серпня 1990 року. Ці злочини підлягають покаранню протягом 40 років, якщо діяння є актом вбивства, або протягом 30 років, якщо діяння є іншим комуністичним злочином. Положення статті 4 §1 Кримінального кодексу не застосовуються.

2. Злочини, згадані в статті 1, пункт 1а, скоєні щодо осіб, що не є польськими громадянами, входять до компетенції органів, створених відповідно до Закону, якщо вони були скоєні на території польської держави.

3. Стосовно осіб, що вчинили військові злочини, положення законів і постанов, прийнятих до 7 грудня 1989 року, які передбачають амністію або виправдання, не застосовуються.

Ст. 5.

1. Згідно із змістом Закону, органами державної безпеки є:

1) Департамент державної безпеки Польського комітету національного визволення;

- 2) Міністерство державної безпеки;
- 3) Комітет державної безпеки;
- 4) організаційні підрозділи органів, зазначених у підпунктах 1–3, зокрема, підрозділи цивільної міліції (Milicja Obywatelska) у період до 14 грудня 1954 року;
- 5) центральні органи Служби безпеки Міністерства внутрішніх справ та їхні місцеві підрозділи в регіональних, районних і прирівняних до них відділеннях цивільної міліції, а також у регіональних, районних і прирівняних до них відділеннях внутрішніх справ;
- 6) Академія внутрішніх справ;
- 7) прикордонні війська;
- 8) Головне управління внутрішньої служби військових підрозділів у Міністерстві внутрішніх справ та його підрозділи;
- 9) Управління військової інформації;
- 10) внутрішні війська;
- 11) Управління другого відділу Генерального штабу Польської Народної армії;
- 12) інші підрозділи Збройних Сил, що виконують оперативні, розвідувальні або слідчі функції, включаючи різні види військ і військові округи;
- 13) Головне управління з контролю над пресою, публікаціями й публічними виступами, регіональні й муніципальні органи, що здійснюють контроль над пресою, публікаціями й публічними виступами, а також Головне управління з контролю над публікаціями й публічними виступами і його районні відділення;
- 14) Управління у справах релігій і місцеві органи державного управління, що займаються питаннями релігії на регіональному рівні.

2. Відповідно до Закону, органи державної безпеки також включають цивільні й військові органи й установи інших держав, які виконують функції, аналогічні функціям органів, згаданих у пункті 1.

3. Відповідно до Закону про підрозділи Служби безпеки, ті підрозділи Міністерства Внутрішніх Справ, які, відповідно до чинного Закону, підлягали розформуванню в момент створення Управління державного захисту, а також підрозділи, які були їхніми попередниками.

Ст. 6. (анульована).

Ст. 7.

Відповідно до цього Закону, документами є:

- 1) будь-які носії інформації, незалежно від форми зберігання інформації, зокрема: файли, записи, реєстри, комп'ютерні файли, листи, карти, плани, відеозаписи й інші носії зображень, звукові носії й будь-які інші записи, а також копії, дублікати й інші копії цих носіїв інформації;
- 2) необхідні засоби для аналізу інформації, зокрема, програми, що використовуються для автоматичної обробки даних.

Розділ 2. ІНСТИТУТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ – КОМІСІЯ З РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ПОЛЬСЬКОГО НАРОДУ І ЙОГО ОРГАНИ

Ст. 8.

1. З метою виконання завдань, зазначених у статті 1, має бути створений Інститут національної пам'яті — Комісія з розслідування злочинів проти польського народу (надалі іменований «Інститут пам'яті»).

2. Інститут пам'яті фінансується за рахунок державного бюджету, у якому йому виділений окремий рядок.

3. Організація Інституту пам'яті, у частині, де вона не регламентується Законом, регулюється статутом, прийнятим Радою Інституту пам'яті на запит Голови Інституту пам'яті.

Ст. 9.

1. Інститут пам'яті управляється Головою Інституту пам'яті.

2. Голова Інституту пам'яті має бути незалежним у своїй діяльності від органів державної влади.

Ст. 10.

1. Голова Інституту пам'яті призначається на посаду й звільняється від посади нижньою палатою Парламенту Республіки Польща (Сей-

мом), більшістю у 3/5 голосів, за згодою Сенату й за клопотанням Ради Інституту пам'яті, що висуває кандидата, який не є його членом.

2. Строк повноважень Голови Інституту пам'яті становить 5 років, починаючи від дня прийняття ним присяги. Після закінчення його перебування на посаді, він виконує свої обов'язки до вступу на посаду нового Голови Інституту пам'яті.

3. Не раніше, ніж через 6 місяців, і не пізніше, ніж за 3 місяці до закінчення строку повноважень Голови Інституту пам'яті, Голова Ради Інституту пам'яті повинен оголосити відкритий конкурс на цю посаду, відповідно до положень і правил, встановлених Радою Інституту пам'яті. У випадку, якщо пост Голови Інституту Пам'яті звільняється через будь-яку іншу причину, строк висування кандидатів на цю посаду не повинен перевищувати 30 днів від дня оголошення конкурсу. Співбесіди з кандидатами на пост Голови Інституту пам'яті повинні бути публічними.

4. Одна й та сама особа не може займати пост Голови Інституту пам'яті більше двох строків підряд.

Ст. 11.

1. На посаду Голови Інституту Пам'яті може бути обраний польський громадянин, що має високі моральні якості й необхідні знання для виконання завдань Інституту пам'яті.

2. На посаду Голови Інституту Пам'яті не може бути обрана особа, яка працювала або співробітничала з органами державної безпеки, переліченими в статті 5, або суддя, що у своїх рішеннях принизив гідність свого відомства, порушивши незалежність судової влади.

2а. На посаду Голови Інституту Пам'яті також не може бути обрана особа, інформація про яку, що задовольняє умовам, зазначеним у пункті 2, міститься в архівах, які можуть бути передані до Інституту пам'яті, або до інших державних архівів.

2б. На посаду Голови Інституту Пам'яті також не може бути обрана особа, діяльність якої пов'язана з доступом до державної таємниці або охоплюється державною таємницею, що унеможливує одержання інформації про його/її службу, роботу або співробітництво.

3. Голова Інституту пам'яті не може належати до будь-якої політичної партії, профспілки й займатися політичною діяльністю, несумісною з його/її положенням.

4. Голова Інституту пам'яті не може займати за сумісництвом будь-які інші посади, крім посади викладача вищого навчального закладу.

5. Робота на посаді Голови Інституту Пам'яті не може поєднуватися з посадою члена парламенту або сенатора.

6. Прокурори та співробітники Інституту пам'яті, а також члени Ради Інституту пам'яті повинні дотримуватися умов, перелічених у пунктах 1, 2, 3 і 5.

Ст. 12.

Перш ніж приступити до виконання своїх обов'язків, Голова Інституту Пам'яті приймає наступну присягу перед Сеймом Республіки Польща:

«Урочисто клянуся вірою й правдою служити польському народові на посаді Голови Інституту національної пам'яті, зобов'язуюся боронити закон, сумлінно виконувати свої посадові обов'язки й дотримуватися у своїй роботі принципів гідності й чесності». Присяга завершується фразою: «Та допоможе мені Бог».

Ст. 13.

Рада Інституту пам'яті клопоче про звільнення з посади Голови Інституту пам'яті більшістю голосів, якщо:

- 1) він відмовився від цієї посади;
- 2) він постійно не здатний виконувати обов'язки Голови Інституту пам'яті у зв'язку із хворобою або інвалідністю;
- 3) він був визнаний винним, відповідно до остаточного рішення, що має обов'язкову силу, у навмисному вчиненні посадового злочину;
- 4) він не виконує обов'язки, передбачені даним Законом або іншими законами, що завдає шкоди Інституту пам'яті.

Ст. 14.

Голова Інституту пам'яті не може, без попередньої згоди Сейму Республіки Польща, піддаватися переслідуванню або бути ув'язненим. Голова Інституту пам'яті не може бути затриманий або заарештований, за винятком випадків, коли він затриманий на місці здійснення злочи-

ну, і його затримання є необхідним для забезпечення правильного ходу судового розгляду. Спікера Сейму має бути негайно повідомлено про затримання й він може наказати негайно звільнити затриманого.

Ст. 15.

1. Рада Інституту пам'яті створюється в межах Інституту пам'яті. Членом Ради Інституту пам'яті може бути громадянин Польщі, що має високі моральні якості й необхідні знання для виконання завдань Інституту пам'яті.

2. Рада Інституту пам'яті обирається строком на 7 років. Строк її повноважень відлічується від дня першої сесії Ради.

3. Рада Інституту національної пам'яті складається з одинадцяти членів, у тому числі:

- 1) сім членів, що обираються Сеймом Республіки Польща абсолютною більшістю голосів;
- 2) два члени, що обираються Сенатом Республіки Польща абсолютною більшістю голосів;
- 3) два члени, що призначаються Президентом Республіки Польща.

4. Членство в Раді Інституту пам'яті припиняється у випадку:

- 1) смерті;
- 2) відставки;
- 3) визнання винним, відповідно до остаточного рішення, що має обов'язкову силу, у здійсненні злочину;
- 4) зняття з посади Президентом Республіки Польща, Сеймом Республіки Польща абсолютною більшістю голосів або Сенатом Республіки Польща абсолютною більшістю голосів, за клопотанням Ради Інституту Пам'яті, прийнятою більшістю в 2/3 голосів від статутного складу Ради у зв'язку із хворобою або тривалою нездатністю виконувати свої обов'язки, або у зв'язку з невиконанням своїх обов'язків.

5. Рада Інституту пам'яті обирає із числа своїх членів Голову Ради й не більше 3 заступників Голови строком на 1 рік.

6. Якщо членство припиняється до спливу терміну, відповідний орган повинен обрати або призначити нового члена на повний строк перебування в Раді Інституту пам'яті.

7. За виконання своїх обов'язків члени Ради Інституту пам'яті одержують заробітну плату, визначену Указом Голови Ради міністрів; їм також відшкодовуються видатки на ділові поїздки в межах регіону.

Ст. 16.

1. Голова Інституту пам'яті виконує свої обов'язки за допомогою організаційних підрозділів Інституту пам'яті, зазначених у статті 18.

2. Голова Інституту пам'яті може призначати не більше трьох заступників.

Ст. 17.

1. Для виконання завдань Інституту пам'яті в апеляційних судах можуть бути створені відділення Інституту пам'яті (надалі — «відділення»), а в інших містах можуть бути створені філії Інституту пам'яті (надалі — «філії»).

2. Відділення Інституту пам'яті очолюється директором відділення, а філія — керівником філії. Директор відділення й керівник філії призначаються й звільняються з посади Головою Інституту пам'яті.

Ст. 18.

1. У рамках Інституту пам'яті створюються:

- 1) Головна комісія з розслідування злочинів проти польського народу (надалі — «Головна комісія»);
- 2) Управління збереження й поширення архівних документів;
- 3) Бюро громадянської освіти;
- 4) Управління контролю.

2. У рамках відділень створюються:

- 1) місцеві комісії з питань обвинувачення у злочинах проти польського народу (надалі — «місцеві комісії»);
- 2) місцеві бюро збереження й поширення архівних документів;
- 3) місцеві відділи громадянської освіти;
- 4) місцеві управління контролю.

3. У філіях створюються відділи збереження й поширення архівних документів, відділи суспільної освіти й відділи з питань обвинувачення.

Ст. 19.

1. Прокурори Головної комісії й відділень призначаються й звільняються від посади Генеральним прокурором за клопотанням Голови Інституту пам'яті.

2. Організаційні підрозділи, згадані в статті 18, пункт 1, підпункти 2 і 3, очолюються директорами, які призначаються й звільняються від посади Головою Інституту пам'яті.

3. Організаційні підрозділи, згадані в статті 18, пункт 2, підпункти 2 і 3, очолюються керівниками, які призначаються й звільняються від посади Головою Інституту пам'яті.

4. Головна комісія очолюється директором Головної комісії. Директор Головної комісії призначається із числа прокурорів Головної комісії й звільняється від посади Головою Ради міністрів за клопотанням Генерального прокурора, поданим за узгодженням з Головою Інституту пам'яті. Директор Головної комісії є одним із заступників Генерального прокурора.

5. Місцева комісія очолюється керівником місцевої комісії. Керівник місцевої комісії призначається із числа прокурорів, згаданих у пункті 1, і звільняється від посади Генеральним прокурором за клопотанням Голови Інституту пам'яті.

5а. Директор Головної комісії може доручити прокуророві місцевої комісії виконувати обов'язки керівника місцевої комісії протягом не більше 6 місяців.

6. Співробітник Інституту пам'яті не може, без дозволу Голови Інституту пам'яті, займатися за сумісництвом іншими посадами.

7. Прокурори Управління контролю й прокурори місцевих управлінь контролю призначаються й звільняються від посади Генеральним прокурором за клопотанням Голови Інституту пам'яті.

8. Місцеве управління контролю очолюється керівником місцевого управління контролю. Керівник місцевого управління контролю призначається із числа прокурорів, згаданих у пункті 7, і звільняється від посади Генеральним прокурором за клопотанням Голови Інституту пам'яті.

Директор Управління контролю може доручити прокуророві місцевого управління контролю виконувати обов'язки керівника місцевого управління контролю протягом не більше 6 місяців.

10. Управління контролю очолюється директором Управління контролю, призначуванням із числа прокурорів Управління контролю й звільняється від посади Головою Ради міністрів за клопотанням Генерального прокурора, поданим за узгодженням з Головою Інституту пам'яті.

11. Строк повноважень директори Управління контролю складає 3 роки, починаючи від дня призначення; після закінчення перебуван-

ня на посаді директор Управління контролю виконує свої обов'язки до призначення нового директора Управління контролю.

12. Одна й та сама особа може обіймати пост директора Управління контролю не більше двох строків поспіль.

13. Строк повноважень директори Управління контролю припиняється з його смертю або після його звільнення з посади.

14. Директор Управління контролю звільняється від посади, якщо:

- 1) він відмовився від цієї посади;
- 2) відповідно до ухвали суду, яка набрала чинності, що контрольна декларація є неправдивою;
- 3) є істотні перешкоди для виконання ним своїх службових обов'язків;
- 4) він засуджений за кримінальний злочин;
- 5) він засуджений до тюремного ув'язнення без умовного покарання.

Ст. 20.

Співробітники Інституту пам'яті, навіть після припинення їхніх трудових угод, зобов'язані зберігати в таємниці будь-яку інформацію щодо діяльності Інституту пам'яті, яка була отримана ними в межах їхньої роботи в Інституті пам'яті, крім інформації, що була отримана в ході наукових досліджень.

Ст. 21.

Голова Інституту пам'яті й члени Ради Інституту пам'яті, навіть після закінчення строку їхніх повноважень або після припинення членства, зобов'язані зберігати в таємниці будь-яку інформацію, до якої вони мали доступ у зв'язку зі своєю роботою. Це не стосується загальновідомих фактів.

Ст. 22.

1. Голова Інституту пам'яті може, в особливих випадках, погодитися на розкриття відомостей, що становлять державну або службову таємницю, і надати доступ до документів або матеріалів, віднесених до державної таємниці, особі або організації, якщо збереження таємниці унеможливує виконання статутних завдань Інституту пам'яті.

2. Що стосується документів, переданих в архіви Інституту пам'яті, Голові Інституту пам'яті надаються права, визначені у статті 25, пункт 6, Закону про захист секретної інформації від 22 січня 1999 року (Законодавчий вісник від 2005 р. № 196, ст. 1631, з наступними виправленнями).

Ст. 23.

1. Голова Інституту пам'яті повинен періодично інформувати Раду Інституту пам'яті про важливі питання, що пов'язані з діяльністю Інституту пам'яті.

2. Окрім інших завдань, зазначених у Законі, Рада Інституту пам'яті займається, зокрема, наступними питаннями:

- 1) внесення до архівів Інституту пам'яті документів, що стосуються випадків, які зазначені у статті 1, і оцінка їхньої повноти;
- 2) встановлення правил реєстрації, зберігання, класифікації, захисту, поширення й публікації документів;
- 3) визначення пріоритетів у питаннях доступу до документів;
- 4) оцінка політики обвинувачення, що здійснюється Інститутом пам'яті у зв'язку зі злочинами, зазначеними у статті 1, пункт 1а;
- 5) оцінка діяльності Управління контролю;
- 6) організація науково-дослідних програм у зв'язку із завданнями органів державної безпеки, а також інформування й освіта громадськості;
- 7) обґрунтування, відповідно до статті 36, пункт 9, законності відмов у наданні документів, зібраних Інститутом пам'яті.

3. Рада Інституту пам'яті затверджує річний звіт, згаданий в статті 24, пункт 1.

4. Рада Інституту пам'яті приймає свої рішення більшістю голосів у присутності не менше половини статутної кількості членів Ради.

Ст. 24.

1. Один раз на рік Голова Інституту пам'яті представляє Сейму й Сенату доповідь про діяльність Інституту пам'яті.

2. Доповідь, згадана в пункті 1, у частині, що стосується державної безпеки або оборони, може бути засекреченою.

3. Доповідь Голови Інституту пам'яті має бути публічною, за винятком частин, згаданих у пункті 2.

4. Раз на рік, за посередництвом спікера Сейму, Голова Інституту пам'яті представляє членам Комісії Сейму зі спецслужб спеціальну інформаційну доповідь у зв'язку з питаннями, що згадані в статті 38.

Розділ 3.

ЗБІР ДОКУМЕНТІВ ІНСТИТУТОМ ПАМ'ЯТІ

Ст. 25.

1. Не пізніше, ніж 60 днів від дня створення Інституту пам'яті, згадані нижче органи зобов'язані підготувати й передати до архівів Інституту пам'яті документи, бази даних, реєстри й матеріали, створені й зібрані органами державної безпеки, пенітенціарними установами, судами й органами прокуратури, а також органами безпеки Третього Рейху й Радянського Союзу. Цей обов'язок покладається на:

- 1) Міністра внутрішніх справ і адміністрації й начальника Управління із захисту держави — документи, бази даних, реєстри й матеріали, а також матеріали посадових осіб, створені або зібрані до 6 травня 1990 року;
- 2) Міністра оборони — документи, бази даних, реєстри, матеріали військових органів безпеки, а також матеріали посадових осіб цих органів, створені або зібрані до 31 грудня 1990;
- 3) Міністра юстиції — документи, бази даних, реєстри й матеріали, створені або зібрані пенітенціарними установами до 31 грудня 1956 року; документи, бази даних, реєстри й матеріали, створені або зібрані Департаментом безпеки Центрального Управління пенітенціарних установ та його підрозділів до 31 грудня 1989 року, а також матеріали про осіб, що були репресовані за політичними мотивами та поміщені у пенітенціарні установи, місця позбавлення волі й табори;
- 4) глав судів і військових судів — матеріали про осіб, репресованих за політичними мотивами;
- 5) прокурорів, керуючих організаційними підрозділами загальної й військової прокуратур — матеріали, включаючи довідкові, стосовно випадків, що згадані у підпункті 4;
- 6) директора Архіву нових матеріалів та інших державних архівів — матеріали колишньої Польської робочої партії й колишньої Польської об'єднаної робочої партії, що пов'язані з органа-

ми державної безпеки, а також матеріали органів безпеки окупаційних держав;

- 7) директора Архіву нових матеріалів та інших державних архівів — документи, бази даних, реєстри й матеріали, згадані в підпунктах 1–5 і документи, що зберігаються в цих архівах; передаються Інституту Пам'яті для тимчасового використання.

2. Передача матеріалів, згаданих у пункті 1, підпункт 6, полягає в наданні копій.

3. Зобов'язання, зазначені в пункті 1, підпункти 1-5, стосуються також копій документів, баз даних і матеріалів, незалежно від дати їхнього створення.

4. У будь-який час Голова Інституту може вимагати у:

- 1) Міністра внутрішніх справ,
- 2) Міністра національної оборони,
- 3) Міністра юстиції,
- 4) глави суду або військового суду,
- 5) прокурора, що управляє організаційним підрозділом загальної або військової прокуратури,
- 6) директора Архіву нових файлів або будь-яких інших державних архівів,
- 7) керівників Управління внутрішньої безпеки, зовнішньої розвідки, Служби військової контррозвідки й військової розвідки, а також інших установ, передати документи, які ще не були передані.

5. Для офіційних цілей, Міністр внутрішніх справ і адміністрації, начальник Управління із захисту держави, а також Міністр національної оборони можуть робити копії матеріалів посадових осіб, що перебувають у використанні, які були створені в періоди, що згадані в пункті 1, підпункти 1 або 2.

6. Для потреб органів, зазначених у пункті 1, підпункти 1–7, Голова Інституту пам'яті визначає строки передачі документів, баз даних, реєстрів і матеріалів, згаданих у цьому положенні.

Ст. 26.

1. Архіви Інституту пам'яті одержують документи, створені в ході розглядів у судах, у випадках, зазначених у Законі від 18 жовтня 2006 року про розкриття інформації про документи державних органів безпеки в 1944–1990 р., а також змісту цих документів, з моменту, коли провад-

ження за цією справою було припинено в юридично обов'язковому порядку, без шкоди для пункту 2.

2. Документи, створені в ході розглядів у судах, у випадках, зазначених у статті 17 Закону, згаданого в пункті 1, повинні бути передані після закінчення строку, визначеного для подачі клопотання про анулювання справи й, якщо клопотання було подано — після його розгляду. Як тільки провадження за цією справою було припинено в юридично обов'язковому порядку, копії документів повинні бути передані.

Ст. 27.

1. Голова Інституту пам'яті, після повідомлення відповідного органу державного управління, місцевого самоврядування або професійної асоціації, має право перевірити документи, якщо є обґрунтовані підозри, що вони містять інформацію, яка має відношення до завдань Інституту пам'яті.

2. Будь-яка особа, у володінні якої перебувають документи, згадані в статті 25, зобов'язана негайно повідомити про це Голову Інституту пам'яті.

3. Будь-який орган державного управління, місцевого самоврядування або професійної асоціації зобов'язаний негайно передати Голові Інституту пам'яті, на його вимогу, будь-які наявні в них документи, згадані в статті 25. Зобов'язання також стосується передачі копій.

4. Голова Інституту пам'яті також може зажадати передачі будь-яких інших документів, а не тільки згаданих у статті 25, незалежно від часу їхнього створення або збору, якщо це необхідно для виконання завдань Інституту пам'яті, визначених Законом.

5. Якщо документи необхідні органу, згаданому в пункті 3 для виконання його статутних завдань, достатньо передачі Голові Інституту пам'яті тільки їхніх копій.

Ст. 28.

1. Будь-яка особа, що без законного дозволу має у своєму розпорядженні документи, які містять інформацію, що має відношення до завдань Інституту пам'яті, зобов'язана негайно передати їх Голові Інституту пам'яті.

2. Власник або будь-яка інша особа, яка на законних підставах має у своєму розпорядженні документи, згадані в пункті 1, зобов'язана на-

дати їх у розпорядження Голови Інституту пам'яті, на його вимогу, для виготовлення копій.

3. Голова Інституту пам'яті може звернутися до будь-якого іноземного громадянина або установи із проханням про допомогу в одержанні доступу до документів.

Ст. 29.

Що стосується завдань з архівації, Інститут пам'яті збирає, записує, зберігає, підготує, забезпечує захист і надає документи, що містять інформацію про злочини, і документи, що розповідають про факти й обставини, які стосуються долі польського народу в період 1939–1990 рр., та інформацію про втрати й збитки. Інститут пам'яті видає засвідчені копії, стенограми, витяги й копії документів, що зберігаються в його архівах.

Розділ 4.

НАДАННЯ ІНСТИТУТОМ ПАМ'ЯТІ ДОСТУПУ ДО ДОКУМЕНТІВ

Ст. 29а.

1. Голова Інституту пам'яті, після подачі заяви, протягом 14 днів засвідчує довідкою ідентичність особистих даних заявника з даними, що знаходяться в реєстрі посадових осіб, співробітників, кандидатів у співробітники органів державної безпеки, згаданих у статті 5, або інших осіб, зареєстрованих в Інституті пам'яті станом на 26 листопада 2004 року.

2. (анульований).

3. На прохання заявника, зміст довідки, згаданої в пункті 1, публікується в Громадському інформаційному бюлетені Інституту пам'яті.

Ст. 30.

1. Будь-яка особа має право звернутися до Інституту Пам'яті із заявою про надання дозволу на дослідження копій документів, які стосуються його/її.

2. Інститут пам'яті надає доступ до копій наявних документів, зазначених у пункті 1, які стосуються заявника, за винятком документів:

- 1) створених заявником або за його участі у межах його роботи або служби в органах державної безпеки, або у зв'язку з діяльністю як таємного інформатора або помічника в оперативному зборі інформації;
- 2) (термін дії минув).
3. У копіях надаваних документів, особисті дані третіх сторін робляться анонімними.
4. Заява, згадана в пункті 1, повинна містити:
 - 1) ім'я, прізвище й адресу заявника;
 - 2) тип і номер його посвідчення особи;
 - 3) дата видачі документа, що засвідчує особу, і назва органу, що видав його;
 - 4) будь-які дані, що полегшують знаходження документів.
5. Якщо які-небудь документи, що стосуються заявника, будуть пізніше знайдені в архівах Інституту пам'яті, заявник має бути поінформований про це й про можливість подачі ще однієї заяви, згаданої в пункті 1.

Ст. 31.

1. Відмова в задоволенні заяв, згаданих у статті 30, про надання доступу до наступних документів:
 - 1) створених заявником або з його участю в межах його роботи або служби в органах державної безпеки, або у зв'язку з діяльністю як таємного інформатора або помічника в оперативному зборі інформації;
 - 2) із змісту яких випливає, що заявник:
 - а) розглядався органами безпеки як таємний інформатор або помічник в оперативному зборі інформації,
 - б) взяв на себе зобов'язання передавати інформацію до органів державної безпеки або надавав цим органам будь-яку допомогу в їхній оперативній діяльності,
 - в) виконував розпорядження органів державної безпеки й, зокрема, передавав інформацію цим органам, здійснюється адміністративним рішенням. Це рішення рівносильне відмові від виконання будь-яких прав, визначених у статті 33, пункт 2.
2. Рішення, про яке згадується в пункті 1, повинне містити фактичне і юридичне обґрунтування. Фактичне обґрунтування може бути опущене або обмежене настільки, наскільки доведення цієї інформації до відома заявника унеможливорює виконання Закону від 18 жовтня 2006 ро-

ку про розкриття інформації про документи органів державної безпеки в період 1944–1990 р. і змісту цих документів.

3. Скарга щодо рішення, згаданого в пункті 1, може бути подана Голові Інституту пам'яті.

Ст. 32.

1. Після розгляду скарги, згаданої в статті 31, пункт 3, Голова Інституту пам'яті приймає рішення, відповідно до якого:

- 1) рішення, згадане в статті 31, пункт 1, стає обов'язковим;
- 2) рішення, згадане в статті 31, пункт 1, має бути скасоване, і справа передається до органу першої інстанції для повторного розгляду.

2. Фактичне обґрунтування рішення, згаданого в пункті 1, може бути опущене або обмежене настільки, наскільки доведення цієї інформації до відома заявника унеможлиблює виконання Закону від 18 жовтня 2006 року про розкриття інформації про документи органів державної безпеки в період 1944–1990 р. і зміст цих документів.

3. Заявник має право подати скаргу до адміністративного суду із приводу рішення, згаданого в пункті 1, підпункт 1, протягом строку, визначеного статтею 53 Закону від 30 серпня 2002 року — Закону про адміністративне судочинство (Законодавчий вісник № 153, ст. 1270, з наступними виправленнями).

4. Адміністративний суд розглядає скаргу в закритому засіданні.

5. Положення статті 106 §2 Закону від 30 серпня 2002 року — Закону про адміністративне судочинство, не застосовуються.

6. Рішення, ухвалене в закритому засіданні, обґрунтовується тільки у випадку задоволення скарги. Засвідчена копія рішення з обґрунтуванням повинна бути передана Голові Інституту пам'яті. Заявникові вручається засвідчена копія рішення.

7. Після ухвалення рішення адміністративний суд повинен негайно повернути матеріали справи до Інституту пам'яті.

8. У випадку відхилення скарги застосовуються пункти 4–6 відповідно.

Ст. 33.

1. Будь-яка особа, що одержала дозвіл на дослідження копій документів, зазначених у статті 30, має право звернутися до Інституту пам'яті й одержати доступ до документів з не анонімними даними.

2. Будь-яка особа, що одержала дозвіл на дослідження копій документів, зазначених у статті 30, якщо не існує відповідних документів, згаданих у статті 31, пункт 1, має право, відповідно до принципів і в межах, визначених Законом, одержати копії цих документів, довідатися імена й одержати додаткові дані про посадових осіб, службовців, військовослужбовців і співробітників органів державної безпеки, мають право одержати предмети, що перебувають в архівах Інституту пам'яті, які на момент втрати були його/її власністю, або перебували в його/її розпорядженні, а також право на захист своїх персональних даних.

3. Документи з не анонімними даними повинні бути доступними для дослідження в оригіналі або у вигляді копій у відділенні Інституту пам'яті за місцем проживання заявника, якщо в заяві не зазначене інше відділення, протягом 4 місяців від дня подачі заяви, згаданої в пункті 1. Застосовуються положення статті 34, пункт 4.

4. Будь-яка особа, що одержала дозвіл на дослідження документів з не анонімними даними, може звернутися до Інституту пам'яті для внесення особистих даних третьої сторони до каталогу, згаданий у статті 52а, пункт 5, якщо надані документи містять інформацію, що може служити підставою для внесення особистих даних третьої сторони до цього каталогу.

Ст. 34.

1. Видача копій документів з не анонімними відомостями проводиться відповідно до письмової заяви особи, зазначеної в статті 33, пункт 2.

2. На вимогу заявника видані копії документів повинні бути завірені.

3. Видача копій документів проводиться у відділенні Інституту пам'яті за місцем проживання заявника, якщо в заяві не зазначене інше відділення, протягом 30 днів від дня подачі заяви, згаданої в пункті 1.

4. Заявник має бути письмово поінформований у письмовому вигляді про час видачі копій документів, не пізніше, ніж за 7 днів до цього часу. Видача копій документів повинна бути відбита в документі, підписаному заявником і вповноваженим співробітником Інституту пам'яті.

5. Згідно з письмовою заявою особи, зазначеною в статті 33, пункт 2, Інститут пам'яті зобов'язаний видати йому/їй предмети, що перебувають у його архівах, які на момент втрати були його/її власністю, або перебували в його/її розпорядженні.

6. Перед видачею таких предметів Інститут пам'яті може підготувати й зберегти їхні копії; про цю обставину має бути повідомлено заявникові.

7. Мірою, визначеною пунктом 5, застосовуються положення пунктів 3 і 4.

Ст. 35.

1. На письмову заяву особи, зазначеної в статті 33, пункт 2, цій особі повинні бути надані імена й додаткові дані щодо осіб, які передали інформацію про нього до органів державної безпеки, якщо вони можуть бути однозначно ідентифіковані на підставі документів даного органу державної безпеки, і якщо згадані в статті 33, пункт 1, документи, надані для дослідження на підставі заяви, містять псевдоніми або прізвища цих осіб.

2. Положення пункту 1 цієї статті застосовуються, якщо згадані в статті 33, пункт 1, документи, надані для дослідження на підставі заяви, містять прізвища співробітників і посадових осіб, які займалися збором або оцінкою інформації про заявника, або керували особами, що передали цю інформацію до органів державної безпеки.

3. Прізвища або інші дані про осіб, які лише повідомляли інформацію про злочини, не надаються.

4. Скарга на відмову в доступі до даних, що ідентифікують осіб, зазначених у пунктах 1 і 2, може бути подана Голові Інституту пам'яті.

5. Мірою, що визначена пунктами 1 і 2, застосовуються положення статті 34, пункти 3 і 4.

Ст. 35а.

1. Заява, згадана в статті 30, пункт 1, статті 33, пункт 1, і статті 34, пункти 1 і 5, подається особисто до Інституту пам'яті, відповідного відділення або філії, або поштою, за підписом заявника, яка має бути засвідчена нотаріусом.

2. Особа, яка постійно мешкає за кордоном, може звернутися із заявою особисто в консульство Польщі, при цьому дійсність підпису заявника засвідчується консулом. Заяву також може бути відправлено поштою, з підписом заявника, що засвідчується нотаріусом або іншою особою, уповноваженою завіряти дійсність підпису відповідно до законодавства країни проживання особи.

3. Після подачі заяви, заявник має право призначити адвоката для реалізації його прав, визначених Законом.

4. Права, визначені статтями 30–35 і 35b, можуть реалізовуватися найближчим родичем померлого, відповідно до статті 115 §11 Кримінального кодексу.

5. Якщо права, визначені статтями 30–35 і 35b, реалізуються найближчим родичем, згаданим у пункті 4, у заяві повинні бути зазначені ім'я й прізвище покійного, із чікими правами пов'язана ця заява.

Ст. 35b.

1. Будь-яка особа має право вносити до матеріалів, що її стосуються, доповнення, виправлення, відновлення, пояснення, додавати документи або їхні копії. Дані, що вже містяться в цих документах, не підлягають зміні.

2. Доповнення, виправлення, відновлення, пояснення, додаткові документи або їхні копії повинні бути включені в пакет документів, і позначені таким чином, щоб їх можна було легко відрізнити від документів, зібраних Інститутом пам'яті відповідно до процедури, передбаченою статтею 25.

Ст. 35c.

1. Будь-яка особа має право подати заяву до Інституту пам'яті із проханням про надання права вивчити особисті документи щодо службовців або посадових осіб органу державної безпеки.

2. Заява, згадана в пункті 1, повинна містити:

- 1) ім'я й прізвище, а також місце проживання заявника;
- 2) тип і номер його посвідчення особи;
- 3) дату видачі документа, що засвідчує особу, і назву органу, що видав його;
- 4) будь-які відомості, що полегшують знаходження документів, зокрема, ім'я й прізвище, а також інформацію про місце роботи або діяльність співробітника або посадової особи органів державної безпеки, щодо якої складені документи.

3. Посадові особи й співробітники органів державної безпеки можуть одержати, подавши відповідну заяву, копії їхніх особистих документів.

4. Якщо які-небудь особисті документи, стосовно службовців або посадових осіб органу державної безпеки, що цікавлять заявника, будуть пізніше знайдені в архівах Інституту пам'яті, заявник повинен бути поінформований про це й про можливість подачі ще однієї заяви, про яку згадується в пункті 1.

Ст. 36.

1. Документи, зібрані Інститутом пам'яті, мають бути доступні для наступних цілей:

- 1) виконання статутних завдань;
- 2) проведення наукових досліджень;
- 3) публікація матеріалів у пресі, у рамках положень Закону від 26 січня 1984 р. — Закону про пресу (Законодавчий вісник № 5, ст. 24, з наступними змінами), з дозволу редакції або видавця.

2. Доступ до документів, зазначених у пункті 1, повинен надаватися за письмовою заявою, що подається на ім'я директора відділення Інституту пам'яті за місцем проживання або роботи заявника.

3. Заява, згадана в пункті 2, повинна містити:

- 1) ім'я, прізвище й місце проживання заявника, або місце його роботи;
- 2) тип і номер посвідчення особи, якій надаватиметься доступ;
- 3) дату видачі документа, що засвідчує особу, якій надаватиметься доступ, і назву органу, що видав його;
- 4) будь-які дані, що полегшують знаходження документів.

4. У заяві про надання доступу до документів, також мають бути зазначені:

- 1) у випадку пункту 1, підпункт 1 — правові підстави, що стосуються виконання завдань, зазначених у пункті 1, підпункт 1;
- 2) у випадку пункту 1, підпункт 2:
 - а) тема наукового дослідження,
 - б) рекомендація вченого, компетентного проводити дослідження в гуманітарній, соціологічній, економічній або правовій сфері — якщо особа не є таким вченим;
- 3) у випадку пункту 1, підпункт 3:
 - а) зазначення теми публікації,
 - б) дозвіл редакції або видавця на подачу такої заяви.

5. Організація, що подала заяву, і якій був наданий доступ до документів, несе юридичну відповідальність за їхнє використання, про що вона має бути письмово поінформована.

6. Директор відділення Інституту пам'яті, адміністративним рішенням, може відмовити в доступі до документів, що зазначені у пункті 1, якщо заява не відповідає умовам, що обумовлені у пункті 1–4, або якщо задовольняються умови, згадані в статті 30, пункт 2, статті 37, пункт 1, і статті 39.

7. Рішення, згадане в пункті 6, повинне містити фактичне і юридичне обґрунтування. Фактичне обґрунтування може бути опущене або обмежене в тім ступені, у якій донесення цієї інформації до відома заявника унеможливило виконання Закону від 18 жовтня 2006 року про розкриття інформації про документи органів державної безпеки в період 1944–1990 р. і зміст цих документів (Законодавчий вісник від 2007 р. № 63, ст. 425, № 83, ст. 561, № 85, ст. 571 і № 115, ст. 789).

8. Скарга на рішення, зазначене в пункті 6, може бути подана Голові Інституту пам'яті.

9. Після розгляду скарги, згаданої в пункті 8, Голова Інституту пам'яті приймає рішення, яким:

- 1) він підтримує рішення, згадане в пункті 6;
- 2) він скасовує рішення, згадане в пункті 6, і направляє справу до органу першої інстанції для повторного розгляду.

10. У випадку рішення Голови Інституту пам'яті, згаданого в пункті 9, застосовуються положення пункту 7.

11. Заявник має право подати скаргу до адміністративного суду щодо рішення, про яке йдеться в пункті 9, підпункт 1, протягом строку, визначеного статтею 53 Закону від 30 серпня 2002 року — Закону про адміністративне судочинство (Законодавчий вісник № 153, ст. 1270, з наступними виправленнями).

12. Адміністративний суд розглядає скаргу в закритому засіданні.

13. Після того, як рішення набуде чинності, адміністративний суд повинен негайно повернути матеріали справи до Інституту пам'яті.

14. У випадку відхилення скарги застосовуються положення пункту 12.

Ст. 37.

1. Особа, якій відповідно до чинної статті 33 було надане право досліджувати не анонімні копії документів, що стосуються цієї особи,

якщо не існує документів, згаданих у статті 31, пункт 1, може зажадати, щоб її особисті дані, таємно зібрані в ході оперативної й розвідувальної діяльності органів державної безпеки, не були доступними для цілей, зазначених у статті 36, пункт 1, підпункти 2 і 3, упродовж зазначеного періоду часу, але не більш ніж протягом 50 років з моменту їхнього створення.

2. Особа, якій відповідно до чинної статті 33 було надане право досліджувати не анонімні копії документів, що стосуються цієї особи, може зажадати, щоб інформація, що стосується її етнічного або расового походження, релігійних переконань, віросповідання, даних про його стан здоров'я й сексуального життя, а також матеріального становища, особливо нерухомості й особистого майна, предметів, що представляють собою культурну цінність у контексті положень, що захищають ці культурні цінності, не була доступною.

3. Голова Інституту пам'яті повинен проінформувати заявника про права, передбачені пунктами 1 і 2.

4. Особа, якій відповідно до чинної статті 33 було надане право досліджувати не анонімні копії документів, що стосуються цієї особи, може погодитися на розкриття його особистих даних, зазначених у пункті 1, конкретним державним органам, іншим установам, організаціям і особам, а також зробити їх загальнодоступними.

5. Однак, особисті дані, визначені в пункті 1, можуть бути доступними для цілей, що зазначені у статті 36, пункт 1, підпункти 2 і 3, якщо:

- 1) особа, якої вони стосуються, або, у випадку його смерті, його довірена особа, дала на це згоду;
- 2) вони пов'язані із суспільним іміджем людини, якого вони стосуються, його державною або політичною діяльністю, або являють собою особисті дані, необхідні, відповідно до закону, для виконання громадських функцій.

6. Цілі, зазначені в статті 36, пункт 1, підпункти 2 і 3, можуть бути виконані також після перетворення особистих даних і інформації, згаданих у пунктах 1 і 2, в анонімні у копіях цих документів.

Право вимагати згадане в пунктах 1 і 2, а також право погодитися на розкриття своїх особистих даних, згадане в пункті 1, конкретним державним органам, іншим установам, організаціям і особам, не стосується документів, зазначених у статті 30, пункт 2, підпункт 1.

Ст. 38.

1. Посадовим особам або співробітникам спецслужб, уповноваженим, відповідно, головою Управління внутрішньої безпеки, головою Управління розвідки, головою Служби військової контррозвідки, керівником Служби військової розвідки або керівником Центрального бюро по боротьбі з корупцією, що діє в рамках статутних завдань, з відому Голови Інституту пам'яті може бути наданий доступ до документів, зібраних Інститутом пам'яті, у межах їхніх повноважень.

2. Документи органів державної безпеки можуть використовуватися уповноваженими представниками спецслужб у рамках їхніх статутних завдань, якщо ці документи містять інформацію про такі злочини, як шпигунство, злочини терористичного характеру, злочини проти економічної бази держави або корупції, за змістом Закону від 24 травня 2002 року про Управління внутрішньої безпеки й розвідки (Законодавчий вісник № 74, ст. 676, з наступними змінами), а також злочини проти конституційного ладу Республіки Польща.

3. Положення пункту 2 застосовуються до посадових осіб спецслужб держав, з якими Республіка Польща зв'язана міжнародними угодами, якщо ці документи містять інформацію про шпигунство або тероризм.

Ст. 39.

1. Відповідно, голова Управління внутрішньої безпеки, голова Управління розвідки або Міністр національної оборони можуть зажадати, щоб, упродовж певного часу, конкретні документи не надавалися нікому, крім призначених ними представників, якщо це необхідно для забезпечення безпеки держави. Інші спецслужби можуть подати запит про таку вимогу голові Управління внутрішньої безпеки або голові Управління розвідки.

2. Документи, зазначені в пункті 1, повинні бути поміщені в засекречені архіви Інституту пам'яті й підлягають особливій охороні.

2а. Засекречені архіви, згадані в пункті 2, повинні містити, протягом невизначеного часу, заяви, згадані в статті 7а, пункт 2, Закону від 18 жовтня 2006 р. про розкриття інформації про документи органів державної безпеки в період 1944–1990 р. і зміст цих документів, а також контрольних декларацій, у межах Управління внутрішньої безпеки, Управління розвідки, Центрального

бюро по боротьбі з корупцією, Служби військової контррозвідки й Служби військової розвідки, суспільних функцій, згаданих у статті 4, пункт 24, цього Закону. Положення пунктів 3–5 не застосовуються.

2б. Контрольна декларація, згадана в пункті 2а, не може бути подана будь-якій іншій особі, крім представників, призначуваних, відповідно, керівником Управління внутрішньої безпеки, Управління розвідки, Центрального бюро по боротьбі з корупцією й — у межах Служби військової розвідки, суспільних функцій, про які йдеться у статті 4, пункт 24, Закону від 18 жовтня 2006 року про розкриття інформації про документи органів державної безпеки в період 1944–1990 р. і зміст цих документів — Міністром національної оборони, а також Головою Інституту пам'яті для виконання завдань, визначених у статті 52а, пункт 2.

3. Голова Інституту пам'яті, на запит керівника Управління внутрішньої безпеки й керівника Управління розвідки, або за клопотанням Міністра національної оборони, повинен підтвердити або відхилити вимогу про надання доступу до певних документів. Рішення Голови Інституту пам'яті може бути оскаржено Міністром національної оборони, керівником Управління внутрішньої безпеки й керівником Управління розвідки перед Радою Інституту пам'яті.

4. Вимога вважається державною таємницею.

5. Керівник Управління внутрішньої безпеки, керівник Управління розвідки й Міністр національної оборони, разом з Головою Інституту пам'яті, кожні 5 років проводять періодичний огляд документів, зібраних в окремий архів. Якщо зроблено висновок, що умови, на яких ґрунтувалася ця вимога, перестали існувати, Голова Інституту пам'яті, після консультації з керівником Управління внутрішньої безпеки, керівником Управління розвідки й Міністром національної оборони, або за клопотанням цих органів, приймає офіційне рішення про скасування або скорочення терміну дії вимоги. Застосовуються положення пункту 3.

Ст. 39а.

Положення статті 39 не обмежують компетенцію суду й прокурорів місцевих комісій щодо злочинів, зазначених у статті 1, пункт 1а, а також контрольні повноваження суду й прокурорів Управління контролю й місцевих управлінь контролю у зв'язку із проведенням заходів, згаданих у статті 52е, пункт 3а.

Ст. 40.

Якщо Голова Інституту пам'яті, у зв'язку з виконанням ним своїх завдань, дійшов висновку, що документи містять інформацію про злочини, визначені у статті 5, пункт 1, підпункт 2, Закону від 24 травня 2002 року про Управління внутрішньої безпеки й розвідки, він повинен негайно повідомити керівника Управління внутрішньої безпеки про цей факт. Положення статті 304 Кримінального кодексу не застосовуються.

Ст. 41. (анульована).

Ст. 42.

Якщо директор Управління із збереження й поширення архівних матеріалів Інституту пам'яті одержує інформацію, що особові дані, що містяться в документах, є неправдивими, ця інформація має бути внесена до колекції документів, що стосуються цієї особи.

Ст. 43.

1. Розгляди у випадках, які регулюються Законом, повинні здійснюватися відповідно до положень Кодексу про адміністративні правопорушення, якщо інше не передбачено іншими положеннями Закону. У випадках, визначених статтею 39, скарга в адміністративний суд не подається.

2. У випадках, коли приймається адміністративне рішення, відповідно до положень цього Закону, органом першої інстанції повинен бути директор відділення Інституту пам'яті. Апеляційним органом є Голова Інституту пам'яті.

Ст. 44. (анульована).

Розділ 5. СЛІДЧІ ФУНКЦІЇ ІНСТИТУТУ ПАМ'ЯТІ

Ст. 45.

1. Розслідування злочинів, згаданих у статті 1, пункт 1а, починається й здійснюється прокурором місцевої комісії.

2. Прокурори Головної комісії з розслідування злочинів проти польського народу й відомчих комісій із судового переслідування за

злочини проти польського народу у випадках, зазначених у статті 1, пункт 1а, мають всі прокурорські повноваження, у тому числі у випадках, що відносяться до компетенції військових судів.

3. Мета розслідування злочинів, зазначених у статті 1, полягає також у тому, щоб надати докладне роз'яснення обставин справи, зокрема, встановити потерпілі сторони.

4. Обставина, зазначена в статті 17 §1, пункт 5, Кримінального кодексу, не може бути на заваді до досягнення мети, зазначеної в пункті 3. Після досягнення мети розгляд має бути припинений.

5. У разі проведення розслідування Інститутом пам'яті застосовують положення Кримінального кодексу.

6. Прокурор місцевої комісії може утриматися від початку розслідування або припинити вже розпочате розслідування щодо особи, що вчинила злочин, згаданий у статті 1, пункт 1а, якщо ця особа добровільно повідомила орган, який відповідає за розслідування злочину, всю важливу інформацію про співучасть у злочині, а також про обставини, за яких його було вчинено, якщо ця інформація дозволяє порушити кримінальне переслідування даної особи. При відмові від кримінального переслідування особи, що вчинила злочин, прокурор повинен оцінити ступінь соціальної шкоди, нанесеної вчиненим протиправним діянням, ступінь провини даної особи, а також тип і характер розкритого злочину, зокрема, визначити, чи можливо виявити співучасників злочину іншим способом, і оцінити важливість розкриття злочину для виконання завдань Інституту пам'яті.

7. Прокурор може порушити провадження за справою особи, судове переслідування якої було припинене на підставі пункту 6, тільки якщо в ході подальшого розгляду особа ухиляється від дачі показань або дає показання, що відрізняються від тих, завдяки яким судове переслідування не було розпочато або було припинено.

9. Якщо особа, судове переслідування якої було припинено на підставі пункту 6, викликається як свідок, прокурор місцевої комісії може ухвалити рішення щодо захисту його/її особистих даних, навіть якщо умови, зазначені в статті 184 §1 Кримінального кодексу, не застосовуються.

10. Розгляд в Апеляційному суді апеляції або клопотання про скасування рішення проводиться за участю прокурорів Головної комісії.

11. Голова Головної комісії приймає рішення про скасування, підтримуючи Генерального прокурора, у випадках, зазначених у статті 1,

пункт 1а, у тому числі у випадках, що відносяться до компетенції військових судів.

Ст. 45а.

Інститут пам'яті повинен розпочати офіційне розслідування у випадках злочинів, зазначених у статтях 54 і 55.

Ст. 46.

Голова Інституту пам'яті, проконсультувавшись із головою Головної комісії, може розкрити громадськості, а також іншим особам, крім згаданих у статті 5 §156 Кримінального кодексу, особисті дані особи, що вчинила злочини, зазначені в статті 1, пункт 1а, якщо кримінальний розгляд не закінчився ухвалою вироку через причину, зазначену в статті 17 §1, пункт 5, Кримінального кодексу, або було призупинено на підставі статті 22 §1 цього Кодексу.

Ст. 47.

1. Голові Головної комісії підпорядковані прокурори цієї Комісії й місцевих комісій. Голові місцевої комісії підпорядковуються прокурори цієї комісії.

1а. Прокурори безпосередньо підкоряються:

- 1) голові Головної комісії — прокурори, що виконують завдання цієї комісії й глави місцевих комісій;
- 2) голові місцевої комісії — прокурори даної місцевої комісії.

2. Накази Генерального прокурора, що відрізняються від тих, які визначені у статті 8, пункт 5, Закону про прокуратуру від 20 червня 1985 року (Законодавчий вісник 2002 № 21, ст. 206, з наступними виправленнями), що виходять за межі завдань Інституту пам'яті, можуть бути спрямовані прокурорам Головної комісії й місцевих комісій тільки за узгодженням з Головою Інституту пам'яті.

3. Прокурори місцевих комісій підпорядковані главі Головної комісії й прокурорам цієї Комісії.

4. Прокурор, що пішов у відставку після відмови від посади прокурора Інституту пам'яті, має право повернутися на цю посаду або бути

призначеним на посаду, еквівалентну займаній раніше, якщо для цього немає правових перешкод.

4а. Генеральний прокурор може поновити прокурора Головної комісії або місцевої комісії на раніше займаній посаді або призначити його на рівноцінну посаду в громадській або військовій прокуратурі, якщо Голова Інституту пам'яті, проконсультувавшись із головою Головної комісії, висуне таку пропозицію від його імені. Така практика не відноситься до дисциплінарного розгляду.

4б. Якщо ухвалено рішення, що прокурор Головної комісії або місцевої комісії не може за станом здоров'я працювати в Інституті пам'яті, Генеральна прокуратура повинна перевести його на рівноцінну посаду в інший організаційний підрозділ прокуратури, Міністерства юстиції або інший організаційний підрозділ, підпорядкований Міністрові юстиції або контрольоване ним, відповідно до компетенції прокурора.

5. Заробітна плата прокурорів Головної комісії визначається положенням про заробітну плату прокурорів державної прокуратури, у той час як заробітна плата прокурорів місцевих комісій визначається положенням про заробітну плату прокурорів апеляційної прокуратури. Заробітна плата, разом із супутніми персональними пільгами, фінансується з коштів Інституту пам'яті.

6. У пов'язаних із прокурорами Інституту пам'яті питаннях, не врегульованих законом, застосовуються положення Закону від 20 червня 1985 року про прокуратуру.

Ст. 48.

Прокурор місцевої комісії ухвалює рішення щодо початку або відмову розпочати розслідування злочину, згаданого в статті 1, пункт 1а, протягом 3 місяців з моменту повідомлення про злочин. Якщо особа або установа, від яких надійшло повідомлення, не одержує протягом 4 місяців від дня повідомлення інформації про початок розслідування або відмову розпочати розслідування, вона може подати скаргу вищестоящому прокуророві.

Ст. 49.

Після спливу 3 місяців від дня початку розслідування злочину, згаданого в статті 1, пункт 1а, прокурор, що веде розслідування, має

доповідати вищестоящому прокуророві про вжиті заходи. Така доповідь подається під час розслідування кожні три місяці. Строки ведення розслідування, визначені статтею 310 Кримінального кодексу, не застосовуються.

Ст. 50.

1. Головна комісія та місцеві комісії являють собою організаційні підрозділи прокуратури відповідно до змісту міжнародних угод, які пов'язують Республіку Польща з іншими державами й стосуються правової допомоги й правових відносин у цивільних, сімейних, трудових і кримінальних справах.

2. Міністр юстиції може, за клопотанням Голови Інституту пам'яті, делегувати суддю для виконання завдань у Головній комісії й надання правової допомоги.

Ст. 51.

1. У випадках, пов'язаних з асамблеєю й Радою прокурорів Головної комісії, застосовуються положення Закону від 20 червня 1985 року про прокуратуру, асамблею й Раду апеляційної прокуратури.

2. Члени Дисциплінарного суду й Апеляційного дисциплінарного суду для прокурорів Інституту пам'яті обираються, у погодженій між собою кількості, на строк від 4 років, зборами прокурорів Головної комісії із числа прокурорів Інституту пам'яті. Дисциплінарний суд і Апеляційний дисциплінарний суд обирають голову зі свого складу.

3. Дисциплінарний суд Інституту пам'яті приймає судові рішення першої інстанції у складі трьох членів, а рішення другої інстанції — у складі п'яти членів. Склад суддів другої інстанції не може містити в собі членів Суду, які брали участь у прийнятті рішення, що оскаржувалось.

4. Прокурори Головної комісії з розслідування злочинів проти польського народу й місцевих комісій із судового переслідування за злочини проти польського народу підпорядковуються голові Головної комісії в дисциплінарному порядку.

5. Дисциплінарний представник прокуратури Головної комісії з розслідування злочинів проти польського народу й місцевих комісій із судового переслідування за злочини проти польського народу призначається Генеральним прокурором із числа прокурорів Головної комісії з

розслідування злочинів проти польського народу й місцевих комісій із судового переслідування за злочини проти польського народу, за клопотанням голови Головної комісії з розслідування злочинів проти польського народу. Дисциплінарний представник виконує вказівки голови Головної комісії з розслідування злочинів проти польського народу.

Ст. 52.

Органи судової влади, органи прокуратури, органи й організаційні підрозділи, які керовані або контрольовані Міністром внутрішніх справ і адміністрації, Міністром національної оборони, Міністром закордонних справ, керівником Управління внутрішньої безпеки й керівником Управління розвідки, а також органами державного й місцевого самоврядування, зобов'язані, кожний у межах своєї компетенції, надавати допомогу Інституту Пам'яті у виконанні завдань Інституту Пам'яті, перелічених у статті 1.

Розділ 5А.

КОНТРОЛЬНІ ФУНКЦІ ІНСТИТУТУ ПАМ'ЯТІ

Ст. 52а.

Завдання Управління контролю включають:

- 1) ведення реєстру контрольних декларацій, згаданих у статті 7 Закону від 18 жовтня 2006 року про розкриття інформації про документи органів державної безпеки в період 1944–1990 р. і зміст цих документів;
- 2) аналіз процедур перевірки й збір інформації, що необхідна для їхньої правильної оцінки;
- 3) підготовку процедур перевірки;
- 4) повідомлення належних органів про невиконання несудовими органами зобов'язань, що випливають із Закону;
- 5) (термін дії минув);
- 6) підготовку й публікацію на підставі документів, що зберігаються в архівах Інституту пам'яті, каталогів, що містять особисті дані співробітників, чиновників та співробітників органів державної безпеки, із зазначенням займаної посади й органів державної безпеки, у яких вони служили або працювали;

- 8) підготовку й видання каталогів, що містять анкетні дані осіб, щодо яких існують документи, що свідчать про те, що органи безпеки спеціально збирали інформацію про цих осіб, включаючи дані, зібрані в конфіденційному порядку, а також якщо був зроблений висновок про те, що не існує документів щодо цих осіб, які підтверджують, що вони були співробітниками, посадовими особами або службовцями органів державної безпеки, або що вони співробітничали з органами державної безпеки; публікації не містять у собі особистих даних осіб, стосовно яких є документи, які виправдують публікацію їхніх персональних даних внаслідок чинності пункту 8; перед включенням їх у каталог необхідно дістати згоду особи, якої стосуються ці дані;
- 9) підготовку й видання каталогів, що містять анкетні дані осіб, які займали керівні посади в колишній Польській робочій партії, колишній Польській об'єднаній робочій партії, Об'єднаній народній партії й Демократичній партії, а також були членами Ради міністрів комуністичної держави до 23 серпня 1989 року або керівниками центральних органів державного управління в цей період.

Ст. 52a(a).

Завдання місцевого управління контролю містять у собі:

- 1) підготовку даних для реєстрів, згаданих у статті 52a, пункт 1;
- 2) виконання завдань, зазначених у статті 52a, пункти 2–4;
- 3) підготовку каталогів, згаданих у статті 52a, пункти 5–8.

Ст. 52b.

1. Каталог, про який йдеться у статті 52a, пункти 5, 6 і 8, повинен містити:

- 1) особисті дані: ім'я й прізвище (у тому числі колишні імена й прізвища, якщо вони використовувалися), імена батьків, дату й місце народження;
- 2) опис типу роботи, служби або співробітництва;
- 3) відомості про типи документів, що зберігаються в архівах Інституту пам'яті, які містять особисті дані особи, чий дані включені до каталогу;
- 4) історію роботи, служби або співробітництва з органами державної безпеки особи, чий дані включені до каталогу;

- 5) зміст документів, що зберігаються в архівах Інституту пам'яті, які стосуються особи, чії особисті дані включені до каталогу; пізніші матеріали розглядаються окремо;
- 6) відомості про можливі доповнення, виправлення, оновлення, пояснення або документи, що надаються особою, чії дані включені до каталогу, які були додані до документів органів державної безпеки, що зберігається в архівах Інституту пам'яті;
- 7) інформацію про декларації, згадані у статті 52а, пункт 1;
- 8) інформацію про результати процедури перевірки.

2. Каталог, згаданий у статті 52а, пункт 5, повинен також містити інформацію про клопотання, про яке йдеться в статті 52d, пункт 2.

2а. Каталог, згаданий у статті 52а, пункт 7, містить у собі дані, згадані в пункті 1, підпункти 1 і 6–8.

3. За клопотанням особи, чії особисті дані були поміщені до каталогу, згаданий у статті 52а, пункт 5, у каталозі мають бути розміщені роз'яснення, надані цією особою, що стосуються інформації, про яку йдеться в пункті 1, підпункти 2–5.

4. Матеріали, згадані в пункті 1, підпункт 5, повинні являти собою інформацію, що утримується в реєстрах, архівних реєстрах, матеріалах і документах аналогічного характеру.

5. Каталог, згаданий у статті 52а, пункт 6, не повинен містити особисті дані й інформацію, що стосується осіб:

- 1) які, у чинність статті 7а, пункт 1, Закону від 18 жовтня 2006 року про розкриття інформації про документи органів державної безпеки в період 1944-1990 р. і втримування цих документів, не надали інформацію про свою роботу або службу в органах державної безпеки в контрольній декларації;
- 2) які подали контрольну декларацію відповідно до принципів, визначених в статті 11, пункт 4, Закону, згаданого в підпункті 1;
- 3) які, відповідно до статті 3, пункти 1 і 2, Закону від 13 квітня 2007 року про внесення змін у Закон про розкриття інформації про документи органів державної безпеки в період 1944–1990 р. і зміст цих документів, і внесення змін у Закон про Інститут національної пам'яті — Комісії з розслідування злочинів проти польського народу (Законодавчий вісник № 83, ст. 561), не надали інформацію про свою роботу або службу в органах державної безпеки в контрольній декларації;
- 4) про які йдеться в статті 4 Закону, що згадується в підпункті 3.

Ст. 52с. (термін дії минув).

Ст. 52d.

1. Особа, чії особисті дані були внесені до каталогу, що згадується у статті 52а, пункт 5, і яка не погоджується з інформацією про себе, що міститься в каталозі, може подати контрольну декларацію. Застосовуються положення, що стосуються процедури контролю.

2. За клопотанням особи, чії особисті дані були поміщені до каталогу, згаданого у пункті 1, і яка подала контрольну декларацію, ця особа має право на дослідження копій, що стосуються її документів, які зберігаються в архівах Інституту пам'яті. Застосовуються положення статті 30, пункти 1, 3 і 4.

3. Права, що випливають із пункту 2, можуть бути здійснені близькою особою покійного, як це визначено статтею 115 §11 Кримінального кодексу, із застереженням, що дана особа не може подати контрольну декларацію.

4. Особа, згадана в пункті 3, яка не визнає інформацію стосовно померлого, що міститься у каталозі, згаданому в статті 52а, пункт 5, може звернутися до суду. Суд визначає наявність підстав для включення до каталогу особистих даних померлого. Застосовуються положення, що стосуються процедури контролю.

Ст. 52е.

1. Аналіз контрольних декларацій здійснюється відповідно до порядку, у якому громадські функції перелічені в статті 22, пункт 1 Закону від 18 жовтня 2006 року про розкриття інформації про документи органів державної безпеки в період 1944-1990 р. і зміст цих документів.

2. В обґрунтованих випадках аналіз декларацій відповідно до порядку, що згадується у пункті 1, може не провадитися. Інформація про такі випадки, разом з обґрунтуванням, повинна бути передана в суд.

3. У випадку сумнівів щодо правдивості декларації, прокурор Управління контролю або прокурор місцевого управління контролю інформує про це особу, що подала декларацію, а також повідомляє про можливість надання додаткових роз'яснень; процедура розгляду повинна бути описана у звіті.

3а. Прокурор Управління контролю або місцевого управління контролю, у межах завдань, визначених у статті 52а, пункт 3, може зажада-

ти переслати або пред'явити матеріали або документи, а також письмові роз'яснення, при необхідності, заслухати свідків, одержати консультацію експертів, рекувізувати предмети або провести обшук, а також застосувати відповідні санкції за порушення порядку. У разі таких заходів застосовуються положення Кримінального кодексу.

4. Протягом 6 місяців від дня надання інформації, зазначеної в пункті 3, прокурор Управління контролю або прокурор місцевого управління контролю повинен подати клопотання до суду, аби розпочати процедуру контролю, або повідомити особу, що подала декларацію, про відсутність підстав для подачі такого клопотання.

Ст. 52f.

Прокурор Управління контролю, прокурор місцевого управління контролю, або уповноважений співробітник Управління контролю або місцевого управління контролю, повинен мати повний доступ до документації, записів, інформаційних матеріалів, незалежно від їхньої форми, які були зібрані або створені до 31 липня 1990:

- 1) Міністром національної оборони, Міністром внутрішніх справ і адміністрації, Міністром юстиції й Міністром закордонних справ, а також організаційними підрозділами, що керуються або контролюються ними;
- 2) головою Управління внутрішньої безпеки й головою Управління розвідки.

Ст. 52g.

1. З урахуванням пункту 2, положення статей 47 і 51 відповідно застосовуються до прокурорів Управління контролю й прокурорів місцевих управлінь контролю, причому компетенцією директора Головної комісії стосовно прокурорів Управління контролю й прокурорів місцевих управлінь контролю володіє директор Управління контролю.

2. Прокурори Управління контролю й місцевих управлінь контролю підпорядковані директорові Управління контролю. Прокурори місцевих управлінь контролю підпорядковані керівникові цього управління.

Розділ 6.
ПРОСВІТНИЦЬКІ ФУНКЦІ ІНСТИТУТУ ПАМ'ЯТІ

Ст. 53.

Інститут пам'яті:

- 1) інформує громадськість про структуру й методи роботи установ, у межах яких відбувалися злочини проти польського народу, і поширює відомості про структуру, особовий склад та методи, що застосовувалися органами державної безпеки;
- 2) проводить наукові дослідження у зв'язку з недавньою історією Польщі, а також надає доступ до зібраних документів іншим науково-дослідним організаціям та особам для дослідження, з дотриманням умов, визначених законом;
- 3) надає інформацію про зібрані документи, публікує наукові й популярні видання, у тому числі архівні кадастри;
- 4) поширює усередині країни й за кордоном інформацію про результати своєї роботи й дослідженнях, проведених іншими установами, організаціями й особами з питань, які є предметом його діяльності;
- 5) здійснює просвітницьку, виставочну й видавничу діяльність;
- 6) формулює висновки, що стосуються історичної освіти.

Розділ 7.
ПОЛОЖЕННЯ ПРО ПОКАРАННЯ

Ст. 54.1.

Будь-яка особа, що, не будучи уповноваженим, знищує, приховує, ушкоджує, видаляє або змінює зміст документів, записів або інформації, що підлягають передачі в Інститут пам'яті на підставі статей 25 і 28, пункт 1, або, що перебувають в архівах Інституту, іншими засобами зриває або значно перешкоджає уповноваженим особам або установам дослідження цих матеріалів, перешкоджає або унеможливорює автоматичний збір або передачу такої інформації, зазнає покарання у вигляді позбавлення волі на строк від шести місяців до 8 років.

2. Таке ж покарання застосовується до особи, яка, маючи в розпорядженні документи або записи, що підлягають передачі до Інституту

пам'яті на підставі пункту 1, утримується від їхньої передачі, перешкоджає їхній передачі або зриває її.

3. (анульований).

4. (анульований).

Ст. 55.

Особа, яка привселюдно й всупереч фактам заперечує злочини, згадані в статті 1, пункт 1, підлягає штрафу або позбавленню волі на строк до 3 років. Вирок має бути оголошений привселюдно.

Розділ 8.

ЗМІНИ ДІЮЧИХ ПОЛОЖЕНЬ, ТИМЧАСОВІ Й ЗАКЛЮЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

Ст. 56. (пропущена).

Ст. 57. (пропущена).

Ст. 58. (пропущена).

Ст. 59. (пропущена).

Ст. 60. (пропущена).

Ст. 61. (пропущена).

Ст. 62. (пропущена).

Ст. 63.

Від дня набрання чинності Законом, Головна комісія з розслідування злочинів проти польського народу — Інститут національної пам'яті, повинна бути ліквідована. Ліквідатор призначається Міністром юстиції.

Ст. 64.

Голова Інституту пам'яті, призначений на перший строк, подає на затвердження Ради Інституту пам'яті статут Інституту й створює ор-

ганізаційні підрозділи Інституту пам'яті протягом 3 місяців від дня прийняття присяги.

Ст. 65.

Сейм Республіки Польща обирає Раду Інституту пам'яті протягом 1 місяця від дня набрання Законом чинності.

Ст. 66.

Рада інституту пам'яті пропонує Сейму кандидата на посаду Голови Інституту пам'яті на перший строк, не пізніше, ніж через 1 місяць від дня першої сесії Ради інституту.

Ст. 67.

Сейм Республіки Польща обирає Голову Інституту пам'яті на перший строк протягом 1 місяця від дня пропозиції його кандидатури.

Ст. 68.

1. Архівні ресурси колишньої Головної комісії з розслідування злочинів проти польського народу — Інституту національної пам'яті й місцевих комісій стають архівними ресурсами Інституту пам'яті.

2. Майно колишньої Головної комісії з розслідування злочинів проти польського народу — Інституту національної пам'яті й місцевих комісій стає власністю Інституту пам'яті.

Ст. 69.

У випадках, які не регулюються Законом, і які стосуються наукових співробітників Інституту пам'яті, застосовуються положення Закону від 25 липня 1985 року про науково-дослідні і дослідно-конструкторські бюро (Законодавчий вісник за 2001 рік, № 33, ст. 388 , з наступними виправленнями).

Ст. 70.

У випадку наймання Інститутом пам'яті співробітників, що не є прокурорами або науковцями, застосовуються положення Закону від 16

вересня 1982 про працівників державних установ (Законодавчий вісник за 2001 рік, № 86, ст. 953, з наступними виправленнями).

Ст. 71.

У зв'язку з діяльністю Інституту пам'яті, що визначена в статті 1, положення Закону від 29 серпня 1997 року про захист персональних даних (Законодавчий вісник за 2002 Р. № 101, ст. 926, з наступними виправленнями), не застосовуються.

Ст. 72.

Закон від 6 квітня 1984 року про Головну комісію з розслідування злочинів проти польського народу — Інститут національної пам'яті (Законодавчий вісник № 21, ст. 98, і 1991 рік, № 45, ст. 195), втрачає свою чинність.

Ст. 73.

Закон набуває чинності через 30 днів від дня його опублікування.

ДОДАТОК
(термін дії минув)

ЗАКОН
ЩОДО РОЗКРИТТЯ ІНФОРМАЦІЇ
ПРО ДОКУМЕНТИ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ
У ПЕРІОД 1944–1990 рр. ТА ЗМІСТ ЦИХ ДОКУМЕНТІВ
(зведений текст)

від 18 жовтня 2006 р.

Цим ми визнаємо, що робота або служба в органах безпеки комуністичної держави або надання цим органам інформації, що мали метою боротьбу з демократичною опозицією, профспілками, асоціаціями, церквою й релігійними організаціями, що порушували права на свободу вираження поглядів і зборів, права на життя, свободу, власність і безпеку громадян, нерозривно пов'язані з порушеннями прав людини й громадянина на користь комуністичного тоталітарного режиму. Беручи до уваги вищевикладене й усвідомлюючи необхідність призначення на посади, що потребують суспільної довіри, осіб, які своїм минулим і нинішнім поведінням довели свою чесність, шляхетність, почуття відповідальності за свої слова й дії, громадянську мужність і чесність, а також беручи до уваги конституційні гарантії, що забезпечують право громадян на інформацію про осіб, які призначаються на такі посади, ухвалюється наступне:

Глава I.
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1

Цей Закон встановлює правила й процедури, що стосуються розкриття інформації про документи державних органів безпеки й зміст

таких документів, що зберігаються в архівах Інституту національної пам'яті — Комісії з розслідування злочинів проти польського народу (у подальшому має назву «Інститут національної пам'яті»), процедури подачі й перевірки вірогідності заяв, що стосуються роботи або служби в органах державної безпеки або співробітництва із цими органами в період з 22 липня 1944 року по 31 липня 1990 року.

Стаття 2

1. Органами державної безпеки, відповідно до змісту цього Закону, вважаються:

- 1) Суспільний департамент безпеки Польського комітету національного визволення;
 - 2) Міністерство суспільної безпеки Польщі;
 - 3) Комітет суспільної безпеки;
 - 4) організації, підпорядковані органам, що зазначені у підпунктах 1–3, зокрема, підрозділи Цивільної міліції в період до 14 грудня 1954 року;
 - 5) центральні органи Управління безпеки Міністерства внутрішніх справ та їхні місцеві підрозділи у воєводствах, повітах, аналогічні органи цивільної міліції, а також аналогічні органи внутрішніх справ;
 - 6) Академія внутрішніх справ;
 - 7) Управління розвідки Прикордонних військ;
 - 8) Головне управління внутрішньої служби військових частин Міністерства Внутрішніх Справ та його підрозділи;
 - 9) Управління військової інформації;
 - 10) військова внутрішня служба;
 - 11) II Управління Генерального штабу Війська Польського;
 - 12) інші служби Збройних сил, що забезпечують проведення оперативно-розвідувальних або слідчих заходів, у тому числі в різних видах збройних сил і військових округах;
 - 13) (термін дії минув);
 - 14) (термін дії минув).
2. (термін дії минув).

3. Підрозділами Державної служби безпеки, відповідно до змісту цього Закону, вважаються підрозділи Міністерства внутрішніх справ, ліквідовані *ex lege* після реорганізації Управління державної безпеки, а також підрозділи, що передували їм.

Стаття 3

1. Документами органів державної безпеки, відповідно до змісту цього Закону, вважаються:

- 1) всі носії інформації, незалежно від форми, зокрема: дос'є, записи, реєстри, комп'ютерні файли, документи, мапи, плани, фільми й інші аудіовізуальні носії, звукові носії, всі інші форми зберігання даних, а також копії, виписки й інші дублікати таких носіїв інформації;
- 2) засоби, необхідні для аналізу інформації, зокрема, програми для автоматичної обробки даних, які повинні бути передані до архівів Інституту національної пам'яті відповідно до положень Закону про Інститут національної пам'яті — Комісії з розслідування злочинів проти польського народу від 18 грудня 1998 року (Законодавчий вісник, 2007, № 63, ст. 424).

2. Документами органів державної безпеки, відповідно до змісту цього Закону, вважаються також протоколи судових засідань і судові рішення, винесені у всіх випадках, що стосуються документів, зазначених у пункті 1, які, відповідно до закону, повинні бути передані до архівів Інституту національної пам'яті.

3. Відповідно до змісту Закону, документ вважається таким, що стосується конкретної особи, якщо він містить відомості, зокрема, персональні дані, що дозволяють ідентифікувати особу на підставі цього й іншого документів.

Стаття 3а

1. Співробітництвом, відповідно до змісту даного Закону, вважається навмисне таємне співробітництво з оперативними й слідчими підрозділами органів державної безпеки як таємний інформатор або помічник в процесі оперативного збору інформації.

2. Співробітництво, відповідно до змісту Закону, також включає будь-яку навмисну діяльність, яку людина була зобов'язана вести відповідно до законодавства, що було чинним на момент ведення такої діяльності, у зв'язку з виконанням своїх посадових обов'язків або у зв'язку з роботою, що виконувалась, або службою, якщо зібрана інформація передавалась до органів державної безпеки з метою порушення прав і свобод людини й громадянина.

3. Виконання обов'язків в органах, згадане в статті 2, не вважається службою, відповідно до змісту Закону, якщо ці обов'язки були передбачені чинним на той час законодавством.

Стаття 4

Особами, що займають державні посади, відповідно до змісту Закону, є:

- 1) Президент Республіки Польща;
- 2) депутат, сенатор, або член Європейського парламенту;
- 3) особа, що займає державну керівну посаду відповідно до змісту Закону про оплату праці осіб, що займають державні керівні посади від 31 липня 1981 року (Законодавчий вісник, № 20, ст. 101, з наступними змінами);
- 4) член Ради грошово-кредитної політики;
- 5) член Правління Національного банку Польщі;
- 6) член Ради Інституту національної пам'яті;
- 7) голова Національного фонду охорони здоров'я і його заступники;
- 8) голова Інституту соціального страхування і його заступники;
- 9) голова Сільськогосподарського фонду соціального страхування і його заступники;
- 10) голова Польського Управління фінансового контролю, його заступники, члени Польського Управління фінансового контролю;
- 11) співробітники дипломатичної служби відповідно до змісту Закону про дипломатичну службу від 27 липня 2001 року (Законодавчий вісник, № 128, ст. 1403, з наступними змінами);
- 12) особи, призначені Президентом Республіки Польща, Сеймом, Президією Сейму, Сенатом, Президією Сенату, Сеймом і Сенатом, Маршалом Сейму, Маршалом Сенату або Головою Ради міністрів, відповідно до положень інших законів, на посаді, відмінні від згаданих у пунктах 3–11 і 14;
- 13) голови судів;
- 14) судді й прокурори;
- 15) голови організаційних підрозділів суспільної або військової прокуратури;
- 16) радники й старші радники Канцелярії Генерального прокурора Казначейства;

- 17) члени органів місцевого самоврядування, асоціативних і допоміжних органів місцевого самоврядування, заснованих відповідно до зобов'язань, викладеними в статутних положеннях;
- 18) ректори й проректори державних або недержавних вищих навчальних закладів, члени Центральної ради з вищої освіти, Державної акредитаційної комісії й Центральної комісії із присвоєння професійних і наукових звань і ступенів;
- 19) члени Наглядової ради, члени Правління, директори програм і їхні заступники, редактори й автори, директори головного відділення й місцевих відділень Польського телебачення й Польського радіо, члени Правління, члени Наглядової ради й члени Ради редакторів Польського агентства печатки, а також члени Наглядової ради, члени Правління, директори місцевих радіомовних компаній і їхніх заступників;
- 20) (термін дії минув)
- 21) (термін дії минув)
- 22) Генеральний директор Вищої контрольної палати й співробітники Вищої контрольної палати, що здійснюють контроль і аудит;
- 23) (термін дії минув);
- 24) особи, що займають керівні посади:
 - а) в органах державного управління, у тому числі верховних і центральних органах державного управління: керівник департаменту або керівник аналогічного підрозділу, його заступники, а також керівник відділу або керівник аналогічного підрозділу,
 - б) в органах управління воєводств: керівник і його заступники, керівник інтегрованої служби управління, контролю або охорони і його заступників, керівник неінтегрованої служби управління та його заступники.
- 25) особи, що займають керівні посади відповідно до змісту Закону про урядові людські ресурси й керівні державні посади від 24 серпня 2006 року (Законодавчий вісник, № 170, ст. 1217, № 249, ст. 1832 і 2007 № 17, ст. 96), відмінні від згаданих у пунктах 3, 7, 11 і 24;
- 26) співробітники Управління фінансового контролю, що займають посаду начальника відділу, їхні заступники, керівник департаменту або керівник аналогічного підрозділу і його заступник, а також начальник відділу або керівник аналогічного підрозділу;
- 27) співробітники Національного банку Польщі, що займають посаду керівника департаменту або керівника аналогічного підроз-

- ділу, його заступники, начальник відділу або керівник аналогічного підрозділу, його заступники й радники Президента, місцевий інспектор-координатор, головний фахівець із кадрів, керівник по кадрам, керівник відділу й провідний спеціаліст;
- 28) співробітники Інституту національної пам'яті;
 - 29) члени Ради Національного фонду охорони здоров'я, керівники й заступники керівників відділень Національного фонду охорони здоров'я у воєводствах, керівники департаментів і заступники керівників департаментів (аналогічних підрозділів) у штаб-квартирі Національного фонду охорони здоров'я, головний бухгалтер Національного фонду охорони здоров'я.
 - 30) керівник організаційного підрозділу штаб-квартири Інституту соціального страхування, керівники відділень Інституту соціального страхування і їхні заступники,
 - 31) керівник бюро штаб-квартири Сільськогосподарського фонду соціального страхування, керівники регіональних відділень Сільськогосподарського фонду соціального страхування і їхні заступники,
 - 32) скарбники воєводств, повітів або комун, секретарі повітів або комун,
 - 33) голови, заступники голів і члени місцевих урядових апеляційних рад,
 - 34) співробітники регіональних Аудиторських палат, що займають посади: голови, члена колегії палати, начальника відділу або інспектори-аудитора;
 - 35) Генеральний директор Польської Поштової служби і його заступників, а також члени Ради Польської Поштової служби;
 - 36) члени Правління, члени Наглядних рад державних банків;
 - 37) директори державних компаній, їхні заступники й особи, відповідальні за управління компанією відповідно до положень контракту;
 - 38) особи, відповідальні за управління компаніями, створеними шляхом комерціалізації державних компаній, відповідальні за управління компанією відповідно до статті 17, пункт 1, Закону про комерціалізацію й приватизацію від 30 серпня 1996 року (Законодавчий вісник, 2002, № 171, ст. 1397, з наступними змінами);
 - 39) члени Правління, члени Наглядової ради комерційних компаній за участю Державного казначейства, у яких Державне

- казначейство володіє більш ніж 50 відсотками статутного капіталу або більш ніж 50 відсотками акцій;
- 40) члени Правління, члени Наглядової ради комерційних компаній за участю органа місцевого самоврядування, у яких орган місцевого самоврядування володіє більш ніж 50 відсотками статутного капіталу або більш ніж 50 відсотками акцій;
- 41) члени Правління, члени Наглядової ради комерційних компаній, що мають ключове значення для підтримки громадського порядку або охорони суспільної безпеки відповідно до змісту статті 8 Закону про спеціальні повноваження Державного казначейства і їхньому здійсненні в компаніях, що мають ключове значення для підтримки громадського порядку або охорони суспільної безпеки від 3 червня 2005 року (Законодавчий вісник, № 132, ст. 1108 і № 267, ст. 2258);
- 42) особи, що представляють Державне казначейство в складі наглядової ради комерційних компаній, що відрізняються від перелічених у пункті 39;
- 43) особи, що представляють органи місцевого самоврядування в складі наглядової ради комерційних компаній, що відрізняються від перелічених у пункті 40;
- 44) науковці й співробітники вищих навчальних закладів:
- а) (термін дії минув);
 - б) особи, що займають посади керівників або заступників керівників в основних організаційних одиницях державних або недержавних вищих навчальних закладах, науково-дослідних і дослідно-конструкторських інститутах Польської академії наук, зокрема, декани або заступники деканів;
 - в) особи, що займають посаду директора інституту, заступника директора інституту, керівника інституту, скарбника, голови, заступника голови, вченого секретаря в державному або недержавному вищому навчальному закладах, науково-дослідних і дослідно-конструкторських інститутах Польської академії наук;
- 45) директори державних або недержавних шкіл;
- 46) керівники Центральної екзаменаційної комісії й керівники районних екзаменаційних комісій;
- 47) адвокати, юрисконсульти, нотаріуси;
- 48) судові виконавці;
- 49) (термін дії минув);

- 50) (термін дії минув);
- 51) внутрішні аудитори відповідно до змісту Закону про державні фінанси від 30 червня 2005 року (Законодавчий вісник, № 249, ст. 2104, з наступними виправленнями)
- 52) (термін дії минув);
- 53) (термін дії минув);
- 54) директор Національного центру з досліджень й розвитку.

Стаття 5. (анульована)

Стаття 6. (анульована)

Глава II.

ДЕКЛАРАЦІЙ Й РЕЄСТР ДЕКЛАРАЦІЙ

Стаття 7

1. Особи, зазначені в статті 4, що народилися до 1 серпня 1972 року, зобов'язані подавати декларації про роботу або службу в органах державної безпеки або про співробітництво із цими органами в період з 22 липня 1944 року по 31 липня 1990 року, в подальшому контрольні декларації.

2. Контрольні декларації подаються при згоді балотуватися на посаду або при згоді обіймати посаду або виконувати обов'язки.

3. Подача контрольної декларації виключає обов'язок повторної подачі декларації, якщо пізніше дана особа призначається на державну посаду, що вимагає подачі контрольної декларації.

3а. У випадку, згаданому в пункті 3, особа, що має подати контрольну декларацію, повідомляє ів компетентний орган інформацію про попередню декларацію.

3б. У випадку, якщо особа пізніше балотується або призначається на державну посаду, що вимагає подачі контрольної декларації особою, що подавала контрольну декларацію відповідно до правил статті 11, пункт 4, ця особа може подати контрольну декларацію ще раз.

4. Процедура подачі контрольної декларації особами, зазначеними в статті 4, пункти 1, 2 і 17, що беруть участь у загальних виборах, регулюється положеннями відповідних законів про вибори.

5. Органи, до яких подається контрольна декларація, повинні негайно спрямувати контрольну декларацію до Контрольного управління Інституту національної пам'яті для розгляду відповідно до процедури, передбаченої Законом про Інститут національної пам'яті — Комісії з розслідування злочинів проти польського народу від 18 грудня 1998 року, за винятком випадків, коли окремі положення передбачають спрямування контрольної декларації до місцевого контрольного управління Інституту національної пам'яті, за винятком положень статті 21с.

Стаття 7а

1. Особи, зобов'язані подавати контрольну декларацію, які служать в Управлінні внутрішньої безпеки, Управлінні розвідки, Службі військової контррозвідки або Службі військової розвідки, і здійснювали або здійснюють оперативну діяльність за межами держави з метою захисту безпеки, обороноздатності й боєздатності Збройних Сил Республіки Польща, а також в інших організаційних підрозділах, підпорядкованих або контрольованих Міністром національної оборони, не повинні розкривати в контрольній декларації ніяку інформацію про свою роботу або службу в органах державної безпеки.

2. Особи, згадані в пункті 1, повинні викласти у своїй контрольній декларації інформацію про свою роботу або службу в органах державної безпеки з дотриманням положень про захист конфіденційної інформації.

3. Форма контрольної декларації, що згадана в пункті 2, міститься у Додатку № 3 до даного Закону.

4. Декларація подається главі Управління внутрішньої безпеки, главі Управління розвідки, главі Служби військової контррозвідки, або главі Служби військової розвідки, відповідно.

5. Орган, до якого подається декларація, повинен негайно передати її Голові Інституту національної пам'яті.

6. Жодній особі, що не є представником, призначеним головою Управління внутрішньої безпеки або головою Управління розвідки, відповідно, а у випадку подання декларації головою Служби військової контррозвідки або головою Служби військової розвідки, жодній особі, яка не призначена Міністром національної оборони, а також жодній

особі, яка не призначена Головою Інституту національної пам'яті для здійснення діяльності, що передбачена статтею 52а, пункт 2, Закону про Інститут національної пам'яті — Комісії з розслідування злочинів проти польського народу від 18 грудня 1998 року, не надається доступ до декларацій, що зберігається в Інституті національної пам'яті. Застосовуються положення пункту 1 статті 29а цього Закону.

Стаття 8

Компетентними органами для подачі контрольних декларацій кандидатами на державні посади, згадані в статті 4, є:

- 1) пункти 1 і 2 — Національна виборча комісія;
- 2) пункт 3:
 - а) для особи, що призначена на пост Голови Ради Міністрів — Президент Республіки Польща;
 - б) для кандидата на державні керівні посади, що вимагають призначення або висування Президентом Республіки Польща або Головою Ради Міністрів — Президент Республіки Польща;
 - в) для кандидата на державні керівні посади, що вимагають призначення, обрання або висування Сеймом, Президією Сейму, Сеймом і Сенатом або Маршалом Сейму — Маршал Сейму;
 - г) для кандидата на державні керівні посади, що вимагають призначення або висування Сенатом і Маршалом Сенату — Маршал Сенату;
 - д) для кандидата на державні керівні посади, що вимагають призначення або висування органами, що не згадуються в підпунктах б-д — орган, що здійснює призначення або висування.
- 3) пункт 4 — Президент Республіки Польща;
- 4) пункт 5 — Президент Національного банку Польщі;
- 5) пункт 6 — компетентний орган, що призначає або обирає,
- 6) пункт 7 — Міністр охорони здоров'я;
- 7) пункт 8 — Голова Ради Міністрів;
- 8) пункт 9 — Міністр з питань розвитку сільських районів;
- 9) пункт 10 — компетентний орган, що призначає або обирає,
- 10) пункт 11 — Міністр закордонних справ;
- 11) пункт 12 — компетентний орган, що призначає або висуває,

- 12) пункт 13:
 - a) для кандидата на посаду голови суду загальної юрисдикції або голови військового суду — Міністр юстиції;
 - b) для кандидата на посаду голови адміністративного суду воєводства — Голова Верховного адміністративного суду;
- 13) пункт 14:
 - a) для кандидата на посаду судді Конституційного суду або на посаду судді Державного Трибуналу — Маршал Сейму;
 - b) для особи, що не є суддею й такої, що претендує на посаду судді Верховного суду — Перший заступник Голови Верховного Суду;
 - c) для особи, що не є суддею й такої, що претендує на посаду судді адміністративного суду — Національна судова рада;
 - d) для кандидата на посаду судді цивільного або військового суду — Національна судова рада;
 - e) для кандидата на посаду прокурора — Генеральний прокурор;
- 14) пункт 15 — Генеральний прокурор;
- 15) пункт 16 — керівник Генеральної прокуратури Казначейства;
- 16) пункт 17 — для особи, що балотується на посаду до органів місцевого самоврядування або допоміжному органі місцевого самоврядування, заснованому відповідно до зобов'язань, що викладені в положеннях закону, шляхом участі у загальних виборах — компетентна виборча комісія, для інших осіб — компетентний воєвода;
- 17) пункт 18 — Міністр вищої освіти;
- 18) пункт 19 — Міністр державного казначейства, а для членів редакційних рад державних телевізійних і радіомовних компаній — орган, що має компетенцію призначення;
- 19) пункт 20 — компетентний орган, що видає ліцензії;
- 20) пункт 21:
 - a) для члена правління або редакційної ради видавничої компанії, партнера видавничої компанії або фізичної особи, що виступає як видавець відповідно до Закону про друк від 26 січня 1984 р. — компетентний реєстраційний орган ;
 - b) (термін дії минув);
- 21) пункт 22 — Голова Верховної контрольної палати;
- 22) пункт 23 — Голова Управління Фінансового контролю;

- 23) пункт 24:
 - а) підпункт а — компетентний міністр або керівник органу, відповідно;
 - б) підпункт б — компетентний воєвода;
- 24) пункт 25 — компетентний орган, що призначає;
- 25) пункт 26 — Голова Управління Фінансового контролю;
- 26) пункт 27 — Президент Національного банку Польщі;
- 27) пункт 28 — Голова Інституту національної пам'яті;
- 28) пункт 29 — Міністр охорони здоров'я;
- 29) пункт 30 — Голова Ради Міністрів;
- 30) пункт 31 — Міністр із питань розвитку сільських районів;
- 31) пункт 32 — компетентний орган, що призначає;
- 32) пункт 33 — Голова Ради Міністрів;
- 33) пункт 34 — для кандидата на посаду голови регіональної аудиторської палати — Голова Ради міністрів, для кандидата в члени колегії регіональної аудиторської палати, а також керівника департаменту або інспектори-аудитора в регіональній аудиторській палаті — голова цієї палати;
- 34) пункт 35 — Міністр зв'язку;
- 35) пункт 36 — Голова Ради Міністрів;
- 36) пункт 37 — компетентний орган-засновник;
- 37) пункти 38 і 39 — Міністр державного казначейства;
- 38) пункт 40 — компетентний воєвода;
- 39) пункти 41 і 42 — Міністр державного казначейства;
- 40) пункт 43 — компетентний воєвода;
- 41) пункт 44 — Компетентний ректор або керівник по кадрам;
- 42) пункт 45 — компетентний куратор з освіти;
- 43) пункт 46 — Міністр освіти;
- 44) пункт 47:
 - а) для особи, що претендує на внесення до списку адвокатів або юридичних консультантів — компетентна районна рада колегії або районна палата юридичних консультантів,
 - б) для особи, що бажає зайнятися юридичною практикою як нотаріус — Міністр юстиції;
- 45) пункт 48 — Міністр юстиції;
- 46) пункт 49 — Національна рада статутних аудиторів;
- 47) пункт 50 — Національна рада податкових консультантів;
- 48) пункт 51 — начальник підрозділу суспільного фінансового сектора;

- 49) (термін дії минув);
- 50) пункт 53 — Міністр з питань фізичної культури й спорту;
- 51) пункт 54 — Міністр по науці.

Стаття 9

Особа, що подає контрольну декларацію, звільняється, у зв'язку із змістом декларації, від обов'язку зберігати державну або службову таємницю *ex lege*.

Стаття 10

1. Форма контрольної декларації міститься у Додатку 1а до даного Закону, за винятком статті 11, пункт 5.

2. Форма для інформування про попередню подачу контрольної декларації (стаття 7, пункт 3а) міститься в Додатку 2а до даного Закону.

Стаття 11

1–3. (термін дії минув)

4. Подача контрольної декларації у зв'язку із обійманням державної посади, про яку йдеться в статті 4, пункт 24, в Управлінні внутрішньої безпеки, Управлінні розвідки, Службі військової контррозвідки, Службі військової розвідки або Центральному бюро по боротьбі з корупцією, провадиться з дотриманням положень про захист секретної інформації. Положення пунктів 1-3 не застосовуються.

5. Форма контрольної декларації, що подається відповідно до правил, викладеними в пункті 4, міститься у Додатку 4 до даного Закону.

Стаття 12. (анульована)

Стаття 13

Зміст контрольної декларації, що подається кандидатом на посаду Президента Республіки Польщі, депутата або сенатора, або члена Європейського парламенту, на заняття посади в місцевих урядових органах шляхом участі в загальних виборах, або члена місцевого урядового органа або члена допоміжного органа місцевого самоврядування, засно-

ваного відповідно до зобов'язань, викладеними в положеннях закону, що підтверджує факт його роботи або служби в органах державної безпеки й співробітництва із цими органами, й такий, що відповідає розділу А декларації, наведеної у Додатку 1 до цього Закону, має бути доведений до відомості громадськості, зокрема, як частина передвиборної інформації.

Стаття 14. (анульована)

Стаття 15. (анульована)

Стаття 16. (анульована)

Глава III. ПРОЦЕДУРА ПЕРЕВІРКИ

Стаття 17

Справи, що стосуються перевірки достовірності контрольних декларацій, розглядаються районним судом у складі 3 суддів за місцем проживання особи, що подала контрольну декларацію.

Стаття 18

1. Слухання у зв'язку із процедурою перевірки мають бути відкриті для громадськості, з урахуванням пунктів 2 і 2а.

2. Суд може частково закрити слухання для громадськості:

- 1) за клопотанням, що подане особою, декларація якого перевіряється, у частині, у якій можуть бути виявлені обставини, що стосуються Обычний Спец-2тсья особи, що перевіряється, та зазначені в статті 22, пункті 3 підпункт 1,
- 2) у частині, у якій можуть бути виявлені обставини, що стосуються іншої особи або осіб, що зазначені у статті 22, пункт 3, підпункт 1, за винятком випадків, якщо ці особи були співробітниками або посадовими особами органів державної безпеки.

2а. Суд може також закрити для громадськості все слухання або його частину на прохання прокурора Контрольного управління або прокурора місцевого контрольного управління Інституту національної

пам'яті, якщо є обґрунтовані побоювання, що може бути розкрита державна таємниця.

3. Судові матеріали процедури перевірки повинні бути відкриті для громадськості.

4. Суд ухвалює рішення про відкриття для громадськості матеріалів процедури перевірки, створених у закритій для громадськості частині розгляду, або відмовляє у відкритті цих матеріалів протягом 7 днів від дня винесення постанови. Суд ухвалює рішення про відкриття матеріалів суду, якщо обставини, зазначені в пунктах 2 або 2а, не відбиті в цих матеріалах. Рішення суду може бути оскаржено.

5. Кожна людина має право подати в Інститут національної пам'яті заявку щодо надання доступу до копій матеріалів процедури перевірки, якщо розгляд завершився рішенням суду, що набув чинності. Застосовуються положення статті 22, пункт 3.

Стаття 19

Положення Кримінально-процесуального кодексу застосовуються при процедурах перевірки у зв'язку з усіма питаннями, що не врегульовані положеннями цього Закону, включаючи апеляційну й касаційну процедури,

Стаття 20

1. Процедура перевірки здійснюється, з урахуванням положень пунктів 3–5 і статті 21с, за клопотанням прокурора Контрольного управління або прокурора місцевого контрольного управління Інституту національної пам'яті.

2. Прокурор Контрольного управління або прокурор місцевого контрольного управління Інституту національної пам'яті подає клопотання в суд у випадку виникнення сумнівів щодо вірогідності контрольної декларації. Розгляд у зв'язку з перевіркою контрольної декларації й звернення до суду із пропозицією щодо перевірки регулюються положеннями Закону про Інститут національної пам'яті — Комісії з розслідування злочинів проти польського народу від 18 грудня 1998 року.

3. Суд починає розгляд на підставі клопотання, поданого особою, що надала контрольну декларацію, що підтверджує факт його роботи або служби в органах державної безпеки або підтверджує співробітництво із цими органами, і просить суд встановити, що особа була змуше-

на працювати, служити або співробітничати з органами через погрозу здоров'ю або життю цієї особи або інших осіб, що вважаються, у рамках положень Кримінального кодексу, найближчими членами родини.

4. (термін дії минув)

5. Клопотання про порушення справи також може бути подане в суд особою, яка до набрання чинності цим Законом, обіймала державні посади, зазначені в статті 4, і яка зазнала привселюдної ганьби через обвинувачення, що стосуються роботи або служби в органах державної безпеки, або співробітництва із цими органами, у період з 22 липня 1944 року по 31 липня 1990 року, й надала контрольну декларацію.

5а. У випадках, зазначених у пунктах 3 і 5, суд повинен спрямувати контрольну декларацію до Контрольного управління або місцевого контрольного управління Інституту національної пам'яті для підготовки судової перевірки й установлення правдивості контрольної декларації.

6. У випадку якщо особа, зазначена в пунктах 4 і 5, перед подачею клопотання про проведення процедури перевірки не зобов'язана подавати контрольну декларацію у зв'язку з роботою на державній посаді, що зазначена в статті 4, контрольна декларація повинна бути надана суду разом із клопотанням. Суд повинен без зволікання направити копію контрольної декларації до Контрольного управління Інституту національної пам'яті для занесення до реєстру, про який йдеться у статті 11, пункт 1.

7. Інформація про порушення розгляду й результати перевірки, у тому числі зміст рішень, прийнятих судом і остаточними рішеннями у кожній інстанції, має бути занесена до реєстру, що згадується у статті 11, пункт 1, як додаток до електронного (цифрової) копії контрольної декларації.

Стаття 21

1. Положення, що стосуються обвинувачуваних у кримінальному судочинстві, застосовуються до особи, що піддається процедурі перевірки, яка в подальшому іменується особою, що перевіряється.

2. Положення, що стосуються громадських прокурорів у кримінальному судочинстві, застосовуються при процедурі перевірки до прокурорів Контрольного управління й місцевих контрольних управлінь Інституту національної пам'яті. Участь прокурора Контрольного уп-

равління й місцевого контрольного управління Інституту національної пам'яті в процедурі перевірки обов'язкова.

Стаття 21a

1. Процедура перевірки в першій інстанції завершується винесенням письмового судового рішення. Положення, що стосуються ухвал суду, відповідно застосовуються до судових рішень.

2. Суд ухвалює рішення, яким підтверджується, що особа, яка була піддана перевірці, надала неправдиву контрольну декларацію, або таке, яке підтверджує правдивість контрольної декларації.

2a. Якщо суд ухвалює рішення, що особою, яку було піддано перевірці, надана неправдива контрольна декларація, то він також виносить постанову про втрату права брати участь у виборах до Сейму, Сенату і Європейського парламенту, а також у загальних виборах до органів місцевого самоврядування, місцевих органів влади або допоміжних органів місцевого самоврядування, засновані відповідно до зобов'язань, що викладені в статутних положеннях, на період від 3 до 10 років.

2b. Якщо суд ухвалює рішення, що особою, яку піддано перевірці, надано неправдиву контрольну декларацію, він також виносить заборону на обіймання державних посад, згаданих у статті 4, пункти 2–54 років, на строк від 3 до 10 років.

2c. Рішення суду повинне супроводжуватися заявою про його причини.

3. Якщо під час процедури перевірки буде встановлено, що особа, піддана перевірці, працювала або служила в органах державної безпеки, або співробітничала із цими установами, чинила це примусово, боячись за своє життя або здоров'я, чи життя та здоров'я інших осіб, що визначені Кримінальним кодексом як найближчі родичі, ця обставина мусить бути згадана в ухвалі суду.

Стаття 21b

1. Рішення суду, разом із заявою про причини, повинне бути негайно вручено стороні у справі.

2. Протягом 14 днів з моменту вручення рішення, сторона в справі може скористатися правом на подачу протесту, а також правом супроводити протест клопотанням щодо доказів.

3. Протест повинен бути розглянутий у ході судового розгляду.

4. Суд призначає дату слухання не пізніше, ніж через 30 днів від дня подачі протесту.

5. Рішення суду в другій інстанції повинне бути юридично дійсним. Заява про причини має бути офіційно подана протягом 30 днів від дня винесення цього рішення.

6. При процедурі перевірки рішення суду може бути оскаржене шляхом подачі касаційної скарги тільки Генеральним прокурором та Уповноваженим із захисту громадянських прав відповідно до посади або за клопотанням особи, що перевіряється. Касаційна скарга може бути подана:

- 1) через кричуще порушення закону, якщо це могло вплинути на рішення,
- 2) якщо виконання цього рішення буде явно несправедливим.

7. До клопотання особи, що перевіряється, зазначене в пункті 6, має бути додане рішення, що набуло чинності, із заявою про причини.

8. Касаційна скарга подається протягом 12 місяців від дня набуття рішенням чинності.

9. Касаційна скарга за справою однієї й тієї ж особи, що піддається перевірці, й щодо того ж самого рішення, може бути подана даною стороною тільки один раз.

10. Верховний суд розглядає касаційну скаргу протягом 3 місяців від дня її подачі.

Стаття 21с

Коли суд одержує від Національної виборчої комісії декларацію кандидата на посаду Президента Республіки Польща й інформацію, зазначену в статті 40а, пункт 5, Закону про вибори Президента Республіки Польща від 27 вересня 1990 (Законодавчий вісник, 2000 р. № 47, пункт 544, з наступними змінами й доповненнями), він повинен винести рішення в першій інстанції протягом 21 дня, а в другій інстанції — протягом 14 днів. Рішення суду повинне бути негайно передано Національній виборчій комісії.

Стаття 21d

1. При процедурі перевірки нові положення Кримінально-процесуального кодексу застосовуються відповідно у всіх питаннях, не врегульованих положеннями цього Закону.

2. Процедура перевірки, що завершилася винесенням юридично чинного рішення, повинна бути розпочата знову, якщо:

- 1) у зв'язку з розглядом справи було вчинене правопорушення, що підтверджується чинним судовим рішенням, і є підстави вважати, що правопорушення могло вплинути на рішення;
- 2) після ухвалення рішення були виявлені нові факти або докази, раніше невідомі суду, що вказують на те, що чинне рішення суду є несправедливим у світлі цих нових фактів або доказів.

3. Процедура перевірки не може бути розпочата знову на шкоду особі, що піддана перевірці, після спливу 10 років від дня набрання чинності рішенням суду.

4. Процедура перевірки може бути розпочата знову через посаду, що обіймається або за клопотанням особи, за справою якої було ухвалено чинне рішення, або за клопотанням голови Контрольного управління Інституту національної пам'яті.

5. У випадку смерті особи, за справою якої було ухвалене юридично чинне рішення, клопотання про повторне проведення процедури перевірки в інтересах цієї особи може бути подано особою, що визначена статтею 115 §11 Кримінального кодексу як член родини.

Стаття 21e

1. Юридично чинне рішення суду, що підтверджує, що особа, піддана перевірці, подала неправдиву контрольну декларацію, є обов'язковою умовою для звільнення цієї особи з державної посади, зазначеної в статті 4, пункти 2–53, з урахуванням статті 21f.

2. Рішення суду, зазначене в пункті 1, повинне бути спрямоване головою суду до органу, компетентного звільнити цю особу з державної посади.

3. Звільнення особи, що перевіряється, з державної посади здійснюється *ex lege* у день передачі рішення, зазначеного в пункті 1, уповноваженому органу, зазначеному в пункті 2.

4. Положення пунктів 1 і 3 цієї статті не застосовуються до осіб, які, відповідно до окремих положень, підлягають покаранню у вигляді звільнення з державної посади, зокрема, звільненню або видаленню з відповідних списків або реєстрів, у випадку подачі неправдивої контрольної декларації, що підтверджується рішенням суду, що набуло чинності.

Стаття 21f

1. Положення статті 21е, пункти 1 і 3, не застосовуються до суддів, прокурорів, радників і старших радників Управління Генерального прокурора казначейства, адвокатів, юридичних консультантів, нотаріусів і судових приставів, які підлягають дисциплінарній юрисдикції в цих питаннях. Положення статті 21е, пункт 2, застосовуються відповідно.

2. У разі подачі неправдивої контрольної декларації особою, що обіймає посади, зазначені в пункті 1, що підтверджується рішенням суду, що набуло чинності, дисциплінарний суд ухвалює рішення щодо покарання у вигляді звільнення з посади або іншому дисциплінарному стягненні, передбаченому положеннями відповідних законів, й таким, що передбачає звільнення з державної служби. Положення, що стосуються строку давнини при дисциплінарному провадженні, не застосовуються.

3. Запит щодо порушення дисциплінарного провадження у випадках, зазначених у пункті 2, також може бути поданий прокурором Контрольного управління або місцевого контрольного управління Інституту національної пам'яті.

Стаття 21g

Чинне рішення суду, яким підтверджується, що особа, піддана перевірці, надала неправдиву контрольну декларацію, позбавляє особу, що перевіряється, права бути обраним на посаду Президента Республіки Польща протягом 10 років.

Глава IV.

ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ, ЩО МІСТИТЬСЯ В ДОКУМЕНТАХ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ ПРО ДЕЯКИХ ОСІБ, ЩО ЗАЙМАЮТЬ ДЕРЖАВНІ ПОСАДИ

Стаття 22

1. Кожна людина повинна мати доступ до інформації, яка міститься в документах органів державної безпеки, що зберігаються в архівах Інституту національної пам'яті й стосуються:

- 1) Президента Республіки Польща;

- 2) Маршала Сейму й Маршала Сенату;
- 3) депутатів і сенаторів, членів Європейського Парламенту;
- 4) Голови Ради міністрів і членів Ради міністрів;
- 5) Першого голови Верховного суду, голови Верховного Суду й суддів Верховного суду;
- 6) Голови Конституційного суду, заступника голови Конституційного суду й суддів Конституційного суду;
- 7) Голови й віце-голів Верховного адміністративного суду й суддів Верховного адміністративного суду;
- 8) Голови Державного Трибуналу, заступників голови Державного Трибуналу й членів Державного Трибуналу;
- 8a) Уповноваженого із захисту громадянських прав;
- 8b) Уповноваженого по правах дітей;
- 8c) Генерального інспектора із захисту персональних даних;
- 9) Голови Верховної контрольної палати й заступника Голови Верховної контрольної палати;
- 10) Президента й віце-президента Управління Генерального прокурора Казначейства;
- 11) Президента Національного банку Польщі й віце-президента Національного банку Польщі;
- 11a) членів Ради по грошово-кредитній політиці;
- 12) голови апеляційного суду, голови військового окружного суду й голови адміністративного суду воєводства;
- 13) члена Національної ради по радіомовленню й телебаченню;
- 14) Голови Інституту національної пам'яті, членів Ради Інституту національної пам'яті;
- 15) Державного прокурора й прокурорів Державної прокуратури, Головного військового прокурора й прокурорів Головної військової прокуратури, апеляційного прокурора й військового районного прокурора, а також прокурорів Інституту національної пам'яті.
- 16) голови Канцелярії Президента, голови Канцелярії Голови Ради Міністрів, голови Канцелярії Сейму, голови канцелярії Сенату;
- 17) осіб, що обіймають посади державного секретаря або заступника державного секретаря;
- 18) (термін дії минув);
- 19) (термін дії минув);
- 20) сільських старостів, мерів міст і членів виконавчих рад повітів та воєводств.

2. Положення пункту 1 застосовуються до осіб, які погодилися балотуватися на посаду або займати посади, зазначені в пункті 1.

3. Право на доступ до інформації, згаданої в пунктах 1 і 2, не поширюється на наступну інформацію:

- 1) відомості, що стосуються етнічної або расової приналежності, релігійних переконань, віросповідання, стану здоров'я або сексуального життя;
- 2) персональні дані інших осіб, якщо ці особи були співробітниками або посадовими особами органів державної безпеки;
- 3) адреси й національні ідентифікаційні номери PESEL.

3а. Особи, зазначені в пунктах 1 і 2, можуть дати письмову згоду на розкриття інформації, про яку йдеться в пункті 3, підпункт 1.

4. Положення цього розділу не застосовуються до осіб, які обіймали державні посади, згадані в пункті 1, після 24 серпня 1989 року. Інформація повинна бути доступною відповідно до правил, що визначені статтями 25–28.

5. Положення цього розділу застосовуються до осіб, визначених у статті 52а, пункт 8, Закону про Інститут національної пам'яті — Комісії з розслідування злочинів проти польського народу від 18 грудня 1998 року. Інформація повинна бути доступною відповідно до правил, визначених статтями 25–28.

Стаття 23

1. Інформація, що стосується осіб, які згадуються в статті 22, повинна бути опублікована Головою Інституту національної пам'яті в Державному інформаційному бюлетені не пізніше ніж через 30 днів від дня заняття посади цією особою або її згоди балотуватися й обіймати державні посади.

2. У випадку якщо письмова згода на розкриття інформації, згадана в статті 22, пункт 3, надана після публікації інформації в Державному інформаційному бюлетені, Голова Інституту національної пам'яті повинен без зволікання опублікувати цю згоду в Державному інформаційному бюлетені.

3. Протягом часу, упродовж якого інформація щодо особи, згаданої в статті 22, пункти 1 або 2, публікується в Державному інформаційному бюлетені, право на доступ до інформації, щодо цієї людини, також надається відповідно до правил, що визначені статтями 25–28.

Стаття 24

1. Відомості про осіб, згаданих у статті 22, пункт 1, мають бути опубліковані в Державному інформаційному бюлетені упродовж періоду їхнього перебування в посаді.

2. Відомості про осіб, згаданих у статті 22, пункт 2, мають бути опубліковані в Державному інформаційному бюлетені в період, що передує їхньому вступу на державну службу.

3. Після закінчення строків, зазначених у пунктах 1 і 2, право на доступ до інформації, що стосується осіб, згаданих у статті 22, пункти 1 і 2, надається відповідно до правил, визначених статтями 25-28.

Стаття 25

1. Доступ до інформації, що зазначена в статті 22, надається на письмовий запит на ім'я директора відділення Інституту національної пам'яті за місцем проживання особи, чиї дані повинні бути розкриті.

2. Запит про розкриття інформації повинен містити:

- 1) назву органа, до якого поданий запит;
- 2) дані особи, що подає запит: імена, прізвища, адреси, імена батьків, дата й місце народження, й особистий ідентифікаційний номер PESEL;
- 3) інформацію, що дозволяє ідентифікувати особу, що обіймає державну посаду, якої стосуються документи, з якими заявник бажає ознайомитися, зокрема, ім'я й прізвище цієї людини, а також посада, що згадується у статті 22, яку обіймає людина.
- 4) підпис заявника.

3. Якщо відомості стосуються особи, згаданої в статті 22, пункт 2, у запиті має бути зазначена державна посада, на яку ця особа дала згоду балотуватися або яку вона погодилася обіймати.

4. Запит подається особисто до відповідного відділення Інституту національної пам'яті, або поштою за умови, що підпис заявника завірена нотаріусом або іншою особою, яка уповноважена завіряти дійсність підпису відповідно до законодавства держави, на території якого провадиться завірення.

5. Якщо орган, до якого поданий запит, вважає, що запит поданий невірно, застосовується стаття 64 Адміністративно-процесуального кодексу.

Стаття 26

1. Доступ до інформації полягає в наданні заявникові можливості ознайомитися зі змістом документів, що містять цю інформацію.

2. Доступ до документа повинен надаватися заявникові без невиправданого затримки.

3. Заявник може ознайомитися з документами тільки в Інституті національної пам'яті або його відділеннях, з попереднім повідомленням заявника про дату й місце, коли й де йому буде наданий доступ до документів.

4. Повідомлення, згадане в пункті 3, провадиться не пізніше, ніж за 7 днів до зазначеного в повідомленні дня, коли буде наданий доступ до документів.

Стаття 27

1. Орган може відмовити в наданні доступу до інформації, якщо надання такого доступу не виявляється можливим, а також якщо наданий запит стосується інформації, що міститься в документах, які не стосуються особи, про яку згадано у статті 22.

2. Відмова в наданні доступу до інформації, згаданої в статті 22, а також припинення розгляду питання про надання доступу, супроводжуються рішенням, прийнятим компетентним директором відділення Інституту національної пам'яті.

3. Орган припиняє розгляд питання у випадку відкликання запиту заявником або у випадку смерті заявника.

4. До рішень, зазначених у пункті 2, застосовуються положення Адміністративно-процесуального кодексу.

5. Голова Інституту національної пам'яті виступає як апеляційний орган при розгляді рішень, зазначених у пункті 2.

Стаття 28

1. Сторона у розгляді може оскаржити рішення, ухвалене апеляційним судом, до адміністративного суду воєводства.

2. У ході розгляду в адміністративних судах скарг, згаданих у пункті 1, застосовуються положення Закону про розгляд в адміністративних судах від 30 серпня 2002 року (Законодавчий вісник, № 153, ст. 1270, з наступними змінами й доповненнями), при тому, що:

- 1) судові матеріали й відповідь на скаргу мають бути надані протягом 14 днів від дня одержання скарги.
- 2) скарга повинна бути розглянута протягом 30 днів від дня одержання судових матеріалів і відповіді на скаргу.

Глава V.

ПОЛОЖЕННЯ ПРО ПОКАРАННЯ

Стаття 29

1. Якщо особа, що свідчить у рамках процедури перевірки, дає помилкові показання або приховує правду, воно підлягає покаранню у вигляді позбавлення волі на строк від 3 місяців до 5 років.

2. Передумовою до цієї відповідальності є те, що особа, що знімає показання, діючи в межах своєї компетенції, попереджає особу, що згадана в пункті 1, про кримінальну відповідальність за дачу неправдивих свідчень або одержує відповідні зобов'язання від цієї особи.

3. Якщо особі не відомо про своє право відмовитися давати показання або відповідати на питання, вона дає помилкові показання або приховує правду, побоюючись кримінальної відповідальності стосовно себе або членів своєї родини, вона не підлягає покаранню.

4. Якщо діяння, згадане в пункті 1, було вчинено особою, що служить або працює в органах державної безпеки, згаданих у статті 2, вина особа підлягає покаранню у вигляді позбавлення волі на строк від 6 місяців до 8 років.

5. Суд, що виносить вирок особі, яка вчинила порушення, що зазначене в пункті 1 або 4, ухвалює рішення щодо покарання у вигляді заборони обіймати державні посади, згадані в статті 4, протягом 10 років.

Стаття 29а

1. Якщо особа, що незаконно володіє документами органів державної безпеки за змістом статті 3, не передає документи Голові Інституту національної пам'яті, вона підлягає покаранню у вигляді позбавлення волі на строк від 3 місяців до 5 років.

2. Якщо документи, згадані в пункті 1, були створені порушником або з його участю в межах його службових обов'язків в органах держав-

ної безпеки, винна особа підлягає покаранню у вигляді позбавлення волі на строк від 6 місяців до 8 років.

Глава VI.
ДОПОВНЕННЯ ДО ДІЮЧИХ ПОЛОЖЕНЬ

Стаття 30. (пропущена)

Стаття 31. (пропущена)

Стаття 32. (пропущена)

Стаття 33. (пропущена)

Стаття 34. (пропущена)

Стаття 35. (пропущена)

Стаття 36. (пропущена)

Стаття 37. (пропущена)

Стаття 38. (пропущена)

Стаття 39. (пропущена)

Стаття 40. (пропущена)

Стаття 41. (пропущена)

Стаття 42. (пропущена)

Стаття 43. (пропущена)

Стаття 43а. (пропущена)

Стаття 44. (анульована)

Стаття 45. (пропущена)

Стаття 46. (пропущена)

Стаття 47. (пропущена)

Стаття 48. (анульована)

Стаття 49. (пропущена)

Стаття 50. (пропущена)

Стаття 51. (анульована)

Стаття 52. (пропущена)

Стаття 53. (пропущена)

Стаття 54. (пропущена)

Стаття 55. (пропущена)

Глава VII.

ТИМЧАСОВІ Й ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 56

1. Будь-яка особа, що народилася до 1 серпня 1972 року, яка на день набрання чинності цим Законом, обіймала державну посаду, згадану в статті 4, зобов'язана представити декларацію, згадану в статті 7, пункт 1, протягом 1 місяця від дня одержання повідомлення, згаданого в пункті 2.

2. Компетентний орган, згаданий у статті 8, протягом 1 місяця від дня набрання чинності цим Законом, повідомляє особу, яка згадується в пункті 1, про зобов'язання подати до цього органу декларацію, згадану

в статті 7, пункт 1, та попереджає цю особу про наслідки невиконання цього зобов'язання з урахуванням пункту 2а.

2а. Воеводи є органом, який є компетентним вживати заходів, що згадані в пункті 2, стосовно осіб, що обіймають посади в органах місцевого самоврядування або є членами органів місцевого самоврядування або допоміжних органів місцевого самоврядування, які засновані відповідно до зобов'язань, що викладені в статутних положеннях, й обрані у межах загальних виборів.

3. У разі, якщо особа, яка згадується в пункті 1, обіймає більше однієї державної посади, згаданої в статті 4, зобов'язання подачі декларації, згаданої в статті 7, пункт 2, вважається виконаним, якщо ця особа подала декларацію до одного з органів, що є компетентним приймати декларації, відповідно до статті 8. Інформація, згадана в статті 7, пункт 3а, повинна бути надана до усіх інших компетентних органів.

4. Особа, яка після набрання чинності даного Закону продовжує обіймати або претендує на державну посаду, згадану в статті 4, зобов'язана подати декларацію, згадану в статті 7, пункт 1, перед вступом на дану посаду.

Стаття 57

1. У разі якщо контрольну декларацію не подано у встановлений строк особою, що зобов'язана зробити це у відповідності до статті 56, пункт 1, набувають чинності положення статті 21е, пункт 1.

2. Звільнення з державної посади особи, згаданої в пункті 1, набуває чинності *ex lege* у день закінчення строку подачі декларації. Факт звільнення з державної посади повинен бути підтверджений органом, що має компетенцію в питаннях, що стосуються звільнення з державної служби.

3. Положення пунктів 1 і 2 не застосовуються щодо суддів, які, у разі невиконання зобов'язання з подачі декларації у встановлений строк, підлягають дисциплінарному покаранню. У цьому разі дисциплінарний суд ухвалює рішення про звільнення з посади судді. Положення, що стосуються строків давнини, не застосовуються у випадку дисциплінарних процедур.

4. Дисциплінарне провадження у випадках, згаданих у пункті 3, порушується на прохання суб'єктів, згаданих у статті 114 §1 Закону про організацію судів загальної юрисдикції від 27 липня 2001 року.

Стаття 57а

До 31 грудня 2007 положення статті 4, пункт 23, і статті 8, пункт 22, відповідно застосовуються до членів органів управління, контролю й аудиту суб'єкту, що перебуває під контролем Польського Управління з нагляду за банківською діяльністю.

Стаття 58

Голова Інституту національної пам'яті, протягом 3 місяців від дня набрання чинності цим Законом, повинен створити реєстр декларацій, який згадується у статті 11, пункт 1.

Стаття 59

1. Протягом 6 місяців від дня набрання чинності цим Законом, Інститут національної пам'яті повинен почати публікацію каталогів, що згадуються у статті 52а, пункти 5-8 Закону, згаданого в статті 39.
2. (термін дії минув).

Стаття 60

1. У день набрання чинності цим Законом припиняється термін перебування на посаді Уповноваженого з суспільних інтересів та його заступників.
2. У день набрання чинності цим Законом все майно й документи, що перебувають у веденні Уповноваженого з суспільних інтересів, мають бути передані *ex lege* у ведення Інституту національної пам'яті.
 - 2а. У день набрання чинності цим Законом права й обов'язки Управління Уповноваженого з суспільних інтересів стають правами й обов'язками Інституту національної пам'яті.
 - 2б. У день набрання чинності цим Законом Інститут національної пам'яті приймає права й обов'язки, що випливають із договорів та угод, укладених Управлінням Уповноваженого з суспільних інтересів.
3. У день набрання чинності цим законом співробітники Управління Уповноваженого з суспільних інтересів стають *ex lege* співробітниками Інституту національної пам'яті.
4. Трудові відносини зі співробітниками, згаданими в пункті 3, припиняються після спливу 3 місяців від дня набрання чинності цим

законом, якщо цим співробітникам не будуть запропоновані нові умови роботи й оплати праці протягом 2 місяців від дня набрання чинності цим Законом, або у випадку, якщо ці нові умови не будуть прийняті протягом 2 місяців і 2 тижнів від дня набрання чинності цим Законом.

5. Роботодавець зобов'язаний у письмовому вигляді повідомити працівника про дату закінчення строку трудових відносин і про наслідки відмови прийняти нові умови роботи й оплати праці.

6. Трудові відносини можуть бути припинені роботодавцем достроково після відповідного повідомлення. Застосовуються положення статті 411 Трудового кодексу.

7. Співробітникам, згаданим у пункті 3, гарантуються їхні трудові права, що існували до дня набрання чинності цим Законом:

- 1) до закінчення терміну в 2 місяці й 2 тижня від дня набрання чинності цим Законом, якщо співробітники прийняли нові запропоновані умови роботи й оплати праці в подальший період часу, або
- 2) до закінчення терміну трудових відносин, згаданого в пункті 4, або
- 3) до звільнення по повідомленню, згаданому в пункті 6.

8. У разі закінчення строку трудових відносин, згаданого в пункті 4, або звільнення по повідомленню, згаданому в пункті 6:

- 1) співробітники, які були призначені, мають право на одержання грошової допомоги, передбаченої статтею 131 Закону про співробітників органів державного управління від 16 вересня 1982 року (Законодавчий вісник, 2001 р., № 86, пункт 953, з наступними змінами й доповненнями);
- 2) співробітники, відмінні від зазначених у пункті 1, мають право на одержання вихідної допомоги, що передбачена статтею 8 Закону про спеціальні правила припинення трудових відносин у зв'язку з обставинами, не пов'язаними зі співробітниками, від 13 березня 2003 року (Законодавчий вісник, № 90, ст. 844, з наступними змінами й доповненнями).

Стаття 61

Протягом строку, зазначеного в статті 63б, пункт 2, Голова Апеляційного суду Варшави передає документи, згадані в статті 3, Голові Інституту національної пам'яті.

Стаття 62

1. Не пізніше, ніж протягом 60 днів від дня набрання чинності цим Законом, Міністр внутрішніх справ, глава Управління внутрішньої безпеки й глава Управління розвідки повинні передати до архіву Інституту національної пам'яті документи органів державної безпеки, а також відомості про офіцерів і солдатів, отримані або створені до 31 липня 1990 року.

2. Не пізніше, ніж протягом 60 днів від дня набрання чинності цим Законом, Міністр національної оборони повинен передати до архівів Інституту національної пам'яті документи органів державної безпеки, а також відомості про офіцерів і солдатів, отримані або створені до 31 липня 1990 року.

3. Не пізніше, ніж протягом 60 днів від дня набрання чинності цим Законом, керівники Нового архіву й інших державних архівів повинні передати в архіви Інституту національної пам'яті документи, згадані в статті 25, пункти 1, 6 і 7 Закону, згаданого в статті 39.

4. Не пізніше, ніж протягом 60 днів від дня набрання чинності цим Законом, керівники Нового архіву й інших державних архівів повинні підготувати документи, отримані або складені Центральним управлінням із нагляду за пресою, публікаціями й культурною діяльністю, а також управліннями із нагляду за пресою, публікаціями й культурною діяльністю воєводств і муніципалітетів, регіональними відділеннями Центрального управління із нагляду за пресою, публікаціями й культурною діяльністю, а також Управлінням по справах релігійних вірувань і місцевими державними органами на рівні воєводств, компетентними в питаннях, що стосуються релігійних вірувань, для передачі співробітникам і прокурорам Інституту національної пам'яті.

4а. Не пізніше, ніж протягом 60 днів від дня набрання чинності цим Законом, голова Агентства внутрішньої безпеки, голова Управління розвідки й Міністр національної оборони, за узгодженням з Головою Інституту національної пам'яті, при передачі в архів Інституту національної пам'яті документів відповідно до пунктів 1–3, повинні розглянути питання, чи мають місце підстави для відмови в доступі, згаданого в статті 39, пункт 1, Закону, згаданого в статті 39. Рішення про відмову в доступі, згаданому в статті 39, пункт 1, Закону, згаданого в статті 39, повинне бути прийняте до передачі документів до Інституту національної пам'яті.

5. Голова Інституту національної пам'яті може в будь-який час зажадати від органів, згаданих у пунктах 1–3, передати документи, які ще не були передані. Документи повинні бути передані протягом строку, зазначеного Головою Інституту національної пам'яті.

5а. Положення пункту 5 застосовуються відповідно до інших організацій і органів державного управління.

6. Міністр внутрішніх справ, Міністр національної оборони, голова Управління внутрішньої безпеки й голова Управління розвідки мають право робити, для цілей своїх установ, копії документів, що стосуються посадових осіб, що продовжують службу, створені в періоди, зазначені в пунктах 1 або 2.

Стаття 6з

1. Рішення й питання, згадані в статті 30 Закону, згаданого в статті 39, у її попередній редакції, які не були розглянуті на день набрання чинності цим Законом, не повинні розглядатися як рішення, згадані в статті 30, пункт 1, Закону, згаданого в статті 39, у редакції, зміненої відповідно до цього Закону.

2. Якщо розгляд рішень і питань, згаданих у пункті 1, було почато й не завершено до дня набрання чинності даного Закону, застосовуються положення в редакції, зміненої відповідно до цього Закону.

3. Протягом 6 місяців від дня набрання чинності цим Законом особа, що постраждала, за змістом статті 6 Закону, згаданого в статті 39, у її попередній редакції, що одержала доступ до документів, але не скористалася цим правом до дня набрання чинності даного Закону, може одержати доступ до цих документів відповідно до правил, передбаченими Законом, згаданим у статті 39, у її попередній редакції, після подачі декларації, згаданої в статті 7, пункт 1, або інформації, згаданої в статті 7, пункт 3а, у Контрольне управління Інституту національної пам'яті або місцеве контрольне управління Інституту національної пам'яті в тім місці, де може бути наданий доступ до цих документів.

Стаття 6за

1. Процедура перевірки, розпочата й не закінчена до дня набрання чинності цим Законом, триває відповідно до попередніх положень, з урахуванням положень пунктів 2–6.

2. У ході процедури, згаданої в пункті 1, повноваження й обов'язки Уповноваженого із суспільних інтересів приймаються на себе головою Контрольного Управління Інституту національної пам'яті, або прокурором Контрольного управління або місцевого контрольного управління Інституту національної пам'яті, який призначений головою управління.

3. До процедур, згаданих у пункті 1, застосовуються положення статті 18.

4. Процедура перевірки, розпочата й не закінчена до дня набрання чинності цим Законом, проводиться регіональним судом за місцем проживання особи, що подає контрольну декларацію.

5. Процедура перевірки, розпочата й не закінчена в другій інстанції до дня набрання чинності цим Законом, проводиться апеляційним судом за місцем проживання особи, що подає контрольну декларацію.

6. У випадках, згаданих у пунктах 4 і 5, справи мають бути негайно спрямовані Головою Апеляційного суду Варшави до компетентних судів для судового розгляду.

7. Регіональний суд у разі, згаданому в пункті 4, і апеляційний суд у випадку, згаданому в пункті 5, мають відновити розгляд знову.

Стаття 63b

1. Судові матеріали по процедурі перевірки, створені відповідно до положень Закону про виявлення фактів роботи або служби в органах державної безпеки або співробітництва із цими установами в 1944–1990 роках осіб, що обіймають державні посади, від 11 квітня 1997 року (Законодавчий вісник, 1999, № 42, пункт 428, з наступними змінами й доповненнями), повинні бути відкриті для громадськості, з урахуванням положень пункту 2 і 4.

2. Протягом 6 місяців від дня набрання чинності цим Законом, Апеляційний суд Варшави, у складі одного судді, виносить постанову про відкриття реєстрів, згаданих у пункті 1, або про відмову відкрити ці документи. Особа, що перевіряється, і прокурор Контрольного управління або прокурор місцевого контрольного управління Інституту національної пам'яті, мають право на подачу скарги до Верховного суду.

3. Суд розглядає справи, згадані в пункті 1, у тому порядку, у якому рішення Уповноваженого із суспільних інтересів передавалися до Контрольного управління Апеляційного суду Варшави.

4. Суд ухвалює рішення щодо надання доступу громадськості до судових матеріалів, якщо обставини, згадані в статті 18, пункти 2 і 2а, не відбиті у змісті судових матеріалів.

5. Після розгляду скарги, що згадана в пункті 2, або після закінчення строку, протягом якого можна подати скаргу, Голова Апеляційного суду Варшави повинен негайно передати судові матеріали, згадані в пункті 1, Голові Інституту національної пам'яті.

6. До судових матеріалів, згаданим у пункті 1, застосовуються положення статті 18, пункт 5.

Стаття 63с

Протягом 60 днів від дня набрання чинності цим Законом, Національна виборча комісія повинна передати Голові Інституту національної пам'яті контрольні декларації, що залишилися в її розпорядженні, і подані відповідно до Закону, згаданому у статті 66.

Стаття 64

Голова Управління внутрішньої безпеки, глава Управління розвідки й Міністр національної оборони, за узгодженням з Головою Інституту національної пам'яті, протягом 12 місяців від дня набрання чинності цим Законом розглядають документи, що передані до Інституту національної пам'яті, для того, щоб вирішити, чи варто зробити зміст цих документів секретним відповідно до статті 39, пункт 1, Закону, згаданого в статті 39.

Стаття 65

1. Міністр, відповідальний за державне фінансування, за узгодженням запитом першого Голови Верховного суду й Голови Інституту національної пам'яті, передає заплановані доходи й видатки Уповноваженого з суспільних інтересів відповідно до статті 60.

Стаття 60

2. Рада міністрів забезпечує фінансування реалізації завдань, визначених у цьому Законі, Інститутом національної пам'яті в 2006 році.

Стаття 66

Закон про виявлення фактів роботи або служби в органах державної безпеки або співробітництва із цими установами в 1944–1990 роках осіб, що обіймають державні посади, від 11 квітня 1997 року, втрачає свою чинність. (Законодавчий вісник, 1999, № 42, пункт 428, з наступними змінами й доповненнями), за винятком статті 30.

Стаття 67

Цей Закон набуває чинності 15 березня 2007 року, за винятком:

- 1) Статті 39, пункт 7, та статті 57, які набувають чинності через 14 днів після опублікування.
 - 2) (анульована);
 - 3) (термін дії минув).
- Додаток № 1 (термін дії минув).

УГОРСЬКИЙ ЗАКОН ПРО ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЇ: МОДЕЛЬ ДЛЯ РЕГІОНУ

ВСТУП

1. До 1992 року практика Угорського Конституційного Суду узагальнила конституційні принципи захисту інформації і свободи інформації. Навесні 1991 року Суд визнав неконституційним особистий ідентифікаційний код, а роком пізніше ухвалив, що засідання муніципальних рад повинні бути відкритими для громадськості. Ці рішення послужили прецедентами для справ, які Суд розглядав надалі, і визначили принципи майбутнього Закону про захист інформації.

Закон про захист інформації про особу і доступ до інформації, що становить суспільний інтерес (далі — Закон про захист інформації, ЗЗІ), був прийнятий угорським парламентом у листопаді 1992 року після тривалих дебатів. Він став першим законом такого роду серед колишніх комуністичних країн. Законодавці врахували попередні рішення Конституційного Суду і численні відповідні документи міжнародного права. Конвенція про захист інформації, що була прийнята Радою Європи у 1981 році з метою захисту фізичних осіб при автоматизованій обробці інформації про особу, надає захист у випадках, коли інформація про цих осіб підлягає автоматизованій обробці. (Вона дозволяє країнам-учасницям визначати сферу застосування Конвенції щодо інформації, яка обробляється в інший спосіб, крім автоматизованої обробки). Угорський Закон про захист інформації більш передовий в порівнянні з Конвенцією Ради Європи у тому сенсі, що він не проводить розмежування між різними способами обробки інформації. У міжнародно-правовому аспекті захист свободи інформації ґрунтується на Конвенції про захист прав людини і основних свобод, що була прийнята Радою Європи 4 листопада 1950 року. У статті 10 Конвенції гарантується: «Кожен має

право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів».

Новелою угорського Закону про захист інформації є і те, що він забезпечує громадянам право на захист інформації про них і на доступ до інформації, що становить суспільний інтерес. З метою сприяння здійсненню відповідних норм Закон засновує інститут парламентського Комісара із захисту інформації і свободи інформації (далі — Омбудсман із захисту інформації, ОЗІ). Структура закону дає ясне уявлення про наміри законодавців. Перший розділ визначає цілі закону і значення термінів, що використовуються. Другий розділ охоплює обробку інформації про особу, а третій — розкриття інформації, що становить суспільний інтерес. У четвертому розділі докладно описані обов'язки і правила процедури, яких повинен дотримуватися Омбудсман із захисту інформації.

2. Закон про захист інформації не включає загального визначення інформації. Будь-який факт або повідомлення можуть вважатися інформацією, незалежно від природи її носія. Ключовими поняттями Закону про захист інформації є «інформація про особу» і «спеціальні види інформації». «Інформація про особу» являє собою будь-яку інформацію, що стосується конкретної фізичної особи; при цьому «спеціальні види інформації» охоплюють будь-яку інформацію, що стосується расового, національного чи етнічного походження будь-якої особи, політичних поглядів, релігійних або інших переконань, судимості, стану здоров'я і сексуальної орієнтації. Спеціальні види інформації користаються особливим захистом: їхня обробка припускається тільки за наявності письмової згоди суб'єкта інформації або на підставі спеціального положення закону. Обробка інформації включає, серед іншого, запис, збереження, обробку, передачу і розкриття інформації. Закон про захист інформації містить точне визначення умов, за яких дозволена обробка інформації. Крім того, він конкретизує права суб'єктів інформації. Суб'єкт інформації може подавати запити щодо обробки інформації про нього, внесення виправлень до інформації про нього або її знищення, а також може вимагати доступу до реєстрів, що містять інформацію про нього. Найбільш важливою гарантією забезпечення прав суб'єктів інформації є те, що вони можуть подавати позови проти користувачів інформації (що іменовані у законі також розпорядниками інформації). Закон про захист інформації встановлює більш жорсткі, ніж Цивільний кодекс, умови відповідальності користувача інформації за шкоду, завдану суб'єкту

інформації. Користувачі інформації звільняються від відповідальності за умови, що вони доведуть, що шкода була завдана за незалежних від них причин.

3. Щоб визначити сферу свободи інформації, ми повинні вирішити, яка саме інформація становить суспільний інтерес. Відповідно до Закону про захист інформації, будь-яка інформація, обробку якої здійснюють органи, що виконують суспільні обов'язки, становить суспільний інтерес, за винятком інформації про особу. Проте доступ і поширення інформації про діяльність політичних діячів і державних посадових осіб не можуть обмежуватися на підставі захисту інформації про особу. Імена і посади публічних посадових осіб є інформацією, що становить суспільний інтерес. Відповідно до Закону про захист інформації, органи державної влади зобов'язані надавати громадськості точну і своєчасну інформацію. Угорський громадянин може подати запит про надання йому доступу до інформації, що становить суспільний інтерес. Той, хто запитує не зобов'язаний вказувати причини, за якими йому необхідна ця інформація, навпаки, установа, що одержала запит, повинна давати пояснення у випадку відмови у наданні запитуваних відомостей. Відповідно до Закону про захист інформації, подібна відмова припускається у виняткових випадках: наприклад, вона може мотивуватися інтересами національної оборони, розслідування кримінальних злочинів, валютної політики Угорщини або неупередженості правосуддя. (Діє спеціальний закон, що визначає випадки, за яких інформація може бути віднесена до державної таємниці або іншої таємної інформації). Згідно положень Закону про захист інформації, той, хто запитує інформацію, що становить суспільний інтерес, може подати судовий позов у випадку відмови користувача інформації дати відповідь на його запит або надати запитувані відомості.

4. Якщо громадяни мають намір захищати інформацію про себе чи одержати інформацію, що становить суспільний інтерес, вони мають право звернутися або в суд, або до Омбудсмана із захисту інформації. Відповідно до Конституції, Національні збори зобов'язані обрати Парламентського комісара з громадських прав і Парламентського комісара з прав етнічних меншин. У Конституції зазначено також, що «для захисту окремих конституційних прав Національні збори можуть обирати спеціальних комісарів». На підставі даного конституційного положення Закон про захист інформації у 1992 році заснував інститут Парламентського комісара із захисту інформації і свободи інформації.

Перший Омбудсман із захисту інформації був обраний у 1995 році після бурхливих політичних дебатів.

Омбудсман із захисту інформації має широкі повноваження у порушенні офіційних розслідувань. Водночас коло питань, за якими він вправі приймати самостійні рішення, дуже обмежене. У його обов'язки, окрім іншого, входять: перевірка дотримання законодавчих норм, що регулюють обробку інформації, розгляд скарг і клопотань громадян, а також складання висновків щодо законопроектів, які стосуються свободи інформації й обробки інформації. Ще одним обов'язком Омбудсмана є ведення так званого реєстру із захисту інформації, що фактично є реєстром реєстрів. Якщо Омбудсман прийде до висновку, що обробка інформації велася з порушеннями закону, він дає офіційну рекомендацію, яка закликає користувача інформації припинити порушення закону. Користувач інформації зобов'язаний протягом 30 днів сповістити Омбудсмана про вжиті заходи. Якщо рекомендація Омбудсмана не набуде належної дії, Омбудсман може звернутися до органа, що контролює діяльність користувача інформації та/або звернутися за підтримкою безпосередньо до громадськості. Особлива процедура застосовується до інформації, що віднесена до державної таємниці й іншої таємної інформації. Омбудсман зобов'язаний давати свій висновок про те, яка саме інформація підлягає віднесенню до категорії таємної, а також може рекомендувати розсекретити її. Якщо користувач інформації незгодний з рекомендацією про розсекречення певної інформації, він може протягом 30 днів звернутися до суду з метою одержання відповідного рішення. Крім того, Омбудсман уповноважений здійснювати інспекції на місцях, а також має право доступу в будь-які приміщення, у яких здійснюється обробка інформації.

Омбудсман із захисту інформації представив протягом 1996–1997 дві доповіді Угорським Національним зборам про відповідну практику. У доповідях підкреслюється, що в Угорщині громадяни воліють звертатися до Омбудсмана, а не до суду. Кількість скарг, що стосується порушення правил у захисті інформації про особу, значно перевищує кількість скарг на необґрунтовані відмови у розкритті інформації, що становить суспільний інтерес.

На закінчення можна відзначити, що в Угорщині захист інформації і свобода інформації спочивають на трьох стовпах: семирічної історії прецедентів Конституційного Суду, Законі про захист інформації 1992 року і діяльності Омбудсмана із захисту інформації.

**ЗАКОН № LXIII 1992 РОКУ
ПРО ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ОСОБУ І ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ,
ЩО СТАНОВИТЬ СУСПІЛЬНИЙ ІНТЕРЕС**

Відповідно до положень Конституції Угорської республіки, Національні збори приймають цим наступний закон про основні правила захисту інформації про особу і здійснення права на доступ до інформації, що становить суспільний інтерес.

**Розділ I.
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ**

Мета даного Закону

Стаття 1

(1) Метою даного Закону є забезпечення права кожного здійснювати контроль за інформацією, що стосується його особисто, і мати доступ до інформації, що становить суспільний інтерес, якщо інше не передбачено законодавством відповідно до положень даного Закону.

(2) Відступи від положень даного Закону дозволяються у випадках, коли подібні відступи прямо передбачаються в даному Законі.

(3) Відповідно до даного Закону можуть передбачатися винятки тільки для визначених видів інформації і розпорядників інформації.

Визначення термінів

Стаття 2.

Для цілей даного Закону:

1. «**інформація про особу**» означає будь-яку інформацію про певну фізичну особу (що далі іменується як **суб'єкт інформації**) і будь-який висновок про дану особу, що ґрунтується на такій інформації. Інформація зберігає свою особисту якість доти, доки на її основі можлива ідентифікація суб'єкта інформації;

2. «**спеціальні види інформації**» означають будь-яку інформацію про особу, що стосується:

- а) расового походження, громадянства, національного чи етнічного походження, політичних поглядів або партійної приналежності, релігійних або інших переконань;

б) стану здоров'я, наркоманії, статтєвого життя і судимості за кримінальні злочини;

3. «**інформація, що становить суспільний інтерес**» означає будь-яку інформацію (за винятком інформації про особу), що обробляється органом, який здійснює функції державної влади або місцевого самоврядування або інші суспільні обов'язки;

4. «**обробка інформації**» включає введення, збереження, обробку і використання (включаючи передачу і розкриття) інформації про особу, незалежно від характеру технічних засобів, що використовуються, а також внесення змін у таку інформацію і запобігання її подальшого використання;

5. «**передача**» означає доступ до інформації певної третьої особи;

6. «**доступність**» означає доступ до інформації якої-небудь особи;

7. «**розпорядник інформації**» означає будь-яку особу або орган, що відповідалні за дії, зазначені в підпункті 4, що здійснюють ці дії самостійно або доручають їхнє здійснення іншим особам;

8. «**втрата**» включає будь-яку дію з забезпечення неможливості ідентифікації інформації, що не допускає її збереження;

9. «**закони**» включають будь-які законодавчі акти або постанови органів місцевого самоврядування, зазначені в пунктах (1) статті 1, (1) статті 6, (1) статті 12, статті 24, статті 25 і в пункті (2) статті 28.

Розділ II.

ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ОСОБУ

Обробка інформації

Стаття 3

(1) Інформація про особу не підлягає обробці за відсутності:

а) згоди суб'єкта інформації;

б) розпорядження закону або — відповідно до окремих положень закону — постанови органу місцевого самоврядування.

(2) Спеціальні види інформації не підлягають обробці за відсутності:

а) письмової згоди суб'єкта інформації;

б) розпорядження закону щодо інформації, зазначеної в пункті 2.а) Статті 2, відповідно до міжнародних угод або з метою забезпечення реалізації основних прав, гарантованих Конститу-

цією, а також в інтересах національної безпеки, розслідування чи запобігання кримінальних злочинів;

с) будь-яких інших винятків, що передбачені законом.

(3) В інтересах суспільства закон може передбачати розкриття окремих видів інформації про особу. В інших випадках розкриття такої інформації вимагає згоди, причому у відношенні спеціальних видів інформації письмової згоди, суб'єкта інформації. У спірних випадках передбачається відсутність такої згоди.

(4) Спеціальна згода не потрібна у відношенні інформації про особу, що повідомлена суб'єктом інформації в ході публічного виступу або передана ним з метою її розкриття.

(5). Передбачається наявність згоди на обробку відповідної інформації, якщо розслідування порушене за запитом суб'єкта інформації, що був сповіщений про існування відповідної презумпції.

Стаття 4

Якщо інше не передбачено законом, право осіб на захист інформації, що стосується їх особисто, і на недоторканність приватного життя не повинне обмежуватися іншими інтересами, які пов'язані з обробкою інформації, включаючи доступ до інформації, що становить суспільний інтерес (стаття 19).

Мета обробки інформації

Стаття 5

(1) Інформація про особу може оброблятися тільки з визначеною метою, за реалізації певного права або відповідно до встановленого законом обов'язку. Зазначена мета повинна переслідуватися протягом усього процесу обробки інформації.

(2) Не підлягає обробці будь-яка інша інформація, за винятком тієї, яка абсолютно необхідна для досягнення мети подібної обробки, при цьому обробка повинна здійснюватися тільки засобами, сумісними з зазначеною метою. Інформація не може використовуватися для інших цілей і довше, ніж це необхідно для досягнення зазначеної мети.

(3) Обробка інформації, що ґрунтується на обов'язковому наданні інформації, може передбачатися законом з метою захисту інтересів суспільства.

Стаття 6

(1) Перед одержанням будь-якої інформації суб'єкт інформації має бути сповіщений, чи є надання інформації обов'язковим або добровільним. У випадку обов'язкового надання інформації повинне вказуватися також джерело права, що передбачає обробку інформації.

(2) Суб'єкт інформації має бути сповіщений про мету обробки інформації і про розпорядників інформації. Це повідомлення може провадитися в тексті закону, що передбачає одержання інформації з існуючих досє шляхом передачі чи з'єднання досє.

Якість інформації

Стаття 7

(1) Інформація про особу, що підлягає обробці, повинна:

- а) одержуватися й оброблятися справедливим і законним чином;
- б) бути точною, повною і, за необхідності, оновлюватися;
- в) зберігатися у формі, що дозволяє ідентифікацію суб'єкта інформації не довше, ніж це необхідно для цілей, заради досягнення яких зберігається відповідна інформація.

(2) Не може використовуватися багатоцільовий, загальний і одноманітний особистий ідентифікаційний код.

Передача інформації і з'єднання файлів

Стаття 8

(1) Інформація не повинна передаватися, а досє не повинні з'єднуватися за відсутності згоди суб'єкта інформації або розпорядження закону. У будь-якому випадку, вимоги до обробки інформації повинні виконуватися у відношенні будь-якої інформації про особу.

(2) З'єднання досє, що обробляються тим самим розпорядником, а також досє органів державної влади і місцевого самоврядування, регулюється в такий же спосіб, як зазначено в пункті (1) даної статті.

Передача інформації за кордон

Стаття 9

Інформація про особу не може передаватися з країни іноземному розпоряднику інформації, незалежно від способу чи засобу такої пере-

дачі інформації, за винятком випадків, коли така передача здійснюється за згодою суб'єкта інформації або дозволена законом, за умови, що іноземний розпорядник інформації буде виконувати прийняті принципи захисту інформації у відношенні будь-якої інформації.

Захист інформації

Стаття 10

(1) Розпорядник інформації повинен забезпечити захист інформації і вживати всі технічні й організаційні заходи, а також розробити правила процедури, необхідні для забезпечення виконання даного Закону й інших законів, що стосуються захисту і таємності інформації.

(2) Інформація, зокрема, повинна бути захищена від несанкціонованого доступу, перетворення, розкриття або втрати, а також ушкодження або знищення.

Особисті права і їхня реалізація

Стаття 11

(1) Суб'єкт інформації може:

- а) вимагати повідомлення про обробку інформації, що стосується його особисто (статті 12 і 13);
- б) вимагати внесення виправлення до інформації, що стосується його особисто, або її знищення (статті 14 і 16), за винятком інформації, обробка якої здійснюється відповідно до закону.

(2) Кожний може здійснювати перевірку Реєстру із захисту інформації (пункт (1) статті 28), вносити зауваження і запитувати виписки з даного реєстру. За видачу виписок стягується мито.

Стаття 12

(1) Розпорядник інформації повідомляє суб'єкту інформації, за запитом останнього, щодо обробки інформації про нього, мети такої обробки, її правових підстав та тривалості, а також про те, хто одержував або одержить інформацію і з якою метою. Обсяг досьє, що підлягають передачі і, такою ж мірою, термін дії зобов'язання у наданні інформації, може обмежуватися законами про обробку інформації. Це обмеження не може складати менше п'яти років у відношенні до інформації про

особу і менше двадцяти років у відношенні до спеціальних видів інформації.

(2) Розпорядник інформації надає інформацію письмово, у доступній формі, протягом тридцяти днів після подачі запиту суб'єктом інформації.

(3) Інформація, зазначена в пункті (2), надається безкоштовно, за винятком запитуваної повторно протягом одного року за тим самим приводом в одного розпорядника.

Стаття 13

(1) Розпорядник інформації не може відмовляти суб'єкту інформації в наданні інформації, за винятком випадків, передбачених законом згідно статті 16.

(2) Розпорядник інформації повинен повідомляти про причину відмови в наданні запитуваної інформації.

(3) Розпорядник інформації повинен щорічно повідомляти Омбудсмену із захисту інформації про усі випадки відмови на інформаційний запит.

Стаття 14

(1) Обов'язок внесення виправлень у неточні дані покладається на розпорядника інформації.

(2) Інформація про особу може бути знищена у випадку:

- а) незаконності обробки такої інформації;
- б) відповідного запиту суб'єкта інформації згідно пункту (1) б) Статті 11;
- в) припинення підстави обробки такої інформації.

(3) Інформація про особу, що передається для постійного збереження відповідно до Закону про захист архівних фондів, не підлягає знищенню.

Стаття 15

Суб'єкт інформації і будь-яка інша особа, якій інформація передана для обробки, повинна повідомлятися про внесення будь-яких виправлень або про знищення інформації. Подібне повідомлення необов'язкове, з урахуванням мети обробки такої інформації, якщо законні інтереси суб'єкта інформації при цьому не порушуються.

Стаття 16

Особисті права суб'єкта інформації (статті 11–15) можуть обмежуватися законом в інтересах зовнішньої і внутрішньої безпеки держави, у сферах національної оборони, національної безпеки, розслідування або запобігання кримінальних злочинів, а також у фінансових інтересах держави або місцевого самоврядування, з метою захисту прав суб'єкта інформації чи інших осіб.

Судовий захист

Стаття 17

(1) Суб'єкт інформації, у випадку порушення своїх прав, може подати судовий позов проти розпорядника інформації.

(2) Обов'язок доведення того, що обробка інформації відповідає вимогам закону, покладається на розпорядника інформації.

(3) Дані справи підсудні судам за місцем діяльності розпорядника інформації. Стороною у справі може бути також особа, що в інших випадках не може бути позивачем чи відповідачем.

(4) У випадку прийняття справи до виробництва суд може наказати розпоряднику передати інформацію, що розглядається, або внести зміни, або знищити відповідну інформацію, або зобов'язати Омбудсмена із захисту інформації здійснити перевірку Реєстру із захисту інформації.

(5) Суд може наказати занести своє рішення до Реєстру із захисту інформації, якщо це видається необхідним у відношенні до принципів захисту інформації і великої кількості осіб, чиї права захищаються даним Законом.

Компенсація

Стаття 18

(1) Розпорядник інформації сплачує компенсацію за будь-яку шкоду, завдану суб'єкту інформації обробкою інформації про нього або порушенням технічних вимог у захисті інформації. Розпорядник звільняється від відповідальності, якщо доведе, що завдання шкоди було неминучим із причин, що не залежать від контролю за обробкою інформації.

(2) Компенсація за завдану шкоду не сплачується в тій частині, у якій вона була завдана за наміром або брутальною необережністю потерпілого.

Розділ III. ДОСТУПНІСТЬ ІНФОРМАЦІЇ, ЩО СТАНОВИТЬ СУСПІЛЬНИЙ ІНТЕРЕС

Стаття 19

(1) Особа чи орган, що здійснює функції державної влади або місцевого самоврядування, а також інші суспільні обов'язки (далі — орган влади), повинні в межах своєї компетенції, включаючи керування даним органом влади, надавати громадськості точну і повну інформацію.

(2) Орган влади періодично публікує чи забезпечує доступ в іншій формі до найбільш важливої інформації про свою діяльність, зокрема, про свої повноваження, компетенцію і структуру, а також про види інформації, якою він володіє, і про законодавство, що регулює його діяльність. Ім'я і посада особи, що діє від імені органу влади, повинні бути доступні як відкрита інформація кожному, якщо інше не передбачено законом.

(3) Орган влади повинен надавати кожному доступ до інформації, що становить суспільний інтерес, якою володіє даний орган, за винятком інформації, що віднесена до державної таємниці чи конфіденційної інформації компетентним органом влади, за умови, що право на доступ до певної інформації, що становить суспільний інтерес, не обмежується законом спеціально в інтересах:

- а) національної оборони;
- б) національної безпеки;
- в) розслідування і запобігання кримінальних злочинів;
- г) кредитно-грошової і валютної політики держави;
- д) міжнародних відносин і відносин з міжнародними організаціями;
- е) відправлення правосуддя.

(4) Доступ до інформації, що становить суспільний інтерес, не може обмежуватися з метою захисту інформації про особу, яка діє від імені органу влади, пов'язаної з виконанням цією особою своїх службових обов'язків.

(5) Якщо інше не передбачено законом, внутрішні документи та інша інформація, що створена органом влади для внутрішнього користування або для забезпечення прийняття рішень, не може бути відкритою протягом тридцяти років з моменту створення такої інформації. Керівник органу влади може дозволити доступ до цих документів чи інформації за спеціальним запитом.

Стаття 20

(1) Запит про доступ до інформації, що становить суспільний інтерес, повинен подаватися органу влади в доступній формі якнайшвидше після повідомлення, але не пізніше п'ятнадцяти днів. Той, хто запитує, за умови відшкодування витрат, може запитувати копію документу чи його частини, що містять потрібну інформацію, безвідносно до способу її збереження.

(2) Той, хто запитує, повинен бути протягом восьми днів сповіщений письмово про відмову в задоволенні свого запиту і про причини такої відмови.

(3) Керівник органу влади може визначати витрати, у межах фактичної вартості передачі інформації, що становить суспільний інтерес. На прохання того, хто запитує, його повинні повідомляти про суму витрат заздалегідь.

(4) Орган влади щорічно надає Омбудсмену із захисту інформації звіт про кількість відмов на запити і про причини таких відмов.

Стаття 21

(1) Той, хто запитує, може звернутися до суду, якщо йому було відмовлено в задоволенні запиту про надання інформації, що становить суспільний інтерес.

(2) Обов'язок доведення виправданості відмови і її відповідності закону покладається на орган влади.

(3) Позов проти органа влади, що відмовив у наданні запитуваної інформації, може бути поданий протягом тридцяти днів з моменту повідомлення про відмову.

(4) Стороною у справі може бути також особа, що в інших випадках не може бути позивачем чи відповідачем.

(5) Позов проти органа влади, що володіє загальнодержавною компетенцією, розглядається судом області або столичного міста Будапешт. Справи, віднесені до компетенції місцевих судів, розглядаються

місцевим судом за місцем перебування суду області або Центральним окружним судом Пешта в Будапешті. Юрисдикція суду визначається місцем знаходження (діяльності) органу влади, що відмовився надати потрібну інформацію.

(6) Суд здійснює розгляд справи за прискореною процедурою.

(7) У випадку визнання правомочності відповідного запиту, суд може наказати органу влади повідомити потрібну інформацію, що становить суспільний інтерес.

Стаття 22

Положення даного розділу не застосовуються до передачі інформації з первинних досьє у випадку, якщо вона регулюється спеціальним законодавством.

Розділ IV. ОМБУДСМЕН ІЗ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ І РЕЄСТР ІЗ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ

Омбудсмен із захисту інформації

Стаття 23

(1) Для захисту конституційних прав на захист інформації про особу і розкриття інформації, що становить суспільний інтерес, Національні збори обирають Парламентського комісара із захисту інформації (далі Омбудсмен із захисту інформації) з числа громадян Угорщини, несудимих, з вищою освітою, які мають видатні наукові досягнення або не менш ніж десятилітню практику професійної діяльності, що мають досвід у здійсненні і нагляді за здійсненням процедур у захисті інформації або в суміжних наукових дисциплінах, а також користаються суспільним визнанням.

(2) Омбудсмен із захисту інформації, з урахуванням винятків, що передбачені даним Законом, діє відповідно до положень Закону про парламентського комісара з прав громадян.

Стаття 24

Омбудсмен із захисту інформації зобов'язаний:

- а) стежити за реалізацією даного Закону та інших законів про обробку інформації;

- б) розглядати подані йому скарги;
- в) забезпечувати ведення Реєстру із захисту інформації.

Стаття 25

(1) Омбудсмен із захисту інформації здійснює нагляд за дотриманням вимог до захисту інформації про особу і доступу до інформації, що становить суспільний інтерес, вносить пропозиції з прийняття або зміни законодавчих актів, що стосуються обробки інформації і розкриття інформації, що становить суспільний інтерес, надає висновки про відповідні законопроекти. Омбудсмен може виступати з ініціативою про скорочення або збільшення кількості видів інформації, що віднесена до державної таємниці або конфіденційної інформації.

(2) Омбудсмен із захисту інформації у випадку виявлення ним незаконної обробки інформації повинен зажадати від відповідного розпорядника інформації припинення такої обробки. Розпорядник повинен невідкладно вжити необхідних заходів і письмово повідомити про них Омбудсмена із захисту інформації протягом тридцяти днів.

(3) Омбудсмен із захисту інформації повідомляє громадськості про факти незаконної обробки інформації, вказує розпорядника інформації і види інформації, якою він володіє, якщо розпорядник інформації не припиняє незаконну обробку інформації.

Стаття 26

(1) При здійсненні своїх функцій Омбудсмен із захисту інформації може запитувати розпорядника про надання йому інформації з будь-якого питання, а також може перевіряти будь-які документи і записи, що можуть містити інформацію про особу або інформацію, що становить суспільний інтерес.

(2) Омбудсмен із захисту інформації має право доступу до будь-якого приміщення, де здійснюється обробка інформації.

(3) Віднесення інформації до державної таємниці або інформації з обмеженим доступом не перешкоджає Омбудсмену із захисту інформації реалізовувати свої права, зазначені в даній статті, однак на нього також поширюються положення про таємність такої інформації. Омбудсмен із захисту інформації здійснює свої права особисто у випадках, що стосуються державної таємниці або конфіденційної інформації, у збройних силах, поліції або органах національної безпеки. При виконанні своїх функцій в органах національної безпеки Омбудсмен із захисту

інформації не має доступу до документів, крім записів інформації, визначеної спеціальним законодавством.

(4) Омбудсмен із захисту інформації вносить протест органу влади, який визнав інформацію такою, що підлягає перетворенню або знищенню, якщо він вважає подібне визнання безпідставним. Орган влади може звернутися до суду столичного міста Будапешт про визнання протесту недійсним протягом тридцяти днів після повідомлення про протест Омбудсмена із захисту інформації. Суд розглядає справу на закритому засіданні і за прискороною процедурою.

Стаття 27

(1) Кожний може звернутися до Омбудсмена із захисту інформації у випадку порушення своїх прав або наявності прямої погрози такого порушення, що стосується процесу обробки інформації про дану особу або її доступу до інформації, що становить суспільний інтерес, за винятком випадків, коли дана справа знаходиться на розгляді суду.

(2) Ніхто не може піддаватися дискримінації на підставі подачі заяви Омбудсмену із захисту інформації. Заявник користується таким самим захистом закону, як і особи, що подають петиції в інтересах суспільства.

Реєстр захисту інформації

Стаття 28

(1) Перед початком своєї діяльності розпорядник інформації з метою реєстрації повідомляє Омбудсмена із захисту інформації про:

- а) цілі обробки інформації;
- б) вид інформації, що підлягає обробці, і законні підстави такої обробки;
- в) коло суб'єктів інформації;
- г) джерело інформації;
- д) вид переданої інформації, її одержувачів, а також правові підстави подібної передачі;
- е) кінцеві терміни знищення визначених видів інформації;
- ж) назву й адресу розпорядника інформації та місце фактичної обробки інформації.

(2) Запропоноване законом повідомлення про обробку інформації повинне здійснюватися компетентним міністром, керівником загаль-

нодержавного відомства, мером, мером Будапешта або головою обласних зборів протягом 15 днів після набуття чинності відповідного законодавства.

(3) Органи національної безпеки повинні повідомляти про мету і правові підстави обробки ними інформації.

Стаття 29

(1) При первісній реєстрації розпорядник інформації одержує реєстраційний номер. Реєстраційний номер указується при кожній передачі і розкритті інформації, а також при повідомленні суб'єкта інформації.

(2) Про будь-які зміни інформації, зазначеної в пункті (1) статті 28, Омбудсмен із захисту інформації повинен повідомлятися протягом 8 днів і вносити відповідні зміни до реєстру.

Стаття 30

Реєстрація не потрібна у відношенні обробки інформації, що:

- а) включає інформацію про особу, яка перебуває в ділових стосунках з розпорядником інформації, є його членом або залежить від нього по роботі або навчанні;
- б) регулюється внутрішніми правилами церков, конфесій чи релігійних громад;
- в) включає інформацію про особу, що стосується стану здоров'я осіб, які одержують медичну допомогу, з метою лікування чи підтримки здоров'я таких осіб або одержання ними виплат з соціального забезпечення;
- г) включає інформацію з метою надання фінансових та інших соціальних виплат даній особі;
- д) включає інформацію про особу, що стосується ведення справ адміністративними органами, прокуратурою або судами;
- е) включає інформацію про особу з метою ведення статистичного обліку, за умови, що можливість ідентифікації особи за допомогою такої інформації може бути остаточно виключена у відповідності до спеціальних положень закону;
- ж) включає інформацію, що обробляється підприємствами й установами відповідно до Закону про пресу виключно з метою забезпечення їхньої інформаційної діяльності;

- з) слугує цілям наукових досліджень, якщо відповідна інформація залишається неопублікованою;
- і) передається розпорядником інформації в архіви;
- к) використовується винятково для потреб однієї фізичної особи.

Розділ V. ОСОБЛИВІ ПОЛОЖЕННЯ

Обробка інформації в дослідницьких інститутах

Стаття 32

(1) Інформація, що збирається і зберігається з метою наукових досліджень, не може використовуватися для інших цілей.

(2) Інформація про особу, як тільки це дозволить мета дослідження, повинна втрачати можливість ідентифікації особи. Інформація, придатна для ідентифікації визначеної або здатної бути визначеною фізичної особи, зберігається окремо. Ця інформація не поєднується з іншою інформацією, за винятком випадків, коли це необхідно для досягнення мети дослідження.

(3) Орган чи особа, що здійснюють наукове дослідження, публікують інформацію про особу за наявності:

- а) згоди суб'єкта інформації; або
- б) необхідності обнародувати результати дослідження, що стосується історичних подій.

Розділ VI. ЗАКЛЮЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

Виправлення до законів

Стаття 33

Пункт (1) статті 83 Закону № IV 1959 року про Цивільний кодекс замінюється наступним положенням:

«(1) Використання й обробка інформації комп'ютером або в інший спосіб не повинна порушувати особисті права».

Набуття чинності

Стаття 34

(1) Даний Закон, за винятком пунктів (2) і (3) даної статті, набуває чинності в перший день шостого місяця після дати офіційного опублікування тексту даного Закону.

(2) Розділ III (статті 19–22) даного Закону набуває чинності на п'ятнадцятий день після дати офіційного опублікування даного Закону.

(3) Розділ IV (статті 23–31) даного Закону набуває чинності одночасно з набуттям чинності Закону про парламентського комісара з прав громадян.

Стаття 35

(1) Законодавчі норми, згадані в даному Законі, за винятком пункту (3) статті 3, статті 4 і пункту (1) статті 13, будуть розроблені до 31 грудня 1992 року.

(2) Правові положення, що регулюють обробку інформації, не застосовуються після офіційного опублікування даного Закону.

Стаття 36

Розпорядник інформації повинен повідомити Реєстр із захисту інформації про обробку інформації, що здійснюється в момент набуття чинності даного Закону, протягом трьох місяців після обрання Омбудсмена із захисту інформації.

Стаття 37

Міністр фінансів уповноважений визначати розмір мита, згаданого в пункті (2) статті 11, і правила щодо його стягнення.

ЗАХИСТ ДАНИХ: УГОРСЬКИЙ ДОСВІД (ІЗ СПРАВ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УГОРЩИНИ)

ПЕРШІ СУДОВІ РІШЕННЯ ПРО ОСОБИСТИЙ ІДЕНТИФІКАЦІЙНИЙ КОД

Як тільки Конституційний Суд приступив до роботи, тимчасовий президент республіки, кілька політичних партій і один громадянин подали клопотання про перегляд положення Закону про вибори, у якому від виборців, що підтримували реєстрацію кандидата, вимагалось вказати своє місце проживання й особистий ідентифікаційний код. (Відповідно до цього закону, кандидат підлягав реєстрації, якщо його підтримувало своїми підписами не менш ніж 750 громадян, що мають право голосу). З одного боку, судді Конституційного Суду заявили, що дані положення не є порушенням таємниці парламентських виборів, оскільки остання відноситься тільки до процесу голосування, а не до всієї процедури виборів. На їхню думку, ці положення не порушують також і право на захист інформації про особу, оскільки вона необхідна для запобігання зловживань. Проте суддя Ласло Шойом написав особливу думку по даній справі, сформулювавши деякі конституційні принципи захисту інформації про особу і, виходячи з них, стверджував, що вимога вказувати поряд із прізвищем і домашньою адресою також особистий ідентифікаційний код не виправдано обмежує право на захист інформації про особу, отже, є неконституційною. [2/1990.(П.18)АВН].

Кілька місяців по тому Конституційний Суд скасував указ міністра юстиції, відповідно до якого заявка на реєстрацію суб'єктів підприємництва повинна включати особистий ідентифікаційний код учасників і посадових осіб підприємства. Подібні дані, що зберігаються в суді, доступні будь-якому громадянину. У силу цього міністр юстиції не мав законних підстав вимагати у своєму указі розкриття особистого ідентифі-

каційного коду. Крім того, Конституційний Суд заявив, що розглянуті правила завдають шкоди праву на захист інформації про особу [11/1990. (V.1.)ABH], і пізніше він підтвердив те ж саме у рішенні по справі на тій же підставі [18/1990.(VIII.1.) ABH].

ДЕКЛАРУВАННЯ ЛІДЕРАМИ ПАРТІЙ І ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ МАЙНОВИХ АКТИВІВ

В останній справі щодо захисту даних, яка розглядалась 1990 року, Конституційний Суд обговорював Закон про декларування власності лідерами партій і громадських організацій. Судді вирішили, що у цьому законі порушується право на приватність, оскільки він зобов'язує лідерів всіх «діючих на сьогодні партій і громадських організацій» задекларувати їхню власність. В обґрунтуванні Суду стверджується, що *для збереження публічного життя прозорим і запобіганню корупції, може бути необхідною вимога до когось задекларувати його власність. Однак повинна існувати гармонія між цією нормою і мірою впливу суспільного становища, яке займає людина. Наприклад, несправедливо зобов'язувати лідера організації за інтересами (hobby-group) декларувати його майно. Або, так само, вимагати це від тих партійних лідерів, які не мають доступу до контролю чи впливу на державні ресурси.* [20/1990. (X.4.) Рішення Конституційного Суду Угорщини]

ОБЛІК НАСЕЛЕННЯ І ЗАГАЛЬНИЙ ОСОБИСТІЙ ІДЕНТИФІКАЦІЙНИЙ КОД

Найважливіше рішення у сфері захисту інформації про особу було прийнято у 1991 році. Конституційний Суд повністю переглянув систему обліку населення і використання особистого ідентифікаційного коду. Рішення Конституційного Суду посилається на попередні рішення суду як загальну судову практику й одночасно дотримується особливої думки судді Шойома по першому рішенню у справі про особистий ідентифікаційний код, як власної позиції Суду.

Суд оголосив правила обліку населення неконституційними, оскільки вони дозволяють збирати інформацію про особу без будь-якої визначеної мети і не уточнюють їхнє подальше використання. З іншого боку, у рішенні стверджується, що використання без будь-яких обме-

жень різними державними і недержавними організаціями лише одного багаточільового особистого ідентифікаційного коду є неконституційним. Мотивувальна частина рішення пропонує детально пророблені конституційні принципи захисту інформації про особу, а саме:

Конституційний Суд, дотримуючись власного рішення № 20 1990 року, тлумачить право на захист інформації про особу не як традиційне заступницьке право, а як право на інформаційне самовизначення, з належним обліком активного аспекту даного права.

Таким чином, право на захист інформації про особу, що гарантоване статтею 59 Конституції, означає, що кожний має право вільно приймати рішення щодо розкриття і використання інформації про себе. Тому для реєстрації і використання інформації про особу в загальному випадку необхідне схвалення зацікавленої особи; кожний повинен мати доступ до всього маршруту обробки і використання таких даних, тобто, кожний має право знати, хто, коли, де і з якою метою використовує інформацію про нього. У виняткових випадках Парламент може прийняти закон, що зобов'язує надавати інформацію про особу і передбачає порядок використання даної інформації. Такі парламентські закони обмежують основне право на інформаційне самовизначення і є конституційними лише в тій мірі, у якій вони відповідають умовам, зазначеним у статті 8 конституції.

Будь-яке законодавче положення, що, безвідносно до встановленого порядку, стосується збирання, збереження, обробки, передачі, розкриття, зміни, запобігання подальшого використання, створення нової інформації або будь-якого іншого використання інформації про особу (далі: обробки інформації про особу), повинне відповідати статті 59 Конституції, якщо включає гарантії забезпечення зацікавленій особі можливості відслідковувати маршрут інформації про себе під час її обробки і домагатися дотримання своїх прав. Отже, правові норми повинні забезпечити схвалення зацікавленої сторони на обробку інформації про себе і містити визначені конкретні гарантії для тих окремих випадків, коли обробка інформації може здійснюватися без згоди зацікавленої особи (можливо, навіть без повідомлення її про це). Дані правові норми, покликані контролювати дотримання гарантій, повинні ввести маршрут інформації в розумні межі.

Суворі відповідність меті, що зазначена законодавцем, є умовою й одночасно найважливішою гарантією реалізації права на інформаційне самовизначення. Це означає, що інформація про особу може оброблятися винятково з визначеною і встановленою законом метою. Кожна

окрема стадія обробки інформації повинна відповідати офіційно проголошеній і спочатку затвердженій меті.

Зацікавлена особа має бути сповіщена про мету обробки інформації таким чином, щоб вона могла судити про вплив обробки інформації на її особисті права і приймати обґрунтовані рішення щодо надання інформації про себе; більше того, ця особа повинна мати можливість захисту своїх прав, якщо використання інформації про неї відхиляється від спочатку визначеної мети. За цією ж причиною зацікавлена особа повинна сповіщатися про будь-які зміни щодо мети обробки інформації про неї. Обробка інформації з новою метою без схвалення зацікавленої особи є законною тільки в тому випадку, якщо вона явно дозволена законом стосовно відповідної інформації і конкретного суб'єкта обробки інформації. З принципу суворої відповідності зазначеної законодавцем мети випливає також, що збір і збереження інформації без визначеної мети, «з метою збереження», для не уточненого використання надалі, є неконституційним.

Іншою основною гарантією є обмеження на передачу й опублікування інформації. (...) Інформація про особу може бути доступна третім особам, крім зацікавленої особи і первісного користувача інформації, а системи обробки інформації можуть з'єднуватися тільки в тому випадку, якщо виконані всі умови, необхідні для передачі інформації, у тому числі будь-якої одиниці даної інформації. Це може означати, що одержувач переданої інформації (той, хто запитує інформацію) повинен мати або передбачене законом повноваження на обробку переданої інформації, або дістати згоду зацікавленої особи. Зрозуміло, основною перешкодою для передачі інформації є суворі відповідності визначеній законодавцем меті. Вимога суворої відповідності визначеній законодавцем меті і зазначені вище умови зміни даної мети і передачі інформації також перешкоджають обміну інформацією усередині одного чи декількох адміністративних органів держави.

У законодавстві знайшла відображення концепція створення об'єднаного банку інформації про особу, що містить максимально широку базу даних про громадян, починаючи з інформації про стан здоров'я і власності, що належить громадянину, і закінчуючи його взаєминами з державними органами. Дана концепція вимагає обов'язкового введення особистого ідентифікаційного коду в систему обліку населення, а також у процедури державного управління й відправлення правосуддя.

Ще наприкінці 80-х років ця ідея використовувалася в концепціях створення державного відомства з обліку населення. Громадське

обурення в США в середині 60-х років і у Франції і Західній Німеччині в 70-х роках призвело до відмови від здійснення подібних планів зі створення об'єднаного реєстру, керованого органами центрального уряду. Проблеми, які виникли у зв'язку зі створенням централізованих банків інформації, усюди послужили поштовхом до вживання законодавчих заходів із захисту інформації.

Відсутність суворої відповідності зазначеній законодавцем меті не може компенсуватися контролем за обміном інформацією на основі норм, що передбачають конкретні гарантії. Обумовленість передачі інформації виконанням певних умов і суворі відповідність зазначеній законодавцем меті являють собою суміжні, а не альтернативні гарантії права на інформаційне самовизначення. Принцип суворої відповідності меті, що зазначена законодавцем, повинен мати перевагу на всіх стадіях, від надання інформації до знищення її у певному досьє.

Неможливо знайти відповідне Конституції рішення в тому випадку, якщо один з компонентів конституційного права, суворі відповідність зазначеній законодавцем меті у відношенні централізованого об'єднаного банку інформації, що діє без визначеної мети, застосовується тільки до суб'єкта збору інформації. Так звана «юридична якість інформації» повинна бути присутньою на всіх стадіях її обробки. Недостатньо дотримання конкретних гарантій на певних стадіях обробки інформації, оскільки це не може компенсувати неконституційність інших стадій.

Незалежно від конституційності передачі інформації як такої, очевидно, що суб'єкт обробки інформації з невизначеною сферою збору інформації одержує доступ до інформації про особу у всій її повноті і взаємозв'язку. Це призводить до повного розкриття осіб, про яких збирається інформація, перед суб'єктом її обробки, а також забезпечує доступ до приватного життя зазначених осіб, і навіть більше того, призводить до такого нерівного становища сторін, коли особа, про яку збирається інформація, не знає, що саме знає про нього суб'єкт обробки такої інформації. Особливо часто порушення особистих прав викликаються так званим «портретом особистості», створеним з даних, вирваних з початкового контексту, тому запобігання подібних порушень повинне бути пріоритетом у судових рішеннях про правовий статус різних видів діяльності з обробки інформації, оскільки вони супроводжуються широкою, але недостатньо визначеною сферою збору інформації в процесі обробки інформації. У силу даних причин подібна обробка інформації є порушенням людської гідності.

Конституційний Суд не знайшов ніякого права, що захищається Конституцією, або інтересу, що робили б неминучим обмеження права на інформаційне самовизначення, гарантоване статтею 59 Конституції, за допомогою обробки інформації без визначеної мети, або які були б рівноцінні шкоді, що завдається подібною інформаційною системою. Тим більше не може визнаватися подібним інтересом ефективність державного управління, оскільки неможливо довести, що метод обробки інформації, який серйозно порушує право на інформаційне самовизначення, є єдино можливим способом для ефективного функціонування системи державного управління.

Дотримуючись цієї логіки, у рішенні Суду окремо розглянуті умови застосування особистого ідентифікаційного коду, що відповідають вимогам Конституції.

Загальний і одноманітний особистий ідентифікаційний код, використання якого є необмеженим (тобто, особисті ідентифікаційні коди привласнюються всім громадянам і резидентам країни відповідно до єдиного для всіх принципу), визнається неконституційним.

Значення одноманітного особистого ідентифікаційного коду полягає в тому, що він забезпечує просту і надійну ідентифікацію інформації про особу, а також її збір за допомогою короткого і технічно легко керованого коду, що є незмінним і не підлягає обміну з іншими особами. Таким чином, особистий код незмінно супроводжується будь-якою об'єднаною системою збереження інформації. Його введення в Угорщині й в інших країнах було частиною плану зі створення великих, централізовано керованих банків збереження даних. Крім того, одноманітний особистий код якнайкраще придатний для з'єднання, у необхідних випадках, інформації про особу, що міститься в різних реєстрах. Завдяки його застосуванню інформація стає легко доступною і може звертатися у випадку виявлення протиріч.

Подібні технічні переваги підвищують ефективність систем обробки інформації, що використовують особисті коди, а також ефективність відповідних адміністративних і технічних операцій. Аналогічним чином дана система заощаджує час і витрати осіб, зобов'язаних надавати інформацію, оскільки робить зайвим постійне оновлення наданої інформації.

Проте ці переваги пов'язані із серйозними погрозами для прав особистості, особливо для права на інформаційне самовизначення. Особливо небезпечним для прав особистості є особистий ідентифікаційний код. Якщо інформація виходить з різних баз даних, не «турбуючи»

зацікавлену особу, в обхід її, то ця особа, таким чином, виключається з інформаційного потоку й обмежується або цілком позбавляється можливості відслідковувати маршрут і використання інформації про себе. Даний метод суперечить основному принципу захисту інформації, відповідно до якого інформація повинна бути отримана від зацікавленої особи і з її відома. Широке застосування особистого ідентифікаційного коду приводить до звуження сфери приватного життя, оскільки інформація навіть із найвіддаленіших систем збереження інформації, створених для різних цілей, може використовуватися для складання «портрету особистості», який є штучним образом, що поширюється на довільно відібрані дії особи і вторгається в її найбільш приватні справи; подібний портрет, оскільки він складається з даних, вирваних з контексту, як правило, буде перекрученим образом. Незважаючи на це, суб'єкт обробки інформації буде приймати на основі даного образу рішення, буде використовувати даний образ для створення і передачі подальшої інформації, що стосується відповідної особи. Велика кількість такої взаємозалежної інформації, про яку зацікавлена особа в більшості випадків навіть не здогадується, залишає особистість цілком беззахисною і створює нерівні умови в спілкуванні. Якщо одна сторона не знає, якою інформацією про неї володіє інша сторона, це створює принизливу ситуацію і перешкоджає вільному прийняттю рішень. Використання особистого ідентифікаційного коду призводить до надмірного зростання влади державних органів. Якщо особистий ідентифікаційний код може використовуватися у сферах, окрім тих, що пов'язані з державним управлінням, то це не просто дає суб'єкту обробки інформації владу над зацікавленою особою, але і веде до зростання влади самої держави, оскільки завдяки використанню даної інформації вона виходить за рамки будь-якого можливого контролю. Усе це взяте разом ставить під серйозну загрозу свободу самовизначення і людську гідність. Необмежене і безконтрольне застосування особистого ідентифікаційного коду може перетворитися у знаряддя тоталітарного контролю.

Логіка введення особистого ідентифікаційного коду суперечить основним елементам права на захист інформації, принципам розподілу інформаційних систем, суворій відповідності зазначеній законодавцем меті і, нарешті, основному правилу, відповідно до якого інформація повинна бути отримана від зацікавлених осіб з їхнього відома і згоди. Якщо послідовно дотримуватись принципів захисту інформації, особистий ідентифікаційний код втрачає своє значення, оскільки властиві йому «переваги» не зможуть знайти собі застосування.

Особистий ідентифікаційний код є технічно найбільш зручним інструментом для надійного з'єднання інформації про особу, наскільки дозволяють сучасні можливості обробки інформації. Зрозуміло, інформація про особу може бути пов'язана з прізвищем або, у разі потреби, з додатковими ідентифікаційними елементами, наприклад, прізвищем матері чи домашньою адресою. З огляду на сучасні можливості комп'ютерів, ступінь точності інформації про особу не являє собою серйозної проблеми. Проте «природна» інформація може змінюватися (наприклад, прізвище при укладанні шлюбу або при зміні прізвища), і цілком можливо, що наступна інформація вимагатиме додаткового розпізнання; крім того, у випадку інформації, що змінюється (скажімо, домашньої адреси), необхідно її постійне оновлення і відстеження. Відповідні технічні труднощі і витрати можуть скласти помітну статтю в аналізі порівняльних витрат і зисків від обробки інформації, що створює природне гальмо для невиправданого одержання даних, яке у протилежному випадку могло стимулюватися легкодоступними особистими ідентифікаційними кодами. Обмеження, що виникають із права на інформаційне самовизначення, застосовуються, зрозуміло, до усіх видів одержання й обробки інформації. Завдяки своїй технічній досконалості, особистий ідентифікаційний код вимагає введення додаткових гарантій, що врівноважують зростаючі небезпеки. Якщо інформація про особу оновлюється централізованою системою збереження інформації, що доступна в силу застосування особистого ідентифікаційного коду, то орган обробки інформації, відповідальний за функціонування подібної системи, наприклад, реєстру жителів, займає ключове положення, яке вимагає, відповідно, особливо точного регулювання його діяльності на основі правових гарантій.

Отже, за самою своєю природою особистий ідентифікаційний код піддає особливо серйозній небезпеці права окремої особистості. З першочергового обов'язку держави захищати основні права (стаття 8 Конституції) випливає, що цю погрозу необхідно звести до мінімуму, тобто застосування особистого ідентифікаційного коду повинне обмежуватися відповідними правилами безпеки. Це можна зробити двома способами: або застосування особистого ідентифікаційного коду повинне обмежуватися точно визначеними діями в обробці інформації, або доступність інформації, яка пов'язана з особистим ідентифікаційним кодом, і з'єднання систем збереження інформації, що використовують особистий ідентифікаційний код, повинні піддаватися суворим обмеженням і процедурам контролю. З іншого боку, не можна ігнорувати той факт,

що будь-яке обмеження застосування загального й одноманітного особистого ідентифікаційного коду призводить до втрати змісту самого введення коду. Особистий ідентифікаційний код, доступний тільки для обмеженого застосування, більше не буде особистим ідентифікаційним кодом у відповідності з метою зазначеного закону.

Застосування особистого ідентифікаційного коду істотно відрізняється в окремих країнах. У багатьох країнах універсальний особистий ідентифікаційний код існує де факто в результаті безперешкодного введення і застосування особистих ідентифікаційних кодів, спочатку призначених для певних цілей. Власне коди вводилися спочатку з метою обліку населення або як коди соціального забезпечення. Прикладами першого є Бельгія, Данія, Ісландія, Нідерланди і Норвегія, а останнього — Фінляндія і Швейцарія. Шведський особистий код, що вважається класичним зразком універсального особистого коду, спочатку був реєстраційним номером у свідоцтві про народження. В інших країнах особисті коди заборонені чи навіть визнані неконституційними. У Португалії парламент прийняв у 1973 році закон, що передбачає введення універсального особистого ідентифікаційного коду, починаючи з 1975 року. Однак у статті 35(2) Конституції 1976 року, що була прийнята після падіння фашистського режиму, забороняється з'єднання систем збереження інформації про особу, а відповідно до параграфа 5 цієї ж статті: «Забороняється присвоювати громадянам єдині на всій території держави особисті коди». У Франції й у Федеративній Республіці Німеччина невдоволення громадськості ідеєю реєстру населення з застосуванням особистого ідентифікаційного коду призвело в 1978 році до опублікування законів про захист інформації і забороні на створення об'єднаних систем збереження інформації і введення особистого ідентифікаційного коду.

Федеральний Конституційний Суд ФРН ще в 1969 році заявив, що «реєстрація і каталогізація громадян, яка впливає на особистість даних громадян у цілому», несумісні з основним правом на людську гідність, на що держава не має права навіть за умови анонімності одержання статистичної інформації (BVerfGE 27.01.06), а так зване «рішення щодо перепису населення», у якому в 1983 році було сформульовано право на інформаційне самовизначення, визнає введення особистого ідентифікаційного коду «рішучим кроком» на шляху до створення портрета особистості, необхідність запобігання якого вказується як мета навіть в інших актах, що передбачають обмеження права на інформаційне самовизначення (BVerfGE 65.1.27,53,57).

Між цими двома крайнощами знаходяться держави, у яких деякі особисті коди використовуються з метою, що відрізняється від спочатку зазначеної. Однак цим кодам успішно перешкодили перетворитися на універсальні. (Так відбулося, наприклад, у Франції, де ідентифікаційний код, що привласнюється Національним центром економічних і статистичних досліджень кожній особі, що народилася у Франції, не перетворився на загальний особистий ідентифікаційний код; подібні правові обмеження були накладені на застосування кодів соціального забезпечення в Канаді).

Небезпеки, яким піддається особистість за допомогою електронної обробки інформації, були широко визнані ще у 70-і роки. З цього часу особистий ідентифікаційний код перетворився на символ тотального контролю над громадянами, надання переваги голій технічній ефективності і зведення особистостей до статусу об'єктів.

Хоча особистий ідентифікаційний код залишається всього тільки інструментом, і його роль можна оцінити лише на загальному тлі правового регулювання обробки інформації, однак його введення або застосування виявилось цілком достатнім, щоб спровокувати конфлікт між двома системами цінностей: переваги технічних можливостей або прав особистості. Він закінчився прийняттям чіткої правової норми, відповідно до якої загальновизнаною вимогою стало обмеження застосування особистого ідентифікаційного коду, і подібні обмеження почалися навіть у тих країнах, де особистий ідентифікаційний код був уведений ще задовго до епохи усвідомлення значимості захисту інформації. (Достатньо звернутися, наприклад, до доповіді експертної комісії Ради Європи з захисту інформації: «Введення і застосування особистого коду: проблеми захисту інформації»; Страсбург, 15 грудня 1989 року). Навіть застосування загальних принципів захисту інформації, подібних до таких, що застосовуються до будь-якої іншої інформації про особу, є обмеженням застосування особистого ідентифікаційного коду. Це означає, що будь-яка особа, яка вимагає розкриття особистого ідентифікаційного коду, повинна мати для цього передбачену законом підставу; у випадку відсутності такої підстави ніхто не може бути позбавлений права відмовитися від розкриття свого особистого ідентифікаційного коду. Хоча особистий ідентифікаційний код не повинний містити конфіденційних даних (наприклад, про етнічне походження або про релігійну приналежність), але все частіше лунають вимоги, щоб він не був також «кодом-зрадником», тобто, щоб він не розкривав таку інформацію, як дату чи місце народження. Застосування особистого іден-

тифікаційного коду повинне бути точно визначено й обмежено законом, а процес його застосування підлягає контролю і нагляду з боку незалежних посадових осіб з захисту інформації. Проте, крім виконання цих загальних вимог, властиві особистому ідентифікаційному коду загрози для прав особистості повинні зрівноважуватися також спеціальними гарантіями. Наприклад, створення підрозділів зі збереження інформації і досє з застосуванням особистого ідентифікаційного коду вимагає спеціального дозволу в Норвегії, а у певних підрозділах, що пов'язані зі збереженням досє, використання цих кодів заборонено. З'єднання реєстрів із застосуванням особистого ідентифікаційного коду підлягає особливо суворим обмеженням і нагляду, а зацікавлені особи повинні мати до них доступ. Подібні обмеження введені, наприклад, шведським відомством із захисту інформації.

Гарантії, що відносяться до застосування особистого ідентифікаційного коду, повинні мати пріоритет у випадку його використання в різних документах (наприклад, посвідчення особи, паспорт або права водія), а з відповідними виправленнями, й у випадку використання особистих кодів в інших сферах (коди пенсійного і соціального забезпечення).

Конституційний Суд установив, що універсальний особистий ідентифікаційний код за самою своєю природою суперечить праву на інформаційне самовизначення. Таким чином, відповідає Конституції тільки застосування особистого ідентифікаційного коду, що обмежене обробкою інформації з визначеною законом метою. Закон, що передбачає введення подібних «особистих кодів» з обмеженим застосуванням, повинен містити гарантії організаційного і контрольного характеру, що дозволять виключити застосування коду в інших цілях і в інших ситуаціях, ніж передбачено у законі. Ані «державний сектор», ані державне управління в цілому не можуть бути визнані єдністю, у межах якої може вводитися чи застосовуватися єдиний і одноманітний особистий ідентифікаційний код». [15/1991.(IV.13.)ABH.]

РЕЛІГІЙНА ПРИНАЛЕЖНІСТЬ ПРИ ОПИТУВАННІ НАСЕЛЕННЯ

Міністр Культури Угорщини звернувся до Конституційного Суду з запитанням чи дозволяє Конституція проводити обстеження, в цілях наукового дослідження, для визначення розподілу населення Угорщини за релігійною ознакою. Його рішення стосується радше виключно

умов наукових опитувань, що мають громадський інтерес, аніж розширення сфери проблеми офіційного збору даних. Відповідно до нього, жодне таке опитування не дозволяється, якщо тільки не гарантується як добровільність участі, так і анонімність учасників.

«Релігійні чи інші переконання є однією з найбільш невід'ємних питань людської гідності і самовизначення. Таким чином, для цілей збору даних, відмінних від збору даних, що мають релігійний характер, Церквами щодо їхніх власних віруючих, релігійна приналежність чи інші переконання не можуть бути їхніми персональними даними без письмової згоди суб'єкта даних. Це ідентифікує особу або може бути використане для її ідентифікації, що перетворює інформацію щодо особи в персональні дані.» [74/1992. (XII/28) Рішення Конституційного Суду Угорщини]

ЩОДО ДЕКЛАРАЦІЇ МАЙНОВИХ АКТИВІВ

Згідно закону, податкові органи можуть вимагати, щоб певні особи подали декларацію майнових активів, вважаючи, що вони подали невірну податкову декларацію чи, в разі, коли податкові органи проводять її перевірку, на підставі деяких інших своїх завдань, попросити про надання такої декларації. Інший закон, без зміни цих положень, робить щорічну декларацію майнових активів загальним обов'язком — з метою контролю податку з прибутку. Ці обставини роблять неможливим вирішення того, чи декларування майнових активів регулюється законом, чи особливим рішенням податкового органу. Суд визнав, що така ситуація порушує конституційну вимогу передбачуваності правової системи. Окрім цього, він стверджував, що

«Дані щодо власності належать до персональної сфери особи, вони складають приватну таємницю і визначаються як персональні дані (...). —

Загальний обов'язок податкової декларації сам собою вже означає обмеження конституційного права на приватність. Це обмеження, однак, у відповідності з конституційним принципом загального і пропорційного розподілу оподаткування, є необхідним і пропорційним обмеженням (...).

Жодний загальний обов'язок, спрямований на викриття персональних даних стосовно майнового стану, не має конституційних підстав. Приховування прибутків, неточне, неналежне виконання

обов'язку податкової декларації (...) може формуватися на основі застосування інших засобів (оцінка, контроль тощо).

Декларування власності (...) непридатне для викриття реальних прибутків. По-перше, законодавець встановив значний перелік винятків. (...) По-друге, через те, що витрачені прибутки не відображаються в накопиченій власності. І, нарешті, в зв'язку з тим, що підставою для визначення зростання обсягу власності є декларація, так само як податкова декларація — для прибутків.

Міжнародний досвід свідчить, що декларація власності не застосовується для контролю за податком з прибутку в країнах з розвинутою податковою системою. Декларація власності є засобом для встановлення податку на власність (мережі податків на власність).» [21/1993. (IV.2) Рішення Конституційного Суду Угорщини]

СУПЕРЕЧКИ ПРО ОСОБИСТИЙ ІДЕНТИФІКАЦІЙНИЙ КОД ПРОДОВЖУЮТЬСЯ

Рішення Конституційного Суду про особистий ідентифікаційний код не застосовувалося безпосередньо до ряду законів, що передбачали використання загального особистого ідентифікаційного коду. Крім того, парламент приймав нові закони, що стосувалися використання інформації про особу. У 1994 році Конституційний Суд розглянув кілька законодавчих актів такого роду і заявив, що особистий ідентифікаційний код не повинен указуватися ані в судових рішеннях про дрібні правопорушення, ані у посвідченнях про медичне страхування (посвідчення про медичне страхування містило номер серії, особистий ідентифікаційний код, а також прізвище й адресу застрахованого. Дана інформація підлягала також окремій реєстрації).

З погляду Конституційного Суду, обов'язкове застосування двох систем особистого ідентифікаційного коду з однаковою метою саме по собі означає, у загальному випадку, завдання шкоди основному змісту права на інформаційне самовизначення, а тому є неконституційним. Дві системи ідентифікації полегшують об'єднання двох систем обробки інформації, а це значно ускладнює або навіть унеможлиблює для особи процес відстеження і контролю за всім маршрутом і процесом обробки інформації, а також не відповідає найважливішій гарантії права на інформаційне самовизначення: доцільності. [29/1994.(V.20).ABH].

Коли в 1991 році Конституційний Суд оголосив неконституційним необмежене застосування загального багатодільового особистого ідентифікаційного коду, він надав законодавцям більш ніж піврічний термін як перехідний період для зміни даної системи. У 1992 році парламент пролонгував мораторій на чотири роки, посилаючись на те, що розробка сучасної системи реєстрації інформації вимагає тривалого часу. Пізніше, у 1995 році, парламент прийняв пакет заходів для суворої економії, під приводом яких — сподіваючись на скорочення бюджетних витрат, — відклав крайній термін виконання судового рішення ще на чотири роки (до кінця 1999 року). Крім цього, законодавці розширили — раніше вже звужену — сферу застосування особистого ідентифікаційного коду. У повній відповідності зі своїми попередніми рішеннями, Конституційний Суд ухвалив, що обидва закони є неконституційними.

Продовження терміну застосування особистого ідентифікаційного коду ще на чотири роки є не виправданим і надмірним обмеженням прав громадян (...). Метою, що зазначена у преамбулі закону, є поліпшення зовнішньоекономічного і фінансового балансу країни, а також стимулювання стійких темпів економічного росту, що не служить конституційною підставою для обмеження конституційного права. Виконання програми економічної стабілізації також повинне здійснюватися винятково в межах Конституції (...).

Подальше продовження застосування особистого ідентифікаційного коду, що означає особливо серйозну загрозу для права на інформаційне самовизначення, не повинне визнаватися відповідним Конституції хоча б тому, що практично всі окремі системи реєстрації інформації функціонують у якості так званих «галузевих ідентифікаційних кодів» (податковий код, код посвідчення особи, код посвідчення про медичне страхування тощо), у той час як Конституційний Суд заявив про своє принципове рішення, що спільне й обов'язкове застосування двох систем особистого ідентифікаційного коду з однією і тією ж метою є неконституційним. Утім, цей факт лише полегшує перехід до систем реєстрації інформації, що було б технічно складніше з'єднати, мали б «галузевий» характер, а внаслідок цього могли визнаватися конституційними.

«Збереження» особистого ідентифікаційного коду являє собою особливу загрозу для права на інформаційне самовизначення ще і тому, що закон стосується громадян і суб'єктів підприємництва тією ж мірою, якою і суб'єктів, що запитують інформацію, а це дозволяє одержати не-

обхідні повноваження іншим особам і органам, крім органів державної влади і місцевого самоврядування. [46/1995. (VI.30.) АВН.]

ПСИХІАТРИЧНІ ДАНІ ПАЦІЄНТІВ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

За кримінально-процесуальним законом, думка експерта про стан психічних здібностей підсудного зачитується суддею або проголошується усно самим експертом під час судового слухання. У рішенні, винесеному у 1995 році, Суд вивчав питання про те чи порушують ці положення право підсудного на захист персональних даних, чи ні. В рішенні стверджувалося, що Конституція передбачає, що слухання повинні бути публічними, але припустимі виключення стосовно всього слухання чи його частини.

«Положення кримінально-процесуального закону — хоча вони не деталізовані так як міжнародні договори — все ж не виключають можливості суду, в окремих справах, вирішити, дотримуючись, також, конституційного принципу захисту фундаментальних прав і положень міжнародних договорів, чи існує право вимагати виключення з принципу публічності, у випадку читання вголос думки експерта, яка містить вразливі дані, чи ні. Не є неконституційним, якщо закон уповноважує суд приймати рішення щодо встановлення пріоритетів між конкуруючими принципами.» [58/1995. XI.15.) Рішення Конституційного Суду Угорщини]

Переклад з англійської Харківської правозахисної групи

ЗАКОН США ПРО СВОБОДУ ІНФОРМАЦІЇ (THE FEDERAL FREEDOM OF INFORMATION ACT)

Звід законів США — титул 5, §552 (з урахуванням змін)

§552. Інформація, що підлягає оприлюдненню; нормативні документи, висновки, розпорядження, записи, протоколи, створені установами.

(а) Кожна установа повинна робити інформацію загальнодоступною відповідно до наступних правил:

(1) Кожна установа має спеціально визначати та своєчасно публікувати у «Федерал реджистер» для ознайомлення громадськості —

(А) опис структури свого головного та регіональних підрозділів, а також адреси, засоби отримання та імена службовців, які можуть надати інформацію громадськості, й до кого громадяни можуть звернути подання чи запити, або отримати рішення;

(В) виклад стратегії та порядку, згідно з яким відбувається розподіл та визначаються функції установи, у т.ч. характер та вимоги усіх існуючих формальних та неформальних процедур;

(С) процедурні норми, описи існуючих форм або відомості про місце, де такі форми можуть бути отримані, а також відомості про об'єм та зміст усіх документів, звітів або результати перевірок;

(D) найважливіші правила роботи, встановлені відповідно до закону, а також заяви про загальні принципи діяльності або їх тлумачення, розроблені та прийняті цією установою; й

(Е) будь-які документи, що вносять зміни, поправки, або такі, що скасовують щось з вищезгаданого.

За виключенням тих випадків, коли особа була належним чином та своєчасно поінформована про умови, викладені у матеріалах, за жодних обставин не можна примушувати особу використовувати будь-які матеріали, що підлягають поширенню у «Федерал реджистер», але не

опубліковані у ньому, рівно як і використання їх проти такої особи. Для цілей цього параграфу матеріал є достатньо доступним для класу осіб, інтереси яких він зачіпає, коли він оприлюднений у «Федерал реджистер», причому він вважається опублікованим у «Федерал реджистер» при посиланні на нього з дозволу директора «Федерал реджистер».

(2) Кожна установа, відповідно до оприлюднених правил, зобов'язана надавати широкому загалу для ознайомлення та копіювання —

(А) [такі, що стосуються неї,] остаточні судові висновки, у тому числі думки на користь більшості та особливі думки, а також розпорядження суду, що були винесені внаслідок процесу;

(В) викладення своєї політики та її тлумачення, які прийняті установою, але не оприлюднені у «Федерал реджистер»; й

(С) адміністративні настанови та інструкції для своїх співробітників, що зачіпають інтереси членів спільноти;

за виключенням тих випадків, коли такі матеріали оприлюднюються миттєво, а примірники таких публікацій знаходяться у продажу. Установа має право вилучати відомості, які надають можливість визначити особу, при наданні для ознайомлення громадськості або при оприлюдненні висновків, викладенні своєї політики, тлумаченні, настановах та інструкціях для своїх співробітників, але коли це потрібно для попередження безпідставного втручання в особисте життя. Однак, у кожному випадку потрібно надати докладне обґрунтування такого вилучення у письмовому вигляді. Кожна установа також зобов'язана вести та надавати для ознайомлення та копіювання представникам громадськості поточні показники, що містять інформацію, за допомогою якої громадськість може знайти будь-який матеріал, який був розглянутий, прийнятий та оприлюднений після 4 липня 1967 року й такий, що підлягає наданню для ознайомлення громадськості або опублікуванню відповідно до положень цього параграфу. Кожна установа зобов'язана негайно, не рідше одного разу в квартал, розповсюджувати (шляхом продажу або іншим чином) примірники такого путівника або додатків до нього, за виключенням тих випадків, коли вона визначає своїм розпорядженням, яке публікується у «Федерал реджистер», таку публікацію як непотрібну та недоцільну, проте у такому разі установа зобов'язана надати примірники такого путівника на запит за ціною, що не перевищує фактичні витрати на його копіювання. Установа може спиратися на остаточне розпорядження, висновки, або настанову чи інструкцію для своїх співробітників, що зачіпають інтереси членів суспільства, вико-

ристовувати їх або посилатися на них як на прецедент при діях проти третьої сторони, якщо тільки –

(i) вони містяться у путівнику або були надані для ознайомлення громадськості, або опубліковані, як було передбачено цим параграфом; або

(ii) така третя сторона була належним чином та своєчасно поінформована щодо умов, викладених у цих матеріалах.

(3) Стосовно документів, за виключенням наданих громадськості відповідно до підпунктів (1) та (2) цього параграфу, кожна установа, на будь-який запит з надання документів, який (А) достатньо описує такі документи та (В) наданий у відповідності до оприлюднених правил із зазначенням часу, місця, грошових витрат (якщо такі передбачені) й процедури, що підлягає виконанню, має без затримання надати такі документи будь-якій особі.

(4)(A)(i) З метою виконання положень цього параграфу, після попереднього повідомлення та отримання зауважень від громадськості, кожна установа повинна оприлюднити правила, що визначають преїскуранти платежів за обробку запитів відповідно до цього параграфу та встановлюють процедури та вказівки з визначення випадків зменшення сум платежів або звільнення від їхньої сплати. Такий преїскрант має відповідати правилам, які підлягають оприлюдненню — після попереднього повідомлення й отримання критики та зауважень від громадськості — Директором відомства державного управління та бюджету (Office of Management and Budget) й які містять єдиний для усіх установ преїскрант цін.

(ii) Такі правила для установ повинні передбачати, що —

(I) збори мають бути обмежені обґрунтованими стандартними розцінками на пошук, тиражування та аналіз документів, якщо документи були запитані у комерційних цілях;

(II) збори мають бути обмежені обґрунтованими стандартними розцінками на тиражування документів, якщо надаються на запит не з комерційних цілей й якщо запит зроблений освітньою установою або некомерційною науковою організацією, з метою академічного або наукового дослідження, або представником засобів масової інформації; й

(III) на будь-який запит, не визначений в (I) або (II), збори мають бути обмежені обґрунтованими стандартними розцінками на пошук та тиражування документів.

(iii) Документи мають бути надані без будь-якої плати, або за плату у розмірі нижче зборів, визначених у пункті (ii), якщо надання інфор-

мації слугує інтересам суспільства, оскільки вона може внести значний внесок у розуміння громадськістю дій та діяльності уряду, та не слугує в першу чергу комерційним цілям того, хто здійснює запит.

(iv) Прейскуранти цін повинні передбачати виключно відшкодування прямих витрат на пошук, тиражування або аналіз. Витрати на аналіз мусять містити тільки витрати, безпосередньо пов'язані з первісним обстеженням документів на предмет визначення, чи підлягають документи оприлюдненню відповідно до положень цього параграфу, а також на предмет вилучення уривків, які не підлягають оприлюдненню відповідно до положень цього параграфу. Витрати на аналіз не можуть містити будь-які витрати, що понесені у зв'язку з необхідністю вирішення якихось юридичних чи політичних питань, що можуть виникнути у процесі обробки запиту, який поданий відповідно до положень цього параграфу. В контексті положень цього параграфу жодна установа не має права брати збори –

(I) якщо витрати на стягнення чи обробку такого збору приблизно можуть дорівнювати сумі самого збору або перевищувати її; або

(II) при обробці будь-якого запиту, що описаний у підпунктах (ii)(II) або (III) цього підпараграфу, за перші дві години пошуку або за перші сто сторінок тиражування.

(v) Жодна установа не має права вимагати попередньої оплати будь-якого збору, за виключенням випадків, коли раніше вже були прецеденти несвоєчасної сплати зборів цим прохачем, або якщо збір, за оцінкою установи, перевищує \$250.

(vi) Жодні положення цього підпараграфу не мають пріоритету над законодавчими актами, які конкретно встановлюють рівень зборів за окремими типами документів.

(vii) У разі, коли прохач вчиняє будь-які юридичні дії щодо звільнення від сплати зборів, передбачених положеннями цього параграфу, суд зобов'язаний розглянути справу *de novo* за умови, якщо розгляд справи судом обмежується документом, що знаходиться в установі.

(B) У разі надання позовної заяви окружний суд Сполучених Штатів, який розташований у тому ж окрузі, де мешкає позивач, або де розташоване місце його основної роботи, або де знаходяться документи установи, або в Окрузі Колумбія, має право вказати установі на недопущення відмови у наданні документів установи та зобов'язати її надати будь-які документи установи, у наданні яких позивачеві було безпідставно відмовлено. У такому разі суд зобов'язаний розглянути справу *de novo*, та має право вивчити зміст таких документів установи у закритому засіданні,

з метою з'ясування, чи повинні такі документи або їх частини надаватися відповідно до яких-небудь виключень, що перелічені у пункті (b) цього параграфу, й тягар доказів обґрунтованості рішення, що заперечується, покладається на установу.

(C) Незалежно від будь-яких інших положень законодавства, відповідач зобов'язаний надати відповідь або іншим чином повідомити суд про своє ставлення до скарги, що надана відповідно до положень цього пункту, упродовж тридцяти днів з моменту вручення відповідачеві повідомлення про позов, у якому викладена скарга, за виключенням тих випадків, коли суд, за наявності достатніх підстав, визначить інші строки.

(D) Скасований.

(E) Суд має право зобов'язати Сполучені Штати сплатити помірні гонорари адвокатів та інші судові витрати, які понесені належним чином за будь-якою справою, що порушена відповідно до положень цього параграфу, якщо позивач дійсно виграв справу.

(F) У разі прийняття судом рішення про надання установою позивачеві документів, що безпідставно йому не надаються й необхідності сплатити Сполученими Штатами помірні гонорари адвокатів та інші судові витрати, а також коли суд зробить додатковий письмовий висновок щодо того, що обставини ненадання інформації викликають стурбованість стосовно того, що такі дії персоналу були свавіллям або самодурством, спеціальний слідчий зобов'язаний терміново розпочати слідство з метою визначення, чи є необхідним застосування дисциплінарних заходів стосовно службовців, які несуть безпосередню відповідальність за ненадання інформації. Спеціальний слідчий, після розслідування та розгляду усіх наданих доказів, надає свій висновок й настанови адміністратору відповідної установи, а копії висновку та настанов спрямовує службовцеві або його представнику. Адміністратор зобов'язаний вжити заходів, що рекомендовані спеціальним слідчим.

(G) У разі невиконання судового рішення окружний суд має право покарати відповідального службовця або відповідальну особу за неповагу до суду.

(5) Кожна установа, що має більше одного працівника, має вести та надавати громадськості протоколи остаточного голосування службовців з кожної справи, що вирішена установою.

(6)(A) Кожна установа на будь-який запит про ознайомлення з документами, який поданий відповідно до підпунктів(1), (2) або (3) цього пункту, зобов'язана —

(і) протягом десяти днів (за виключенням субот, неділь та офіційних державних свят) після отримання такого запита визначити, чи буде він задоволений, й негайно повідомити надавача такого запиту про прийняте рішення та причини його прийняття, а також про право такої особи подати апеляцію керівникові установи у разі відмови за запитом; та

(ii) протягом двадцяти днів (за виключенням субот, неділь та офіційних державних свят) після отримання такої апеляції прийняти рішення за нею. Якщо при розгляді апеляції відмова у задоволенні запиту підтверджена повністю або частково, установа зобов'язана повідомити подавця запиту про порядок судового перегляду такого рішення відповідно до положень підпункту (4) цього пункту.

(В) В особливих випадках, що викладені нижче у цьому підпункті, строки, передбачені у частині (і) або (ii) підпункту (А), можуть бути подовжені шляхом направлення письмового повідомлення подавцеві такого запиту, із зазначенням причин подовження та передбачуваного строку видачі рішення. Жодне повідомлення такого роду не може вказувати на дату, що зазначала би строк такого подовження більш, ніж на десять робочих днів. У тому сенсі, у якому термін «особливі випадки» застосовується у цьому підпункті, він означає, але настільки, наскільки це може бути необхідним для необхідної обробки конкретного запиту,-

(і) необхідність пошуку та збору запитуваних документів від регіональних підрозділів або інших установ, які прямо не займаються обробкою питання; або

(ii) необхідність пошуку, збору та відповідного вивчення значного об'єму окремих та не пов'язаних між собою документів, що зажадані в межах одного запиту; або

(iii) необхідність консультацій, що мають бути проведені якомога швидше, з іншими установами, які суттєво зацікавлені у прийнятті того чи іншого рішення за запитом, або між двома чи більше підрозділами однієї установи, що суттєво зацікавлені у прийнятті того чи іншого рішення за запитом.

(С) Будь-яка особа, що подає запит на надання документів до будь-якої установи відповідно до умов підпунктів (1), (2) або (3) цього пункту, вважається такою, що вичерпала наявні засоби адміністративного впливу стосовно такого запиту, якщо установа не в змозі виконати це у термін, що передбачений цим підпунктом. Якщо уряд може довести існування виключних обставин, а також певну старанність, що проявляється установою для відповіді на запит, суд може призупинити провадження справи й надати установі додатковий час для закінчення вив-

чення документів. Якщо установа прийняла рішення про задоволення запиту на документи, ці документи мають бути негайно надані подавцеві такого запиту. У будь-якому повідомленні про відмову за запитом на документи відповідно до положень цього підпункту мають бути зазначені імена та звання або посади кожної особи, що відповідає за відмову за таким запитом.

(b) Цей параграф не застосовується до таких матеріалів, які

(1)(A) відповідно до критеріїв, що встановлені урядовими постановами, віднесені до категорії секретних в інтересах національної оборони або зовнішньої політики та (B) фактично належним чином класифіковані як секретні відповідно до таких урядових постанов;

(2) стосуються виключно внутрішніх правил розпорядку та поведінки персоналу установи;

(3) конкретно не підлягають розголошенню відповідно до закону (іншому, ніж §552b цього титулу), за умови, що у такому законі (A) викладена необхідність приховування матеріалів від громадськості таким чином, аби виключити можливість вільного тлумачення, або (B) встановлюються конкретні критерії для приховування інформації, або є посилення на конкретні типи матеріалів, що підлягають приховуванню;

(4) є торгово-промисловими секретами або комерційною або фінансовою інформацією, яка одержана від якої-небудь особи на умовах конфіденційності або законних привілеїв;

(5) є службовими записами або листуванням в межах установи або між установами, і які за законом не зобов'язані представлятися третій стороні у разі, коли ця установа знаходиться у стані судового розгляду;

(6) є особистими та лікувальними справами, іншими подібними документами, надання яких призвело б до неправомірного втручання в особисте життя;

(7) є документами або інформацією, що зібрана з метою правового примушування, але настільки, наскільки надання таких документів або інформації (A) відповідно до обґрунтованих існуючих припущень, заважатиме проведенню правозмушуючих дій, (B) позбавить особу права на справедливий та неупереджений розгляд справи у суді, (C) відповідно до існуючих обґрунтованих припущень є неправомірним порушенням особистого життя, (D) відповідно до існуючих обґрунтованих припущень дозволить ідентифікувати конфіденційне джерело, у тому числі державну, місцеву або закордонну устанovu, або орган, або будь-яку приватну устанovu, що надала інформацію на приватній основі, а у разі, коли документи або інформація зібрані органом, який спостері-

гає за дотриманням норм кримінального процесу у ході кримінального розгляду, або установою, що здійснює законні розвідувальні операції в інтересах державної безпеки, — інформацію, надану конфіденційним джерелом, (E) розкриє методи та процедури слідства або переслідування, які проводяться з метою правопримування, або розкриє загальні правила слідства або переслідування, які проводяться з метою правопримування, якщо згідно з обґрунтованими припущеннями можна припустити, що таке розкриття може надати можливість обійти закон, або (F) відповідно до обґрунтованих припущень може поставити під загрозу життя або фізичну безпеку будь-якого індивіда;

(8) містяться в, або відносяться до актів перевірок, звітів, зведень, що підготовлені саме установою, яка відповідає за регулювання або нагляд за фінансовими організаціями, або від її імені, або для використання такою установою; або

(9) містять геологічні та геофізичні відомості та інформацію, включаючи мапи із зазначенням місця розташування свердловин.

Будь-яка частина документів, яку можна вичленили, має бути надана запитувачеві після вилучення положень, які не підлягають розголосу відповідно до вимог цього параграфу.

(c)(1) У разі, якщо наданий запит передбачає право доступу до документів, що визначені у пункті (b)(7)(A), а —

(A) при цьому проводиться слідство або розслідування у зв'язку з можливим порушенням кримінального права; та

(B) існують підстави вважати, що (i) суб'єкт такого слідства або розслідування не підозрює про його проведення, й (ii) відповідно до існуючих обґрунтованих припущень розкриття фактів існування документів заважатиме правозастосуючим діям,

Установа має право, але доти, допоки існують такі обставини, розглядати документи як такі, що не підпадають під дію цього параграфу.

(2) У всіх випадках, коли документи стосовно інформатора, які ведуться установою, що застосовує норми кримінального права, з його справжнім ім'ям або з інформацією, що його ідентифікує, запитані третьою особою із зазначенням імені інформатора або з ідентифікуючою його інформацією, установа може розглядати такі документи як такі, що не підпадають під дію цього параграфу, за виключенням випадків, коли статус інформатора був офіційно підтверджений.

(3) В усіх випадках, коли запит надається для отримання права доступу до документів, які ведуться Федеральним бюро розслідувань та стосуються зовнішньої розвідки або контррозвідки, або міжнародно-

го тероризму, й факт існування таких документів є закритою інформацією відповідно до пункту (b)(1), Бюро має право, допоки факт існування таких документів продовжує бути закритою інформацією, розглядати такі документи як такі, що не підпадають під дію цього параграфу.

(d) Цей параграф не дає права на приховування інформації або обмеження права доступу громадськості до документів, за виключенням випадків, які конкретно викладені в цьому параграфі. Цей параграф не може слугувати підставою для втаємничення інформації від Конгресу.

(e) Не пізніше 1 березня щорічно кожна установа зобов'язана надати звіти за даними минулого календарного року спікеру Палати представників та голові Сенату для інформування відповідних комітетів Конгресу. Такий звіт повинен містити —

(1) кількість прийнятих кожною установою рішень про відмову у задоволенні запитів на документи, що були подані до таких установ згідно з положеннями пункту (a), й причини прийняття кожного рішення про відмову;

(2) кількість апеляцій, що подані відповідно до положень пункту (a)(6), наслідки розгляду таких апеляцій та причини таких відповідних заходів за кожною апеляцією, що призводять до відмови у наданні інформації;

(3) ім'я та звання або посади кожної з осіб, які відповідальні за відмову у наданні документів, що були запитані відповідно до положень цього параграфу, кількість випадків, коли кожна з цих осіб займалась розглядом цих заявок;

4) результати кожного судового розгляду, що проведений відповідно до положень пункту (a)(4)(F), включаючи звіт про дисциплінарні заходи, яких було вжито стосовно службовця або співробітника, відповідального за неправомірне втаємничення документу, або пояснення того, чому дисциплінарних заходів не було вжито;

(5) копію кожної постанови, що була прийнята установою у зв'язку з положеннями цього параграфу;

(6) копію преїскуранту та загальну суму зборів, стягнутих установою за надання документів відповідно до положень цього параграфу; та

(7) будь-яку іншу інформацію, що засвідчує докладання зусиль для повного виконання вимог цього параграфу.

Не пізніше 1 березня кожного календарного року Міністр юстиції зобов'язаний надати щорічний звіт, який містить у собі відомості щодо загальної кількості справ, розглянутих відповідно до положень цього параграфу, пільги, надані у кожній справі, рішення, прийняті за таки-

ми справами, а також витрати, збори й штрафи, накладені відповідно до пунктів (а)(4)(Е), (F) та (G). Такий звіт повинен містити опис заходів, вжитих Міністерством юстиції з метою забезпечення виконання установами положень цього параграфу.

(f) В тому сенсі, в якому термін «установа», визначений у §551(1) цього титулу, застосовується в цьому параграфі, він містить у собі будь-яке міністерство, військове міністерство, урядову корпорацію, корпорацію, яка контролюється урядом або іншу урядову установу виконавчої влади (включаючи адміністрацію Президента), або будь-яку незалежну регулюючу установу.

Примітки редактора Закон про свободу інформації був прийнятий 89-м Конгресом США 20 червня 1966 року. Його сутність полягає у повній відкритості для громадян усіх документів органів федерального уряду за виключенням тих випадків, що застережені у цьому законі. Закон поставив під контроль судової влади питання втаємничення документів й фактично заборонив видання таємних рішень уряду.

Закон поширюється на всі документи всіх органів влади («установ») окрім документів (1) Президента США та його безпосередніх радників, (2) Конгреса США, його комітетів та установ, що знаходяться під його контролем, таких як бібліотека конгресу, та (3) органів федеральної судової системи. Закон не поширюється на органи виконавчої влади штатів, місцевого самоврядування, відкритість яких регулюється законами штатів, хоча місцеві відділення федеральної влади (наприклад, податкового управління) зобов'язані йому підкорятись.

Свобода доступу до інформації досягається шляхом публікації документів в бюлетені «Федерал реджистер» (див. ЗУП, 2/1996, с. 8), а також надання громадянам права знайомитись та копіювати документи. Задля забезпечення останнього, більшість урядових установ створила кімнати для читання. Відсутність оприлюднених документів у ряді судових прецедентів призвело до визнання рішень недійсними.

Установа не тільки має надавати громадськості свої документи, а й створювати умови для їх швидкого пошуку шляхом регулярного видання путівників (а)(2). Причини запиту на одержання інформації не потрібно пояснювати, встановлені жорсткі строки видачі відповідей на нього (а)(6). Відмову установи надати інформацію можна ос-

каржити в окружному суді, такого роду скарги розглядаються першочергово.

В більшості випадків позивачеві відшкодовуються судові витрати у разі успішного завершення справи.

Закон про свободу інформації робить дев'ять можливих (але не обов'язкових) виключень з правила відкритості документів (b)(1)-(9). У деяких випадках установа має право (але не зобов'язана) відмовитись підтверджувати або заперечувати сам факт існування у неї запитаних документів.

До тексту законів були внесені поправки, пов'язані з прийняттям Закону про захист прав на невторчання в особисте життя (1974). Ці обмеження стосуються інформації, що зібрана державними службами про освіту, фінансовий стан, історію хвороби, кримінальне та трудове минуле приватних осіб.

ЗАКОН США ЩОДО ВІДКРИТОСТІ УРЯДУ

(параграф 552b 5-го титула Зводу законів США)

ЗАЯВА ПРО ПРИНЦИПИ

«Цим декларується політика Сполучених Штатів Америки стосовно права громадськості на отримання найповнішої у практичному сенсі інформації щодо процесу прийняття рішень федеральним урядом. Метою цього закону є надання громадськості такої інформації при гарантії захисту прав особи й наданні уряду можливості виконувати свої обов'язки.»

ВІДКРИТІ ЗАСІДАННЯ

Титул 5-й Зводу законів США змінюється шляхом додавання після параграфу 552a наступного нового параграфу:

Параграф 552b Відкриті засідання

Для цілей цього акту —

(1) термін «установа» означає будь-яку установу (як це визначено у параграфі 552 (e) цього титулу), очолювану колегіальним органом, що складається з двох чи більше індивідуальних членів, більшість з яких призначена на ці посади Президентом за порадою та за згодою Сенату, та будь-який її підрозділ, що уповноважений чинити від імені цієї установи;

(2) термін «засідання» означає засідання принаймні декількох індивідуальних членів установи, які мають діяти від імені установи у тих випадках, коли таке засідання визначає або має результатом спільне

управління або ведення офіційної роботи установи або її завершення, але не включає у собі засідання, яка вимагається чи допускається положеннями, що викладені у пунктах (d) або (e); а

(3) термін «член установи» — це індивідуум, що входить до складу колегіального керівного органу установи.

(b) Члени установи не повинні разом керувати роботою установи або завершувати її інакше, як у відповідності до цієї статті. За виключенням положень пункту (c), кожна частина будь-якого засідання установи має бути доступною для громадського контролю.

(c) За виключенням випадку, коли установа виявляє, що інтереси громадськості вимагають іншого, положення, викладене у другому реченні пункту (b), не повинно розповсюджуватись на яку-небудь частину засідання установи, а вимоги пунктів (d) та (e) не повинні поширюватись на яку-небудь інформацію, що пов'язана із цим засіданням, яка на підставі інших положень цієї статті має бути доступною для громадськості, коли установа обґрунтовано вирішує, що така частина або частини його засідання чи розкриття такої інформації з великою мірою вірогідності —

(1) надасть розголосу матеріалам, які (A) за критеріями, що визначені урядовою постановою, набули статусу секретності в інтересах національної безпеки або зовнішньої політики та (B) фактично правомірно засекречені на підставі такої урядової постанови;

(2) пов'язано виключно з внутрішніми правилами установи щодо її персоналу та з роботою установи;

(3) надасть розголосу матеріалам, доступ до яких навмисно закритий на підставі нормативного акту (іншого ніж параграф 552 цього титулу), за умови, що такий нормативний акт (A) вимагає закрити для громадськості доступ до цих матеріалів таким чином, щоб не залишити жодних дискреційних лазівок з цього питання, або (B) встановлює особливі критерії для закриття доступу або посилається на конкретні категорії документів, доступ до яких слід закрити;

(4) розкриє професійні секрети та комерційну або фінансову інформацію, яка одержана від якоїсь особи на умовах нерозголошення або конфіденційності;

(5) потягне за собою обвинувачення якоїсь особи у скоєнні злочину або формальне засудження якоїсь особи;

(6) розкриє інформацію приватного характеру, що буде рівнозначно безпідставному втручанню в особисте життя;

(7) розкриє матеріали слідства, зібрані з метою додержання правопорядку, або інформацію, яка, якщо буде викладена у письмовому вигляді, стала би змістом таких матеріалів, але тільки у тому випадку, якщо провадження таких матеріалів або інформація (А) заважатиме процедурі додержання правопорядку, (В) позбавила би особу права на справедливий судовий процес або на неупереджене винесення судового рішення, (С) означала би безпідставне втручання до приватного життя, (Д) розкрила би конфіденційне джерело, а у разі документів, що зібрані органом, який уповноважений стежити за застосуванням кримінального права, у процесі кримінального розслідування, або органом, який на законних підставах проводить розвідувальний захід, пов'язаний з інтересами національної безпеки, — конфіденційну інформацію, одержану виключно з конфіденційного джерела, (Е) розкрила би техніку та процедуру слідства, або (F) поставила би під загрозу життя або фізичну безпеку співробітників органів правопорядку;

(8) розкриє інформацію, яка міститься у дослідницьких та оперативних доповідях або у доповідях щодо стану справ, а також інформацію, пов'язану з такими доповідями, що підготовлена або за дорученням або від імені, або для використання установою, яка відповідає за врегулювання або нагляд за фінансовими організаціями;

(9) розкриє інформацію, передчасне розкриття якої —

(а) у разі установи, що регулює валютний ринок, ринок цінних паперів, товарів, або діяльність фінансових інститутів, певно (i) призвело би до значної фінансової спекуляції на валютному ринку, на ринку цінних паперів або товарів, або (ii) значною мірою поставило би під загрозу стабільність якого-небудь фінансового інституту; або

(b) у разі будь-якої установи, певно значною мірою ускладнило би здійснення намічених установою заходів. При цьому, положення підпункту (b) не повинні поширюватись на якийсь випадок, коли установа вже ознайомила громадськість зі змістом або характером наміченого нею заходу, або коли установа за законом зобов'язана розкривати таку інформацію за своєю власною ініціативою до того, як здійснити намічений захід; або

(10) конкретно торкалось би виклику установи до суду або участі установи у цивільному позові або процесі, позові, що розглядається іноземним судом, міжнародним трибуналом або арбітражним судом, або — ознайомлення з веденням або прийняттям установою рішення за конкретною судовою постановою, що обумовлена процедурами, які пе-

редбачені параграфом 554 цього титулу, або на підставі зафіксованого рішення після слухання справи.

(d)

- (1) Дія відповідно до положення пункту (c) може бути ініційована тільки тоді, коли більшість членів установи (як вони визначені у пункті (a) (1)) проголосує за неї. Окреме голосування має проводитись членами установи стосовно кожного засідання установи, до окремої частини або частинам якого установа збирається закрити доступ для громадськості відповідно до пункту (c), або стосовно будь-якої інформації, доступ до якої передбачається закрити відповідно до пункту (c). Єдине голосування може бути проведене стосовно серії засідань, доступ до частини або частин яких передбачається закрити для громадськості, або стосовно будь-якої інформації щодо цієї серії засідань, якщо кожне засідання такого роду включає обговорення тих же конкретних питань та заплановано для проведення не більше ніж через тридцять днів після першого засідання цієї серії. Голос кожного члена організації, який бере участь у такому голосуванні, має бути зареєстрований, а голосування за довіреністю виключається.
- (2) Щоразу, коли яка-небудь особа, чий інтереси можуть бути порушені частиною засідання, просить, аби установа закрила доступ до цієї частини для громадськості будь-яким шляхом, про що згадувалось у підпунктах (5), (6) або (7) пункту (c), установа на прохання будь-якого її члена має провести голосування з реєстрацією голосів з питання про закриття доступу до такого засідання.
- (3) Упродовж доби після будь-якого голосування, яке відбулось відповідно до підпункту (1) або (2), установа має надати громадськості можливість ознайомитись з письмовою копією результатів такого голосування, що відображає характер голосування кожного члена з розглянутих питань. Якщо є намір закрити для громадськості певну частину засідання, установа повинна протягом доби після проведення голосування відповідно до підпункту (1) або (2) цього пункту надати громадськості повне письмове пояснення своєї дії із закриття доступу до цієї частини засідання разом із переліком осіб, які мали намір відвідати засідання установи, із зазначенням їхнього місця роботи.
- (4) Будь-яка установа, лєвова частка засідань якої може бути обґрунтовано закрита для громадськості відповідно до пунк-

тів (4), (8), (9)(А) або (10) пункту (с), або відповідно до будь-яких поєднань цих підпунктів, може встановити правила, згідно з якими такі засідання або їх частини вважатимуться закритими у тому випадку, коли більшість членів установи проголосує шляхом зареєстрованого голосування на початку такого засідання або під час нього, за закриття доступу до певної частини або частинам цього засідання, а копія такого голосування, що відображає характер голосування кожного члена з цього питання, стане доступною для громадськості. Положення підпунктів (1), (2) та (3) цього пункту та пункту (с) не повинні поширюватись на яку-небудь частину засідання, до якої такі правила застосовуються: за умови, що установа — крім тих випадків, коли така інформація є закритою відповідно до положень пункту (с) — публічно повідомляє про час, місце та предмет засідання та кожен його процедурну частину у якомога стислий реальний термін.

(е)

- (1) При проведенні кожного засідання установа повинна поширити об'яву, принаймні за тиждень до засідання, про час, місце та предмет засідання, а також про його закритість або відкритість для громадськості, із зазначенням прізвища та номера телефону чиновника, який призначений установою особою, яка має відповідати на інформаційні запити стосовно цього засідання. Таким є порядок об'яви, якщо ж більшість членів установи вирішить шляхом зареєстрованого голосування, що інтереси установи вимагають, аби таке засідання було призначене на більш ранню дату, то установа має поширити об'яву про час, місце такого засідання, про його закритість чи відкритість для громадськості у якомога стислий реальний строк.
- (2) Час та місце засідання може бути змінено після публічної об'яви, як того вимагає положення підпункту (1) тільки в тому разі, якщо установа оприлюднить такі зміни у якомога стислий реальний строк. Предмет засідання або рішення установи зробити його закритим чи відкритим для громадськості повністю або частково може бути змінено після публічної об'яви, як того вимагає положення цього пункту, якщо (А) більшість складу членів установи вирішить шляхом зареєстрованого голосування, що інтереси установи потребують на це, й що поширити інформацію про внесення змін у більш стислі терміни неможливо, та (В) устано-

ва у найстисліший реальний строк поширить інформацію щодо такої зміни й про характер голосування кожного члена стосовно таких змін.

- (3) Безпосередньо після кожної публічної об'яви, як того вимагає положення, викладене в цьому пункті, повідомлення про час, місце й предмет засідання, а також про його закритість чи відкритість, про будь-яке застосування вищезгаданого, а також прізвище й номер телефону чиновника, який призначений установою відповідати на інформаційні запити стосовно засідання, повинне бути надане для публікації до «Федерал Реджистер».
- (f) (1) У випадку кожного засідання, закритого для громадськості відповідно до підпунктів від (1) до (10) пункту (с), старший адвокат або головний юрист установи повинен публічно підтвердити, що, на його думку, засідання може бути закрито для громадськості та зробити посилання на відповідні виключення, що допускаються відповідним положенням у кожному окремому випадку. Примірник такого підтвердження разом із заявою голови засідання, який посвідчує час та місце засідання та список присутніх, має зберігатися в установі. Установа повинна мати у своєму розпорядженні повну стенограму або електронний запис, що адекватно відображає всі частини кожного засідання або частини засідання, закритого для громадськості, однак, у разі засідання, закритого для громадськості відповідно до підпунктів (8), (9)(A) або (10) пункту (с), установа повинна зберігати або таку стенограму, або електронний запис, або пакет протоколів. Такі протоколи повинні повно й зрозуміло описувати всі питання, що обговорювались, й надавати повний та чіткий виклад будь-яких уживаних дій, причин, що їх обумовлюють, включаючи виклад кожної думки, яка була висловлена за будь-яким питанням, та реєстрацію будь-якого поіменного голосування (яке відображає характер голосування кожного члена з питання, що розглядається). Усі документи, які розглядаються у зв'язку з будь-якою дією, мають бути ідентифіковані у таких протоколах.
- (2) Установа повинна негайно надати громадськості можливість ознайомитись у зручному для громадськості місці зі стенограмою, електронним записом або протоколом (відповідно до положень підпункту (1) обговорення будь-якого питання порядку денно-

го, або будь-якого пункту показань будь-якого свідка, якого було заслухано на засіданні, за виключенням такого питання чи питань цієї дискусії або показань свідка, що містять за визначенням установи інформацію, яка може бути закритою для доступу згідно з положенням, викладеним у пункті (с). Копії такої стенограми, протоколів або розшифровки такого електронного запису, які ідентифікують особу кожного, хто був запрошений до слова, мають надаватися будь-якій особі з урахуванням реальної вартості копіювання документів та їхньої розшифровки. Установа — щоб не було потім — повинна принаймні упродовж двох років після такого засідання, або до того, як сплине один рік після закінчення якої-небудь процедури, яка була вчинена установою, у зв'язку з якою засідання або його частина мали місце, зберігати повний дослівно розшифрований примірник стенограми, повний набір протоколів або повний електронний запис кожного засідання або частини засідання, закритого для громадськості.

(g) Кожна установа, яка покликана виконувати вимоги, викладені у цій статті, повинна упродовж 180 днів після набрання чинності положеннями цієї статті, й слідом за консультаціями з Канцелярією голови адміністративної погоджувальної комісії Сполучених Штатів й оприлюдненням повідомлення у «Федерал Реджистер» принаймні за тридцять днів для надання можливості висловити думку з цього приводу будь-якою особою, має увести правила, покликані виконувати вимоги, викладені в положеннях пунктів від (b) до (f) цього параграфу. Будь-яка особа може ініціювати процесуальні дії в Окружному Суді Сполучених Штатів за Округом Колумбія з тим, аби змусити установи увести такі правила, якщо цього не зробила установа у вищезгадані строки. З огляду на визначений законом строк давності, будь-яка особа може ініціювати процесуальні дії в Апеляційному Суді Сполучених Штатів за Округом Колумбія з тим, аби скасувати правила, встановлені установою відповідно до цього пункту, але які не узгоджуються з вимогами пунктів від (b) до (f) цього параграфу, й вимагати введення правил, що відповідають цим пунктам.

(h)

(1) Окружні суди Сполучених Штатів повинні мати юрисдикцію задля забезпечення виконання вимог пунктів від (b) до (f) цьо-

го параграфу шляхом деклараторного рішення, судової заборони або іншої форми судової допомоги. Вищезгадана процесуальна дія може бути ініційована будь-якою особою стосовно установи або упродовж шестидесяти днів після проведення нею засідання з порушеннями положень цього параграфу, за виключенням випадків, коли об'ява про проведення такого засідання не була оприлюднена установою заздалегідь відповідно до вимог цього параграфу, тоді подібна дія може бути ініційована відповідно до положення, що викладене у цьому параграфі у будь-який час до закінчення шестидесяти днів після оприлюднення об'яви про таке засідання. Такі процесуальні дії можуть бути ініційовані в окружному суді Сполучених Штатів того округу, де відбулось засідання установи, або де знаходиться головне управління цієї установи, або в Окружному Суді Округу Колумбія. У таких процесуальних діях обвинувачувана сторона має надати свою відповідь на обвинувачення протягом тридцяти днів після заяви позивача. Тягар обґрунтування своїх дій лягає на обвинувачувану сторону. При ухвалі рішень у таких судових процесах суд може знайомитись на закритих судових засіданнях з будь-якою частиною стенограми, електронного запису або протоколу засідання, закритого для громадськості, й може використати ці додаткові відомості на свій розсуд. Суд, ставлячись з належною повагою до порядку в управлінні й до суспільних інтересів, а також до інтересів сторін, може надати такі засоби судового захисту за правом справедливості, які вважатиме за потрібне, включаючи судову заборону можливих майбутніх порушень положень цієї статті, або може наказати установі ознайомити громадськість з тією частиною стенограми або протоколу засідання, закриття доступу до якої не має законних підстав згідно з положеннями пункту (с) цього параграфу.

- (2) Будь-який федеральний суд, який має інші законні повноваження контролювати дії установи, може за заявою будь-якої особи, яка правомірно бере участь у процесуальних діях на підставі іншого закону, що може бути застосований до цього випадку, дослідити проблему порушень установою вимог положень, що викладені у цій статті, й дозволити собі надати такі засоби судового захисту, пільги, які він вважає за необхідні. Жодне положення цього параграфу не надає повноважень будь-якому

федеральному суду, що має юрисдикцію виключно на підставі підпункту (i), призупиняти, забороняти або позбавляти юридичної сили яку-небудь дію установи (що відрізняється від дії із закриття засідання або із закриття доступу до інформації відповідно до цього параграфу), що була вчинена або обговорювалась на будь-якому засіданні установи, й в наслідок якої виникло порушення цього параграфу.

- (i) Суд може віднести на рахунок будь-якої сторони розумні грошові збори за адвокатські послуги та інші судові витрати, які у розумних межах понесені іншою стороною, яка суттєво перемогла у тяжбі, що була ініційована відповідно до положень пунктів (g) та (h) цього параграфу, однак грошові витрати можуть бути віднесені на рахунок позивача тільки у тому випадку, коли суд виявить, що справу було порушено позивачем явно безпідставно або з метою створити тяганину. У випадку, коли судові витрати відносяться на рахунок установи, суд може їх віднести на рахунок держави.
- (j) Кожна установа, яка покликана дотримуватись положень, викладених у цьому параграфі, має щорічно надавати до Конгресу звіт про виконання вимог, включаючи відомості у вигляді таблиць про загальну кількість засідань установи, відкритих для громадськості, загальну кількість засідань, закритих для громадськості, чинників через які ці засідання були закритими, й докладну інформацію про усі цивільні судові процеси, що були порушені проти установи відповідно до положень, що викладені у цьому параграфі, у тому числі розмір витрат, який призначений до сплати у ході цієї тяжби (незалежно від того, чи сплатила їх сама установа, чи ні).
- (k) Жодне з вищезгаданих положень не розширює та не обмежує ці права будь-якої особи відповідно до параграфу 552 цього титулу, проте, виключення, наведені у пункті (c) цього параграфу, повинні набути чинності у разі будь-якого запиту, зробленого відповідно до параграфу 552 на предмет копіювання або вивчення стенограм, електронних записів або протоколів, викладених у параграфі (f) цієї статті. Вимоги, викладені у главі 33 титулу 44 Зводу законів Сполучених Штатів, не повинні поширюватись на стенограми, електронні записи й протоколи, щодо яких йшла мова у пункті (f) цієї статті.

- (l) Ця стаття нікому не надає повноважень приховувати яку-небудь інформацію від Конгресу й не надає права закрити доступ до якого-небудь засідання або частини засідання, якщо воно має бути відкритим відповідно до інших положень закону.
- (m) Жодне положення цього параграфу не надає права будь-якій установі приховувати від будь-якої особи будь-які документи, включаючи стенограми, електронні записи або протоколи, обов'язкові відповідно до цього параграфу, якщо вони мають бути доступними цій особі згідно з положеннями параграфу 552a цього титулу.

Ганс Пітер Буль

ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ: ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ

НОВЕ ЗАКОНОДАВСТВО ЩОДО АРХІВІВ ЯК ПРОДУКТ СУЧАСНОЇ ЮРИДИЧНОЇ ДУМКИ: БАЛАНС СВОБОДИ ІНФОРМАЦІЇ І ЗАХИСТУ ДАНИХ

Свобода інформації і доступу до архівів не є традиційним предметом законодавства. Про неї не згадується ні в Десяти заповідях, ні в національних конституціях. Насправді, до останніх років були лише закони, які стосувалися створення чи організації архівів. Доступ до архівів регулювався лише внутрішніми нормами; загалом архіви могли самостійно визначати зв'язки з користувачами.

Однак вимога відкритості їй, у широкому значенні, свободи інформації, яка виразно постала за останні десятиліття, спричинила прийняття нового законодавства в багатьох країнах. Уряди змушені були відповісти людям, які хотіли знати, що відбувається за лаштунками. Не лише архіви були примушені відкрити свої досьє, але також діючі державні органи влади були змушені відкинути традицію офіційної таємності. Таким чином, доступ до інформації і через це — доступ до архівів стали питанням громадського інтересу і, в результаті цього, предметом законодавства. Декілька країн ввели детальні закони про свободу інформації. Інші — мають лише проекти нормативних актів про відкритість і право особи бути інформованою щодо спеціальних категорій даних. Таке законодавство розглядається як індикатор ступеня політичної свободи і демократії, впровадженої в країні; чим менше обмежень накладено на вільний доступ до архівів, тим більше можливі політичні дискусії і тим більший рівень участі в них.

Потрібно нагадати другу причину створення і, до певної міри, модифікації нового законодавства щодо доступу до інформації і архівів: динаміка приватності і захисту даних. З моменту розуміння того, що

збір і обробка даних за допомогою комп'ютерів може нести ризик правам та інтересам особи, законодавці в усьому світі прийняли закони про захист даних і створили відповідні органи влади спеціально для того, щоб перевіряти і наглядати за інституціями, які обробляють дані. Для архівів це може призвести до проблем з агенціями й іншими органами влади, які збиралися передати свої досьє і записи до архівів, і з особами, згадуваними в збірках інформації. Захист даних, здається, має за мету захист таємниць, які закони про свободу інформації покликані знищити, але обидві позиції може бути, до певної міри, гармонізовано, і вони повинні бути зроблені сумісними. Проблема полягає у збалансуванні інтересів тих, хто вимагає інформацію, і тих, хто покладається на конфіденційність. Цей баланс можна досягти у щоденній адміністративній практиці, але він також вимагає законодавчих рішень. Уряди в цілому і архіви зокрема потребують моральної довіри від широкої публіки як основи їхньої діяльності, і її може бути збільшено засобами належного застосування справедливих норм.

У цій роботі розглядаються засади і принципи, сформульовані в міжнародному праві та елементи їх реалізації в національному законодавстві різних країн.

МІЖНАРОДНІ ЮРИДИЧНІ РАМКИ

Загальна декларація прав людини, прийнята 10 грудня 1948 року Генеральною Асамблеєю ООН, надає кожному право шукати, отримувати і розповсюджувати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від кордонів (стаття 19). На додаток до цього, кожен має право вільно брати участь у культурному житті суспільства, насолоджуватися мистецтвом, брати участь у науковому прогресі і користуватися його благами (п. 1 статті 27). Архіви є важливим засобом інформації і їхнє використання складає частину культурного життя кожної спільноти.

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року повторив статтю 19 Загальної декларації прав людини приблизно тими ж словами (п. 2 ст. 19), але припустив, що здійснення цього права може підлягати певним обмеженням, якщо вони передбачені законом і є необхідними для поваги прав чи репутації інших, чи для захисту національної безпеки, громадського порядку, суспільного здоров'я або моралі. Це ж право гарантується Європейською Конвенцією прав людини 1950 року (п. 1 стаття 10). У відповідності до п. 2 здійснення цих

свобод може підлягати формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки для охорони порядку або запобігання злочинам, для охорони здоров'я або моралі, для захисту репутації або прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду, і є необхідними в демократичному суспільстві. З іншого боку, Європейська конвенція також підтверджує право особи на приватність (стаття 8) з майже таким же положенням про вилучення, як і в статті 10. Ці статті описують конфлікт інтересів і позицій, який потрібно враховувати у процесі створення законів про архіви.

Американська Конвенція з прав людини (результат Конференції, що проходила у Сан-Хосе, Коста-Ріка, у 1969 році) підтверджує свободу шукати, отримувати і передавати інформацію та ідеї всіх видів, незалежно від кордонів... (ст. 13). Цікаво, що ця конвенція також встановлює право на відповідь: будь-хто, кому було завдано шкоди неточними чи образливими твердженнями чи ідеями, поширеними серед громадськості, через юридично регламентовані засоби комунікації мають право відповісти чи внести виправлення, використовуючи той самий засіб комунікації, в відповідності до тих умов, які закон може встановити. Хоча архіви не є засобами комунікації у строгому значенні, ідея, яка призвела до цієї статті, може бути передана до них: не виправлення, а відповідь чи доповнення до вмісту архівів могло б бути більш адекватним рішенням для обох сторін, тобто і для архівів, і для осіб, яких це стосується.

На завершення, держави-учасниці Організації Африканської Єдності уклали Африканську Хартію з прав людини і народів у 1981 році. Тут також закріплюються право отримувати інформацію (ст. 9), як і право брати участь у культурному житті суспільства (п. 2 ст. 17).

Європейський парламент і Рада Європейської Спільноти встановили зобов'язання для країн-учасниць щодо обробки персональних даних у Директиві 95/46/ЕС (від 24 жовтня 1995 року). Країни повинні гарантувати, що ці дані збираються з точно визначеними, явними і законними цілями і що надалі обробки даних способом, несумісним з цими цілями, не буде. Крім того, обробка даних з історичною, статистичною чи науковою метою не визнається несумісною передбачаючи, що країни-учасниці забезпечать відповідну охорону для такої обробки (п. 1b ст. 6) чи для довготривалого зберігання з метою історичного, статистичного чи наукового використання (п. 1e ст. 6). Ці захисні заходи повинні, зок-

рема, виключити використання даних для мети підтримки заходів чи рішень стосовно будь-яких особливих персон (виклад фактів № 29).

НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО: МЕТОДИ І ПРИНЦИПИ

Методи регулювання

Існують різні традиції законодавства і нормотворчості. У країнах загального права суди відіграють найбільш важливу роль у створенні права; в інших юридичних культурах на більшість юридичних питань дає відповідь законодавство, яке можна охарактеризувати як більш абстрактне у порівнянні з прецедентним правом. У сфері права про дані та інформацію обидві моделі сходяться; ми часто знаходимо комбінації системних законодавчих конструкцій і додаткового прецедентного права. Часто спеціальні аспекти виражені точно і конкретно, але загальні і більш абстрактні норми змішуються з тими, що необхідні для використання правниками їхнього професійного досвіду з тим, щоб знайти прийнятні рішення щодо обговорюваних справ. Крім того, адміністративні керівні вказівки пишуться для допомоги правникам-практикам, щоб вони могли діяти згідно з чинними нормами права.

Разом з тим існує ще альтернативний шлях досягнення балансу між таємністю і відкритістю: саморегуляція тими, хто зберігає і використовує дані та їхніми професійними асоціаціями (напр. Етичні кодекси).

У відповідності до європейської юридичної традиції, адміністративні керівні роз'яснення і саморегуляція є недостатніми для визначення й обмеження індивідуальних прав людини стосовно офіційних органів, на кшталт державних чи муніципальних архівів. Фактично, тільки несуттєві питання (напр. плата і витрати на використання архівних документів) можуть бути врегульовані цим способом. Але, звичайно, повинні поважатися юридичні традиції кожної країни.

ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ

Відкритість проти таємності. Ні повна відкритість, ні цілковита таємність не були б розумними, і жодна країна у світі не зайняла одну з цих крайніх позицій. Може бути поставлене лише питання про те, якої відкритості і якої таємності ми потребуємо. Це означає: які типи даних повинні зберігатися в таємниці, згідно з якими обставинами і

на який період, з яких причин і в інтересах якої особи чи інституції. Законодавство про доступ до архівів зустрілося з викликом, кинутим йому фундаментальним правом особи знати, і це приводить нас до питання: наскільки відкритість можлива, і наскільки таємність необхідна. Ось чому державна традиція таємності поступово відходить у минуле; *arsana tpegeii*² більше не сприймається як нормальний феномен у демократичному суспільстві.

Ми припускаємо, що це відбувається не скрізь. Але політичні революції, що змінили юридичні структури багатьох країн протягом останніх кількох років, також вплинули на місце архівів у цих країнах і на доступ до них. Наприклад, Албанія внесла зміни до законодавства про архіви у 1993 році: до цього часу воно було надзвичайно заполітизоване і антинаукове і дотримувалося принципу таємності без обмеження у часі. Тепер воно визнає документи у звичайній справі вільними для доступу через 25 років після їхнього створення.

УМОВИ ОПРИЛЮДНЕННЯ

Період закритості

Законодавство про архіви в усьому світі містить різні періоди закритості, під час яких документи можуть бути відкритими у відповідності до спеціальних обмежувальних умов (наприклад, для використання органами, що їх створили). Ці періоди можуть коливатися від 25 до 50 років після року, в якому ці документи були створені; видається, що стандарт становить 30 років. Файли і документи, які стосуються приватних осіб, звичайно, зберігаються у таємниці протягом 30 років після смерті особи, якої це стосується, але в декількох країнах, за певних обставин, зберігаються і до 150 років після смерті особи.

Законні інтереси

У деяких країнах потенційні користувачі повинні довести свій законний інтерес щодо згаданих документів, а найбільш ліберальні законодавці надали доступ кожному тільки на основі заяви, без будь-якої перевірки. Інший спосіб врегулювати доступ — визначити певні цілі, для яких документи можуть бути відкриті (напр. наукова, технологічна,

² Таємниця імперії(лат.)

культурна чи економічна діяльність — як це зробила Польща, декілька земель Німеччини та інші).

Винятки

Навіть у цьому випадку потрібно розглянути винятки. Типовими і найбільш часто згадуваними причинами зберігання файлів і документів у таємниці є наступні: (а) національна безпека, оборона й іноземна політика; і (б) приватність, торгові інтереси та інші законні інтереси третіх осіб.

Крім того, мета запобігання — зберегти архівні документи фізично і знизити адміністративні зусилля щодо нагляду за документами. Виразити словами це можна по-різному, але переважно майже всі існуючі закони про доступ до архівів зосереджуються на двох вищезгаданих сферах, у тому числі — положення про повний захист інтересів особи (що стосується, наприклад, комерційної та фінансової інформації, кримінальних справ і медичних карток) та публічних інтересів (наприклад, правоохоронна діяльність і розвідка). Статті загального характеру іноді використовують для охоплення як приватних, так і публічних інтересів тоді, коли таємність необхідна через спеціальну природу справи (Данія).

Обмеження в інтересах захисту авторських прав, права на використання та інших приватних прав, що стосуються даних, взагалі рідко або, наскільки нам відомо, ніколи не забезпечується конкретними статтями законодавства про архіви. Ці інтереси гарантувались на більш ранній стадії процесу, яка настає тоді, коли дані передаються до архіву. Тоді можуть бути укладені приватні договори для захисту цих прав (напр., шляхом продовження терміну закритості, обмеження права архівів приймати рішення і впровадження положень, що обмежують доступ до файлів для певних категорій громадськості). Наприклад, у відповідності до закону Франції «Адміністрації, які на це вповноважені, зобов'язані дотримуватись умов збереження та оприлюднення, які можуть бути надані власником (ст. 10)».

Ми повинні розрізняти закони, які точно передбачають винятки, і ті, які уповноважують самих міністрів чи архіви розглядати спеціальні справи щодо розкриття чи нерозкриття (напр., Данія, Росія і Польща). Звичайно, суперечка між заявниками і архівами може постати навіть тоді, коли сам закон визначає умови та обмеження відкритості; у цьому випадку наступним питанням є те, чи заявники можуть звертатися до суду і чи має він владу зобов'язати архіви.

Дуже часто ми знаходимо комбінацію статей про винятки і періоди закритості, результатом яких є певні категорії даних, особливо щодо вразливої персональної інформації, які підлягають обмеженням на довший період, ніж звичайні дані (наприклад, у Данії, Франції, Португалії і Росії). Так, Данія дозволяє архівам встановлювати період закритості довший ніж 30 років, коли вони вважають, що це необхідно для захисту «основних інтересів, на кшталт національної безпеки чи оборони держави, захисту звинувачених осіб, свідків чи будь-яких інших осіб, втягнутих у кримінальні справи чи дисциплінарні провадження.» На противагу цьому Чеська Республіка зайняла протилежну позицію, заборонивши архівним працівникам скорочувати період закритості, коли національна безпека чи інтереси особи можуть бути піддані небезпеці.

СПЕЦІАЛЬНІ КАТЕГОРІЇ ДАНИХ

Ми вже згадували, що спеціальні категорії персональних даних трактуються по-різному. Європейський Союз наказав своїм країнам-учасникам заборонити обробку персональних даних, що розкривають расове чи етнічне походження, політичні погляди, релігійні чи філософські переконання і членство в профспілці та обробку даних стосовно здоров'я чи ста-тевого життя.

Повинні передбачатися особливі заходи охорони для обробки даних, пов'язаних з правопорушеннями, кримінальними вироками чи заходами безпеки (Європейська Директива Захисту Даних п.п. 1 і 5 ст. 8). Національні закони про захист даних, загалом, гарантують сильніший захист для цих видів інформації, ніж для інших. Але цей принцип не спрацьовує щодо архівів. Вони повинні бути зацікавленими у збереженні такої інформації для майбутньої наукової, журналістської чи особистої оцінки, таким чином, щоб конфліктуючі інтереси були гармонізовані. Цього можна досягти суворим дотриманням періоду закритості — можливе його продовження — та додатковими застереженнями, і, перш за все, обережною перевіркою і збалансуванням інтересів. Європейська Директива дозволяє винятки із заборони (п. 1 ст. 8) з причини суттєвого публічного інтересу (п. 4 ст. 8), але не згадує архіви в цьому контексті.

Федеральна Республіка Німеччини повинна подолати особливу проблему, підняту її об'єднанням з Німецькою Демократичною Республікою (НДР) — а саме делікатний спадок від колишнього Міністерства Державної Безпеки (Штазі): сотні тисяч досьє, що містять приватну,

часто невизначену, інформацію про осіб, вироблену в процесі масового нагляду цією величезною організацією внутрішньої розвідки, яка була інструментом придушення. Ці документи отримали за законом спеціальний юридичний статус, і вони управляються агенцією, очолюваною незалежним уповноваженим, який був видатним дисидентом у НДР. Доступ до цих документів надається для історичних досліджень і людям, яких переслідували при комуністичному режимі, для щоб переглянути їхню персональну інформацію. Крім того Федеральним архівом було засновано фонд управління комуністичними архівами та архівами інших масових організацій у НДР. Тридцятилітній період закритості не застосовується щодо того, що зберігається у цьому фонді.

ПРАВО НА ДОСТУП ДО ПРИВАТНИХ АРХІВІВ

У Нарисі Стандартів Європейської Політики про доступ до архівів, що був підготовлений Міжнародною радою архівів, справедливо стверджується, що у правовій системі, яка гарантує приватну власність, роль держави стосовно захисту приватних архівів (напр. ділових, родинних архівів чи архівів об'єднань громадян або релігійних груп) є необхідно обмеженою у підтримці і сприянні, і що закон може ясно зв'язати виплату публічних субсидій власникам приватних архівів з їхньою згодою на норми доступу, співставні з тими, які застосовуються у публічних архівах (р. 5 № 7). Звичайно, публічні архіви повинні намагатися (і повинні бути в змозі), набути приватні збірки, які представляють загальний інтерес, для того, щоб відкрити ці документи громадськості (порівняйте ICA Principles for Archives and Current Records Legislation, Ottawa 1996, р. 3 № 5).

КОНФЛІКТ МІЖ ВИЛУЧЕННЯМ І ЗБЕРЕЖЕННЯМ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ

Законодавство про захист даних звичайно вимагають, щоб персональні дані, які зберігаються публічними органами влади чи приватними компаніями, але більше не потрібні для первинної адміністративної чи приватної мети, того, хто їх створив, були знищені чи, принаймні, заблоковані. Але вони не повинні призначатися для наголошення на знищенні всієї персональної інформації такого роду, замість передачі їх до архівів. Таке законодавство про захист даних призвело до проблеми: як здійс-

нити обов'язок знищити інформацію, яка не є необхідною (і полегшити зберігання даних діючих організацій), і у той же час набути відповідного матеріалу для архіву. Архіви як пам'ять націй і суспільств не може обмежити себе неперсональними даними. Вони потребують більше ніж специфічного вилучення персональних даних, тому що сучасні соціальні дослідження та, імовірно, майбутні соціальні дослідження вимагають значних обсягів даних для того, щоб зуміти використати статистичний та інші подібні методи. У відповідності до федерального права Німеччини, норми права, що встановлюють обов'язок знищити документи, вважаються не чинними (у зв'язку з наявністю обов'язку передати документи до Федерального архіву), але право земель дещо відмінне.

Ми повинні трактувати цей пункт навіть більш загально і відзначити зв'язок між колом документів, які повинні бути передані до архівів, і ступенем відкритості, наданої архівами громадськості. Ті, хто відповідальний за документи, будуть неохоче передавати їх до архівів, якщо архіви юридично зобов'язані відкрити свої двері першому-ліпшому. Приватні особи, а також державні органи влади, які стурбовані, що таємні файли можуть стати публічними, дуже рано намагатимуться уникнути поширення такого матеріалу. Знищення документів — згідно з положеннями про захист даних чи без такого юридичного підґрунтя — може бути вчинене для того, щоб захистити приватність осіб, завдаючи шкоди архівам. Щоб запобігти цьому, закон Німеччини «Про архіви» говорить, що з моменту, коли документи передано до Федерального архіву, архів повинен поважати законні інтереси осіб, яких вони стосуються, такою ж мірою як і агенцій, які їх передали. Зокрема, архів повинен дотримуватися положень про обробку і забезпечення безпеки персональних даних, які застосовуються до агенцій, що їх передають (п.4 ст.2). Очевидно, що конфлікт між знищенням і збереженням персональних даних залишається головною проблемою і дуже важко знайти задовільні правила для збалансування залучених у справу інтересів.

ПРИВІЛЕЇ ПУБЛІЧНИХ ПОСАДОВЦІВ

Як підтвердив Нарис, публічні посадовці не можуть запобігати доступу до публічних документів, вироблених у процесі виконання їхніх адміністративних обов'язків, на основі вимоги поважати їхню власну приватність (р. 4 № 2 iv; дивися також Principles р. 2, № 3). У цьому контексті цікаво відзначити, що, згідно з правом Німеччини, період закритості мо-

же бути скорочено, якщо особи, що представляють публічний інтерес або публічні посадовці виконують свій обов'язок (п. 5, ст. 5, 4-те речення).

ІНДИВІДУАЛЬНІ ПРАВА ЗАЦІКАВЛЕНИХ ОСІБ (ІНФОРМАЦІЯ, ДОСТУП ДО ВЛАСНИХ ДАНИХ, ВИПРАВЛЕННЯ)

Багато законів про захист даних визначають право зацікавлених осіб (суб'єктів даних) бути інформованими щодо збирання і зберігання їхніх персональних даних. Європейська директива з захисту даних конкретизує, які види інформації країни-учасниці Європейського Союзу повинні забезпечити суб'єктам даних: інформацію, коли дані збираються у суб'єкта даних (ст. 10); і інформацію, коли дані не збиралися від суб'єкту даних (ст. 11). Архівів стосується п. 2 ст. 11. Він містить виключення з цього зобов'язання, коли (особливо із статистичною метою, чи з метою історичних або наукових досліджень) забезпечення такої інформації підтверджує неможливість чи, ймовірно, втягнення непропорційних зусиль, чи якщо запис або розголошення чітко передбачено законом. У цих випадках країни-учасниці повинні забезпечити відповідні заходи безпеки.

Більше того, суб'єкти даних загалом мають право доступу до їхніх власних персональних даних. Це право складає основний елемент законодавства захисту даних в усьому світі і може бути використане у підготовці до можливого внесення змін і знищення даних. Ст. 12 Європейської директиви встановила серед інших індивідуальне право суб'єктів даних отримувати від контролерів даних:

- оброблену інформацію про себе та її джерела; і
- в залежності від обстановки право на виправлення, знищення чи блокування даних, що обробляються, які не відповідають статтям Директиви, особливо через неповноту чи неточну природу даних.

Використання цих прав — особливо права на виправлення — може призвести до конфлікту з філософією, згідно з якою архіви повинні зберігати інформацію, навіть якщо інформація, що міститься в них, є неправильною чи недостовірною. Але, наскільки ми бачимо, законодавство про захист даних і архіви стосовно цього все ще потребує гармонізації. Європейська Директива дозволяє країнам-учасникам ЄС обмежити сферу цих зобов'язань і прав, щоб гарантувати деякі цілі (напр., національну безпеку), але історичні дослідження, — що відрізняються

від наукових досліджень — не згадуються у цьому списку (ст. 13). Так що обговорення повинно бути продовжене. На наш погляд, було б можливим знайти альтернативні рішення (напр., право додати пояснення до документа, яке б зберігалось разом з ним) (Gegendarstellung, порів. Закон Баварії про архіви п. 3 ст. 11).

ПРОЦЕДУРНІ ГАРАНТІЇ ДОСТУПУ ДО АРХІВІВ

Принципи, що супроводжують Нарис Стандартів Європейської Політики про доступ до архівів справедливо вказують, що особи, які вимагають доступу до архівів, повинні мати можливість подавати апеляцію на негативні рішення (р. 6 № 14). У цьому ж розумінні Нарис вимагає, щоб особи мали право апелювати до вищої адміністрації тієї служби, яка заборонила доступ, і до суду у випадку відмови вищою адміністрацією (р. 8, № 13). Питання, чи такі права надаються відповідним національним законодавством, залежить від того, як загалом відправляється правосуддя, і до якої міри поважаються права людини в країні. Багато країн встановили чітку систему судового нагляду.

ВИСНОВКИ

Цей огляд показав, що законом може бути врегульовано і фактично врегульовано багато аспектів архівної роботи, але багато інших відкрито для подальшого обговорення і внесення у законодавство. Ми поділяємо думку Міжнародної ради архівів, що повинно бути сформульовано таку сукупність принципів, які б підтверджували демократичні ідеали, були сумісними із стандартами моралі всіх країн, та, імовірно, надихали політику країн-учасниць стосовно доступу до архівів. Ми сподіваємося, що наші примітки зроблять внесок у ці зусилля.

А.П. ван Влієт

ПРАВО ЗНАТИ, ПРАВО ЗАБУТИ?

ПЕРСОНАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ В ПУБЛІЧНИХ АРХІВАХ³

Це починається з народженням: готуючи посвідчення про народження, держава починає записувати інформацію про свого нового громадянина. Але досє не порожні: ще до народження держава сама займається реєстрацією і збором архівів, наприклад, коли районний суддя повинен призначити опікуна ненародженій дитині вдови після смерті чоловіка. І так продовжується протягом усього життя особи. У різноманітних формах держава збирає і оформлює навіть багатогранну персональну інформацію. Тільки подумайте самі — ваші водійські права, паспорт, бібліотечна перепустка, документи, які стосуються вашого дому, ваше призначення на державну службу, перегляд права на пенсію, призначення вашого номера соціального забезпечення, податкова декларація. І це відбувається з усією персональною інформацією, яку ви знаєте і яку ви переважно самі надаєте в офіційних формах, анкетах чи деклараціях. Але чи знаєте ви, що саме у ваших файлах зберігає податкове відомство: ваші податкові декларації, звіти про фінансові розслідування, дані про ваші позики, записи компаній страхування життя, банків та інших інституцій, дані з відділу податкових розслідувань й інших підрозділів податкової служби, вирізки з щоденних видань і тижневиків (наприклад, які стосуються оренди кімнат чи другої квартири), подальші шматочки інформації, які мають постійне значення і стосуються питань на кшталт розподілу майна, угоди про щорічні виплати,

³ Дещо скорочений варіант оригіналу, надрукованого в *Archives and manuscripts// The Journal of the Australian Society of Archivists* 23 (1995) p. 8–17. Пізніше також надруковано з деякими змінами і доповненнями як *Bescermining van de privacy// Nederlands Archievenblad* 99 (1995) p. 102–108.

надання субсидії для чийогось житла, купівля і продаж нерухомості тощо, тощо, тощо.

Ці файли складають лише одну серію урядових документів. Але існують тисячі інших. Персональний інформаційний індекс Канади підсумовує більше ніж 4000 серій персональних файлів: сільськогосподарські субсидії, досє колишніх військовослужбовців, субсидію на квартиру, дозвіл на проживання і багато інших.⁴ Усі ці серії містять персональну інформацію і складають велику і реальну частину державних записів. Частина з них через деякий час передається до публічних сховищ, де вони можуть використовуватися громадянами, які шукають справедливості чи доказів чогось, державними органами влади чи дослідниками історії.

Але чи повинно це завжди бути саме так? Ні, не повинно, тому що персональна інформація є за своєю природою інформацією про персональну сферу. Витік чи оприлюднення такої інформації є порушенням приватності. Однак приватність захищається, і цей захист складається з певних шарів.⁵

Перший шар — це законодавство. Наша Конституція [Нідерландів] передбачає законодавство для захисту персональної сфери з огляду на убезпечення й отримання персональних даних. Цей закон відомий як «Wet Personenregistraties» (WPR) — Закон «Про персональні дані». «WPR» не застосовується до персональних архівів у архівних сховищах згідно з термінологією Закону «Про архіви» від 1962 року. Саме тому захист приватності повинен гарантуватися режимом законодавства про архіви.

Це законодавство про архіви визначає, що обмеження на доступ до архівних матеріалів у публічному сховищі — національному, обласному чи місцевому — може встановлюватися тільки за згодою власника архіву і тільки з огляду на «повагу приватності особи» чи для «запобігання непропорційній вигоді або шкоді, завданій фізичним і юридичним особам, залучених до цього, чи третім особам». У випадку обмеженого доступу, керівництво архівів може, після відповідної консультації з агенцією, яка створила ці документи, надати дозвіл на доступ, тобто зняти обмеження на прохання заявника, якщо більш пізній інтерес в

⁴ Terry Cook, *The archival appraisal of records containing personal information: a RAMP study with guidelines* (UNESCO; Paris, 1991).

⁵ Ми запозичили цей образ шарів захисту з Н. Raaska, «Personal privacy and the archivist» (неопубліковані матеріали NARA Professional Career Training Program; 1989).

ознайомленні з записами чи їх використанні переважує інтереси, яким слугують ці обмеження.

Обмеження на доступ мають визначатися часом, коли записи передані у сховище. Саме тому умови передачі складають другий шар первинного захисту через регулювання доступу і порядку розкриття персональної інформації.

Умови передачі персональної інформації часто включають у себе правило, яке обумовлює, щоб архіви з вразливою інформацією були доступні лише дослідникам, які підписали певне зобов'язання.⁶ Це зобов'язання визначає третій шар регулювання доступу до персональної інформації та її опублікування.

Четвертий шар захисту приватності сформовано фізичними і практичними правилами, згідно з якими архіви на місцях повинні запобігати ознайомленню з персональною інформацією осіб, які не мають на це дозволу: зберігання в безпечних сховищах (інколи, додатково, в теках, що замикаються), обережність у процедурах поводження зі справами і їхньому наданні, контрольна система архівів (на кшталт «Архейону», який використовується в усіх державних архівах Нідерландів), який повідомляє про небезпеку, в тому випадку, коли частина з групи записів не може видаватися дослідникові, тощо .

Ці чотири форми захисту — законодавство, умови передачі, зобов'язання дослідників і фізичні умови видаються цілком достатніми. Але не повністю.

По-перше, має бути зібраний досвід із застосування цих правил, головним чином той, що стосується використання персональної інформації з довоєнного часу. Віднедавна ми маємо справу із зберіганням урядових документів, щодо яких примусова передача даних архівам з п'ятдесяти років знижена тепер до двадцяти років. Сховища, набагато більше ніж ра-ніше, містять персональну інформацію. І можливість того, що дані стосуються живих осіб, підвищується через те, що передача матеріалів в архів є більш недавньою. Ми розуміємо це тепер після підготовки для передачі архівів Кабінету Королеви, Глави Кабінету Міністрів та інших урядових органів.

По-друге, перші три захисні шари складають частково еластичні, гнучкі положення. Наприклад, як у випадку першого і другого шарів, підтвердити «повагу приватності особи», як збалансувати потребу обме-

⁶ Дивись моє ессе «Archives of the people, by the people, for the people» з тому 1 лекційного курсу Доступ до інформації, доступ до архівів, CEU Summer University 2000.

жити розкриття персональної інформації з інтересами дослідників, які просять зробити виняток, як провести перевірку на третьому шарі, про те «[чи] інтересам живих осіб може бути несправедливо завдано шкоди?»

У цьому місці ми досягли п'ятого шару, сферу ні формально, ні юридично не визначену: сферу, в якій тільки професійна етика може забезпечувати керівництво⁷. Сферу, де кордони все ж буде визначено, але вони можуть бути змінені в залежності від суспільства — врешті, через суди і тією мірою, якою це дозволить законодавець. Архівні працівники і дослідники повинні домовитися про свою власну поведінку на цій арені. Багато що залишається незрозумілим, ось чому ми попросимо вас допомогти нам знайти правильний шлях.

Перед тим, як персональну інформацію, що призначена для постійного зберігання, буде передано до публічного сховища, має бути визначено, чи ця інформація має таку природу, що її розкриття і опублікування могло б створити неприйнятне порушення приватності. Не вся персональна інформація є вразливою. Консультуючись з агенціями, що створюють документи, архівні працівники повинні оцінити інформацію особисто. Саме тоді може бути визначено, чи вони насправді мають справу з вразливим матеріалом і чи, як наслідок, ці матеріали можуть бути доступними для ознайомлення, чи ні, і якщо можуть, то за яких умов. Саме тому потрібен подвійний тест: оцінка значення персональної інформації і визначення ризиків.

Спершу розглянемо останній пункт. Приватність є основним правом. Європейська конвенція прав людини дозволяє втручання в приватність тільки тоді, якщо в демократичному суспільстві це необхідно «в інтересах національної і громадської безпеки або економічного добробуту країни, з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або з метою захисту прав і свобод інших осіб».

Історичне дослідження не охоплюється цією конвенцією. У випадку наукових медичних досліджень, якщо їх доведено до кінця, з огляду на покращання рівня лікування, значення дослідження може переважи-

⁷ Anne Cooke «A code of ethics for archivists: some points for discussion»// Archives and Manuscripts, 15. № 2 (1987), p.85, цитуючи Е.В. Рассела (1978): щодо професійної етики «будучи занадто особливою для того, щоб контролюватися законом, підзаконними актами чи іншими положеннями, але занадто загальна для того, щоб розглядатися виключно як питання для індивідуальних судових рішень стосовно архівних працівників». Дивися G.V. Peterson, T. Huskamp Peterson «Archives & Manuscripts: Law» (Chicago, 1985), для розуміння різниці між етичною і формально-юридичною відповідальністю.

ти будь-яке порушення індивідуальної приватності. Це відіграє певну роль у випадку епідеміологічних досліджень, а також у наданні медичних порад стосовно генетики і в дослідженні членів сім'ї, які можуть нести підвищений ризик народження дитини з ризиком генетичного захворювання чи інфекції. Ці ситуації порушують питання етики: коли люди можуть зустрічатися з реальністю чи можливістю, що така подія станеться? У французькому розслідуванні справи про особу з маніакально-депресивним психозом, яка страждала від особливої форми глаукоми і проживала у Норд-Па-де-Кале, було встановлено за допомогою комп'ютера, що всі особи отримали це у спадок від певної пари, яка жила 500 років тому. Чи повинні були і чи могли слідчі повідомити всіх живих нащадків, близько 30000 французів, про ризик сліпоты, яка з урахуванням спадковості визначається на досить ранній стадії і може бути попереджена? Ні, — відповіла комісія з приватності, *Commission Nationale d'Informatiques et des Libertes*.⁸

У колах наукової і медичної спільнот існує побоювання, що вимога індивідуальної згоди громадян може призвести до зменшення обґрунтованості і об'єктивності результатів наукових досліджень. Дослідження, які базуються на інформації про випадки смерті від раку в районах, залежать «від милості» — за виразом заступника Комісара з приватності — тобто індивідуальної згоди пацієнтів, яка може поставити під питання репрезентативність чинного обстеження. Такі випадки охоплюються *Wet Geneeskundige Behandelingsovereenkomst (WGBO)* — Закон «Про згоду на лікування». WGBO дозволяє винятки з правила щодо індивідуальної згоди для користі статистичного чи наукового дослідження у сфері національного здоров'я, маючи на увазі дослідження, яке б служило загальній потребі і не могло проводитися без відповідних даних⁹, таке собі практичне наближення, яке означає, що ризики особи повинні бути менш серйозними, ніж користь досліджень.¹⁰

Історичне дослідження, однак, не надається саме до такого аналізу ризиків і користі. Альтернативний варіант запропоновано американ-

⁸ Spuren im Stambuch // Der Spiegel, № 80, (1991).

⁹ Дослідження можливе тільки в тому випадку, коли відповідний пацієнт спеціально не стверджував, що він/вона заперечує проти використання даних.

¹⁰ H. MacNeil, Defining the limits of freedom of inquiry: the ethics of disclosing personal information held in government archives // Archivar 32 (1991) p. 139; H. MacNeil, Without consent; the ethics of disclosing personal information in public archives (Metuchen; N. J., 1992) p. 160–161.

цем Гербертом Кельманом.¹¹ У цьому запропонованому варіанті не зачіпаються ризики, дотичні до наслідків дослідження, а радше ризики самого дослідження. У відповідності до пропозиції Кельмана має бути визначено, чи розслідування, що використовує персональну інформацію, може бути примирене з людською гідністю. В цій праці людська гідність розуміється у кантіанському значенні: особа не повинна використовуватися іншими особами як засіб для якоїсь мети, але повинна використовуватися лише як мета. Дій, каже Кант, таким чином, щоб принцип твоїх дій міг використовуватися як загальний принцип. Або, більш буденною мовою: роби іншим тільки те, що бажав би собі.

Цей етичний тест містить два питання:

— Який ризик виникає для людської гідності через розголошення конфіденційно переданих даних?

— Чи є цей ризик прийнятним з огляду на переваги для особи або для суспільства, які можна визначити?

Цей «тест Кельмана» повинен застосовуватися перед тим, як персональну інформацію буде передано на постійне зберігання в архів. Якщо відповіді на цей тест негативні — випадок, який буває рідко — досє повинні бути знищені. Навіть ізолювання їх на певний період невиправдане через можливість оприлюднення, і саме тому переважання інтересів, яким служить обмеження доступу, завжди залишається для даних, які не проходять тест Кельмана. Частіше, однак, результатом тесту буде більш збалансований висновок: що використання персональних даних повинно узгоджуватися з повагою людської гідності, передбачаючи обмеження доступу. Тоді ми переходимо до другого тесту, оцінюючи персональну інформацію і обставини, за яких вона може використовуватися.

На нашу думку, в майбутньому використання персональної інформації повинно б відбуватися за допомогою моделі оцінки персональної інформації, яку було розроблено канадцем Террі Куком — одним з десяти найвідоміших архівних науковців у світі. Його модель, призначена для відбору персональної інформації, може також відіграти певну роль у використанні персональної інформації, окрім тесту Кельмана, на який ми вже посилалися¹². Кук зосереджується на взаємодії між державою і громадянином, поза яким бурхливо формується персональна інфор-

¹¹ Н. MacNeil, Defining the limits p. 140; Н. MacNeil, Without consent, p. 164–166.

¹² Cook, The archival appraisal; E. Ketelaar, Archives of the people, by the people, for the people// South African Archives Journal 34 (1992) p. 5–16.

мація. Оціночна модель відштовхується від трьох взаємопов'язаних факторів: програма, агенція і громадянин.

Програма — це мета, ідея, навіть ідеологія спеціального урядового завдання, частково фіксована, але часто відмінна від наміру і дійсності. Згадайте вашу власну податкову декларацію. Чим більше розрив між нормою і практикою, тим більш важливою є персональна інформація, зібрана за рішенням уряду. Природа державних програм, державних процедур впливає на природу персональної інформації. Чи питання формалізовано, створивши процедури з незначною можливістю для держави чи особи змінити інформацію або взагалі з відсутністю такої, чи можливістю навіть утримувати інформацію? Чи була ця інформація надана особисто, чи була зібрана агенцією — відкрито або без відома суб'єкта? На нашу думку, цінність джерела інформації для дослідника історії і доступ до джерела детерміновані як обсягом свободи індивіда надати інформації про нього чи про неї, так і ступенем, до якого суб'єкт має можливість контролювати і виправляти зафіксовані дані та їхнє використання. В ситуації, коли дані збиралися про індивіда не тому, що він чи вона поступали на державну службу, а тому, що уряд визнав цю інформацію необхідною, як на мене, свобода доступу до цієї інформації для історичного дослідження повинна бути обмеженою.

Кук відзначив, що чим більше простору надає урядова програма для персональних думок і варіантів, тим більший існує шанс того, що повернута, зібрана і оброблена персональна інформація буде мати значною мірою форму незалежної «картини» намірів взаємодії між державою і громадянином. Ця картина, не кажучи вже про завдання, яке держава мала на увазі, буде також визначатися урядовою агенцією, яка виконує це завдання. На агенцію, у свою чергу, впливають її службовці, культура й ідеологія як в самій агенції, так і за її межами. Розвідувальна служба відрізняється від центру зайнятості, а центр зайнятості, у свою чергу, відрізняється від податкової інспекції. Ця відмінність впливає на характер збору, обробки і використання персональної інформації. І використовується також істориками, які можуть тільки оцінити її чи його джерела в історичному й організаційному контексті, в якому цю інформацію було створено.

Третім фактором у взаємодії між державою і громадянином є сам громадянин або громадянка. Як багато ідей, емоцій і думок особи знаходиться у файлах? Як багато з того, що робить його чи її особою, можна побачити? Наскільки достовірною є інформація, отримана від суб'єкта у співставленні з інформацією отриманою через третіх осіб? Професійний дослідник враховує ці фактори.

Держава, агенція, громадянин — ці три змінні визначають оцінювання персональної інформації: чи правдиве представлення взаємодії між громадянином і державою, чи створено нехарактерне, побічне або нечесне враження.¹³ Правдиве чи неправдиве — з усіма градаціями між ними. Ця оцінка персональної інформації, я вважаю, повинна сформувати основу для визначення, за якими умовами може бути дозволено доступ до персональної інформації — те, що я раніше називав другим шаром захисту приватності шляхом врегулювання забезпечення і розкриття персональної інформації.

Саме тому я вважаю, що, наприклад, персональна інформація, яка вільно надається агенції, що діє як «ліцензійна фабрика», ним чи нею, за встановленою процедурою, вимагає менш строгого захисту, ніж вразливі дані, які було зібрано через загрозу і використовуються розвідувальною агенцією без надання суб'єктові будь-якої можливості звертатися до прослуховування чи оприлюднення з обох боків. Для першої категорії захист шляхом вищезгаданої підписки дослідників є достатнім — можливо навіть без застереження, що будь-яка спроба опублікування має бути подана на розгляд архівним працівникам. Саме тому це значить, що відповідальність за законність використання персональної інформації покладається на дослідника, який повинен дати підписку про неопублікування будь-яких матеріалів, що могли б несправедливо зашкодити інтересам живих осіб.

Однак для такої категорії персональної інформації, як у другому випадку, класична підписка дослідника є, як ми гадаємо, недостатньою. Не так через те, що персональна інформація може бути вразливою, як через те, що в другому випадку цілісність тристороннього зв'язку: держава — державна агенція — громадянин буде значно послаблена. Послаблення цілісності вимагає від цієї трійці посилення захисту щодо персональної інформації. Захист цілісності зв'язку між громадянином і державою витікає з обов'язку архівних працівників гарантувати цілісність архіву, вважає Гізер МакНейл, інший канадський колега, який присвятив своє дисертаційне дослідження етиці оприлюднення персональної інформації з публічних архівів¹⁴.

Цілісність, об'єктивність і неупередженість — ось ключові слова в Міжнародному етичному кодексі Міжнародної ради архівів. Істори-

¹³ Cook, *The archival appraisal*, p. 44.

¹⁴ Н. MacNeil, *Without consent*, p. 174.

ки також мають кодекс, наприклад, Стандарти професійної поведінки Американської історичної асоціації¹⁵. Цілісність є також одним із пунктів у їхньому кодексі поведінки.

Цілісність, моральна чистота дослідження мають формувати основу для строгого захисту персональної інформації, для якої звичайної підписки дослідників про нерозголошення недостатньо. Це не та справа з приводу якої дослідник може самостійно прийняти рішення. Це питання об'єкта і методу дослідження. Так само як у кримінальному судочинстві результат не виправдовує будь-які засоби, історичне дослідження також має свої обмеження¹⁶. Вони повинні бути визначені шляхом міжпредметного тестування у процедурі етичного розгляду, як це звичайно робиться в медичних дослідженнях і як це було описано МакНейлом про архівні дослідження на основі американської і канадської практики¹⁷.

На противагу МакНейлу, однак, я не вважаю, що тестування історичного дослідження через призму кодексу поведінки для дослідників — первинне завдання архівних працівників. Роль архівних працівників, на мою думку, обмежується оцінкою персональної інформації у відповідності до моделі Кука. Оцінювання архівів є спеціальністю архівного працівника. Але оцінка досліджень це не його/її завдання: це належить до професійної сфери істориків за допомогою етологів і правників. Це не те саме, що сказати, що архівні працівники не повинні займатися перевіркою дослідження оскільки його/її досвід корисний для зрівноваження приватності і оприлюднення, права забути і права знати.

Їхній професійний кодекс вимагає від архівних працівників поважати приватність, особливо осіб, які нічого не кажуть про використання чи місце призначення архівних матеріалів. Цього можна лише досягти у відносинах довіри з дослідниками, для яких існують публічні архіви, підтримуються і робляться доступними для використання. Від обох груп — архівних працівників і дослідників — очікується, що вони знатимуть, як чинити з дилемами, які самі представляють, на кшталт колізії цінностей індивідуальної автономії і свободи досліджень.

¹⁵ Надруковано в *Perspectives*, September 1987, p. 4–6.

¹⁶ H. MacNeil, *Defining the limits* p. 143–144.

¹⁷ H. MacNeil, *Without consent*, p. 201.

ПРАВО НА ЗНАННЯ АРХІВНИХ ДАНИХ ПРО СЕБЕ АРХІВИ КОЛИШНИХ СПЕЦСЛУЖБ

Архіви є безцінним джерелом для вивчення й осмислення минулого будь-якого народу. Це особливо важливо у випадку тоталітарних режимів з лівим ухилом або вкрай консервативних режимів, оскільки при цих режимах спецслужби були для уряду єдиним достовірним джерелом інформації про суспільну думку і стан в державі. Інші джерела менш повні, оскільки такі режими переслідували будь-які прояви відкритого і плюралістичного мислення і наукового аналізу. Тепер, після повалення таких режимів, стан і вміст архівів викликає, природно, великий інтерес до архівів з боку істориків, соціологів і журналістів. Крім того, політики намагаються використовувати їх у політичних цілях. Архіви повинні задовольнити всім цим потребам, однак, закон обов'язково повинний гарантувати нерозголошення конфіденційної інформації, особливо про жертви режиму.

Крім політиків, істориків, юристів і організацій, що поєднують жертв репресій, вплив у цьому питанні повинні мати також професійні архівісти. На конференції 1993 року в Мехіко Міжнародна Рада по архівах (ICA — International Council for Archives) ухвалив створення групи експертів для підготовки звіту по архівах репресивних режимів і розробки рекомендацій з роботи з цими архівами.

Поняття «репресивні режими» викликає гостру дискусію серед фахівців. Це поняття повинне включати всі режими, яким не вистачає законних демократичних основ і які змушені прибгати до різних поліцейських обмежень для збереження влади. Таке визначення, однак, неприйнятне для архівістів, істориків і правозахисників, наприклад, із прибалтійських держав, які стверджують, що правління в їхніх країнах німецьких нацистів і радянських комуністів у 1940-1991 роках було, по

суті, окупацією. Тобто, режими були не тільки злочинними, але й іноземними. Це також відноситься до режимів Східного Тімора (індонезійська окупація) і Тибету (китайська окупація). З іншого боку, поняття «репресивний режим» добре відображає ситуацію в країнах третього світу, особливо в Латинській Америці, де вкрай консервативні режими існують десятиліттями.

Проект ІСА, що фінансується ЮНЕСКО, має своєю метою забезпечувати архівістів у країнах, що скинули ярмо диктатури, інформацією про найкращі способи збору і виявлення документів, створених при репресивному режимі.

У лютому 1994 р. ІСА були призначені сім експертів-архівістів з Чилі, Іспанії, Німеччини, Південно-Африканської Республіки, Росії і США. Головою був призначений Антоніо Гонзалес Квінтана, глава Мадридського Військового Архіву (і начальник Відділу Громадянської Війни Національного Історичного Архіву Саламанки в 1984–1994 р.р.). Експерти добре усвідомлювали особливу делікатність документів, з якими працюють архівісти. Унаслідок цього, при роботі з такими документами, архівісти повинні керуватися спеціальним кодексом, проект якого був у свій час підготовлений.

Щоб зосередитися на останніх подіях, питання про архівізацію і виявлення документів, створених фашистськими режимами першої половини цього століття, не розглядалося.

Фахівці, що працюють над проектом ІСА, вирішили, що термін «репресивні інститути» варто використовувати стосовно до:

- служб розвідки і контррозвідки;
- воєнізованих організацій;
- спеціальних судів;
- концентраційних таборів;
- спеціальних в'язниць;
- центрів психіатричного перевиховання.

Крім того, репресивні структури можуть входити до складу таких традиційних суспільних інститутів, як:

- армія;
- поліція, у тому числі таємна поліція;
- звичайні суди;
- інші адміністративні органи.

У цей список, всупереч запереченням двох архівістів з колишніх комуністичних країн, не включений самий головний, на мій погляд, репресивний інститут у нашому регіоні — Комуністична партія і партійний

апарат. Крім того, спеціальної уваги заслуговують архіви іноземного відділу. У таких країнах, як Польща, більшість дій дипломатичної і консульської служби були спрямовані проти груп політичних емігрантів, що відігравали важливу роль в опозиції й антикомуністичному опорі. Архіви таких «дипломатичних» служб також варто розглядати як архіви спецслужб.

Першою організацією, що практикувала масові репресії для збереження влади і для боротьби із супротивниками, була іспанська інквізиція. Архіви, що стосуються цієї організації, є моделлю, яку можна використовувати при роботі з документами, що залишилися від тоталітарних і авторитарних режимів другої половини нашого століття. Документи Верховної й Універсальної рад інквізиції, а також велика частина документів її районних трибуналів, що зберігаються в Національному Історичному Музеї в Мадриді, є безцінними джерелами не тільки для вивчення способів підтримки королівської влади в той час, але і для розуміння менталітету і культури Ренесансу в Європі. Це доводить необхідність дбайливого збереження такого роду документів для майбутніх поколінь істориків архівістами з посттоталітарних країн Центральної та Східної Європи кінця 80-х.

* * *

Як показує досвід, архіви спецслужб дуже багато значать для таких організацій. Це ясно видно з архівів східнонімецької Штазі (дванадцять управління). Якими би секретними не були їхні дії і як би вони не хотіли сховати свої злочини, збільшені і сильно бюрократизовані інститути цих служб не могли протистояти спокусі реєструвати і записувати кожен крок.

Усе йде добре, поки беззаконна держава, жертви якої із захопленням перемелюються спецслужбами, знаходиться в повному розквіті. Ситуація може драматично змінитися ще до реального падіння режиму, коли посадові особи спецслужб намагаються не тільки уникнути відповідальності, але і знайти зручну фінансову позицію в новій обстановці.

Ми занадто рідко усвідомлюємо, що у вирішальні моменти нашого життя дані архівів (особливо офіційних архівів) можуть відігравати велику роль у долі кожного з нас. Це стає особливо ясным у ті моменти історії нації, коли беззаконна держава валиться, і люди одержують можливість ознайомитися хоча б з частиною документів, зібраних спец-

службами полеглого режиму. Важливість архівів складається не тільки в їхній корисності для вивчення і розуміння сучасної історії, а також у їхній ролі в захисті прав людини. Наприклад, у згаданому вище Архіві Громадянської Війни, що зберігається в Саламанці, містяться десятки тисяч досьє на республіканців, що переслідувалися режимом Франко. Іншим прикладом можуть служити 65.000 судових рішень про реабілітацію жертв комуністичних репресій у Польщі, прийнятих після 1988 р. Така реабілітація була б неможлива, якби документи про репресії не збереглися. Усі зацікавлені особи добре знають, яке значення може мати посвідчення статусу жертви сталінських репресій при одержанні допомоги: ці посвідчення видаються на підставі документів, що збереглися в російських архівах.

Експерти ІСА провели в десятку країн, у тому числі в Польщі, соціологічне дослідження. Архів Польського Міністерства Внутрішніх справ запитальник не повернув. У кінцевому рахунку, звіт був складений на підставі відповідей, отриманих із Бразилії, Чилі, Іспанії, Литви, Латвії, Німеччини, Парагваю, Португалії, Південно-Африканської Республіки, Росії, Угорщини і Зімбабве. Зібрані матеріали були використані в документі «Огляд архівів колишніх репресивних режимів у нових демократичних країнах (1974–1994)». Перша зі згаданих дат (квітень 1974 р.) — час падіння режиму Салазара в Португалії; друга дата (квітень 1994 р.) — час, коли чорношкіра більшість перемогла в загальнонаrodnих виборах у Південно-Африканській Республіці. Звіт був довершений у грудні 1995 року.

* * *

Майбутнє архівів у більшості випадків залежить від того, як репресивний режим замінюється правовою державою. Навіть у випадку «м'якої революції» чи при прагненні до «національного примирення», аргументи про компенсацію збитків жертвам повинні мати пріоритет при рішенні долі архівів. У деяких випадках це має більше значення, ніж з'ясування імен осіб, винних у політичних репресіях, і осіб, що передали владу в перехідний період. У такій ситуації ситуація з архівами буде залежати від того, чи зберегли представники колишнього режиму політичний вплив.

Перше питання, яке повинне виникнути щодо архівів колишніх спецслужб після падіння диктатури, такий: що робити з цими архівами? Це, звичайно, відноситься тільки до тих режимів, документи про

діяльність спецслужб яких збереглися. Може статися і зворотно: так, DINA і CNI, яка замінила її, — чилійські спецслужби періоду диктатури Піночета — стверджують, що вони знищили усі свої архіви ще до того, як у країні був організований цивільний уряд. Комісія зі Справедливості і Примирення, створена тут у 1990 році, зіштовхнулася з проблемою відновлення 15 років національної історії, що включає кілька тисяч політичних убивств, за повідомленнями і спогадами окремих осіб. В міру усвідомлення масштабів репресій DINA, виявлення винних у цих звірствах здається майже неможливим. Додаткових труднощів додає той факт, що Чилі пробиває шлях до демократії через примусове національне примирення, гарантоване законом, створеним Піночетом і його оточенням, що також забезпечили для себе закони, які їх амністують. Це сильно ускладнює всяку ідентифікацію осіб, винних у злочинах. Ситуація в Південно-Африканській Республіці аналогічна. Дотепер невідома доля архівів іспанської SD, однієї з місцевих спецслужб. В Родезії, у 1979–1980, перед переходом влади до чорношкірих, місцеві спецслужби знищили усі свої архіви.

Подібні спроби знищити документи, що свідчать про беззаконня і репресії, були розпочаті спецслужбами комуністичних країн у період переходу до демократії. Багатьом з них удалося знищити частину даних, що відносяться до найбільш ганебних випадків.

Однак, можливо тільки часткове знищення документів. Архіви були занадто великі, щоб можна було організувати їхнє швидке знищення, не привертаючи уваги громадськості. Громадськість Східного Берліна організувала активний захист місцевих архівів; однак, незважаючи на це, багато архівів Штазі, що зберігаються в столицях земель Східної Німеччини, були знищені. Ці дії східних німців були викликані усвідомленням важливості архівів у справі переслідування нацистських злочинців і реабілітації їхніх жертв. У Польщі відомості про спалення документів працівниками комуністичних спецслужб, у той час ще функціонуючих, стали відомі узимку 1989–1990 рр., що дозволило зупинити знищення цих документів.

Падіння репресивної системи відбувається не моментально. Звичайно йому передують безліч симптомів. І, звичайно, найкраще про ці симптоми бувають інформовані працівники спецслужб. Крім того, між переходом влади до політиків-демократів і встановленням контролю над спецслужбами проходить кілька місяців. Протягом цього досить тривалого періоду офіційні особи можуть спробувати вилучати з архівів деякі документи. Будучи викраденими, такі документи можуть у

майбутньому захистити цих осіб від судового переслідування, а також можуть бути використані для шантажу колишніх співробітників з метою одержання економічної чи політичної вигоди. Це відбулося в Польщі, Чехії й Угорщині.

Зовсім інша ситуація спостерігається в Прибалтиці й Україні. Уже наприкінці вісімдесятих років центральні органи комуністичної влади почали вилучати документи з місцевих архівів КДБ і КПРС і перевозити їх у Москву. Таким чином, ці нації були позбавлені можливості зберегти документи про найбільш трагічний період своєї історії, а жертви злочинів комуністів — надії одержати хоча б часткову компенсацію. Тому серед перших законів, створених урядами незалежних Балтійських країн, були постанови про захист збережених залишків місцевих архівів партії і КДБ.

Ситуація в Москві нагадує ситуацію, наприклад, в Аргентині. КДБ був органом незалежної держави. Перед переходом влади його працівники подбали про власну безпеку. Їхнє положення було набагато більш вигідним у порівнянні з положенням працівників таємної поліції при інших латиноамериканських репресивних режимах. Падіння комуністичного режиму відкрило широкі можливості для безкарного розграбування величезної державної власності. У цій своєрідній приватизації брали участь працівники КДБ, партійні і комсомольські діячі і лідери організованих злочинних груп. Це сильно збільшило шанси КДБ на збереження колишніх привілеїв. Таким чином, діють два фактори: у минулому працівники КДБ мали привілеї, оскільки вони працювали на державу, а в сьогоденні вони стали керівним класом. Тому не було необхідності знищувати або вилучати документи.

* * *

Що стосується поводження з архівами колишніх спецслужб, то двох однакових чи хоча б схожих рішень не існує.

Найчастіше архіви, що залишилися від колишніх спецслужб, зберігаються. В іншому випадку, такі документи знищуються після їхнього використання в адміністративних цілях (ідентифікації, реабілітації і відшкодування збитку жертвам).

Це останнє рішення було прийнято в Греції, де законодавці зневажили історичною цінністю архівів, мотивуючи своє рішення знищити ці архіви необхідністю захисту жертв режиму чорних полковників. Можливість такого рішення обговорювалася також в Іспанії. Після од-

ного інциденту (у Мадридському аеропорті був арештований депутат-комуніст, досьє на якого містилося в старих архівах і було використано поліцією), кортесами обговорювалася пропозиція знищити всі архіви режиму Франко. У кінцевому рахунку, іспанські депутати ухвалили вилучити з поліцейських архівів усі згадування про соціально-політичних активістів, що діяли проти режиму Франко, а також передати всі документи політичної поліції, що відносяться до цього періоду, у Національний Історичний Музей. Це було почато по взаємній згоді міністрів внутрішніх справ і культури.

Необхідно розуміти, що, у випадку скинення правлячого режиму, дані архівів спецслужб можуть бути використані для репресій. Крім того, оскільки невідомо напевно, які документи були знищені (і чи знищувалися вони взагалі), а також хто володіє документами, що залишилися, такі документи в будь-який час можуть стати інструментом беззаконня. Тому не слід знищувати або розосереджувати архіви колишніх спецслужб: їхнє збереження в архівах, окремо від поточних архівів спецслужб, повинне визначатися законом і контролюватися професійними архівістами. Це — єдиний спосіб гарантувати при новому політичному ладі права жертв репресивних режимів, включаючи індивідуальну амністію, законну реабілітацію, відновлення власності і компенсацію збитку. Чесне дотримання цього правила доводить поступове зближення влади закону і плюралістичної демократії.

Досвід показує, і Іспанія є тільки одним прикладом, що найбільш ефективним способом захисту прав жертв є законна ізоляція архівів спецслужб і їхня передача незалежним від цих служб професійним архівістам. У світлі звіту ІСА, професіоналам повинні передаватися документи, створені спецслужбами, розвідкою і контррозвідкою, а також досьє щодо політичних справ, що велися таємною поліцією. Перераховані вище служби повинні якомога швидше передати документи в національні архіви чи в спеціальні архіви, що займаються реабілітацією.

Закон про передачу документів колишніх спецслужб повинний гарантувати збереження цих архівів як частини культурної спадщини нації.

* * *

На думку міжнародних суспільств архівістів, істориків і захисників прав людини, основні принципи законів, що відносяться до архівів,

у яких зберігаються документи, створені спецслужбами репресивних режимів, такі:

- 1) Кожна нація має право пам'ятати свою історію в такому вигляді, як вона записана в документах. Документи, по суті, є історичною спадщиною.
- 2) Кожна нація має право на правду. Громадяни мають право на максимум інформації (наскільки це можливо) про діяльність скинутого режиму.
- 3) Кожна нація має право на ідентифікацію осіб, винних у порушеннях прав людини. Це право не залежить ні від яких політичних рішень, що стосуються цих осіб, у тому числі можливості їхньої подальшої участі в суспільному житті. Політика помилування й амністування осіб, винних у порушеннях прав людини, проводилася в деяких молодих демократичних країнах з метою сприяння національному примиренню. Однак у демократичній правовій державі право знати імена осіб, відповідальних за порушення прав людини, повинне бути збережено, щоб ці особи не могли використовувати своє минуле для отримання політичної вигоди. Це рішення було прийнято в Німеччині, де архіви Штазі використовуються суспільними і приватними організаціями для з'ясування ступеня відповідальності різних органів і осіб за їхні зв'язки з колишнім режимом ГДР. Це робиться, щоб не допустити ситуації, коли працівники і співробітники комуністичної таємної поліції, як і раніше, будуть займати керівні посади. З іншого боку, німецьке законодавство обмежує термін такого використання архівів Штазі п'ятнадцятирічним періодом (до 2006 р.).
- 4) Кожна особа має право знати, яка стосовна до нього інформація міститься в архівах спецслужб (якщо така є). Це право називається «правом на знання особистістю архівних даних про себе». Це право дозволяє жертві спецслужб довідатися, до якого ступеня політичні, ідеологічні, етнічні чи расові упередження вплинули на її особисте, сімейне і професійне життя. Таке ж право доступу до своїх досьє мають працівники колишніх спецслужб.
- 5) Кожна особа має право на проведення наукових пошуків в архівах колишніх спецслужб. У цьому випадку право доступу до архівів обов'язково повинне розглядатися з обліком права на недоторканність приватного життя жертв репресій. Крім того, права

третіх осіб, що згадуються в документах, також повинні бути захищені. Постраждали особи повинні зберігати право доступу до їх документів, що стосуються, протягом часу, визначеного законом. Такі особи також повинні мати право вносити виправлення в ці документи, однак, зміна їхнього основного змісту повинна бути заборонена.

- 6) Кожна жертва має право на законну реабілітацію, на відшкодування збитків, понесених в результаті дій працівників колишніх спецслужб, а також на відновлення конфіскованої власності. Свідчення, необхідні для таких компенсацій, містяться в документах, створених спецслужбами.
- 7) Кожна особа має право наводити довідки про долю своїх родичів, що пропали в результаті діяльності спецслужб.
- 8) Кожна жертва має право знати імена осіб, що брали участь в її переслідуваннях.

* * *

Моральний кодекс архівістів, що працюють з документами колишніх спецслужб:

- документи про репресії є частиною національної спадщини. Усі ці документи повинні бути збережені як нагадування про нетерпимість, расизм, а також політичний й ідеологічний тоталітаризм;
- архівіст є виконавцем волі нації в період переходу до демократії;
- права жертв політичних репресій превалюють над історичними дослідженнями;
- архіви колишніх спецслужб не повинні відбиратися ні за яким критерієм, крім критерію історичного дослідження;
- архівіст — не цензор; поняття архівних даних і процедура їх розкриття визначені законом;
- якщо вказівки закону недостатньо точні, архівіст може інтерпретувати їх у світлі офіційних думок фахівців із суспільних законів. У випадку виникнення конфлікту між правом особи на недоторканність приватного життя і правом на проведення історичних досліджень, рекомендується створення копій документів з вилюченими з них іменами жертв чи третіх осіб;

- архівіст зобов'язаний задовольняти всі запити жертв репресій чи інших осіб на створення копій чи документів підтвердження дійсності документів;
- архівіст зобов'язаний організувати систему контролю, що забезпечує захист документів, які містять конфіденційні дані. Документи про репресії повинні зберігатися в спеціальних, ізольованих відділах національних архівів, їхня безпека повинна ретельно дотримуватися. Доступ до таких документів можуть мати тільки працівники архівів.

Антоніо Гонзалес Куїнтана

АРХІВИ СЛУЖБ БЕЗПЕКИ КОЛИШНІХ РЕПРЕСИВНИХ РЕЖИМІВ

*Звіт підготовлено для ЮНЕСКО
від імені Міжнародної Ради Архівів*

ВСТУП

Цілі

У 1993 році під час круглого столу конференції, що проходила у Мехіко, Міжнародна Рада Архівів вирішила створити групу експертів для обговорення проблем, пов'язаних з архівами колишніх репресивних режимів і скласти серію рекомендацій щодо того як обійтися з такими архівами.

Метою було досягнення практичних результатів. Неможливо надати набір правил, прийнятних у всіх випадках, тому що кожний процес політичних змін відрізняється, але через відкриту дискусію в цій групі було б можливе забезпечення архівних працівників країн, що переживають процес демократизації, інформацією щодо рівня проблем, з якими вони повинні будуть зустрітися. В той же час було б надано список методів, розвинутих в різних країнах, які були залучені до подібного процесу.

Експерти також поставили за мету виявити положення, щодо яких існує згода, і які б містилися в рекомендаціях робочої групи, від чисто архівних до суто політичних, які архівні працівники повинні активно підтримувати, незважаючи на те, що вони не належать до сфери їхньої компетенції.

Експерти також враховували той факт, що архівні працівники, які мають справу з документами, працюють з дуже вразливим матеріалом. Саме тому видається важливим запропонувати етичний кодекс для роботи з такою документацією. Цей кодекс включено до цього звіту.

Робоча група розпочала роботу зі збору інформації про архіви репресивних інституцій для того, щоб скласти список цих інституцій. Без сумніву, первинною вимогою збереження цих документальних свідчень є збільшення обсягу знань про їхнє існування. Група розпочала з інформації, наданої її членами, щодо їхніх власних країн, до якої було додано інформацію від колег з обмеженої кількості інших країн (Зімбабве, Латвія, Литва, Парагвай, Польща і Португалія).

У перший список, який робоча група створила спочатку, було вирішено, в принципі, включити лише репресивні інституції, які зникли між 1974 і 1994 роками у таких країнах: Бразилія, Зімбабве, Іспанія, Латвія, Литва, Німеччина, Парагвай, Південно-Африканська Республіка, Польща, Португалія, Росія, Угорщина і Чилі. Хоча інформація, отримана від цих країн, була неоднаковою за обсягом, вона все ж включала назви основних джерел, граничні дати документів, що зберігаються, стан їхнього зберігання, приблизний обсяг, а там, де це можливо, ще й зв'язок між основними документарними серіями, що містяться в архівах. Група також відчувала, що певний інтерес могло б представляти додавання практичної інформації, на кшталт використання цих документів за нового політичного режиму і умови такого використання. Це дозволило провести попередню статистичну оцінку, яку група вважає цінною.

Не вся зібрана інформація може включатися у дане дослідження через брак місця. Однак короткий виклад інформації дано в розділі 5, названому «Путівник по джерелах репресій: огляд архівів колишніх репресивних інституцій у нових демократичних державах (1974–1994)». Група сподівається, що цей короткий звіт підніме обізнаність у країнах, що знаходяться у процесі переходу до демократії, щодо важливості предмета і ролі архівних працівників.

Нарешті, усвідомлюючи величезне завдання, що стоїть перед професіоналами, що керують такими архівами, група включила до своїх висновків список пропозицій для міжнародної спільноти. Вони послужать зростанню обізнаності на міжнародному рівні у потребі управління документальним спадком. Саме це дослідження є елементом такого знання. Це дослідження також включає коротку бібліографію та перелік відповідного законодавства.

Робочий план і методологія

Група, яка фінансувалася ЮНЕСКО, була створена в лютому 1994 року і включала архівних працівників, досвідчених у роботі з цим типом архівів чи архівної етики, разом з експертами у сфері прав людини. Члени групи були обрані з тим, щоб гарантувати рівне представництво країн Центральної і Східної Європи, Латинської Америки, Африки і Західної Європи, залучених до політичних змін. Загальну відповідальність за проект ніс Антоніо Гонзалес Куїнтана, який був Директором секції Громадянської війни Національного Історичного Архіву Саламанки (Іспанія) з 1986 по 1994 роки. Інші члени: доктор Даґмар Унвергау, директор Архіву Штази у Берліні (Німеччина), Лазло Варґа, директор Муніципального архіву Будапешта (Угорщина), Володимир Козлов з Державного архіву Російської федерації у Москві (Росія), Алендро Гонзалес Поблет, президент Національної комісії з відшкодування і примирення з Сант-Яго (Чилі), Нарісса Рамдані, директор Архіву Африканського національного конгресу у Йоганнесбурзі (Південно-Африканська Республіка) і Мері Ронан з Національного архіву Сполучених Штатів Америки.

Група провела свою першу зустріч у штаб-квартирі ЮНЕСКО в Парижі у 1994 року. На першій зустрічі було прийнято попередню заяву про наміри й першу заяву про цілі та робочий план. Група знову зустрілася в лютому 1995 року у Коблензі (Німеччина), щоб зібрати разом результати роботи, виконаної її членами, і особливо постаратися обговорити проблему оцінки документів. Останню зустріч було проведено у Саламанці (Іспанія) у грудні 1995 року для того, щоб схвалити кінцевий текст звіту після двох років роботи. Для того щоб збирати інформацію, члени групи склали коротку історію більшості недавно діючих репресивних інституцій у їхніх країнах, і як опис того, як вони [країни] вчинили з архівами цих інституцій. Дані, зібрані таким чином, були дуже корисні для редагування остаточного звіту, але група також поширила єдиний запитальник для того, щоб зібрати інформацію в синтетичній формі, придатній для використання архівними працівниками в інших країнах. Запитальники було складено для того, щоб зібрати інформацію, яка б склала частину «Путівник по архівах репресій».

Архіви репресій: соціальна проблема,
яка перевищує компетенцію адміністрації архівів

1980-і мали вигляд непереможного процесу демонтажу репресивних політичних режимів у всьому світі.

Серед країн Центральної і Східної Європи, які були в орбіті Радянського Союзу з часу Другої світової війни, у світі, розділеному Холодною війною, процес розпочався стартом з Польщі, досягнувши кульмінації у 1990-их тотальним колапсом існуючих політичних структур. Найбільш символічним елементом цього процесу було падіння Берлінської стіни і воз'єднання Німеччини.

Паралельно з цими подіями в Європі, в Латинській Америці розпочалися інші безупинні процеси знищення репресивних політичних режимів. Це були консервативні військові диктатури, які панували практично на всьому континенті, в деяких випадках більше ніж п'ять десятиріч, хоча у певних країнах вони перемежовувалися з більш чи менш стабільними демократичним інтервалами.

У той же час в іншому місці Африканський континент побачив, після періоду тривалої боротьби, кінець режиму, що базувався на репресіях політичної влади щодо певних рас чи етнічних груп. Він видозмінювався від демократизації у Зімбабве до поворотного пункту повалення режиму апартеїду в Південній Африці.

Нарешті, 1970-і роки побачили зникнення консервативних диктатур Західної Європи: Португалія, Греція і Іспанія. Відбувшись на ранній стадії загального процесу, описаного вище, демократичні зміни в цих трьох країнах призвели до трьох дуже різних варіантів досвіду, але кожний має значну цінність для згадуваних цілей.

Дане дослідження охоплює період трохи більше ніж двадцять років між «Революцією гвоздик» у Португалії в квітні 1974 року до кінця режиму апартеїду. Це не тому, що не представляє інтересу розгляд подій, що сталися раніше, до середини 20-го століття, кінець італійського фашизму чи падіння німецького нацизму, і про ці обидва періоди ми будемо згадувати далі в тексті. А тому, що тільки використання найбільш недавнього досвіду може встановити точку відліку, чинну у світовому політичному контексті на початку 21-го століття.

Якби ми пішли б навіть далі, до початків сучасних держав, ми могли б побачити перші приклади влади, яка спеціалізувалась на репресіях, з яких найвідомішим була іспанська інквізиція. Цілком імовірно, що архіви цієї організації були предтечею сучасних архівів репресій. Важко переоцінити величезне значення, яке має належне збереження цього архіву для істориків сучасних держав. Фактично Національний Історичний Архів у Мадриді (Іспанія) зберігає записи Верховного Конгресу Інквізиції, так само як і більшість записів Окружних Трибуналів, створивши незрівнянне джерело для вивчення не тільки владних зв'язків

монархів Іспанії, але також менталітету і культури Відродження в усій Європі.

Очевидно, що репресивні режими поширювались від початків сучасної держави. В архівах у всьому світі існують документи, які це доводять. Предмет цього дослідження — архіви і недавні репресивні режими — таким чином, має величезну соціальну і політичну важливість. Такі архіви, які були основою для виконання репресивної діяльності, перетворені за нового політичного режиму (який приніс свободи і відповідальність, проголошені Загальною декларацією прав людини) у важливий засіб надання можливості встановлення нових соціальних зв'язків. У цьому розумінні ефект бумеранга, що демонструється документами, які уціліли, є як нетиповим, так і унікальним, і вимагає, з професійної точки зору, обережної концепції управління цими архівними фондами. У той же час він приніс цілком нові обов'язки для архівних інституцій.

Архіви мають вирішальний вплив на життя людей. Ніщо не слугує цьому кращим прикладом, ніж спосіб, у який використовувалися документи, щоб послужити припиненню репресій. Образ архівів служб безпеки у репресивних режимах ясно ілюструє наскільки важливими вони є. Протягом життя таких режимів, жертви політичних інформаційних служб могли відчувати важливість архівів, але тільки з настанням демократії і відкриття джерел сталося те, що громадяни стали повністю обізнані у їхньому впливі на життя людей.

Основна роль, яку відіграють архіви, характеризується не лише їхніми функціями, на кшталт ключів до нашого недавнього минулого, але також їхнім адміністративним значенням у дотриманні прав особи. Це проявляється тоді, коли демократичні режими бажають, наприклад, проголосити амністію за так звані думкозлочини або видати компенсацію жертвам репресій чи їхнім родинам. Досвід Німеччини та Іспанії добре це ілюструє. Немає сумнівів, що історичний вимір є надзвичайно важливим, але соціальний вплив, який архіви можуть мати, надає їм найважливішу публічну роль. Серед найбільш знаних архівів Іспанії є без сумніву Секція Громадянської війни Національного Історичного архіву у Саламанці, що надала десятки тисяч сертифікатів громадянам, які колись були членами армій і органів безпеки Республіки чи адміністрації Республіки і стали пізніше жертвами франкістських репресій. Іншим важливим прикладом є архіви колишнього Штازی у Берліні.

ЗАГАЛЬНІ РОЗДУМИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ

Причини зберігання документальних джерел вивчення репресій

Першим питанням у кожному обговоренні, що стосується архівів колишніх державних інституцій безпеки, у країнах, які знаходяться в процесі переходу до демократії, є: зберігати їх чи ні. Всі пізніші дискусії про їхній архівний обіг, про їхнє використання громадянами і новою адміністрацією чи про професійну етику стосовно їхнього змісту залежить від відповіді на це перше питання.

Існують приклади країн, у яких всі типи архівів служб безпеки, створених режимами, що передували демократичним, збережені майже цілковито. Існують також протилежні приклади, коли не залишалося жодного документального свідчення репресій чи, принаймні, ніхто не знає про їхнє існування. Середній шлях пройшли країни, які спершу використали документи з адміністративними цілями, а тоді знищили їх з етичних міркувань.

Прикладом другого типу в іспаномовній Південній Америці є Чилі. Невідомий жоден документ основних репресивних інституцій військової диктатури, чиєю основною складовою була DINA, а її наступником CNI. Таким чином на початку процесу переходу, коли очевидною була потреба знати правду про політичне насильство, зникнення і убивства, скоєні режимом Піночета, існувала величезна перешкода, спричинена браком документальних доказів. Комісія з Правди і Примирення — перший орган свого типу, створений у 1990 році, зіткнувся з завданням реконструкції 15 років історії країни майже виключно на основі персональних свідчень, базованих на словесних чи письмових спогадах тих, хто був залучений до цих подій. Комісія, яка досягла зростання рівня обізнаності щодо зловживань владою колишнім режимом, не в змозі пролити світло на долю багатьох зниклих осіб чи назвати осіб, відповідальних за звірства. Досвід Чилі є повчальним: тими, хто поніс найбільші втрати від зникнення документів, були чилійці, а тими, хто найбільше виграв, були агенти, які проводили репресії, а особливо їхні керівники. Безсумнівно, чилійський шлях до демократії проходить через примирення, однак можливість притягнення злочинців до відповідальності за їхні злочини значною мірою зникла.

Подібний випадок можна знайти у Південній Африці, де Національне Розвідувальне Агентство продовжує залишатися організацією, відповідальною за документи, вироблені ним самим у минулому.

В Іспанії одне з документарних джерел, чиє місцезнаходження невідоме (якщо вони не знищені) стверджує, що служба охорони голови уряду під контролем полковника Сан Мартіна працювала як служба розвідки в останні роки диктатури.

Чилійський випадок не є виключним. В Африці у період 1979–1980 років уряд Родезії знищив документи, створені чотирма найбільш важливими і спеціалізованими організаціями безпеки в останні роки репресивного режиму: Центральна Розвідувальна Організація, підрозділ Спеціальної Поліції, спеціальні суди і армійський підрозділ, знаний як «Зулуські розвідники».

Спадкування у колишній Німецькій Демократичній Республіці (НДР) після падіння Берлінської Стіни і возз'єднання є прикладом протилежного типу. Хоча архіви Штазі в усій повноті не були отримані, принаймні, значну більшість цих архівів було передано. Це стало можливим, попри все, через припущення, що німецький народ збереже їх, якщо знатиме про початок їхньої важливості. Таким чином, негайна передача архівів Штазі в руки нових органів влади, стала можливою для того, щоб слідувати бажанням представників народу, і серед інших завдань — очистити від тих, хто відповідальний за репресії, нову адміністрацію. Архіви було використано як для того, щоб звільнити тих, хто відповідальний за репресії, так і для компенсації жертвам репресій. Зразковими були паралельні процесуальні дії. Це проявилось у двох законах: один у НДР перед об'єднанням і кінцевий закон в об'єднаній Німеччині. Найбільшим прихильником цього був народ. Роль, яку відіграли групи, на кшталт групи преподобного Гаука, були визначальним фактором. Можливо, німці пам'ятали долю нацистських архівів в кінці Другої світової війни. Потрібно нагадати, що їхнє первинне використання було здійснене суддями Нюрнберзького процесу, хоча у цьому випадку не німецький народ був прихильником процесу, а збройні сили союзників.

Поміж цими двома видами досвіду лежить досвід Греції, яка використала документи репресивних органів протягом кількох років, відразу після диктатури, для виконання адміністративних завдань, на кшталт компенсацій і усунення від влади тих, хто був відповідальним за репресії. Архіви було пізніше знищено згідно з новим законодавством, яке визнало їх, імовірно виходячи з етичних міркувань, небажаним для зберігання в канцеляріях і архівах нагадуванням для людей, діяльність чи позиція яких, визнані незаконними попереднім режимом, і які були реабілітовані. Хоча вони й полегшують усунення від влади осіб, відпові-

дальних за репресії чи виплату компенсацій їхнім жертвам. Це рішення зробило можливим підведення ризику під періодом Диктатури і періодом Полковників, але не може бути визнане задовільним з точки зору історичного і документального спадку.

В Іспанії пройшло обговорення: чи знищувати досьє поліцейських архівів, що проливають світло на політичну, профспілкову та ідеологічну приналежність осіб, які вважались незадоволеними франкістським режимом. Внаслідок анекдотичної події (затримання в аеропорту Мадрида комуністичного депутата Енріке К'юріель через те, що він згадувався в комп'ютерних записах поліції як «таємний активіст»), Парламент Іспанії розглянув пропозицію знищити ці досьє. В результаті було прийнято рішення анулювати комп'ютерні файли поліції щодо політико-соціальної діяльності, які існували з днів колишнього режиму, незважаючи на передачу (у той самий час) всіх файлів політичної природи, що містилися в поліцейських архівах, до Національного Історичного Архіву. Це досягнення стало можливим завдяки Міністрові внутрішніх справ, який був відповідальним за Центральний поліцейський архів, і Міністрові культури, який був відповідальним за Національний Історичний Архів, які підписали разом зобов'язуючу угоду. Таким чином було збережено нерухомою збірку документів щодо вивчення опозиційних соціальних рухів протягом 40 років режиму Франко.

Часто говорилося, що архіви нерідко є найбільш достовірним відображенням історії народу і таким чином визначають найбільш точну пам'ять націй. Це безсумнівно щодо тоталітарного, диктаторського чи репресивного режиму. В таких режимах бракує будь-яких юридичних засобів відображення багатоманітності ідей і поведінки. Тільки архіви, особливо архіви поліції і розвідувальних служб, які контролювали народ, можуть відобразити приховані соціальні конфлікти, притаманні цим режимам. На відміну від публічного образу, який такі режими намагалися представити, їхня справжня природа може бути розкрита у файлах і реєстрах служб безпеки. Існування значних поліцейських архівів є загальною характеристикою таких режимів. Репресивний апарат був загалом дуже великим і характеризувався значним обсягом документів. Через це інформація і про осіб, і про групи збиралася майже щоденно. Це був у багатьох випадках єдиний шлях цього режиму забезпечити свою владу.

У всіх країнах, які пережили періоди політичних репресій, величезний інтерес породжували архіви цих репресій. Історики і журналісти мали законне бажання знати про репресії якомога глибше. Необ-

хідно було забезпечити ці вимоги юридичними гарантіями, що судовий процес не зазнає втручань, у той же час захищаючи приватність жертв репресій, включно з прийняттям закону «останньої крапки» (про амністію¹⁸).

Аргументи на користь зберігання цих документів мають ясний вигляд. Однак, залишаються значні сумніви стосовно можливості повторного використання документів з репресивними цілями. Коли немає впевненості, що документи було знищено чи передано органам влади, явно відмінних від органів колишнього режиму, як у випадку Чилі, потрібно вважати, що вони можуть знову бути використані проти прав людини. У гіпотетичному випадку повернення репресивного режиму документи могли б бути використаними з негідною метою. В усіх випадках, найкраще, щоб документи згідно із законом знаходилися в демократичній державі і в руках професійних архівних працівників.

На завершення слід сказати, що документи, накопичені органами репресій, важливі для пам'яті народу і служать непорушним свідченням. Але найбільш вагомий аргумент на користь зберігання репресивних архівів новими демократичними державами полягає у важливості, яку такі документальні джерела мають для осіб, що постраждали від колишнього режиму, як для прямих, так і для непрямих жертв. Документи періоду репресій є суттєвими для використання індивідуальних прав: на амністію, на компенсацію, на пенсію і загальні громадянські права (на спадок, на власність...) у новій політичній ситуації.

Ключова роль архівів у політичних змінах

Залежно від шляху, яким рухається демократія, існує декілька альтернативних образів архівів служб безпеки репресивних режимів. Шлях, яким репресивний режим припинив існування, визначає значною мірою майбутнє своїх архівів. У процесі «переговорних змін» чи «національного примирення» аргументи про компенсацію жертв стоять вище від усього іншого. У декількох випадках вони навіть вивисуються над вимогами назвати імена осіб, відповідальних за репресії, через так звані закони «останньої крапки» в ім'я гаданого бажання соціального миру. У випадку революційного вибуху чи швидкого колапсу системи перша вимога стосується тих, хто винен. У цьому випадку завдання архівних працівників набагато легше через те, що руйнування системи вимагає

¹⁸ З точки зору українського законодавства краще говорити про реабілітацію. — Ред.

нового планування і через зміни в установленому порядку і в особах. Однак у ситуації, коли демократичні процеси вже були розпочаті в часи репресивного режиму, можливо, наприкінці тривалого еволюційного процесу, завжди залишається ряд значних перешкод. Це трапляється, наприклад, коли відповідальні особи з попереднього режиму активно сприяли процесу репресій, але продовжують займати свої посади.

Як уже зазначалося, жодні два випадки змін не є повністю схожими, але як ілюстрацію може бути розглянуто дві альтернативи: німецький випадок з архівами Штазі та іспанський випадок з архівами репресивних інституцій періоду Франко. Це цілком відмінні типи змін із різних вихідних позицій. Німецький випадок був результатом тотального колапсу режиму, а іспанський — результатом тривалого періоду змін, розпочатих в період самого режиму Франко, уникнувши повного руйнування «законності».

Під час політичних змін архіви є основним засобом втілення в життя колективних та індивідуальних прав. Успіх методів відшкодування і компенсацій жертвам репресій, так само як і усунення відповідальних осіб колишнього режиму, буде значною мірою зумовлений використанням документів репресивних інституцій. Підтримка їхнього збереження і створення інституцій, відповідальних за їхню охорону в новій політичній державі, є визначальними факторами у процесі зміцнення демократії. Серед фундаментальних функцій архівів у зміцненні як колективних, так і індивідуальних прав виділяють наступні:

КОЛЕКТИВНІ ПРАВА

1. Право народів і нації обирати свій власний шлях політичних змін значним чином визначається доступністю документів. Без архівів немає справжньої свободи вибору. Комісії Правди, як показує досвід Польщі, Чилі чи Південної Африки, тільки тоді можуть задовільно завершити свою роботу, якщо збереглися документальні джерела репресивних інституцій.

У німецькому випадку громадськість визнала важливість архівів Штазі як для планування майбутнього, так і для розуміння того, як минуле зумовлюється діяльністю інформаційних і репресивних служб. На цю позицію значний вплив вчинив спосіб, яким після Другої світової війни управлялися нацистські архіви, коли стало видно важливість їх-

нього збирання і зберігання у Центрі Порівняльної Документації в Берліні.

2. Право народів на цілісність їхньої писаної пам'яті повинно бути незаперечним. Якщо спільнота обирає прощення як засіб досягнення політичних змін, результатом цього не повинно стати зникнення документального спадку минулого. Нації мають як права, так і обов'язки зберігати свою пам'ять шляхом передачі їх до архівів. Хоча кожне покоління повинно бути вільним обирати політичні процеси, за які вони відповідають, вони не можуть обрати за інші покоління. Право на вибір шляху політичних змін виключає право знищувати документи.

3. Право на правду. Громадяни мають тісно пов'язане з цими обома правами право на найповніше можливу інформацію про дії попереднього режиму чи через їхніх парламентських представників, чи через будь-яку іншу систему, які можуть вважатися адекватними цим представникам. Це є основою, на якій працюють усі так звані Комісії Правди, на кшталт Комісії за Правду і Примирення у Чилі, Комісія Правди і Примирення Південної Африки чи Верховна Комісія з досліджень злочинів проти польської нації у Польщі.

4. Право визначати осіб, відповідальних за злочини проти прав людини. Право визначати агентів репресій повинно визнаватися незалежно від будь-яких інших рішень стосовно відповідальних осіб чи можливе продовження їхньої праці в якості державних службовців. Політика амністії чи прощення щодо посадових осіб, відповідальних за порушення прав людини, була прийнята різними країнами у процесі переходу до демократії з метою досягнення національного примирення. Однак, у демократичній державі народ має право знати імена посадових осіб, відповідальних за порушення прав людини у колишніх режимах, для того, щоб гарантувати, що вони не робитимуть політичну кар'єру. Вже згадуване законодавство Німеччини врегульовує, яким чином це повинно здійснюватися. Закон про записи Штазі дозволяє громадськості чи приватним організаціям розслідувати [інформацію про] органи влади, публічних осіб і громадянських представників щодо можливих зв'язків з колишньою репресивною машиною. Сфера розслідування обмежена для того, щоб уникнути можливого залишення при владі агентів і співробітників Міністерства внутрішніх справ через незнання. З іншого боку законодавство обмежує використання цього права, якщо ті, щодо кого проводиться розслідування мали менше ніж вісімнадцять років на момент, коли, як припускається, правопорушення мало місце. Рівною

мірою існує обмеження розслідування в часі, яке складає п'ятнадцять років з моменту оприлюднення закону (до 2006 року).

ІНДИВІДУАЛЬНІ ПРАВА

1. *Право досліджувати долю родичів, які зникли під час періоду репресій.* Одним з найгірших наслідків репресій є незнання долі родичів чи друзів, які зникли. Архіви репресій повинні дозволяти розслідування, і якщо можливо — прояснення таких випадків.

2. *Право знати, яка інформація про осіб зберігається в архівах:* відомі як «*habeas data*» (судовий наказ про представлення даних), який гарантує право знати, чи будь-яка інформація про особу знаходилася в поліції або розвідувальних службах колишнього репресивного режиму і оцінювати, у який спосіб можуть вплинути політичні, ідеологічні, етнічні чи расові упередження на персональне, сімейне чи професійне життя. Саме право може також застосовуватися від імені агентів і службовців інституцій репресивного режиму.

3. *Право на історичні й наукові дослідження:* усі громадяни мають право доступу до джерел вивчення їхньої національної історії. Доступ до таких документів повинен враховувати потребу захисту приватності жертв і третіх сторін, згадуваних у документах.

4. *Право реабілітації для ув'язнених і репресованих з політичних мотивів:* у кожному процесі переходу до демократії, ті, хто був засуджений судами чи звільнений з їхньої роботи суто з політичних, релігійних, етнічних чи расових причин, повинні бути звільнені з-під ув'язнення, поновлені на їхній роботі чи повинні отримати компенсацію. Часто існує ситуація, що тільки серед архівів колишніх репресивних режимів можуть бути знайдені докази політичної, релігійної, етнічної чи расової природи засудження чи звільнення.

5. *Право на компенсацію і відшкодування збитків, завданих жертвам репресій.* Коли органи влади нових демократичних режимів вирішать надати компенсацію жертвам репресій, документи, вироблені інституціями колишнього режиму, забезпечать їх необхідними доказами.

6. *Право реституції конфіскованого майна.* Коли громадяни нової демократичної держави мають юридичне право повернути особисте майно, конфісковане попереднім режимом за їхні переконання чи ідеологію, документи в архівах репресивних органів дадуть детальний опис такого майна, так само як і інформацію про їхнє місцезнаходження чи

місце призначення. Якщо реституція неможлива через те, що майно зникло чи має нових, законних власників, архіви доведуть їхнє право на відповідну компенсацію.

Необхідність законодавчої бази для архівів репресій

У процесі політичних змін законодавець повинен узяти до уваги архіви і інструментальну роль, яку вони відіграють у створенні нового законодавства. Приклад Іспанії свідчить про те, як практичне застосування законодавства про амністію, виплати і компенсації тісно пов'язане з документальними свідченнями, які створюють підстави для застосування цих законів. У процесі, що відбувається відразу після краху репресивного режиму, архівні працівники повинні брати до уваги законодавство, а також зміни, що сталися, для того щоб гарантувати, що права є життєздатними в новій ситуації.

Будучи свідомими цієї необхідності і вагомої ролі документів репресій, архівні працівники всіх країн, від найвищих органів влади архівів до простого архівного працівника, повинні виявити ініціативу в юридичному процесі в їхніх власних країнах для охорони вищезгаданих колективних та індивідуальних прав і будь-яких інших, які можуть з'явитися, через наступні юридичні засоби:

Записи, створені чи накопичені репресивними органами, повинні бути передані під контроль нових демократичних органів влади за першої-ліпшої можливості, і ці органи влади повинні детально регламентувати їхнє зберігання. Демократичні органи влади повинні створити комісії, відповідальні за управління цими сховищами, і архівні працівники повинні бути тісно залучені до роботи комісій. Комісії повинні також нести відповідальність за архіви розвідувальних служб, які продовжують діяти при новому режимі. Комісії повинні обрати досьє, які поліція, органи безпеки чи розвідки більше не вимагають зберігати для виконання своїх обов'язків при демократичному режимі. Органи безпеки повинні забезпечити передачу обраних досьє і документів чи то до національних архівів, чи то до інституцій, що мають справу з компенсаціями або виплатами жертвам репресій, або усуненням колишніх посадових осіб, чи то до Комісій Правди.

Документи колишніх репресивних органів повинні зберігатися в архівних установах національної системи архівів або в інституціях, створених для ідентифікації колишніх посадових осіб, компенсації жертвам репресій чи забезпечення колективних та індивідуальних

прав. Другий спосіб вирішення є більш бажаним, ніж перший, як про це свідчать німецька і португальська моделі, на протизагу одній іспанській. Висока кількість запитів може призвести до краху традиційної діяльності архівів, які загалом не дуже добре забезпечуються коштами чи персоналом. Саме тому тимчасові інституції, на які покладається ця відповідальність, мають формуватися із спеціально призначеного для цих спеціальних завдань персоналу. Це поліпшить якість забезпечення цих служб, у той час даючи можливість постійно діючим архівам виконувати свої традиційні обов'язки. Той факт, що ці установи є тимчасовими, повинен бути ясно встановленим. Кінцевим місцем знаходження документів, як частини національної пам'яті, повинно бути національне сховище (репозиторій) історичних записів.

Може бути необхідним встановлення спеціального законодавства для захисту документів колишніх репресивних організацій в якості культурної власності. Якщо законодавство, що захищає культурний спадок, уже існує, то ці документи повинні ними охоплюватися. Якщо чинні норми охоплюють зберігання документального спадку в архівних установах, то передача записів до цих установ гарантує, що вони стануть культурною власністю, що захищається. В будь-якому випадку характер документів як культурної власності повинен бути чітко визначеним.

Для того, щоб гарантувати права осіб засобами архівів, необхідні відповідні юридичні ініціативи — чи то новий загальний закон про державні архіви, чи то внесення відповідних змін до існуючого закону. Права, що мають бути таким чином гарантовані, охоплюють:

- право всіх осіб вимагати доступу до архівів для того, щоб дістати інформацію про існування чи неіснування будь-якої інформації чи документів стосовно них, завжди передбачаючи, що приватність третьої сторони гарантується;
- право для осіб, що не були на службі в репресивних органах, визначати, чи записи, що містять персональну інформацію, можуть враховуватися третьою стороною. Персональні досьє жертв репресій повинні бути закриті від публічного доступу протягом законно встановленого періоду, за винятком спеціального дозволу особам, яких вони стосуються, чи їхніх спадкоємців. Особи повинні мати можливість внести зміни чи заяву щодо інформації, яка міститься про них у персональних досьє. Вони повинні бути включені в досьє, але чітко відділені від документів, що зберігалися репресивним режимом, і які не повинні змінюватися;

- право вимагати доступ до файлів агентів репресій на основі гарантій безпеки, встановлених законодавством.

Необхідність розголошення інформації про архіви репресивних режимів

Кульмінацією процесу є складання повного звіту з наданням деталей прав, встановлених новими державами, так само як поширеність архівів та інституцій, з ними пов'язаних. Необхідно залучати не тільки відповідні інституції державної адміністрації, але повинні бути запрошені до участі також усі ті, кого це стосується: політичні партії, профспілки, релігійні організації, фонди і правозахисні організації. Також важливим є залучення ЗМІ, переважно радіо і телебачення.

Необхідність прийняття етичного кодексу для архівних працівників, які наглядають за документами репресій

Складання Етичного Кодексу може бути великою допомогою, якщо відображає управління записами, що обговорювалися в цьому звіті. Архіви, відповідальні за переховування цих записів, повинні встановлювати такі кодекси. Особливо важливим є те, щоб архівний персонал, який продовжує службу з часів колишнього режиму, чітко погодився з цими принципами. Етичний Кодекс повинен включати наступні пункти:

- документи репресій є частиною спадку нації; вони повинні бути збережені в їхній цілісності, слугуючи нагадуванням про нетерпимість, расизм і політичний тоталітаризм;
- архівні працівники є виконавцями волі народу в юридичних процесах, обраних для змін; вони самі повинні повністю дотримуватися закону;
- індивідуальні права жертв політичних репресій мають першість перед історичним розслідуванням;
- архіви не повинні розміщати будь-які документи на підставі критерію відбору, що базується на їхній цінності для історичного дослідження;
- архівні працівники не є цензорами; закон визначає, які документи повинні бути доступними і як це повинно відбуватися;
- якщо законодавство недостатньо конкретизоване, архівні працівники можуть тлумачити його на підставі юридичних коментарів експертів адміністративного права; у випадках, коли приватність особи і право на історичне розслідування протистоять

- одне одному, може бути передбачено рішення щодо використання копії оригінального документа з видаленим іменем жертви чи третьої сторони;
- архівні працівники повинні поводитися з найбільш можливою обережністю з усіма запитами щодо посвідчення чи легалізації фотокопій, що використовуються для того, щоб надати юридичну силу скаргі жертв репресій чи інших осіб;
 - архівні працівники повинні встановити контроль, необхідний для захисту документів, що містять вразливу інформацію. Документи репресій повинні зберігатися в загальних архівах, але в окремих спецсховищах і з спеціальними заходами безпеки; тільки персонал архіву повинен мати доступ до цих документів;
 - архівні працівники повинні обмежити використання автоматизованих баз даних стосовно жертв репресій тією мірою, якою це необхідно для використання «habeas data». Ці бази даних повинні використовуватися лише як допомога при пошуку. Не повинно дозволятися жодне адміністративне чи урядове їх використання.

ЗАГАЛЬНІ ЗАУВАЖЕННЯ І РЕКОМЕНДАЦІЇ

В якості загального правила основні архівні принципи також чинні для архівів репресій. Архівні працівники можуть бути схильні встановити нову класифікацію записів репресивних інституцій, особливо таємних служб, які можуть видаватися неорганізованими. Однак за видимою відсутністю організованості може бути приховано логіку організації, відображену в специфічній структурі документальних фондів. У цих справах повинні підтримуватися принципи «поваги фондів» («respect des fonds») і зберігатися початковий порядок. Основним обов'язком архівних працівників є, в цьому разі, розуміння динаміки функціонування цих інституцій і відображення їх у класифікаційних схемах та описах архівів.

Ідентифікація фондів

Найперше архівне завдання — ідентифікація фондів. Архівні працівники повинні знати, яка агенція, організація чи орган створили збірку документів, з якою вони мають справу. Історична еволюція органі-

заційних структур і обов'язків повинна бути проаналізована разом з її органічною і адміністративною залежностями .

Ключ до організації архівів будь-якої інституції лежить у правильному аналізі її структур і юрисдикції. Класифікація документів без такого попереднього аналізу була б важкою і невідповідною. Первісний порядок документів був відповідним для самої організації, тобто для виконання нею репресивного завдання. Парадоксально, але найбільш дієвою була організація документів з політичною метою, найбільш ефективним є використання архівів для реабілітації і компенсації щодо громадянських прав за нового політичного порядку, якщо збережено їхній первісний порядок. Саме тому ідентифікація фондів починається з вивчення положень і внутрішніх норм, які регулювали діяльність організації протягом усього періоду її існування.

Рекомендується, щоб ідентифікація фондів проводилась архівними працівниками, які є членами вже згадуваних комісій ліквідацій (дивись загальні рекомендації), перед тим як їх буде передано до архівних установ. Неконтрольована передача документів може непоправно спотворити первісний порядок архівів.

Різноманітність репресивних органів настільки велика, що визначити обсяг терміна «репресії» нелегко. Поняття репресій стосується не лише політичних ідей, але також охоплює ідеологію і персональну поведінку, релігію, філософські погляди, сексуальну поведінку та інші сфери, які Загальна декларація прав людини відносить до сфери свободи. З огляду на це робоча група ЮНЕСКО — Міжнародної Ради Архівів встановила наступні категорії репресивних органів: (а) розвідувальні служби, (б) воєнізовані органи, (с) спеціальні трибунали, (d) концентраційні табори, (е) спеціальні в'язниці, (f) психіатричні центри з «перевиховання».

Ці заклади спеціально створювались як інструменти репресій. На додаток, репресивні структури можна також знайти в більш традиційних частинах адміністративного апарату, які продовжують існувати після падіння тоталітарного режиму. Для цих випадків експертна група встановила наступні категорії: (а) збройні сили, (б) поліція і органи безпеки, (с) цивільні суди, (d) інші підрозділи цивільної адміністрації.

Розвідувальні служби представляють найбільш характерний тип документації, який значно відрізняється від традиційної організації документів у державних адміністративних органах. Архіви розвідувальних служб особливо багаті на інформації щодо людей і репресивних організацій.

Архіви розвідувальних служб репресивних режимів загалом організовані навколо великої картотеки чи автоматизованого каталогу. Такі каталоги були створені для того, щоб швидко надати інформацію про осіб. Картки в каталозі часто містять детальний опис даних, що містяться в документах. Ці картки, які інколи називаються «такими, що не потребують пояснення», наприклад, у Державному архіві Ріо-де-Жанейро, відрізняються від звичайних карток каталогу, які звичайно тільки ідентифікують документ чи файл у сховищі і не дають додаткової інформації або не відсилають до інших каталогів чи файлів.

Доцільно зберігати файли каталогів в їхньому первісному форматі після передачі документів новим архівним установам. Якщо процес інтеграції цих фондів не дозволяє збереження первісної структури, архівні працівники повинні забезпечити, щоб зв'язок між старим і новим каталогами був ясним.

Часто інформація, що використовується розвідувальними службами, надходить з інших установ чи органів. Використання конфіскованих документів репресивними органами було дуже поширеним. Важливо визначити ті документи, які потрапили до фондів репресивних організацій, але їх не потрібно виділяти в окремий фонд. Автоматизований опис документів може допомогти представити такі матеріали найкращим чином, щоб сприяти історичним дослідженням щодо організацій чи осіб, які вилучили цей матеріал. Комп'ютерне «перетворення» цих документів повинно здійснюватися не згідно з логікою поліції, а слідувати структурі й організації самої інституції.

Особи є основними об'єктами досьє розвідувальних служб репресивних режимів. Інформація про цих осіб може міститися в простих чи складних досьє. Однак, інформація про ту ж саму особу, наприклад, короткий опис у картках, «що не потребують пояснення», там де вони існують, чи картки з посиланнями, повинна завжди зберігатися разом. Документи, на які ці картки посилаються, складають документальний доказ будь-якої скарги чи адміністративного або судового рішення. Таким чином, дуже важливо, щоб зв'язок між картками і документами не розривався; повне розуміння організації документів розвідувальних служб залежатиме від карток чи автоматизованих каталогів.

Визначення серій документів репресивного характеру, які можуть все ще існувати в адміністративному апараті демократичної держави-спадкоємиці, є набагато важчим. У таких випадках досьє, пов'язані з репресіями, повинні бути відділені від решти шляхом їхньої чіткої ідентифікації. Будучи раз виділеними, ці файли чи їхня група можуть

бути визнані закритим фондом, і може бути гарантовано їхню передачу і постійне зберігання в архівах державних адміністративних органів. Дуже важливо підкреслити, що ця процедура не рекомендується для інших фондів. Вона рекомендується лише тут через те, що у цих файлах міститься делікатна інформація політичної і соціальної природи. Дані повинні визначатися відновленням цілісності фондів, маючи за довгострокову мету, щоб у майбутньому цілісність фондів було відновлено і щоб усі файли репресивних організацій зберігалися в одному сховищі. Якщо це не зроблено, для наступних поколінь залишиться враження, що ці інституції непричетні до політичних репресій у недемократичні періоди.

ОЦІНКА

Існує два основних оціночних завдання для архівних працівників, які працюють із записами репресивних організацій:

- вивчення різних документальних груп для того, щоб визначити їхню цінність для захисту прав особи і їхню цінність як доказ для історії репресивного режиму і країни загалом;
- вибір файлів, пов'язаних із порушеннями прав людини з метою відділення їх від решти документів нейтральних агенцій, які продовжують існувати при демократичному режимі.

Ці завдання можуть бути описані як оцінка закритих фондів і оцінка відкритих фондів.

У випадку оцінки закритих фондів різні серії повинні спершу бути ідентифіковані, а тоді необхідно визначити їхню цінність, беручи до уваги юридичний, адміністративний та інформаційний критерії. Стосовно юридичної цінності документів, основним критерієм повинні бути автентичність і точність. Багато документальних серій, створених протягом періодів репресій характеризувалися відсутністю легалізації (підписів чи печаток). Саме так, наприклад, сталося з уже згадуваними «картками, що не потребують пояснення». Значна кількість звітів і документів у цих дос'є, можливо, не мають юридичної цінності як доказ у демократичному судовому процесі. Немає сумніву, що інформація, яка в них міститься, є в багатьох випадках чистим вимислом. Однак вони є автентичними документами. В демократичний період документи колишніх режимів стануть автентичним і точним доказом дій, що застосовувалися проти людей з політичних, ідеологічних, релігійних,

етнічних і расових мотивів. Таким чином вони будуть чинними документами для використання таких прав як амністія, відшкодування чи компенсація жертвам репресій.

Але в деяких випадках докази переслідування, підтверджені документами, не визнаються достатніми для отримання відшкодування чи компенсації. Можуть існувати закони, як, наприклад, в Іспанії, що встановлюють, що право на компенсацію буде визнано лише тим особам, які були ув'язнені більше ніж протягом трьох років. Для виконання цих юридичних вимог тільки юридичні документи, що дають доказ анулювання вироку, можуть надати право на доступ до компенсації, яка забезпечується законодавством. Саме тому архівні працівники повинні бути обізнані із законами, які регулюють права громадян, для того, щоб визначити найбільш відповідні записи в кожній індивідуальній справі. Це також впливає на рішення про те, які записи повинні описуватися більш детально і який порядок пріоритетів повинен бути в описовій роботі.

Персональні файли агентів і службовців адміністративних органів і служб репресивних режимів, особливо служба записів військових кадрів, мають особливе значення, тому що вони містять біографічну інформацію, яка могла б бути критичною у визначенні їхньої відповідальності під час репресій.

Усі файли, що містять інформацію про осіб, які були жертвами репресій повинні бути збережені через їхню первинну цінність як доказ у питанні щодо прав людини протягом, принаймні, 75 років від дати створення. Оскільки ці записи мають також значну історичну цінність для знання про дійсний обсяг репресій, вони повинні розглядатися як записи для постійного зберігання.

У випадку оцінки відкритих фондів критерій відбору для відділення досьє від чинних документів організації повинен базуватися на типі злочину. Досьє щодо осіб, підозрюваних чи звинувачених у злочинах, які вони ніколи не скоювали чи які юридично не були визнані злочинами в новій демократичній державі, повинні бути передані до загальних архівів. Критерій відбору має бути настільки загальним, наскільки це можливо, і якщо виникають сумніви щодо їхнього включення, досьє повинні бути передані до загальних архівів. В Іспанії досьє центрального поліцейського архіву цієї категорії були передані до Національного Історичного Архіву. Для того, щоб це зробити, необхідно чітко визначити, які типи звинувачень політичних опонентів чи звичайних громадян були пред'явлені репресивними режимами і які відсутні в судовій практи-

ці демократичних країн. У досьє фігурують такі «злочини», як: загроза органам влади, загроза особам, потурання тероризму, участь у недозволеному об'єднанні, терористичний акт, співпраця з бандами, участь у незаконній організації, опір особливому законодавству, опір внутрішній службі державної безпеки, завдання шкоди, зберігання зброї і боєприпасів, непокора, незаконне затримання осіб, керівництво воєнізованою організацією, організація заколоту, втеча з-під варти, страйк, друк, стрілянина, порушення військового статуту, виступи проти уряду, порушення громадського порядку, завдання шкоди органам влади, незаконний збір інформації, відмова від військової служби, таємний перетин кордону, участь у банді, незаконне видання і пропаганда, порушення відбування вироку, повстання, опір, незаконні мітинги, заклики до повстання, зберігання зброї і вибухових речовин, тероризм і образа країни (нації), її символів і прапора.

Щодо відкритих фондів також потрібно врахувати документи з обмеженим доступом, пов'язані з репресіями прав людини, визнані таємними. Це буде можливим тільки в тому разі, якщо Комісії, які займаються аналізом документів цих інституцій, не будуть зустрічатися з перешкодами в них. Очевидно, всіх членів Комісії стосується законодавство про державну таємницю стосовно їхньої свободи дій у використанні державних таємниць, для якого вони повинні мати відповідний дозвіл.

Принцип джерела

Негиповий характер документів розвідувальних служб, у порівнянні з іншими репресивними інституціями, на кшталт трибуналів, в'язниць, лікарень тощо, вже підкреслювався. Вони часто містять вилучені документи, що стосуються осіб, цивільних інституцій чи політиків, які були об'єднані з матеріалами інших джерел, на кшталт газет, звітів агентів тощо, в одному досьє. Коли документи розвідувальних служб передаються до загальних архівів нової демократичної держави, необхідно поважати це джерело розвідувальної агенції.

Цілісність фондів

Не тільки джерело, але і цілісність фондів має поважатися. Якщо закон передбачає повернення особистого майна особи, це право може вступити у протиріччя з принципом цілісності фондів. Якщо особи ви-

магатимуть досьє у значній кількості, це може піддати небезпеці існування фондів, загрожуючи частині національного спадку.

Компромісне рішення може бути прийняте шляхом розрізнення суто особистих документів, що повинні бути повернуті їхнім власникам чи їхнім нащадкам, і документів, що стосуються діяльності осіб у їхній громадській або політичній ролі, які повинні постійно залишатися в архівах. Повинно бути визнано право на фінансову компенсацію власникам цих документів чи їхнім нащадкам, забезпечивши, щоб такі документи не було розміщено в публічних архівах. У той же час можна рекомендувати, що в разі, якщо особи, яким повернуто майно, вирішать їх передати третій стороні, держава повинна отримати право пріоритетного набуття.

Концепція «фондів» також повинна бути визнана у випадку з підрозділами поліції та армії спеціального призначення репресивного апарату. Доцільно розглядати записи цих спеціальних органів в якості окремих фондів, і саме тому передати їх до загальних архівів.

Існує лише одне виключення з принципу збереження цілісності фондів. Це відбувається там, де досьє репресій знаходяться разом з досьє, які потрібні для продовження діяльності органу. У цих випадках досьє мають бути тимчасово розділені.

Опис

Опис архівів колишніх репресивних режимів подібний до опису традиційних досьє. Мета — в помірні строки створити описові списки загального характеру, на кшталт путівників і реєстрів, які б сприяли тому, що зміст збірок буде широко відомим. Не рекомендується, щоб архівні працівники створювали каталоги, які містять детальну інформацію про осіб, через те, що вони можуть зачепити їхнє право на приватність. У випадку з документами, які колись оцінювалися і були визнані такими, що містять факти, пов'язані з приватністю осіб, рівень опису не повинен виходити за межі реєстру, який подає заголовок серії, охоплені періоди і посилання на елементи, що зберігаються. Індеси до цих документів повинні містити тільки ім'я особи і каталожне посилання. З іншого боку, система індесів, створена репресивними режимами, якщо вона корисна архівним працівникам, не повинна визнаватися допомогою у пошуку і ставати доступною відвідувачам. Навпаки, вони повинні розглядатися як документи і зберігатися з основною частиною архівів у сховищах без публічного доступу. Ці старі інструменти конт-

ролю таким чином залишаться під виключним управлінням архівних працівників. Таким же чином використання комп'ютерів у описі повинно бути обмежене для створення списків, що відповідають правовим нормам щодо захисту приватності.

Адміністрація архівів

Одним із важливих положень, яке потрібно врахувати архівним працівникам, що працюють з документами колишніх репресивних режимів, є питання безпеки зберігання. Ці документи стосуються багатьох з них, особливо колишніх службовців цих організацій, і вони можуть бути зацікавлені в знищенні документів. Рекомендується, щоб для їхнього зберігання були впроваджені заходи безпеки, які повинні бути, принаймні, настільки ж суворими, як і ті, що існували в їхньому колишньому місці зберігання.

Управління користувачами є рівноважливим завданням. Рекомендується, щоб в архіві було створено кімнату публічного читання. Цей офіс повинен бути відповідальним за створення путівника про колективні та індивідуальні права, які гарантовані законом і які в сутності поширюються на архів. Цей путівник повинен також забезпечити основну інформацію про зберігання архівів і про умови доступу та послуги, що надаються користувачам.

У напрямку до путівника про джерела репресій: огляд архівів колишніх репресивних режимів у нових демократичних державах, 1974–1994.

Один факт, який ясно проявився у межах цього дослідження, є необхідність невідкладно брати на себе обов'язки щодо заходів, аби гарантувати збереження документів так само, як і їхнє легітимне використання. В процесі їхньої роботи експертна група зібрала інформацію тільки про 13 країн з 25, в які було надіслано повні запитальники щодо архівів репресій. З 13 отриманих відповідей дві не забезпечували інформації про зберігання документів; у Зімбабве документи були знищені, а в Чилі не була доступна будь-яка інформація про статус архівів. Також відомо, що документи в Греції були знищені з етичних мотивів, хоча запитальник не було повернуто. В результаті з 14 країн в 3 архіви репресивних органів колишнього режиму відсутні, складаючи еквівалент 28,5%. Дві країни (Угорщина і Південна Африка) повідомили про недоступність фондів важливих репресивних інституцій колишніх режимів. Той факт, що декілька країн вирішили не відповідати на запи-

тальник, не призводить до значного оптимізму щодо зберігання їхніх архівів репресій.

Кількість записів, про які повідомлялося (більше ніж 100.000 лінійних метрів з 11 країн) яскраво висвітлює кількість проблем, з якими зіткнулися нові органи влади.

Шість з цих 11 країн (Бразилія, Іспанія, Німеччина, Парагвай, Португалія і Росія) використовують документи для того, щоб виплатити компенсації жертвам репресій, і 4 (Німеччина, Латвія, Парагвай і Португалія) використовують документи для того, щоб звільнити відповідальних осіб колишнього режиму. В трьох країнах (Польща, Бразилія і Португалія) документи репресій використовуються Комісіями Правди.

Майже всі архіви обмежують доступ для того, щоб гарантувати захист честі і приватності осіб. Період закритості фондів коливається в межах 50 років у Іспанії, 75 років у Португалії і Росії і 100 років у Бразилії. У Німеччині період закритості фондів не встановлювався. У Латвії не існує такого загального обмеження, тут наявна політика контрастів: вільний доступ до документів певних органів (Міністерство внутрішніх справ) і обмежений доступ до інших (КДБ Латвійської республіки). Сім держав (Бразилія, Іспанія, Латвія, Німеччина, Росія, Парагвай і Португалія) встановили порядок надання документів для ознайомлення з метою наукових і історичних досліджень.

І, нарешті, у двох країнах (ПАР і Угорщина) найбільш важливі збірки документів не використовуються ні для компенсації жертвам, ні для звільнення осіб, відповідальних за репресії, ні для історичних досліджень. Чіткі рішення або нормативні документи стосовно цих записів відсутні. Однак в обох країнах були докладені значні зусилля для розкриття цих фондів.

ВИСНОВКИ

Робота експертної групи повинна розглядатися як перший етап міжнародної акції, яка повинна бути розширена і включити не тільки згадувані країни, але і організації захисту прав людини.

Необхідно створити Конституцію широкого міжнародного форуму щодо документів колишнього репресивного режиму за участі архівних працівників, правників, представників політичних партій, правозахисних організацій та інших.

Повинно бути вивчено можливість надання допомоги в управлінні записами колишніх репресивних режимів країнам у процесі переходу до демократії для того, щоб уникнути колапсу архівних установ і не дозволити знищення записів. Відповідно, середньостроковою метою могло б бути створення *фонду допомоги архівам на службі у прав людини* (колишні архіви служб репресій).

Робота з ідентифікації архівів репресій повинна продовжуватися — завдання, для якого програма «Пам'ять Світу» надає відповідні рамки, роблячи можливим включення до Реєстру всіх даних, зібраних дотепер.

Розділ 2

УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

Євген Захаров

ХРЕСТОМАТІЙНА СПРАВА КОСТЯНТИНА УСТИМЕНКА

Однією з цілей семінару «Свобода висловлювань в Україні. Доступ до інформації», який проводила Харківська правозахисна група в Києві 28 лютого — 1 березня 2002 року за підтримки фонду МакАртурів, було намагання привернути увагу громадськості, зокрема, юридичної, до справи Костянтина Устименка. З самих різних точок зору ця справа заслуговує на широке суспільне обговорення.

В історичній площині справа Устименка пов'язана з практикою політичних репресій в СРСР. Будучи щирим комуністом, вірячи в рівність усіх членів КПРС, Устименко звертався з листами в партійні органи, в яких критикував керівництво Дніпропетровського обкому КПРС. Саме це стало причиною заочної постановки його на психіатричний облік в міському психоневродиспансері: з точки зору верхівки КПРС люди, які критикували їхні дії, були божевільними. Це була усталена практика. Чимало людей, обвинувачуваних в антирадянській агітації і пропаганді, отримували від психіатрів «вялотекущую шизофренію» або інший діагноз і потрапляли за судовими рішеннями на примусове лікування в закриту психлікарню до тих пір, поки не давали підписку про відмову від суспільної активності. Відомо також, що левову долю авторів анонімних антирадянських листівок, яких КДБ вдавалося виявити (а таких антирадянщиків було приблизно 100 на рік), клали в психлікарні без будь-якого суду. Досі деякі люди, які потрапили під прес каральної психіатрії, знаходяться в лікарнях: їх би вже й відпустили, але просто нема куди йти. Яюсь, коли я відвідував одного такого свого підопічного, його лікар розповів, як йому, коли він працював районним психіатром в сільському районі, телефонував перший секретар райкому: «Слухай, заברי Н. — він скаржитись на мене усюди, лає мене, він хворий!» І, каже, ми забирали! У цьому сенсі Устименку

ще повезло. Він не потрапив в лікарню за свої листи, як, наприклад, харків'янин Володимир Кравченко, його «просто» виключили з КПРС і звільнили з роботи (будучи радіоінженером, Устименко працював викладачем в технікумі) і не давали змоги працювати будь-де, аж поки не працевлаштували за прямою вказівкою Володимира Щербицького, якого Устименко побачив рано-вранці 26 квітня 1986 року (перші години після початку Чорнобильської катастрофи!) разом з першим секретарем Дніпропетровського обкому в центрі Дніпропетровська і попросив про допомогу. Так він і працює зараз кочегаром.

Дізнавшись, що він був заочно поставлений на психіатричний облік і знятий з нього, Устименко вирішив домогтися ознайомлення зі своїм досьом: як сталося, що він був взятий на облік, а потім знятий з нього, хто приймав ці рішення і за чією вказівкою, куди надсилали довідки про його стан здоров'я і за чими запитами, як і на підстави яких нормативних актів обмежували його право на працевлаштування тощо. І почався новий багатолітній етап ходіння по муках — юридичний. Борючись за своє право знати інформацію про себе, Устименко дійшов до Конституційного Суду України, який прийняв дуже важливе рішення по його заяві. Рішення, яке стало предметом гордості Конституційного Суду, яке вивчають в юридичних вузах, багато разів друкувалося в різних виданнях, здавалося б, повністю мало задовольнити позивача. Але це рішення нічого не дало самому Устименку: воно просто не було виконане. І, на жаль, не вбачається правових можливостей для зрушення цієї справи з мертвої точки. Проте, може, якийсь світлий правовий розум знайде вихід з цього положення?

Пропонуємо увазі читачів виклад обставин справи самим Костянтином Устименком і коментар фахівця-конституціоналіста Станіслава Шевчука.

Костянтин Устименко

ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА НА ІНФОРМАЦІЙНУ ПРИВАТНІСТЬ ТА ПРАКТИКА СУДОВОГО ЗАХИСТУ ЦЬОГО ПРАВА

*(виступ на семінарі
«Свобода висловлювань в Україні. Доступ до інформації»
в Києві, 28 лютого — 1 березня 2002 р.)*

Першою справою, розглянутою Конституційним Судом України (КСУ) за зверненням громадянина України, була справа К.Г. Устименка стосовно тлумачення положень Законів України «Про інформацію» та «Про прокуратуру».

Рішення КСУ по цій справі від 30.10.97 стало хрестоматійним прикладом судового захисту конституційного права громадянина на інформацію про особу. Цей приклад неодноразово наводився у засобах масової інформації, у виступах керівництва КСУ, у звітній доповіді Уповноваженого з прав людини Верховної Ради, у посиланнях відомого в Україні американського судді Богдана Футея.

При цьому ні один з дописувачів чи промовців про «справу Устименка» не звернувся до самого Устименка хоча б для одержання формального дозволу використовувати його повне прізвище та ім'я, які належать до персональної інформації про особу і не можуть використовуватися без її дозволу, якщо ця особа не є публічною особою.¹⁹

Більше того, оскільки мотивувальна частина вказаного рішення КСУ через певні обставини не була оприлюднена негайно, деякі дописувачі керувались усними поясненнями на прес-конференції доповіда-

¹⁹ Ми не можемо погодитися в цьому з шановним автором — з моменту прийняття рішення Конституційним Судом України по справі Устименка він став публічною, а точніше, квазіпублічною особою. — Ред.

ча по справі в КСУ та опублікованою в листопаді 1997 р. в «Урядовому кур'єрі» та в «Юридичному віснику України» резолютивною частиною рішення, що призвело до деякого викривлення інформації щодо Устименка в публікаціях.

Виходячи з цього, я щиро вдячний організаторам даного поважного зібрання за надану мені можливість поінформувати широкий загал про наслідки судового захисту права на доступ до персональної інформації про громадянина Устименка для самого Устименка.

Перед тим, як викласти обставини справи та мотиви рішення КСУ, вважаю доцільним звернути увагу на юридичне підґрунтя, на якому базувалось звернення до судових органів.

Згідно Закону України «Про інформацію» від 02.10.92:

«дія цього Закону поширюється на інформативні відносини, які виникають у всіх сферах життя і діяльності суспільства і держави при одержанні, використанні, поширенні та зберіганні інформації» (ст. 3).

«Кожному громадянину забезпечується вільний доступ до інформації, яка стосується його особисто, крім випадків, передбачених законами України» (ст. 9).

«Інформація про особу — це сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про особу... Кожна особа має право на ознайомлення з інформацією, зібраною про неї» (ст. 23).

«Громадяни мають право доступу до інформації про них, заперечувати її правильність, повноту, доречність, тощо». Відмова в доступі до такої інформації, або приховування її, або незаконні збирання, використання, зберігання чи поширення можуть бути оскаржені до суду» (ст. 31).

«В разі вчинення державними органами... та їх посадовими особами,... державними організаціями, які є юридичними особами, та окремими громадянами протиправних діянь, передбачених цим Законом, ці дії підлягають оскарженню до органів вищого рівня або до суду» (ст. 48).

Звертаючись до суду загальної юрисдикції в 1989 р., Устименко посилався на Закон СРСР «О порядке обжалования в суд неправомерных действий органов государственного управления и должностных лиц...», порушуючи який головлікар психоневродиспансеру відмовлявся надати інформацію щодо підстав заочних взяття й зняття з психіатричного обліку Устименка.

Перше рішення суду — відмовити в задоволенні скарги Устименка — ґрунтувалось на лікарській таємниці. Потім, після втручання

Прокуратури України, після депутатських звернень до Генерального Прокурора М.О. Потебенька депутата Л.Д. Кучми, суд поступово став змінювати свою позицію по справі.

Одночасно, у зв'язку з набранням в листопаді 1992 р. чинності Закону України «Про інформацію» претензії були оформлені у вигляді інформаційного запиту, а після отримання відмови головлікаря було змінено підстави судової скарги, тобто оскаржувалось порушення Закону «Про інформацію».

Після скасування за протестами прокуратури двох рішень суду, третім рішенням дії головлікаря в частині надання Устименку інформації, що не відповідає дійсності та приховуванні інформації, визнані неправомірними й зобов'язано посадову особу надати Устименку письмову відповідь на такі питання:

1. Ким, коли і на якій підставі Устименка було поставлено на облік у психоневродиспансері?
2. За якими адресами розсилались довідки про стан здоров'я Устименка?
3. Ким Устименка було знято з обліку, на якій підставі та чи був він при цьому присутнім?
4. На підставі якого нормативного акту психіатри в 1988–1990 рр. обмежували працевлаштування Устименка?

В 1994 р. Дніпропетровський обласний суд задовольнив скаргу головлікаря, скасував вказані рішення райсуду й провадження по цій справі закрит, оскільки її розгляд не є компетенцією суду.

Намагаючись якимось чином отримати персональну інформацію про себе і знаючи, що прокуратура має матеріали перевірки скарги на дії головлікаря, Устименко направляв з цього питання інформаційний запит і до прокуратури, а відмову в наданні інформації прокурора оскаржив до суду. Суд відмовив у розгляді скарги на тій підставі, що громадянин може оскаржити дії прокурора тільки у випадках, передбачених Кримінально-процесуальним кодексом. Таким чином, судами загальної юрисдикції у 1994 р. відмовлено Устименку в захисті його права на отримання інформації про себе, гарантоване ст.ст. 3, 23, 31, 48 Закону «Про інформацію».

Перевіривши останні судові рішення в порядку нагляду, Голова Верховного Суду В.Ф. Бойко 18.11.96 підтвердив їх законність і обґрунтованість, хоч на цей час право на інформацію про особу та на судовий захист цього права вже гарантувалось ст. 32 Конституції України.

З приводу неоднозначного застосування судами загальної юрисдикції Закону України «Про інформацію» Устименко звернувся до КСУ.

Рішенням по справі Устименка № 18/гоз-97 від 30.10.97 КСУ вирішив в резолютивній частині:

1. Частину 4 статті 23 Закону України «Про інформацію» треба розуміти так, що забороняється не лише збирання, а й зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її попередньої згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту, прав та свобод людини. До конфіденційної інформації, зокрема, належать свідчення про особу (освіта, сімейний стан, релігійність, стан здоров'я, дата і місце народження, майновий стан та інші персональні дані).

Згода на збирання, зберігання, використання і поширення відомостей щодо недієздатної особи надається членам її сім'ї або законним представником. У період збирання інформації про нього кожний дієздатний, члени сім'ї або законні представники недієздатного мають право знати, які відомості і з якою метою збираються, як, ким і з якою метою вони використовуються. У період зберігання і поширення персональних даних ці ж особи мають право доступу до такого роду інформації, заперечувати її правильність, повноту, тощо.

2. Частину 5 статті 23 Закону «Про інформацію» треба розуміти так, що кожна особа має право знайомитись з зібраною про неї інформацією в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях, якщо ці відомості не є державною або іншою, захищеною законом, таємницею.

Медична інформація, тобто свідчення про стан здоров'я людини, історію її хвороби, про мету запропонованих досліджень і лікувальних заходів, прогноз можливого розвитку захворювання, в тому числі і про наявність ризику для життя і здоров'я, за своїм правовим режимом належить до конфіденційної, тобто інформації з обмеженим доступом. Лікар зобов'язаний на вимогу пацієнта, членів його сім'ї або законних представників надати їм таку інформацію повністю і в доступній формі.

В особливих випадках, як і передбачає ч. 3 ст. 39 Основ законодавства України про охорону здоров'я, коли повна інформація може завдати шкоди здоров'ю пацієнта, лікар може її обмежити. У цьому разі він інформує членів сім'ї або законного представника пацієнта, враховуючи особисті інтереси хворого. Таким же чином лікар діє, коли пацієнт перебуває у неприємному стані.

У випадках відмови у наданні або навмисного приховування медичної інформації від пацієнта, членів його сім'ї або законного представника вони можуть оскаржити дії чи бездіяльність лікаря безпосередньо до суду або, за власним вибором, до медичного закладу чи органу охорони здоров'я.

Правила використання відомостей, що стосуються лікарської таємниці — інформації про пацієнта, ні відміну від медичної інформації — інформації для пацієнта, встановлюються статтею 40 Основ законодавства України про охорону здоров'я та ч. 3 ст. 46 Закону України «Про інформацію».

3. У ст. 48 Закону України «Про інформацію» визначальними є норми, сформульовані у ч. 1 цієї статті, які передбачають оскарження встановлених Законом «Про інформацію» протиправних діянь, вчинених органами державної влади, органами місцевого самоврядування та їх посадовими особами, а також політичними партіями, іншими об'єднаннями громадян, засобами масової інформації, державними організаціями, які є юридичними особами, та окремими громадянами, або до органів вищого рівня, або до суду, тобто за вибором того, хто подає скаргу. Частина друга ст. 48 Закону «Про інформацію» лише встановлює порядок оскарження протиправних дій посадових осіб у разі звернення до органів вищого рівня, а ч. 3 цієї статті акцентує на тому, що й оскарження, подане до органів вищого рівня, не є перепорою для подальшого звернення громадянина чи юридичної особи до суду. Частина третю у контексті всієї ст. 48 Закону «Про інформацію» не можна розуміти як вимогу обов'язкового оскарження протиправних дій посадових осіб спочатку до органів вищого рівня, а потім — до суду.

Безпосереднє звернення до суду є конституційним правом кожного.

4. Визнати неконституційним положення частини четвертої статті 12 Закону України «Про прокуратуру» щодо можливості оскарження прийнятого прокурором рішення до суду лиш у передбачених законом випадках, оскільки винятки з конституційних норм встановлюються самою Конституцією, а не іншими нормативними актами.

5. Прийняття рішення Генеральним прокурором України по скаргі (ч. 5 ст. 12 Закону «Про прокуратуру») припиняє провадження по таких скаргах в органах прокуратури, але не може стати перешкодою для подальшого звернення до суду.

6. Рішення КСУ є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим. Рішення КСУ підлягає опублікуванню у «Віснику КСУ» та в інших офіційних виданнях України.

Роз'яснюючи ці рішення КСУ на прес-конференції, матеріали якої опубліковано в «Юридичному віснику України» №47 за 1997 р., допові-

дач по справі суддя КСУ Олександр Мироненко на питання: «Тепер, після винесення КСУ рішення у цій справі, громадянин Устименко може розраховувати на її перегляд у судах загальної юрисдикції?», відповів: «безперечно, такі суди прийматимуть відповідні рішення, виходячи з нашого тлумачення закону».

З надією я чекав одержання повного тексту рішення КСУ. Отримавши його поштою і ознайомившись з мотивувальною частиною, яка ще ніде не була опублікована, я звернувся до Голови КСУ з листом, в якому, зокрема, повідомляв:

«Всупереч вимогам ст. 55 Закону «Про Конституційний Суд України» мене було позбавлено права участі в розгляді мого звернення, що призвело до перекручення інформації в мотивувальній частині рішення КСУ...

Вказаний на стор. 4 рішення КСУ, як діючий сьогодні в Україні, наказ МОЗ СРСР від 29.12.79 № 1333 «Про порядок надання відомостей про психічний стан громадян» з 1 березня 1991 р. вже в СРСР був нечинним відповідно до п. 2 Висновку Комітету конституційного нагляду СРСР від 29. 11. 90 № 17 «О правилах, допускающих применение неопубликованных нормативных актов о правах, свободах и обязанностях граждан». Розповсюдження інформації від імені КСУ про дію в Україні цього наказу матиме негативні правові наслідки.

Керуючись ст. 40 Конституції, прошу Вас, як посадову особу державного органу, письмово повідомити мене про можливі засоби обмеження розповсюдження недостовірної інформації з рішення КСУ від 30.10.97 по справі Устименка».

Всупереч вимогам ст. 40 Конституції Голова КСУ на це моє звернення не відповів, але опубліковані в листопаді 1997 р. в «Урядовому кур'єрі» та в «Юридичному віснику» рішення КСУ містили лише резолютивну частину без мотивувальної. До речі, мої спроби в цьому році знайти в будь-якій бібліотеці м. Дніпропетровська «Вісник КСУ» з опублікованим повним рішенням КСУ по справі Устименка не мали успіху, бо підписка проводилась з 1998 р., а перший номер «Вісника КСУ» за 1998 р. був третім по рахунку. Тому, якщо повні рішення опубліковано в першому чи другому номері «Вісника КСУ», у Дніпропетровські, які в інших містах України, публічне ознайомлення з ним обмежене, про що я й просив Голову КСУ.

Керуючись рішенням КСУ та діючим законодавством Устименко й прокуратура області звернулись до Дніпропетровського обласного су-

ду з поданням про перегляд ухвали облсуду від 21.02.94 про закриття провадження по справі Устименка за неспідріємчїстю суду за новими обставинами.

Ухвалою облсуду від 30.01.98, постановленою під головуванням судді А.П. Приходченко, яка брала участь у проголошенні ухвали 1994 року, подання прокуратури і заява Устименка відхилені.

Підставою відмови в перегляді справи суд назвав те, що офіційне тлумачення Конституційним Судом Закону «Про інформацію» по справі Устименка не може бути визнаним нововиявленими обставинами, оскільки це тлумачення не містить відомостей, про які на день проголошення ухвали від 21.02.94 не знали і не могли знати сторони і суд.

Тим самим суд визнав, що він свідомо не застосував у 1994 році по справі Устименка положення Закону «Про інформацію», які повинні бути застосовані.

Розуміючи такий підтекст, в ухвалі від 30.01.98 зазначено можливість перегляду ухвали 1994 року в порядку судового нагляду. Але внесений після цього протест прокуратури в порядку судового нагляду відхилено постановою президії Дніпропетровського облсуду від 08.04.98.

Законність і обґрунтованість судових рішень про відмову в перегляді справи Устименка на основі рішення КСУ підтвердив 29.12.2000 Голова Верховного Суду В.Ф. Бойко. При цьому він повідомив, що провадження з цього питання у Верховному Суді України закриті.

Звернення з скаргою на порушення права на судовий захист та права на особисту інформацію до Європейського суду з прав людини залишено без розгляду у зв'язку неприйнятністю скарги до розгляду рішенням від 26.10.99. В чому полягала ця неприйнятність в рішенні Європейського суду, не пояснюється і не повинно пояснюватися згідно п. 4 ст. 35 Конвенції про захист прав людини.

Після внесення змін до Цивільно-процесуального кодексу відносно права касаційного оскарження у Верховному Суді рішень суду, які були прийняті протягом часу дії Конституції України 1996 року, на ухвалу облсуду від 30.01.98 була подана касаційна скарга до Верховного Суду.

Жевріла надія, що персональне рішення Голови Верховного Суду про закриття провадження з цього питання у Верховному Суді може виявитися залежним від норм закону і сумління. В скарзі наводились аргументи про порушення в ухвалі від 30.01.98 норм матеріального пра-

ва — статей 3, 19, 32, 55 Конституції України, статей 23, 48 Закону «Про інформацію» та ст. 69 Закону «Про Конституційний Суд України».

В скарзі ставилось питання про скасування ухвали облсуду від 30.01.98 та про перегляд Верховним Судом ухвали облсуду від 21.02.94 у зв'язку з виключними обставинами на основі рішення КСУ по справі Устименко від 30.10.97.

Ухвалою Верховного Суду від 12.10.01 в задоволенні касаційної скарги Устименку відмовлено.

На підтвердження особистої думки по справі Голови Верховного Суду, висловленої двічі, у 1996 і у 2000 році, підлеглі судді в цій ухвалі умудрилися навіть не згадати про рішення КСУ. Всупереч вимогам ст. 343 ЦПК (Цивільно-процесуального Кодексу) в ухвалі не наведено касаційної скарги про порушення норм права і, відповідно, не вказано, чому ці доводи не взяті до уваги.

Ухвала Верховного суду від 12.10.01 є остаточною і оскарженню не підлягає.

Які можна зробити з наведених фактів порушення протягом майже десяти років права на інформацію про особу громадянина України?

Дотримання Конституції і Законів України не є обов'язковим у свідомості тих посадовців, які повинні опікуватися законності в Україні. Таке становище обумовлено відсутністю конкретних санкцій за порушення високими посадовцями своїх обов'язків та визначеного законом механізму дійового застосування цих санкцій.

На сьогодні в Україні відсутній механізм взаємоконтролю діяльності законодавчої, судової та виконавчої гілок влади, не визначений механізм відкликання виборцями народного депутата, немає визначеної законом ініціативи громадських правозахисних організацій в розслідуванні зловживань високими посадовцями своїми посадами.

Порушення законності суддями оцінюється самими ж суддями у виборних кваліфікаційних комісіях, а члени незалежного органу контролю діяльності суддів — Вищої Ради Юстиції — в повній мірі не застосовують своє право відповідно до ст. 38 Закону України «Про Вищу Раду Юстиції» проводити перевірки зловживань суддями за зверненнями звичайних громадян України.

В свою чергу народні депутати Верховної Ради, які є суб'єктами звернення до Вищої ради Юстиції про відкриття дисциплінарного провадження з приводу порушення присяги суддями Верховного Суду, недостатньо використовують свої права за матеріалами звернень виборців.

Відсутність відповідальності посадовців зумовлює типове порушення права на інформацію про особу, а саме на заборону поширення інформації про особу без її згоди, коли з екрану телевізора прокурор чи слідчий на основі обвинувачувального висновку називає прізвище підозрюваного як злочинця, хоча це можна зробити лише після набрання чинності вироку суду.

На жаль, законодавець не завжди користується вже визначеними Законом «Про інформацію» дефініціями. Так, у ст. 1 цього Закону визначено, що під інформацією розуміються документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі.

В прийнятій Верховною Радою 03.03.98 редакції Закону «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності» стаття перша визначає, що інформація — це відомості в будь-якій формі та вигляді, на будь-яких носіях, у тому числі листування, книги, помітки, ілюстрації, карти, малюнки, схеми, фотографії, кіно- і відеофільми... Тобто дається розширене тлумачення поняття «інформація» з віднесенням до неї можливих об'єктів права інтелектуальної власності, що може призвести до колізії норм права про особисту інформацію та норм про авторське право і інтелектуальну власність.

Як бачимо, відсутність бажання виконувати Закон поєднується з колізіями законодавчих актів, з безвідповідальністю посадових осіб і все це, на мій погляд, зумовлено рівнем культури діючих осіб, які не напевно відрізняють добре і зле.

Тому завдання неурядових правозахисних організацій полягає, насамперед, у просвітницькій роботі не тільки для підвищення рівня правової культури громадян, але й для підвищення рівня моральної культури посадовців, що сприятиме сумлінності виконання ними своїх обов'язків.

СПРАВА К.Г. УСТИМЕНКА ТА ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Рішення Конституційного Суду України (далі — КСУ) у справі щодо офіційного тлумачення статей 3, 23, 31, 47, 48 Закону України «ро інформацію» та статті 12 Закону України «ро прокуратуру» (справа К.Г. Устименка) від 30 жовтня 1997 року має велике значення для становлення вітчизняного конституційного судочинства. На це вказують наступні характеристики цього Рішення:

1. По суті, воно є першим прикладом захисту єдиним органом конституційної юрисдикції конституційних прав окремої фізичної особи шляхом реалізації конституційних повноважень щодо офіційного тлумачення Конституції та Законів України. Важливість цього рішення значно підсилюється фактом відсутності закріплених в Конституції України та у Законі України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 року повноважень щодо безпосереднього звернення фізичної або юридичної особи для захисту конституційних прав та свобод (права на конституційну скаргу). Ці особи можуть звертатися до КСУ за цим захистом лише опосередковано, використовуючи послуги «політичних посередників» — суб'єктів права на конституційне подання (Президента України, не менш як 45 народних депутатів України, Верховного Суду України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Верховної Ради Автономної Республіки Крим). Після звернення фізичної або юридичної особи зазначені суб'єкти права на конституційне подання вивчають порушені заявником питання, їх юридичну обґрунтованість та можливість звернення до КСУ.

Як свідчить відповідна практика, для захисту цих прав та свобод окремих осіб до КСУ звертався лише Уповноважений Верховної Ради України у деяких випадках. Найбільш відомим є Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 7, 8 Закону України «Про державні гарантії відновлення заощаджень громадян України», за конституційним зверненням Воробйова В.Ю., Лосєва С.В. та інших громадян щодо офіційного тлумачення положень статей 22, 41, 64 Конституції України (справа про заощадження громадян) від 10 жовтня 2001 року. Але навіть у цих випадках конституційне подання Уповноваженого до КСУ носить абстрактний (від імені всіх осіб), а не конкретний (в інтересах конкретних осіб) характер, що не може не впливати на якість та ефективність конституційного судочинства.

Як свідчить практика західних демократій у сфері конституційного судочинства, саме через інститут індивідуальної конституційної скарги досягається найбільш максимальний рівень захисту з урахуванням особливості кожної справи та специфіки порушення конституційного права окремої особи.

З іншого боку, відповідно до чинного українського законодавства, єдиною можливістю безпосереднього захисту конституційних прав та свобод залишається використання інституту конституційного звернення з метою офіційного тлумачення Конституції України та законів України, «якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод» (стаття 94 Закону «Про Конституційний Суд України»). Ця можливість якраз й була використана фізичною особою — К. Устименком для прийняття відповідного рішення.

Отже, перше рішення КСУ щодо захисту прав людини — це рішення по справі Устименка.

2. У Рішенні наводиться офіційне тлумачення деяких положень Закону України «Про інформацію», що має велике значення у правотворчості та у правозастосуванні, шляхом тлумачення персональні дані відносяться до конфіденційної інформації, наголошується на важливості конституційного права на безпосереднє звернення до суду, розкривається обсяг регулювання операцій з інформацією медичного характеру тощо.

3. У пункті 3 резолютивної частини Рішення формулюється важливий конституційний принцип «винятки з конституційних норм

встановлюються самою Конституцією, а не іншими нормативними актами», який має вирішальний вплив на порядок мотивації Рішення КСУ про скасування смертної кари 29 грудня 1999 року. Як зазначив КСУ у пункті 4 мотивувальної частини цього Рішення: «Конституційне забезпечення невід'ємного права на життя кожної людини, як і всіх інших прав і свобод людини і громадянина в Україні, базується на засаді: винятки стосовно прав і свобод людини і громадянина встановлюються самою Конституцією України, а не законами чи іншими нормативними актами».

Незважаючи на свою важливість, та певною мірою «канонічність», це Рішення є показовим щодо відсутності належного механізму його виконання, тобто являє собою «негативний» приклад відсутності в Україні цього механізму, що дозволяє вести розмову лише про наукове-практичне значення цього Рішення. По відношенню до громадянина К. Устименка це Рішення не має ніякого практичного ефекту. Тобто, знов таки, єдина можливість безпосереднього звернення до КСУ з метою захисту конституційних прав та свобод не має ніякого практичного ефекту саме через відсутність чітких положень процесуального законодавства, що дозволяє переглянути попередні судові рішення з урахуванням рішення КСУ щодо офіційного тлумачення.

Відповідно до пункту 6 резолютивної частини: «Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим». З позицій передової теорії конституційного права та відповідної практики не виникає сумнівів, що воно є обов'язковим для всіх суб'єктів права (йдеться про ту його частину, де дається офіційне тлумачення), а не тільки для громадянина К. Устименка. Останній звертався до КСУ не з метою задоволення наукового інтересу (хоча це також можна припустити), а для розв'язання конкретної правової колізії, необхідність у чому існувала поза яких сумнівів.

Тобто обов'язковість цього Рішення характеризується двома ознаками: 1) обов'язковість загальна — для всіх суб'єктів права, але не всього рішення, а його резолютивної частини, де надається тлумачення або формулюється правовий принцип, тобто КСУ, коли приймав рішення по конкретній справі — К. Устименка, сформулював певні правоположення, яким належить певна ступінь загальнообов'язковості; 2) обов'язковість особлива — для органів державної влади, у тому числі судових, які відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України», та, зокрема, статті 70, зобов'язані виконати це рішення на користь К. Устименка.

Як же суди виконують рішення КСУ щодо офіційного тлумачення по відношенню до фізичних та юридичних осіб, за ініціативою яких проблемні правові питання стали предметом розгляду єдиного органу конституційної юрисдикції? Відповідь не видається такою простою, оскільки у процесі виконання рішення по справі К. Устименка виявились внутрішні вади нашої судової системи:

«Ухвалою облсуду від 30.01.98, постановленою під головуванням судді А.П. Приходченко, яка брала участь у проголошенні ухвали 1994 року, подання прокуратури і заява Устименка відхилені.

Підставою відмови в перегляді справи суд назвав те, що офіційне тлумачення Конституційним Судом Закону «Про інформацію» по справі Устименка не може бути визнаним нововиявленими обставинами, оскільки це тлумачення не містить відомостей, про які на день проголошення ухвали від 21.02.94 не знали і не могли знати сторони і суд».

Відповідно до статті 343 Цивільного процесуального кодексу України 1963 року, що були чинними на момент проголошення ухвали (21.02.94):

«Рішення, ухвали і постанови, що набрали законної сили, можуть бути переглянуті у зв'язку з нововиявленими обставинами.

Підставами для перегляду рішень, ухвал і постанов у зв'язку з нововиявленими обставинами є:

- 1) істотні для справи обставини, що не були і не могли бути відомі заявникові;
- 2) встановлені вироком суду, що набрав законної сили, завідомо неправдиві показання свідка, завідомо неправильний висновок експерта, завідомо неправильний переклад, фальшивість документів або речових доказів, що потягли за собою постановлення незаконного або необгрунтованого рішення;
- 3) встановлені вироком суду, що набрав законної сили, злочинні дії сторін, інших осіб, які беруть участь у справі, або їх представників чи злочинні діяння суддів, вчинені при розгляді даної справи;
- 4) скасування рішення, вироку, ухвали або постанови суду чи постанови іншого органу, що стали підставою для постановлення даного рішення, ухвали чи постанови.»

Як ми бачимо, прийняття рішення КСУ щодо офіційного тлумачення не було підставою для перегляду судового рішення на той момент, оскільки воно не є нововиявленою обставиною у сенсі статті 343. Рішен-

ня також не є, зокрема, «істотною для справи обставиною». Ці положення були чинними й на момент винесення ухвали облсудом (30.01.98). Враховуючи традиційний позитивістський менталітет більшості українських суддів та виходячи з їх традиційної юридичної освіти, було важко очікувати від них певної сміливості заповнити існуючу прогалину у процесуальному законодавстві та виконати рішення КСУ шляхом перегляду попереднього рішення по справі К. Устименка судами загальної юрисдикції.

Ситуація суттєво не змінилась й після проведення «малої судової реформи», коли 21 червня 2001 року процесуальні кодекси України зазнали суттєвих змін. Так, наприклад, у Цивільному процесуальному кодексі України перегляду рішень, ухвал, що набрали законної сили, у зв'язку з нововиявленими та винятковими обставинами присвячується 42 глава. Так, у статті 347-2 цієї глави зазначається:

«Підставами для перегляду рішень і ухвал у зв'язку з нововиявленими обставинами є:

- 1) істотні для справи обставини, що не були і не могли бути відомі заявникові;
- 2) завідомо неправдиві показання свідка, завідомо неправильні висновки експертів, завідомо неправильний переклад, фальшивість документів або речових доказів, що потягло за собою ухвалення незаконного рішення, що встановлено вироком суду, який набрав законної сили;
- 3) злочинні дії сторін, інших осіб, які брали участь у справі, чи злочинні діяння суддів, вчинені при розгляді даної справи, встановлені вироком суду, що набрав законної сили;
- 4) скасування рішення, вироку або ухвали (постанови) суду чи постанови іншого органу, що стали підставою для постановлення цього рішення, цієї ухвали;
- 5) визнання неконституційним закону, який був застосований судом при вирішенні справи.

Підставами для перегляду справи за винятковими обставинами є виявлене після касаційного розгляду справи неоднозначне застосування (курсив автора — *С. Ш.*) судами загальної юрисдикції одного і того ж положення закону або його застосування всупереч нормам Конституції України, а також якщо у зв'язку з цими рішеннями міжнародна судова установа, юрисдикція якої визнана Україною, встановила факт порушення Україною міжнародних зобов'язань».

Причому, відповідно до статті 347-3 «заяви про перегляд рішень і ухвалу зв'язку з нововиявленими та винятковими обставинами можуть бути подані сторонами, іншими особами, які беруть участь у справі, та прокурором протягом трьох місяців з дня встановлення обставини, що є підставою для їх перегляду». Рішення чи ухвали переглядаються у зв'язку з нововиявленими обставинами судом, який їх постановив, а за винятковими обставинами — колегією суддів у складі суддів Верховного Суду України (стаття 347-4).

Отже, ми бачимо, що протягом майже 6-річного існування Конституційного Суду України, його рішення щодо офіційного тлумачення за конституційним зверненням фізичних та юридичних осіб не можуть бути належно виконані, якщо для цього необхідно додаткове рішення судів загальної юрисдикції. Відсутність такого положення можна знайти й у інших процесуальних кодексах України.

На мою думку, виходячи з аналогії закону, рішення КСУ щодо офіційного тлумачення є винятковою обставиною для перегляду справи судами загальної юрисдикції, оскільки неоднозначне застосування є підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України відповідно до статті 94 Закону «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 року. Але, скоріше за все, судова практика України не розвивається за цим напрямком.

Отже, рішення КСУ по справі К. Устименка актуалізує величезну проблему виконання рішень КСУ щодо офіційного тлумачення за конституційним зверненням окремих осіб. Слід мати на увазі, що вони звертаються до КСУ не задля наукового або «спортивного» інтересу, а для вирішення конкретної життєвої проблеми правничими засобами. Якщо це проблемне питання не буде вирішено у найближчий час, діяльність КСУ щодо захисту конституційних прав та свобод матиме мінімальний ефект. Що й практично доведено у процесі невиконання рішення КСУ по справі К. Устименка.

ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ І ПРАКТИКИ ДОСТУПУ ДО АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ

Розгляд вітчизняних нормативних приписів щодо доступу до архівних документів в Україні доцільно здійснювати відповідно до ієрархічної структури системи нашого законодавства.

Найвищий рівень цієї структури складають норми Конституції України (статті 34 і 54), в яких закріплюється право кожного вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію; свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості; обов'язок держави забезпечувати збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність.

Це конституційна основа вирішення проблеми, котру ми розглядаємо. Як видається, бажаним було б закріпити безпосередньо у Конституції право на вільний, хай і з певними розумними обмеженнями, доступ до всього масиву «публічної інформації» (йдеться про інформацію, що перебуває у розпорядженні суб'єктів публічного права — держави і територіальних громад).

Не завадило б і уточнити, для кого держава зберігає історичні пам'ятки — для власних потреб чи для народу.

Наступний рівень складають приписи конституційного Закону України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року, в яких, зокрема:

- закріплюється основоположний принцип інформаційних відносин — «відкритість, доступність інформації та свобода її обміну» (стаття 5);
- визнається одним з головних напрямів державної інформаційної політики забезпечення доступу громадян до інформації (стаття 6);

- підкреслюється, що «всі громадяни України, юридичні особи і державні органи мають право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення та зберігання відомостей, необхідних їм для реалізації ними своїх прав, свобод і законних інтересів, здійснення завдань і функцій» та встановлюється обмеження, що «Реалізація права на інформацію громадянами, юридичними особами і державою не повинна порушувати громадські, політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб» (стаття 9);
- проголошується однією з гарантій права на інформацію «вільний доступ суб'єктів інформаційних відносин до статистичних даних, архівних, бібліотечних і музейних фондів», обмеження якого «зумовлюються лише специфікою цінностей та особливими умовами їх схоронності, що визначаються законодавством» (стаття 10).

У цьому ж законі є стаття 28, яка регламентує доступ до відкритої інформації. Поряд з іншими положеннями підкреслюється, що порядок і умови надання громадянам, державним органам, юридичним особам і представникам громадськості відомостей за запитами встановлюються цим Законом або договорами (угодами), якщо надання інформації здійснюється на договірній основі, а обмеження права на одержання відкритої інформації забороняється законом. У цій статті є і відверто дискримінаційний, як ми зараз після ознайомлення з європейським законодавством можемо зрозуміти, припис *«Переважає правом на одержання інформації користуються громадяни, яким ця інформація необхідна для виконання своїх професійних обов'язків».*

Законом встановлюються основні принципи поведіння з інформацією з обмеженим доступом, яка поділяється на конфіденційну і таємну. При цьому підкреслюється, що порядок і терміни обнародування таємної інформації визначаються відповідним законом. Інформація з обмеженим доступом може бути поширена без згоди її власника, якщо ця інформація є суспільно значимою, тобто якщо вона є предметом громадського інтересу і якщо право громадськості знати цю інформацію переважає право її власника на її захист (ст. 30).

Стаття 31 містить приписи про доступ громадян до інформації про них. Є тут і доволі категоричний припис наступного змісту: *«Забороняється доступ сторонніх осіб до відомостей про іншу особу, зібраних відповідно до чинного законодавства державними органами, організа-*

ціями і посадовими особами». Підкреслюється, що необхідна кількість даних про громадян, яку можна одержати законним шляхом, має бути максимально обмеженою і може використовуватися лише для законно встановленої мети. Відмова в доступі до такої інформації, або приховування її, або незаконні збирання, використання, зберігання чи поширення можуть бути оскаржені до суду. До речі, щодо цієї статті є офіційне тлумачення в Рішенні Конституційного Суду України № 5-зп від 30 жовтня 1997 року.

Є в цьому Законі і припис, який напряму не стосується доступу до архівних документів, але за певних обставин теж може бути своєрідним дороговказом за аналогією закону. Йдеться про положення статті 37 щодо того, що не підлягають обов'язковому наданню для ознайомлення за інформаційними запитами офіційні документи, які містять у собі:

- інформацію, визнану у встановленому порядку державною таємницею;
- конфіденційну інформацію;
- інформацію про оперативну і слідчу роботу органів прокуратури, МВС, СБУ, роботу органів дізнання та суду у тих випадках, коли її розголошення може зашкодити оперативним заходам, розслідуванню чи дізнанню, порушити право людини на справедливий та об'єктивний судовий розгляд її справи, створити загрозу життю або здоров'ю будь-якої особи;
- інформацію, що стосується особистого життя громадян;
- документи, що становлять внутрівідомчу службову кореспонденцію (доповідні записки, листування між підрозділами та інше), якщо вони пов'язані з розробкою напряму діяльності установи, процесом прийняття рішень і передують їх прийняттю;
- інформацію, що не підлягає розголошенню згідно з іншими законодавчими або нормативними актами.

Установа, до якої звернуто запит, може не надавати для ознайомлення документ, якщо він містить інформацію, яка не підлягає розголошенню на підставі нормативного акта іншої державної установи, а та державна установа, яка розглядає запит, не має права вирішувати питання щодо її розсекречення.

Поруч з законодавством про інформацію в Україні є і законодавство про культуру, окремі приписи якого гарантують доступ до пам'яток історії та культури, серед них і архівних фондів. Утім, принципів відмінностей щодо доступу до архівних документів у ньому порівняно з наведеними вище положеннями немає.

Таким чином, на рівні базових, рамочних законів закріплено доволі прогресивні принципи доступу до інформації. Основний недолік цих актів, як видається, відсутність у них принципових підходів до вирішення різноманітних колізій, які виникають між, наприклад, правом на вільний доступ до інформації і правом на приватність. Окрім того, в них не відчувається спрямованості на подолання стереотипу, що інформація належить державі (і як наслідок, архівним, бібліотечним та іншим державним установам). Водночас з сутнісного боку держава лише посередник, а інформація у кінцевому підсумку має належати громадянам — платникам податків, які утримують і державу, і всю архівну систему.

Звідси і марно шукати у цьому законодавстві відповідь на принципове питання, який принцип має домінувати у доступі до інформації: дозвільний (громадяни звертаються з клопотанням про надання інформації) чи заявницький (громадяни інформують про своє бажання скористатися правом на доступ до інформації). На нашу думку, у демократичній державі має бути передусім заявницький принцип.

Від Конституції і основоположних законів тепер ми можемо перейти до тих актів, які безпосередньо регулюють питання доступу до архівної інформації. Це Закон України про «Національний архівний фонд і архівні установи» від 24 грудня 1994 р. (в редакції від 13 грудня 2001 р., з наступними змінами) та доповнюючий його підзаконний акт — «Порядок користування документами Національного архівного фонду України», що належать державі та територіальним громадам», затверджений наказом Державного комітету архівів України від 8 липня 2003 р. № 92. Далі для зручності ми будемо паралельно розглядати схожі за змістом приписи цих двох документів, іменуючи їх відповідно «Архівний закон» і «Порядок».

Почнемо з фундаментального положення Архівного закону, що «Національний архівний фонд України є складовою частиною вітчизняної і світової культурної спадщини та інформаційних ресурсів суспільства, перебуває під охороною і держави і призначений для задоволення інформаційних потреб суспільства і держави, реалізації прав та законних інтересів кожної людини» (стаття 4). Як видається, у цьому визначенні дещо недооцінюється значення архівних документів для забезпечення прозорості діяльності механізму держави і громадянського демократичного контролю за державними інституціями. Робиться наголос на «потребах та інтересах», які традиційно розуміються як виробничі, наукові та особисті. Проте основне у цьому визначенні все ж є — архівні установи мають служити не лише державі, а й кожній людині.

Найпринциповіші приписи щодо доступу до архівних документів містяться у статті 15 Архівного закону. Враховуючи її важливість, процитую статтю повністю:

Стаття 15. *Доступ до документів Національного архівного фонду*

Документи Національного архівного фонду і довідковий апарат до них надаються у користування в архівних установах з часу їх надходження на зберігання, а в приватних архівних зібраннях — відповідно до рішення їх власників.

Держава заохочує власників приватних архівних зібрань до розширення доступу до документів Національного архівного фонду, сприяє публікації та експонуванню цих документів на виставках і створенню до них загальнодоступного довідкового апарату.

Забороняється відносити до державної або іншої передбаченої законами України таємниці інформацію про місця зберігання документів Національного архівного фонду, що належать державі, територіальним громадам, а також створювати таємні архіви для зберігання таких документів.

Громадяни України мають право користуватися документами Національного архівного фонду або їх копіями на підставі особистої заяви і документа, що посвідчує особу. Особи, які користуються документами Національного архівного фонду за службовим завданням, подають документ, що підтверджує їх повноваження.

Іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами доступу до документів Національного архівного фонду, а також мають такі самі обов'язки, як і громадяни України.

Забороняється вимагати від користувачів надання документів, не передбачених цим Законом.

Про відмову в доступі до документів Національного архівного фонду користувачеві повідомляється письмово із зазначенням вичерпних підстав відмови.

Стаття майже не викликає заперечень. Деякий сумнів викликає лише статус осіб, які виконують службове завдання, але цей припис логічно випливає зі статті 28 Закону України «Про інформацію».

А тепер ознайомимося з положеннями підзаконного Порядку.

Пункт 2.1. цього Порядку передбачає:

«Особи, які мають намір користуватися документами НАФ у читальних залах (секторах користування документами) архівів, ознайомлюються з Порядком користування документами архіву і заповнюють заяву-анкету встановленого зразка (додаток 1). Своїм підписом у заяві-анкеті вони засвідчують факт ознайомлення з Порядком та зобов'язання виконувати його. Неоформлені особи не є користувачами документами НАФ».

Відразу постає питання: чому йдеться про анкету-заяву, а не про звичну заяву? В Архівному законі це аж ніяк не передбачалося. Очевидно, що у цій анкеті є відомості про тему наукових пошуків і її хронологічні рамки, що використовуються для обмеження занадто допитливих дослідників.

Читаємо далі пункт 6.1.

«Користувачі, які зазначили в заяві-анкеті неправдиві відомості, своєчасно не повідомили про їх зміну, тимчасово, строком до одного року, позбавляються права працювати в читальному залі архіву та одержувати копії документів НАФ».

Виникають логічні питання: на якій правовій підставі висуваються вимога подавати якісь відомості і встановлюється згадана санкція? Про які відомості загалом йдеться?

Утім, вимоги до дослідників іноді просто вражають. Наприклад пункт 3.15 пропонує:

«підтверджувати родинні зв'язки з особами, щодо яких проводиться пошук персональних даних, або надавати засвідчені нотаріально доручення від замовників генеалогічних досліджень».

Для прикладу: я зараз складаю на підставі архівних документів довідник про правознавців, які працювали у довоєнній Академії наук. Це приблизно 150 осіб, значну частину яких було репресовано. У кого мені брати «нотаріально засвідчене доручення»?

Пункт 2.3. передбачає, що

«Особи, які проводять наукову роботу згідно з планами наукових установ або виконують службові завдання, разом із заявою-анкетогою подають документ, що підтверджує їх повноваження представляти користувача — юридичну особу».

Знову постає низка питань: хто є дослідником — людина чи установа? Якщо, наприклад, здобувач нашого інституту пише дисертацію на основі архівних документів, то це означає, що документами користується інститут? Чи слід розуміти, що юридичні особи мають якісь переваги перед фізичними? Чи не дискримінуються таким чином дослідники, які займаються творчою діяльністю незалежно від якихось організованих структур?

Навіть якщо прийняти до відома (не погодитися, а взяти до уваги) існуючий пріоритет особам, які виконують службові завдання, припис все одно «виписаний» дуже невдало.

А от тепер зачитую найбільш одіозний, на нашу думку, припис Порядку, пункт 2.4.

«Дозвіл на роботу користувача в читальному залі дається керівництвом архіву на один рік від часу оформлення.

Якщо користувач працює над заявленою темою понад один рік, то за його заявою керівництво архіву може продовжити строк дії дозволу на роботу за даною темою.

У разі обрання нової теми роботи користувач оформляє нову заяву-анкету».

Тут вже важко стримати негативні емоції. Насамперед звідки взялося саме поняття «дозвіл»? Досі щодо доступу до відкритої інформації воно не вживалося ні в Конституції України, ні в жодному Законі України.

І що це за конституційне право на інформацію, яким можна користуватися лише один рік? Вочевидь, тут безпідставно використовується той самий підхід, що й для доступу до державної таємниці. «Охоронці» архівних документів бояться «прогавити», що дослідник втратить зв'язок з установою, від якої приніс відкритий лист з клопотанням про доступ до архівної інформації. Чи раптом зміниться напрям його пошуків, а він (який «злочин»!) буде ще замовляти документи за старою тематикою.

У мене немає жодних сумнівів, що всі ці вимоги щодо відповідності замовлень на документи затвердженим темам, заповнення розлогих анкет і щорічного переоформлення не відповідає ні духу, ні змісту європейського архівного права.

До певної міри можна з розумінням поставитися до прагнення архівів мати певну обліково-статистичну інформацію і час від часу уточнювати контактну інформацію про дослідника. Але відповідна пере-

реєстрація мусить бути звільнена від усяких контрольних-дозвільних аспектів.

Після аналізу питання про загальний порядок користування архівними документами, перейдемо до специфічних проблем обмеження доступу до них.

Архівний закон передбачає:

*«Стаття 16. Обмеження доступу до документів
Національного архівного фонду,
що належать державі, територіальним громадам*

Архівні установи мають право обмежити доступ до документів Національного архівного фонду, що належать державі, територіальним громадам, на строк до одного року в зв'язку з їх науково-технічним опрацюванням, перевіркою наявності та стану або реставрацією. У разі проведення великого обсягу зазначених робіт строк обмеження може бути продовжений з дозволу центрального органу виконавчої влади у сфері архівної справи і діловодства, але не більше ніж на один рік.

Архівні установи мають право відмовити в доступі до документів Національного архівного фонду, що належать державі, територіальним громадам, неповнолітнім, особам, визнаним судом недієздатними, та особам, які грубо порушували порядок користування архівними документами.

В інтересах охорони інформації, віднесеної до державної або іншої передбаченої законом таємниці, що міститься в документах Національного архівного фонду, доступ до цих документів обмежується відповідно до закону до моменту скасування рішення про віднесення інформації до державної або іншої таємниці.

Доступ до документів Національного архівного фонду, що містять конфіденційну інформацію про особу, а також створюють загрозу для життя чи недоторканності житла громадян, обмежується на 75 років від часу створення цих документів, якщо інше не передбачено законом. Раніше зазначеного строку доступ здійснюється з дозволу громадянина, права та законні інтереси якого можуть бути порушені, а в разі його смерті — з дозволу спадкоємців.

У разі передачі за договором до державних архівних установ, архівних відділів міських рад документів Національного архівного фонду, що не належали державі, територіальним громадам, умови подальшого користування ними визначаються з колишніми власниками зазначеним договором. За-

значений порядок може бути встановлено також у випадках передачі документів на зберігання без зміни права власності на них.

Стаття 17. *Обмеження доступу до документів
Національного архівного фонду, що належать іншим власникам.*

Архівні підрозділи об'єднань громадян, релігійних організацій, а також підприємств, установ та організацій, заснованих на приватній формі власності, архівні установи, засновані фізичними особами, мають право обмежити доступ до документів Національного архівного фонду з метою забезпечення збереженості документів і захисту прав та законних інтересів власників документів або інших осіб. Обмеження встановлюються на вимогу власника документів або інших заінтересованих осіб з письмовим повідомленням центрального органу виконавчої влади у сфері архівної справи і діловодства.

У випадках, передбачених законом, обмеження, зазначені у частинах четвертій і п'ятій статті 16 цього Закону та частині першій цієї статті, не поширюються на працівників державних архівних установ, суду, правоохоронних, контрольно-ревізійних та податкових органів, які виконують службові завдання. Законом можуть бути передбачені інші випадки, коли зазначені обмеження не застосовуються.»

Підзаконний Порядок у цих питаннях надзвичайно лаконічний. Зазначається, зокрема, що підставою для відмови у видаванні користувачам документів Національного архівного фонду можуть бути:

- наявність у цих документах інформації, таємниця якої охороняється відповідно до Закону України «Про інформацію»;
- установлення фондоутворювачем, власником, уповноваженою ними особою або правонаступником особливих умов користування документами;
- необхідність науково-технічного опрацювання, поліпшення фізичного стану, перевіряння наявності документів;
- перебування документів у тимчасовому користуванні за межами архіву.

Порівняно з Архівним законом несподівано з'явилася нова підстава для обмеження доступу — перебування документів у тимчасовому користуванні за межами архіву. І це перебування ніяк не обмежується у часі. Відомству тепер не має потреби засекречувати документи, оприлюднення яких вони не бажають. Їх просто можна назавжди взяти у постійне користування.

Утім ні в Архівному законі, ні в підзаконному Порядку, ні в жодному іншому українському нормативно-правовому документі немає так званих перехідних положень, в яких би зазначалося, що робити з величезним масивом документів, доступ до яких було обмежено ще до проголошення незалежності. І це очевидна лакуна нашого законодавства.

Проблема доступу до архівної інформації напряду залежить не лише від різного роду законних і незаконних обмежень, а й від так би мовити, архівної технології — кількості справ, що видаються дослідникам, строків опрацювання замовлень, наявності фондів користування, оцифрованих документів тощо.

В Архівному законі ці питання урегульовані лише на самому загальному рівні у статті 20, де визначаються права користувачів документами Національного архівного фонду.

Згідно з цією статтею користувачі документами Національного архівного фонду, що належать державі, територіальним громадам, мають право користуватися в читальному залі архівної установи копіями документів з фондів користування, а у разі їх відсутності — оригіналами, якщо доступ до них не обмежено на підставах, визначених законом, а також відповідно до закону користуватися документами обмеженого доступу. У підзаконному Порядку ця норма конкретизована так:

«Користувачеві може бути видано щоденно не більше 5 описів, 10 бюксів мікрокопій, 10 справ, які за загальною кількістю аркушів не перевищують однієї тисячі аркушів, 20 одиниць зберігання кінодокументів, трьох годин звучання звукозаписів і чотирьох годин екранного часу відеодокументів та 50 калюк науково-технічної документації.

Збільшення обсягів щоденного видавання документів НАФ користувачеві, продовження строку користування документами та зберігання їх у читальному залі до початку ознайомлення з ними користувача визначається в кожному конкретному випадку керівництвом архіву як платна послуга».

Загалом якісь норми видавання справ безумовно потрібні, але вражає спрямованість правового регулювання. Чому використана конструкція «не більше»? А якщо в архівній установі працює лише один користувач і є можливість дати більше? В інтересах користувачів мала б бути норма зі словами «не менше» щодо кількості справ і їх загального обсягу, адже на практиці архіви видають лише по п'ять справ або десять справ, але кожна обсягом усього в 2–3 сторінки.

Серед інших прав користувача звернемо увагу на отримання документів у тимчасове користування. В Архівному законі написано просто і лаконічно «за письмовою згодою архівних установ отримувати документи або їх копії в тимчасове користування поза архівними установами».

Натомість у порядку цей припис зазнав разючих змін:

«В окремих випадках, як виняток, з огляду на особливості використання документної інформації (експонування на виставках, підготовка факсимільних видань, здійснення порівняльного джерелознавчого аналізу, судово-слідчі дії, інтенсивне термінове використання великого обсягу інформації з конкретно виробничою метою тощо) оригінали документів НАФ можуть видаватися юридичним особам у тимчасове користування за межами архіву».

По-перше, право користувачів перетворилося на рідкий виняток, недосяжний для індивідуальних користувачів. По-друге, з суто правових позицій ніяк не можна пояснити, чим юридичні особи кращі за індивідуальних користувачів.

Важливе значення для ефективної роботи користувачів має доступ до довідкового апарату архівних установ. У пункті 4 статті 20 Архівного закону зафіксовано право дослідників «користуватися довідковим апаратом до документів, а за згодою архівних установ — і обліковими документами». У Порядку до цього припису внесено деякі уточнення:

«Архіви надають користувачам за темою їх роботи копії документів НАФ з фондів користування, а в разі їх відсутності — оригінали документів (справи, кіно-, фоно-, відеодокументи), довідковий апарат (довідники, путівники, описи, каталоги, огляди, покажчики, картотеки тощо), а за згодою керівництва архіву — облікові документи (справи фондів, реєстри описів фондів)».

Загалом викликають принципове заперечення лише слова «за темою їх роботи». Їх наявність однозначно підтверджує бажання архівних установ обмежити роботу користувачів лише певною темою, що прямо суперечить європейським підходам щодо доступу до архівної інформації.

Серед передбачених Архівним законом прав користувачів є і право *«виготовляти, у тому числі за допомогою технічних засобів, або отримувати від архівних установ копії документів і витяги з них, якщо це не загрожує стану документів та не порушує авторські та суміж-*

ні права, а також вимагати, щоб ці копії або витяги були засвідчені архівною установою». Реалізація цього права упирається у відсутність єдиних нормативів щодо порядку копіювання архівних документів. Лише поодинокі архівні установи надають можливість користувачам вільно і безкоштовно фотографувати документи з подальшим наданням архівній установі їх електронних копій. Така практика вигідна обом сторонам, оскільки поповнює фонд користування архівної установи, але вона сьогодні є винятком, а не правилом. Здебільшого ж копіювання документів супроводжується такими матеріальними вимогами, які пересічному досліднику виконати не під силу. До того ж преїскурант «платних послуг» Держкомархіву не є обов'язковим для місцевих архівних установ, що ще більше загострює проблему.

Таким чином, наведений огляд вітчизняного архівного законодавства свідчить про наявність у ньому значних рудиментів старих підходів, які не відповідають Рекомендації № R (2000) 13 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам про європейську політику щодо доступу до архівів. Особливо нагальною є потреба вдосконалити чинний «Порядок користування документами Національного архівного фонду України».

Після аналізу нормативно-правової бази доцільно звернути увагу і на деякі практичні питання доступу до архівної інформації.

Проблема № 1 має етично-психологічний характер. У нас, не секрет, в архівній системі (на всіх її рівнях) при вирішенні питання про надання інформації у великих обсягах одним з перших питань залишається, чи не розбагатіє часом хтось за рахунок архівних установ. Віддати інформацію безкоштовно — для багатьох її розпорядників це зроби-ти величезне зусилля над собою.

Отже, висновок — якнайширший і якнайлегший доступ має бути це пріоритетом сьогоdnішнього дня (ні авторитет відомства, ні збереження ресурсів для потенційного продажу, ні захист так званої конфіденційної інформації, що належить державі).

Проблема № 2 (не за значенням, а за порядком викладу) теж лежить поза площиною власне законодавства. Це проблема матеріально-технічної бази. Для користувачів набагато важливішими за законодавчий «статус найбільшого сприяння» є наявність електронних читальних залів, електронного довідкового апарату, оцифрованих текстів документів. Скажімо, видання двотомної збірки документів Української Центральної Ради — це науковий подвиг, але у масштабах країни не менше б значення мало створення відповідного електронного ресурсу, що загалом було б, до речі, і дешевше, і ефективніше.

Проблема № 3 — суб'єктивізм керівників і співробітників архівних установ. Кожний користувач архівними документами знає, наскільки відмінним є вирішення «стандартних ситуацій» у різних установах. І все це відбувається поза правовим регулюванням. Суб'єктивізм, як видається, особливо розрісся у галузевих архівах і в архівах окремих підприємств, установ і організацій, де відповідь на запит про конкретну архівну справу може звучати приблизно так «не видаємо, бо не видаємо». Бувають зовсім анекдотичні ситуації. Так, колись один з проректорів Київського національного університету відмовив у доступі упорядникам «Антології української юридичної думки» до документів архіву цього навчального закладу з пропозицією замовити відповідні статті до «Антології» викладачам юридичного та історичного факультетів університету.

Проблема № 4 і нормативна, і практична водночас — як організувати роботу користувачів — науковців з «обмежено доступними матеріалами». Відчуваю свою особисту провину, що під час підготовки Архівного закону в 1994 році ми, що називається, «не дозріли» до того, щоб вирішити це питання. Тоді чекали прийняття закону про державну таємницю і питання відклалося, а зрештою не вирішилося і досі. Нині, як видається, прийшов вже час прийняти радикальне рішення і оголосити всі документи, створені до 1991 р., у відкритому доступі, але датидесь півроку-рік заінтересованим відомствам для визначення груп документів, які мають бути вилучені з цього загального порядку. І ще рік для прийняття рішення по відібраним документам. Це щодо документів, які мали статус носія державної таємниці.

Що ж до слідчих і судових документів минулого, то в них немає державної таємниці, немає обмежувальних грифів, але є так звана дразлива інформація, поширення якої може завдати певних незручностей тим чи іншим особам (родичам та іншим). Тут є певні міркування щодо захисту приватності, честі і гідності. Захищати ці демократичні цінності, звісно, потрібно, але водночас слід і забезпечити відповідні умови для розвитку наукової біографістики, журналістських розслідувань тощо.

Як вирішити відповідну колізію є, до речі, певний досвід у російських колег, які обіцяли розповісти про нього на цій конференції. Утім, не покладаючись на сусідів, давно вже доцільно зібрати представників української архівної спільноти, науковців, правників та почати роботу над проектом відповідного нормативно-правового акта.

Окрім того, хочу звернути увагу ще на одну обставину. При слові «державна таємниця», як правило, припиняються усі дебати про надання доступу до відповідних документів. Але це ж не кінець! Якщо документ дійсно потрібний, то за наявності відповідного допуску, він теж може і має бути доступний для вивчення. Згодом, дослідник, можливо, використає у відкритих джерелах лише несекретну частину цього документу. Адже засекречуватися має передусім певна інформація, а не весь документ загалом. Щось він, можливо, опублікує у спеціальних «закритих» виданнях, які з часом теж стануть надбанням широкого загалу.

Завершуючи, маю підкреслити, що проблема (проблеми) забезпечення доступу до архівних документів в Україні є. Вона складна і багатоаспектна, але загалом цілком може бути вирішена за наявності відповідної державної волі, активної позиції інститутів громадянського суспільства і, звісно, відповідних зусиль архівістів, правознавців та всіх, хто працює з архівною інформацією.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ДО АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ ОЧИМА АРХІВІСТА

Так склалася моя професійна доля, що я більшу частину життя присвятив архівній справі, а зараз, працюючи вже в іншій системі, змушений виступати у ролі користувача архівними документами. Тож маю певні підстави поглянути на проблему доступу з різних боків.

Здається, немає чого коментувати щодо наведених на нашій конференції і на круглому столі, що відбувся з цієї теми у травні ц. р., фактів зловживання окремими архівістами службовим становищем: вимагання додаткових підтверджень права на доступ до архівних документів там, де вони не потрібні, зволікання з наданням документів, безпідставні заборони копіювання і навіть приховування окремих з них під найменшим приводом.

Недобросовісні працівники, на жаль, можуть бути в будь-якій галузі чи сфері. На мій погляд, це не є проблемою системи надання послуг, в даному випадку інформаційних послуг, а скоріше є проблемою добору кадрів і контролю за їх діяльністю.

У мене особисто завжди виникало питання, чи не помилився у виборі професії архівіст (тим більше керівник архіву), який веде історичні, не архівознавчі, переважно краєзнавчі дослідження. На мою думку, тут ми маємо приклад зневаги до обох професій (особливо, коли за освітою він взагалі не історик і не архівіст). Так, є професійно-освітня кваліфікація «історик-архівіст». Проте, вона, як відомо, передбачає вироблення у майбутнього архівіста-професіонала історизму мислення, оволодіння ним усім комплексом спеціальних історичних дисциплін і, передусім, джерелознавством, у відбитті до завдань архівної справи.

Зрештою, це питання етики, усвідомлення і дотримання професійного обов'язку. Якщо людина вважає, що всі проблеми на ввіреній ді-

лянці вирішено, чому б не поаматорствувати (у вільний від роботи час). Тим більше, якщо це не монополізує права на доступ до певних документів. Отут якраз законодавство і побудовані на ньому процедури повинні унеможливити подібні явища.

Але проблеми доступу обумовлені не лише недосконалістю законодавства чи поганим його виконанням. І не наявністю, як дорікає дехто, у професійній психології архівного працівника рецидивів охоронного енкавеесного минулого.

Проблеми у стосунках архівіст-користувач мають більш глибоке коріння й об'єктивний характер. Безумовно, кожний архівіст-професіонал, що переконано присвятив себе цій частині інформаційної сфери в найширшому розумінні, за визначенням, як і користувач, поділяє принцип свободи інформації — право кожної людини безперешкодно шукати, одержувати і поширювати інформацію будь-якими існуючими засобами. Адже використання документальних джерел знань про минуле є метою формування і сенсом існування Національного архівного фонду. На мій погляд, кожний нормальний архівіст поділяє також з користувачем і пов'язаний з цим загальний принцип чи, точніше, позицію здорового глузду — рано чи пізно будь-який факт, будь-яка сторінка історії мають бути загальновідомими.

Проте сама природа Національного архівного фонду — ретроспективна інформація на первісних автентичних носіях, і сам статус архівіста — посередник між утворювачем документованої інформації та її «споживачем», надають самій ситуації стосунків архівістів з користувачами низку специфічних особливостей.

Цілком природним є бажання дослідника чи заявника під час його звернення до архіву отримати потрібну йому інформацію якнайшвидше, якнайповніше і якнайдешевше (якщо ця послуга є платною). У безпроблемному задоволенні цього свого права на інформацію він розраховує на архівіста як партнера й помічника. Проте вже самим фактом звернення користувач створює для архівіста купу проблем. І зовсім не тому (чи не лише тому), що це додатковий клопіт, чи він бачить у користувачі конкурента.

Просто пріоритети в діяльності архівіста інші: перше — це виявити і зібрати все документальне, що має з максимальною повнотою віддзеркалити сучасність, друге — це зберегти знов-таки з максимальною повнотою усе зібране і отримане від попередників та передати його прийдешнім архівістам, і лише третє — забезпечити надання архівної інформації кожному, кому вона потрібна. З цього складається класич-

на триєдина формула архівної справи — формування, зберігання і використання. Зрозуміло, що розв'язання останнього завдання можливе лише за умови успішного розв'язання двох попередніх.

Нагадаємо, що кожний із згаданих базових напрямків діяльності складається з багатьох взаємопов'язаних і часто-густо ресурсовитратних видів робіт. Виразно щодо усвідомлення архівістом пріоритетів у своїй діяльності висловився один відомий російський архівіст: «Стратегическая задача архивов, на мой взгляд, — не в обслуживании, пусть даже самых знаменитых «мыслящих голов» гуманитарного цеха, не в улавливании и удовлетворении всей совокупности общественных интересов в ретроспективной документной информации (как нынешних, так и будущих...) Она состоит в том, чтобы сформировать и сохранить информационный «слепок» материальной цивилизации, идеальную макромодель, с предельной достоверностью и объективностью отражающую все богатство жизни... общества, во всех его проявлениях и событийной диалектике...»²⁰

Власне, у цьому й полягає найфундаментальніша проблема забезпечення доступу до документів НАФ — поєднання задоволення інтересу до історичних джерел наших сучасників із головною місією архівістів — забезпечити збереженість цих джерел для наступних поколінь. Бо кожне звернення до оригіналу (з будь-якою метою) скорочує його життя.

Недостатній рівень матеріально-технічного забезпечення згубно відбивається не лише на збереженості документів, а й на всій архівній інфраструктурі. Передусім, звичайно, потерпають температурно-вологісний і санітарно-гігієнічний режими зберігання документів, обсяги і якість реставрації пошкоджених документів (які в такому стані для користування не може бути видано), створення копій для страхового фонду і фонду користування (які мають забезпечити недоторканість оригіналів і посилити гарантію збереження архівної інформації).

Відсутність площ у переповнених архівосховищах обумовлює необхідність залишення документів ще на якийсь додатковий час (іноді на роки) у фондоутворювачів і таким чином не лише ускладнює доступ до них, а, що важливіше, суттєво збільшує ризик їх утрати.

Розкиданість сховищ по різних пристосованих будівлях не тільки затягує строки виконання замовлень на видачу документів, але й через те, що їх доводиться транспортувати містом, нерідко з порушенням

²⁰ Черешня А.Г. Кризис архивов тождествен кризису демократии / Отечественные архивы, 2006. — № 1. — С.15.

вимог до безпеки, незмінно погіршує їх фізичний стан. Безпосередньо ускладнюють доступ до документів такі чинники як повільне розроблення та використання електронних засобів пошуку документів і користування їх цифровими копіями, невідповідна потреба кількість місць в читальних залах.

Брак фінансового забезпечення діяльності архівів тягне за собою, серед іншого, також необхідність скорочення архівного персоналу. Ще 20 років тому навантаження на одного архівного працівника українських архівів було одним з найвищих на пострадянському просторі. За цей час загальний обсяг документів, які обслуговуються українськими архівістами, збільшився майже в 1,5 рази, багатократно зросла кількість звернень до архівів. Водночас на 16% скоротилася чисельність працюючих в архівах. Не покращився, на жаль, також фаховий рівень працівників. Безумовно, усе це негативно відбивається як на загальному стані архівних робіт, так і безпосередньо на забезпеченні доступу до архівних документів.²¹

І якщо в організації використання архівної інформації роль архівістів є переважно допоміжною, якщо у формуванні НАФ архівісти вправі покладатися на партнерську допомогу відповідних працівників установ-фондоутворювачів, інших фахівців-експертів, то у забезпеченні збереженості вони фактично залишаються наодинці і мимоволі змушені протистояти не лише руйнівним природним чинникам, а й різноманітним людським інтересам..., у тому числі й користувачів.

У проблеми доступу до архівної інформації є й інші аспекти. Некоректно, на мій погляд, зводити її лише до надання можливості вільно користуватися архівними довідниками та оригіналами чи копіями документів у читальних залах. Способами забезпечення доступу є й створення та розбудова засобів пошуку потрібних відомостей, публікація документів у різних формах, оприлюднення у засобах масової інформації, виконання широкого спектру запитів громадян і установ та організацій.

І в умовах згаданої нестачі людських ресурсів архівні керівники кожного разу змушені вибудовувати пріоритети діяльності або просто визначати черговість обслуговування: хто перший — аспірант чи пенсіонер-заявник. А часом навіть такої можливості не залишається і доводиться, наприклад, вкотре відкладати завершення підготовки

²¹ Див.: Новохатський К.С. Гуманітарна місія архівів та реформування архівної справи в Україні/ Архіви України. 2007. — № 1–3. — С.79–85.

путівника по фондах архіву, щоб виконати директиву про підготовку виставки документів до чергової ювілейної дати.

Тому складається парадоксальна ситуація: при значному збільшенні кількісних показників з надання документальної інформації в різних формах, якість обслуговування користувачів потерпає, претензії їх до архівістів не зменшуються.²² Перетворення архівів з технологічних об'єктів в агітаційно-пропагандистські організації, надексплуатаційний підхід без відповідного ресурсного забезпечення, робить архівістів заручниками. Аналогічно «цапами відбувайлами» архівісти виступають і у питаннях з обмеженням доступу до окремих документів чи груп документів через характер інформації, що в них міститься. Архівісти з власної ініціативи жодного архівного документа не засекретили. Як відомо, архіви приймають документи на зберігання разом з їх статусом, який визначається набором певних реквізитів. Статус щодо доступу встановлюється утворювачем документа чи його власником. За логікою той, хто встановив рівень доступності, має право його й змінити. У випадку з архівними документами нерідко, на жаль, утворювачів документів вже не існує.

Пропозиції передати право на розсекречування архівних документів їх зберігачам, тобто архівам, без зміни самого підходу до цієї процедури і без доведення штатної забезпеченості до затверджених нормативів, не вирішуючи проблеми по суті, просто перекладе провину за утаювання вміщеної в таких документах інформації знов-таки на архівістів.

Безумовно, для поліпшення організації доступу до архівної інформації слід далі вдосконалювати законодавство, нормативно-правову базу діяльності архівів. Зокрема, врегулювати на рівні закону доступ до тих архівних документів, які не належать до Національного архівного фонду. Погоджуюсь з висловленою думкою щодо зміни зафіксованих у законі режимів доступу до персональних даних: поділу їх на вразливі і загальнодоступні. На мій погляд, помітному зняттю напруги у цих питаннях сприяло би створення групою кваліфікованих фахівців коментаря до архівного та інформаційного законодавства, у якому серед іншого було б інтерпретовано, щодо архівної інформації, поняття

²² Див.: Новохатський К.Є. Організація доступу до документів Національного архівного фонду України та використання архівної Інформації / Архіви України. 2008. — № 3–4. — С.75–83.

«таємниця особистого життя», «конфіденційна інформація про особу», «інші захищені права та законні інтереси особи» тощо.

Слід погодитись із неодноразово висловлюваною пропозицією перенесення акцентів з проблем доступу до певної інформації до проблеми її використання, що базується на визнанні презумпції добросовісності користувача.

Потребує також зміни стереотипний погляд багатьох архівістів і користувачів на взаємовідносини сторін як суцільну «війну» (за висловом А.Б. Рогінського). Серйозні надії у зв'язку з цим архівісти покладають на свідому і активну партнерську участь дослідників у виявленні в зарубіжних сховищах архівної україніки та повідомленні про виявленні документи української державної архівної служби.²³

Проте всі ці заходи можуть виявитися лише паліативом. Як слушно свого часу зауважили члени експертної групи з вироблення Рекомендації Ради Європи щодо політики доступу до архівів: «Якщо бюджет держави не забезпечує роботу державної архівної служби, марно у законі встановлювати правила доступу, оскільки відповідних заходів не може бути здійснено».²⁴

Показовим штрихом щодо ставлення держави до своєї архівної системи може слугувати той факт, що у Доктрині інформаційної безпеки України, яка має визначати політику держави на певну перспективу, немає навіть згадки про ретроспективну інформацію як таку, а тим більше про архіви.²⁵

²³ Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення протидії незаконному обігу архівних документів» 22 грудня 2006 року № 534-V. — Ст. 5.

²⁴ Цит. за: Козлов В.П. Бог сохранял архивы России. Челябинск, 2009. — С. 173.

²⁵ Офіційний вісник Президента України. 2009. — № 20 (105). — Ст. 677.

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ДОСТУПУ ДО АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ

Відповідно до статті 16 Закону «Про Національний архівний фонд та архівні установи», «доступ до документів Національного архівного фонду, які містять конфіденційну інформацію про особу..., обмежується на 75 років від моменту створення цих документів, якщо інше не передбачено законом». На підставі цієї норми архіви відмовляють у доступі до архівного документа в цілому, порушуючи відомий принцип свободи інформації: «засекречується інформація, а не документ». Цю практику необхідно змінювати. Архівісти повинні надати доступ до відкритої частини документи, зробивши його копію і видаливши закриті дані. Набагато краще створити електронну копію і видалити з неї інформацію, доступ до якої не дозволений.

Конфіденційна інформація про особу відноситься до відомостей з обмеженим доступом, для яких застосовується гриф обмеження доступу «Для службового користування» (ДСК). Є очевидним, що ані в Положенні, ухваленому Постановою № 1893 від 27 листопада 1998 р. щодо правил роботи з документами з грифом ДСК, ані в практиці його застосування не використовується згаданий міжнародний стандарт в сфері свободи інформації. Зокрема, відповідно до п. 2 Рекомендації Rec (2002) 2 Комітету міністрів Ради Європи від 21.02.2002 «Про доступ до офіційних документів», «якщо до певної частини вміщеної в офіційному документі інформації застосовується обмеження, то орган державної влади повинен, попри все, надати всю іншу інформацію, що міститься в документі». Таким чином, необхідно внести зміни до Закону «Про Національний архівний фонд та архівні установи» з метою втілити цей стандарт. Для цього треба додати до цього Закону після статті 17 статтю такого змісту:

Стаття 18. *Частковий доступ до документів, які містять інформацію з обмеженим доступом*

Обмеженню доступу до архівних документів підлягає інформація, а не документ в цілому. Якщо у документі міститься інформація з обмеженим доступом, то документ надається у частині, що не містить такі інформацію.

Та ж сама ситуація з правовим регулюванням щодо державних таємниць. Для реалізації цього стандарту необхідно внести зміни до Закону «Про державну таємницю». Перша частина статті 15 цього Закону «Засекречування та розсекречування матеріальних носіїв інформації» проголошує: «засекречування матеріальних носіїв інформації здійснюється шляхом надання відповідному документу, виробу або іншому матеріальному носію інформації грифа секретності». Необхідно передбачити засекречування лише текстів, що містять державну таємницю, а не документів у цілому. Для цього треба змінити назву статті 15 і викласти першу частину таким чином:

Стаття 15. *Доступ до матеріальних носіїв інформації (документу), які містять відомості, що становлять державну таємницю.*

Засекречуванню підлягають відомості, які становлять державну таємницю, шляхом надання відповідній частині документу, виробу або іншому матеріальному носію інформації грифа секретності. Орган державної влади, влади автономії, місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації повинні, тим не менш, надати іншу інформацію, що міститься в документі, яка є відкритою.

Зазначимо, що чинний Закон «Про державну таємницю» не містить максимального терміна засекречування. Друга частина статті 13 Закону дає можливість подовжувати термін засекречення, коли він збігає, а третя частина надає можливість Президенту України з власної ініціативи або на підставі пропозицій державних експертів з питань державних таємниць подовжити строк дії рішення про засекречення. На практиці це призводить до втаємничення відомостей 40-, 50- і більшої давнини. Необхідно встановити законом максимальний термін засекречування — не більше, скажімо, 40 років. Тоді третю частину статті 13 можна було би викласти в такій редакції:

Термін засекречування інформації не може перевищувати 40 років.

Абсурдно зберігати в таємниці усі відомості про політичні репресії 60–80-річної давнини. Усюди в світі термін максимального засекречу-

вання становить 30–40 років. Навіщо ж нам залишати таємними такі давні архівні дані?

Існують й інші контраверсійні питання, пов'язані із розсекречуванням архівних матеріалів, що стосуються політичних репресій в СРСР. Зауважимо, що ці матеріали створені до 1991 року в іншій державі, СРСР, і до державних таємниць Української держави, взагалі кажучи, не належать. Грифи «секретно», «совершенно секретно» та інші грифи обмеження доступу, які стоять на цих документах, жодним українським законом (а здійснення права на інформацію за статтею 34 Конституції може бути обмежено саме законом) не визначені. Вони були введені в СРСР інструкцією № 0126, яка сама була таємною, і доступ до якої був закритий. Нормативні акти радянського періоду діють в Україні лише в частині, в якій вони не суперечать Конституції. Згадана Інструкція вочевидь Конституції суперечить і не може бути у нас застосована. Тому відмови в наданні інформації і в доступі до архівних справ з радянськими грифами обмеження доступу є цілком незаконними. Зрозуміло, що необхідно переглянути усі засекречені радянським режимом документи, розкрити ті дані, які тримати в таємниці в незалежній Україні нема сенсу, а тим відомостям, які мають залишатися секретними, надати грифи «цілком таємно» або «особливої важливості» відповідно до українського закону «Про державну таємницю».

У всіх країнах Центральної та Східної Європи в нових законах про державну таємницю були норми, що передбачають перегляд старих засекречених комуністичним режимом відомостей. На жаль, нічого подібного в українському Законі «Про державну таємницю», прийнятому в січні 1994 р., не було. Цей процес систематичного перегляду старого радянського спадщини тривав дуже повільно і був частково прискорений Указом Президента України № 37/2009 від 23 січня 2009 року «Про розсекречення, оприлюднення та вивчення архівних документів, пов'язаних з українським визвольним рухом, політичними репресіями та голодомором в Україні». Відповідно до цього Указу в архіві СБУ був створений спеціальний сектор з перегляду архівних справ радянського періоду. Протягом 2009 року було розсекречено більше 16 тисяч архівних документів. І, очевидно, це лише мала дещиця у порівнянні з величезним масивом документів, що підлягають перегляду — лише 2–4% від загальної кількості.

Ще гірше ситуація з доступом до державних галузевих архівів МВС та Департаменту з питань виконання покарань. В архіві МВС зберігається більше 800 тис. справ розкуркулених і депортованих, але, незважа-

ючи на те, що більшість цих справ датується 1930–1931 роками, тобто більше 75 років, доступ для дослідників до них закритий.

Процес розсекречення має бути продовжений, тим більше, що курс на євроінтеграцію проголошений Президентом Віктором Януковичем основним пріоритетом. Тому що в питаннях пам'яті, доступу до інформації про політичні репресії тощо європейська свідомість має давно визначену позицію, сформульовану в численних резолюціях Європарламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Комітету Міністрів ПАРЕ, ОБСЕ. Не буду втомлювати довгими цитатами, наведу тільки три.

1. «Широкій громадськості майже не відомі злочини тоталітарних комуністичних режимів. У деяких країнах комуністичні партії легально існують та все ще активно діють, попри те, що інколи вони навіть не відмежувалися від злочинів, учинених у минулому тоталітарними комуністичними режимами» (зазначу, що це прямо стосується України, де КПУ встановлює пам'ятники Сталіну та білборди з його портретами, і хоче встановити такі пам'ятники в усіх обласних центрах України).
2. «Задля підвищення європейської поінформованості щодо злочинів, скоєних тоталітарними та недемократичними режимами, варто підтримувати збір документів та свідочств про неспокійне минуле Європи, оскільки без пам'яті не може бути примирення».
3. «У деяких країнах-членах доступ до документів, що мають персональне значення або необхідні для проведення наукових досліджень, як і колись, є невинувато обмеженим», а тому необхідні «реальні зусилля у відкритті архівів, у тому числі колишніх внутрішніх служб безпеки, тайної поліції та розвідки».

Є ще декілька специфічних проблем у цьому питанні. Керівництвом архіву СБУ неодноразово заявлялося протягом 2009 року, що доступ до архівно-кримінальних справ тих репресованих в 20–50 роки, які не були реабілітовані, є відкритим. Необхідно визнати це внутрішнім нормативним актом Служби, оскільки в деяких регіональних архівах СБУ в такому доступі досі відмовляють.

Далі, архівісти відмовляють в доступі або не дозволяють копіювати документи процесуального характеру з архівно-кримінальних та інших архівних справ, посилаючись на наявність в них імен та інших персональних даних учасників переслідувань.

Такі дані або є таємними, або належать до конфіденційної інформації про особу. Як уже згадувалося, відповідно до статті 16 Закону «Про

Національний архівний фонд та архівні установи», «доступ до документів Національного архівного фонду, які містять конфіденційну інформацію про особу..., обмежується на 75 років від моменту створення цих документів, якщо інше не передбачено законом».

Але тут виникає питання: а наскільки взагалі обґрунтована відмова у доступі до конфіденційної інформації про особу, яка брала участь у репресіях? Адже кожна жертва має право знати імена осіб, що брали участь в її переслідуваннях, а народ в цілому має право на правду і, зокрема, на максимум інформації про діяльність репресивного режиму. Народ має право на ідентифікацію осіб, винних у порушенні прав людини. Звернемо увагу на те, що й український закон про державну таємницю забороняє засекречувати інформацію про порушення прав людини і про зловживання органів влади та їх посадових осіб. Зауважимо, що має діяти і більш загальний принцип *habeas data* — кожна особа має право знати архівні дані, зібрані про неї. Це право стосується також і співробітників спеціальних служб. У разі смерті особи це право поширюється на її родичів. Родичі також повинні мати право на інформацію про долю особи, яка зникла у результаті діяльності спецслужб.

Зауважимо, що в більшості посткомуністичних країн зазначена колізія між свободою інформації та правом на приватність вирішується в основному на користь свободи інформації. Наприклад, в Німеччині доступ до справ оперативного обліку відкритий, і 1,7 млн. німців подали заяви про ознайомлення із своїми досьє. Така масовість означала подолання мовчання, і жодних ексцесів у зв'язку з цим не було.

На мою думку, необхідно переглянути існуючі сьогодні підходи до цього питання, оскільки в Україні ця колізія вирішується в основному на користь збереження таємниць щодо діяльності репресивних органів, що не відповідає європейському підходу. Необхідно знайти баланс між цими ключовими правами, придатний для нашої країни, провівши відповідні дослідження.

Олександра Матвійчук

КОЛІЗІЯ МІЖ ПРАВОМ ДОСТУПУ ДО АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ ТА ПРАВОМ НА ПРИВАТНІСТЬ

Право доступу до архівних документів є одним із способів вираження права людини на інформацію як однієї з основних гарантій забезпечення демократії у державі. З огляду на те, що свобода формування суспільної думки має дуже велике значення, вона вимагає умов для майже безперешкодного доступу до інформації, поширення думок та суджень, для реалізації базового принципу — права людей знати. Відтак основною метою національного законодавства, яке закріплює право людини на інформацію, полягає у впровадженні принципу максимального оприлюднення інформації у практику.

Принцип максимального оприлюднення встановлює презумпцію, яка полягає в тому, що вся інформація, яку зберігають державні органи влади, підлягає оприлюдненню, із єдиним застереженням, що «дана презумпція не виконується тільки в обмеженому числі випадків».

Таким чином, державні органи зобов'язані оприлюднювати інформацію, і кожен член суспільства має відповідне право на її отримання. Кожного разу, коли державні органи намагаються обмежити доступ до інформації, вони мають обґрунтувати законність даних дій та довести, що інформація, яку вони намагаються приховати, підпадає під сферу виключень.

Доступ до архівів давно став питанням значного громадського інтересу, адже без нього немає справжньої свободи вибору. У країнах колишнього тоталітарного режиму, архіви є найбільш точним та чи не єдиним достовірним відображенням історії народу. Це зумовлено тим, що за умов функціонування таких режимів, як правило, відсутні будь-

які юридичні засоби відображення багатоманітності ідей, справжньої поведінки людей та прихованих соціальних конфліктів. На відміну від публічного образу, який такі режими намагалися створити, їхня істинна природа може бути розкрита тільки у величезному масиві документів поліції та розвідувальних служб, які контролювали народ.

Основна роль, яку відіграють архіви, характеризується як їхніми функціями, на кшталт формування правдивої історичної пам'яті, так і їхнім значенням у дотриманні прав людини. Зокрема, у тій винятковій важливості, яку такі документальні джерела мають для осіб, що постраждали від колишнього режиму, як для прямих, так і непрямих жертв. Документи цього періоду є суттєвими для використанні індивідуальних прав: право знати, яка інформація про осіб зберігається в архівах, право досліджувати долю родичів, які зникли під час періоду репресій, право на реабілітацію для ув'язнених та репресованих з політичних мотивів, на компенсацію та відшкодування збитків, завданих жертвам репресій, право на реституцію конфіскованого майна тощо.

У цьому контексті міжнародні стандарти прав людини містять ряд загальних положень. Зокрема, стаття 19 Загальної декларації прав людини проголошує свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів. У статті 27 декларації закріплено, що кожна людина має право вільно брати участь у культурному житті суспільства, насолоджуватися мистецтвом, брати участь у науковому прогресі і користуватися його благами.

Безперечним є те, що свобода інформації не може користуватися абсолютним захистом. Аналогічна норма, яка закріплює це право в статті 19 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, містить застереження, що користування ним накладає особливі обов'язки і особливу відповідальність. Воно може бути, отже, пов'язане з певними обмеженнями, які, однак, мають встановлюватися законом і бути необхідними для поважання прав і репутації інших осіб; для охорони державної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моральності населення.

Дана позиція відображена і у статті 10 Європейської конвенції прав людини, частина перша якої закріплює право одержувати і поширювати інформацію та ідеї без втручання держави і незалежно від кордонів. А частина друга встановлює, що здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може бути предметом таких формальностей, умов, обмежень або покарання, які встановлені законом і необхідні в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, з метою

запобігання заворушенням або злочинам, для захисту здоров'я і моралі, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Наведені вище статті демонструють конфлікт інтересів і позицій, який потрібно враховувати у процесі доступу до архівних справ. Відтак, на даний час особливої гостроти набула проблема взаємозв'язку конституційних прав закріплених у статті 34-й та статтях 31-й та 32-й Конституції України, яка полягає у конфлікті між правом на інформацію з одного боку та правом на таємницю кореспонденції та невтручання в особисте та сімейне життя з іншого, які є складовими права приватності.

Право на інформацію закріплюється у ст. 34 Конституції України, яка гарантує кожному право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Конституцією передбачено виключний перелік підстав, за якими особа може бути обмежена в праві вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію, а саме: «в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.»

Таким чином, кожен конкретний випадок відмови у наданні інформації має відповідати одному із вищенаведених суспільних інтересів. Органи державної влади не вправі встановлювати будь-які обмеження щодо надання інформації, якщо така інформація не може завдати шкоди інтересам, передбаченим Конституцією України. Ст.34 Конституції України наголошує на тому, що дані ці обмеження мають встановлюватися законом.

Варто відразу зазначити, що оскільки чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України, то крім вимоги закріплення цих обмежень на рівні закону, дані обмеження мають бути «необхідними в демократичному суспільстві», як це передбачено ст. 10 Європейської Конвенції захисту прав людини та основоположних свобод.

Дані правовідносини регулюються низкою законів та підзаконних нормативно-правових актів. Зокрема, стаття 16 Закону України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» встановлює, що «до-

ступ до документів Національного архівного фонду, які містять конфіденційну інформацію про особу [...] обмежується на 75 років від моменту створення цих документів, якщо інше не передбачено законом. Раніше зазначеного строку доступ здійснюється з дозволу громадянина, права та законні інтереси якого можуть бути порушені, а в разі його смерті — з дозволу спадкоємців».

Згідно із Законом України «Про реабілітацію жертв політичних репресій» 17 квітня 1991 року № 962-ХІІ право доступу до архівних справ реабілітованих жертв політичних репресій отримали самі жертви, їх родичі, і при наявності дозволу від жертв чи родичів — дослідники.

Відкритим залишається питання доступу до архівних справ особи, які не були реабілітовані, не зважаючи на те, що жодних законних підстав для відмови у доступі не існує. Грифи «секретно» і «совершенно секретно», на основі яких обмежується доступ до інформації жодним українським законом не передбачені. У СРСР вони були запроваджені інструкцією №0186, яка теж мала статус секретної. З огляду на загальне правило застосування нормативних актів радянського часу лише у тому випадку, коли вони не суперечать Конституції України, відмова в доступі до архівних справ у зв'язку із посиланням на підзаконний акт є незаконною.

Більше того, в цьому випадку має діяти загальний принцип *habeas data*, тобто «право на знання особистістю архівних даних про себе». У випадку смерті особи це право поширюється на його родичів. Родичі також повинні мати право на інформацію про долю особи, які зникли під час періоду репресій.

Це підтверджується і резонансним рішенням Конституційного суду України у справі Устименко, яке стало першою справою, розглянутою Конституційним судом України за зверненням громадянина України. Виключна важливість цього рішення полягала у визнанні права особи знати інформацію про себе. Шкода тільки, що цей предмет гордості Конституційного суду України нічого не дав самому Устименко, оскільки саме рішення так і не було виконане.

Але доволі часто виникають ситуації, коли право особи знати ймовірно може суперечити праву іншої особи на приватність.

Насамперед, має бути визначено, чи має інформація, яка передається до архівів таку вразливу природу, що її розкриття і опублікування могло б створити неприйнятне порушення приватності. Стаття 8 Європейська конвенція з прав людини дозволяє втручання в здійснення цього права згідно з законом і у випадках, необхідних в демократич-

ному суспільстві в інтересах національної і громадської безпеки або економічного добробуту країни, з метою запобігання заворушенням і злочинам, для захисту здоров'я або моралі чи з метою захисту прав і свобод інших людей.

Ці ситуації доволі часто порушують не тільки правові питання, але й питання етики. Один із десяти найвідоміших архівістів у світі Террі Кук запропонував свою модель оцінки конфіденційної інформації, яка ґрунтується на трьох взаємопов'язаних факторах: програмі, агенції та громадянина.

Програма є метою спеціального урядового завдання, частково фіксована, але часто відмінна від наміру та дійсності. Агенція є органом, який виконує це урядове завдання. Відтак, чим більший розрив між законом і практикою, тим більш вразливою є інформація, зібрана за рішенням уряду. Адже є велика різниця між ситуаціями, коли інформація надана особою особисто (наприклад, заповнення податкової декларації у податковій службі), або зібрана без відома особи таємною поліцією, що практично не дає можливості особі контролювати та виправляти фіксовані про неї відомості.

З цього випливає, що на противагу конфіденційній інформації, яка вільно надається агенції, інформація, яка зібрана і використовується розвідувальною агенцією без надання суб'єктові будь-якої можливості уточнення та корегування потребує підвищеної уваги. У такому випадку захист приватності складається із декількох шарів, а саме: законодавства, умов передачі, зобов'язання дослідника, технологічних умов роботи із архівами та професійної етики. Тільки у взаємозв'язку цих складових можна належним чином вирішувати питання співвідношення права на інформацію та права на приватність.

Внаслідок того, що право на інформацію та право на приватність мають приблизно рівну юридичну силу та значущість, як права людини, то у випадку їх суперечності застосовується метод конституційного тлумачення, який отримав назву «методу конституційного балансування».

Цілком зрозуміло, що ні повна відкритість, ні цілковита таємність не є розумними, і жодна країна в світі не зайняла одну з цих крайніх позицій. Може бути поставлене лише питання про те, якої відкритості та якої таємності ми потребуємо. Це означає: які типи даних повинні зберігатися в таємниці, згідно з якими обставинами і на який період, з яких причин і в інтересах якої особи чи інституції. Законодавство про доступ до архівів зустрілося з викликом, кинутим йому фундаменталь-

ним правом особи знати, і це приводить нас до питання: наскільки відкритість можлива і наскільки таємність необхідна.

Для використання методу конституційного балансування скористаємося триступневим тестом, який використовує Європейський суд з прав людини для того, щоб визначити правомірність обмеження доступу до інформації. Загалом принцип обмежень права на доступ до інформації має відповідати наступним трьом складовим вимогам: інформація має стосуватися легітимної мети, визначеної законом; розголошення цієї інформації може завдати суттєвої шкоди цій меті; шкода від розголошення цієї інформації має бути вагомішою, ніж шкода суспільному інтересу в отриманні цієї інформації.

Звичайно, цей тест не є універсальним і має розглядатися на кожному конкретному прикладі. Відтак, візьмо як приклад відкриття архівів Штазі після падіння Берлінської стіни та відкриття імен колишніх співробітників служби безпеки.

Спочатку необхідно з'ясувати, чи стосується ця інформація легітимної мети, передбаченої законом. Цілком очевидно, що архівні справи Штазі можуть містити інформацію, яка є конфіденційною, тобто відповідно до законодавства України — відомостями, які знаходяться у володінні, користуванні або розпорядженні окремих фізичних чи юридичних осіб і поширюються за їх бажанням відповідно до передбачених ними умов. Відтак, дана інформація стосується легітимної мети, визначеної законом, а саме має безпосереднє відношення до приватності.

Наступне, що слід з'ясувати, так це те, чи розголошення цієї інформації може завдати суттєвій шкоді цій меті. У нашому прикладі архіви Штазі використовувалися як для компенсації жертвам репресій, так і для усунення від влади тих, хто відповідальний за репресії. Саме таке положення містив закон про люстрацію (від лат. — очищення), яка полягала у забороні штатним та позаштатним співробітникам комуністичної служби безпеки займати посади в новій державі.

Отже, відповідь на попередні два питання наступна: дійсно, право на приватність охороняється законом, і розголошення цієї конфіденційної інформації може нанести шкоду даному праву.

Останнє, що залишилося з'ясувати, так це те зважити на шальках терезів, що є вагомішим: шкода приватності в разі розголошення цієї інформації, чи шкода суспільному інтересу в разі її обмеження. І тут виникає основне питання: обґрунтованості відмови у доступі до конфіденційної інформації та чи містить вона суспільний інтерес.

Центральною категорією в праві на доступ громадськості до інформації є суспільно значуща інформація. Водночас, Закон України «Про інформацію» не дає відповіді на питання, яку інформацію слід вважати суспільно значимою, тому варто звернутися до міжнародних критеріїв, серед яких слід брати до уваги наступне:

- чи суперечить певна поведінка посадовому обов'язку;
- чи йдеться про наявність правопорушення;
- чи є ознаки зловживання владою;
- чи йдеться про недбале виконання обов'язків або неналежне управління публічним органом;
- чи наявна корупція або шахрайство;
- чи посадові особи вводили в оману громад кість публічними заявами;
- тощо.

Повертаючись до наведеного вище прикладу, слід констатувати, що дані про осіб, які в процесі виконання публічних функцій порушували права людини, становлять значний суспільний інтерес, який превалює над їх правом на приватність. Більше того, політика помилування та амністування осіб, винних у порушенні прав людини, яка проводиться з метою сприяння національному примиренню, жодним чином не впливає на право знати таких осіб, з тим, щоб вони не могли використовувати своє минуле для отримання політичної вигоди. Відтак, архіви в Штазі використовувалися суспільними та приватними організаціями для з'ясування ступеню відповідальності різних органів і осіб за їхні зв'язки з колишнім режимом ГДР. Це є гарантією того, щоб працівники та співробітники комуністичної таємної поліції не займали, як і раніше, свої посади. Правда, з іншого боку, німецьке законодавство обмежило термін такого використання архівів Штазі п'ятнадцятирічним періодом до 2006 року.

У цьому контексті хотілося б наголосити, що Закон України «Про державну таємницю» забороняє приховувати інформацію про порушення прав людини та про зловживання органів влади та їх посадових осіб.

Наведений вище приклад можна перевірити на так званому «тесті Кельмана». У відповідності до нього має бути визначено, чи розслідування, що використовує персональну інформацію, може бути співставлень із людської гідністю. Цей етичний тест містить два питання:

1. Який ризик виникає для людської гідності через розголошення конфіденційно переданих даних?

2. Чи є цей ризик прийнятним з огляду на переваги для особи або для суспільства, які можна визначити?

З огляду на вищезазначене стає очевидним, що право народів і націй обирати свій власний шлях політичних змін значним чином визначається доступністю архівів.

Саме тому спеціальна робоча група експертів, створена Міжнародною Радою архівів, для обговорення проблем, пов'язаних із архівами колишніх репресивних режимів, серед колективних прав, реалізація яких безпосередньо залежить від доступу до архівів визначила, зокрема, наступні:

- право народів на цілісність та збереження їхньої писаної пам'яті. Документи у цьому контексті є історичною спадщиною;
- право на правду. Громадяни мають право на максимум інформації про діяльність скинутого режиму;
- право визначати осіб, відповідальних за злочини проти прав людини. Кожен народ має право на ідентифікацію таких осіб, незалежно від жодних політичних рішень щодо них, у тому числі їхньої подальшої участі у суспільному житті;

Звичайно, що право доступу до архівів повинно обов'язково розглядатися у балансі із правом на недоторканність приватного життя жертв репресій. Крім того, права третіх осіб, що згадуються в документах, також повинні бути захищені. Постраждалі особи повинні мати право вносити виправлення в ці документи, однак зміна їх основного змісту повинна бути заборонена. Захист такої інформації досягається встановленим у законі терміном обмеження доступу до такої інформації.

Окремо хотілося б звернути увагу на принцип доктрини «публічної особи», яка у багатьох європейських державах, визнається спеціальним суб'єктом здійснення права на приватність. Критерієм віднесення до такого роду осіб у його широкому тлумаченні «квазіпублічної особи» є не тільки посада, а передусім специфічних ознак, що безпосередньо пов'язані із діяльністю такої особи. З огляду на її значення в житті суспільства, сфера захисту її приватності є значно вужчою, ніж у звичайного громадянина.

Можна зауважити, що застосування різних правових стандартів по відношенню до посадових осіб та звичайних громадян є порушенням конституційної норми рівності людей у своїй гідності, правах та рівності їх перед законом. Європейський Суд, аналізуючи неоднакове застосування законів до різних людей у контексті ст. 14 Конвенції, розрізняє

поняття „дискримінація» від „легітимного розрізнення», тобто різне трактування осіб в залежності від об'єктивних причин.

Таким чином, у більшості випадків вказана колізія між свободою інформації та правом на приватність вирішується на користь свободи інформації. Звичайно, кожна країна має свої особливості та виключення. Зокрема, Конституційний суд Угорщини постановив, що право особи доступу до своєї архівної справи не «стосується права жертви знати, хто за нею стежив». У будь-якому разі це не стає підставою для відмови у доступі до архівних справ, адже в усьому світі діє принцип «засекречується інформація, а не документ». Цю практику необхідно впроваджувати і в Україні.

За рекомендаціями Міжнародної ради архівів «якщо законодавство не достатньо конкретизоване, архівні працівники можуть тлумачити його на підставі юридичних коментарів експертів адміністративного права; у випадку коли приватність особи і право на історичне розслідування протистоять одне одному, може бути передбачено рішення щодо використання копії оригінального документа з видаленим іменем жертви чи третьої сторони».

Шлях, яким репресивний режим припинив своє існування, визначає значною мірою майбутнє своїх архівів. В Україні не було процесу декомунізації, відтак серед влади на своїх посадах залишилися багато людей, причетних до репресій та злочинів тоталітарного режиму. Це обумовило досить таки ускладнений доступ до архівних джерел, які стосуються політичних репресій. Більшість країн Європи пішли шляхом прийняття законів про державну таємницю, які передбачали перегляд засекречених комуністичним режимом відомостей. В Україні цей процес був частково ініційованим тільки у січні 2009 року Указом Президента № 37/2009 «Про розсекречення, оприлюднення та вивчення архівних документів, пов'язаних з українським визвольним рухом, політичними репресіями та голодоморами в Україні».

У відповідності до нього в структурі СБУ був створений спеціальних сектор по перегляду архівних справ радянського періоду, метою якого було проаналізувати пов'язані з українським визвольним рухом, політичними репресіями та голодоморами в Україні архівні документи, що нагромадилися за часи діяльності органів державної влади та управління колишніх Союзу РСР і Української РСР, та забезпечити зняття в установленому законодавством порядку обмежень на поширення та доступ до конкретної секретної інформації шляхом скасування раніше наданого грифу секретності архівним документам або іншим ма-

теріальним носіям такої інформації, якщо вони не становлять державної таємниці.

З огляду на невизначеність подальшої долі більше 90% засекреченого архівного спадку радянської доби, варто застосувати рекомендації робочої групи Міжнародної Ради архівів, а саме законодавчо врегулювати передання архівів спецслужб незалежній від них інституції професійних архівістів.

Звичайно, що при реалізації права доступу до архівних документів постійно виникає ряд важливих питань. Саме тому, Етичний кодекс для архівних працівників, що працюють з документами колишніх спецслужб в якості базового принципу проголошує: архівіст — не цензор; поняття архівних даних і процедура їх розкриття визначені законом.

Досвід інших держав переконливо свідчить, що такий варіант вирішення проблеми є найбільш оптимальним для захисту прав жертв та дотримання вимог законодавства, зокрема в частині оптимального вирішення колізії доступу до архівних справ та захистом права на приватність. Це, в свою чергу дасть можливість, спецслужбі зосередитися на виконанні своїх основних завдань, на що нещодавно звертав увагу чинний голова Служби безпеки України.

При підготовці статті були використані наступні джерела:

1. Свобода інформація та право на приватність в Україні. Том 2. Право на приватність: *condition sine qua non*/ Харківська Правозахисна Група; Худож.-оформлювач О. Герчук — Харків: Фоліо 2004. — 200 с.
2. Свобода інформації в Україні. Удосконалення законодавства і практики./Харківська правозахисна група; Худож.-оформлювач Б.Є. Захаров — Харків: Права людини, 2009 р. — 180 с.
3. Н. Петрова, В. Якубенко. Медіа-Право. — К.: ТОВ «Київська типографія», 2007. — 280 с.
4. Інформаційне законодавство України (станом на 1 вересня 2008 р.)/Заред. Т. Шевченка, Т. Олексіюк, упорядник — Т.Г. Бондаренко. — К.: «Фенікс». — 2008. — 356с.

РЕКОМЕНДАЦІЇ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА І ПРАКТИКИ
ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ
ДО АРХІВНОЇ ІНФОРМАЦІЇ
В УКРАЇНІ»

26 листопада 2010 р.

м. Київ

25–26 листопада 2010 р. за ініціативою Харківської правозахисної групи, Державного комітету архівів України, Інституту держави і права імені В.М. Корецького Національної академії наук України та Міжнародної асоціації істориків права відбулася Міжнародна науково-практична конференція «Удосконалення законодавства і практики щодо забезпечення доступу до архівної інформації в Україні». У конференції взяли участь науковці, архівісти, правознавці, міжнародні експерти з питань доступу до архівної інформації, представники громадськості.

Конференцією констатовано наявність в Україні прогресивного за своїм основним змістом законодавства з питань інформації та архівної справи, позитивну динаміку у вирішенні практичних питань доступу користувачів до архівної інформації, зокрема до раніше засекречених документів. Разом з тим певні прогалини і колізії у законодавстві, а, ще більше, відсутність належної матеріально-технічної бази у архівних установах у ряді випадків суттєво утруднюють доступ до окремих архівних документів. Не знайшла, зокрема, свого законодавчого вирішення колізія між правом на доступ до архівних документів і правом на приватність, не вироблено загальні правила користування документами, що стосуються жертв політичних репресій. Передбачені законодавством права дослідників часом з суб'єктивних причин ігноруються керівниками архівних установ. Утруднює доступ до архівної інформації

відсутність єдиної практики надання платних послуг архівних установ. В Україні архівісти і дослідники ще не достатньо ознайомлені з Рекомендацією № R (2000) 13 Комітету Ради Європи міністрів державам-членам про європейську політику щодо доступу до архівів.

Конференцією рекомендовано:

1. З метою поліпшення доступу дослідників до архівної інформації звернути увагу органів державної влади України на необхідність зміцнення матеріально-технічної бази архівних установ, забезпечення умов для електронного доступу до документів Національного архівного фонду, зокрема розширення практики створення віртуальних читальних залів архівних установ. У цьому зв'язку визнати пріоритетним завданням загальнодержавного значення максимально повне оцифрування довідкового апарату (каталогів, картотек та описів) державних архівних установ.

2. Вважати необхідним активізацію участі установ-фондоутворювачів у обговоренні та вирішенні разом з архівістами і дослідниками правових і організаційних проблем забезпечення доступу до архівної інформації в Україні.

3. Усім учасникам законотворчих процесів вжити заходів до ініціювання і прийняття змін у законодавстві України про інформацію, спрямованих на його приведення у повну відповідність до сучасних європейських стандартів, зняття деяких необґрунтованих перешкод у доступі до окремих видів архівної інформації. Зокрема, слід на законодавчому рівні визнати свободу інформації і позбутися рудиментів дозвільного підходу щодо доступу до архівної інформації, а також дискримінації окремих груп користувачів документами Національного архівного фонду.

Вважати можливим обмеження доступу до архівної інформації, як й до інших видів інформації, лише за наявності таких умов: обмеження доступу відповідає легітимній меті, визначеній у статті 34 Конституції України; доступ до цієї інформації нанесе істотну шкоду цій меті; шкода від доступу до цієї інформації більше, ніж шкода від заборони доступу.

4. Визнати, що чинний «Порядок користування документами Національного архівного фонду України, що належать державі та територіальним громадам», затверджений наказом Державного комітету архівів України № 92 від 8 липня 2003 р., не відповідає європейським принципам доступу до архівної інформації в частині запровадження не передбаченого законами України поняття «дозвіл на роботу користувача в читальному залі», обмеження строку дії цього дозволу одним роком від часу оформлення, встановлення вимоги до користувачів ар-

хівною інформацією заповнювати анкету з відомостями, подання яких не вимагається законами України, тощо. Особливу увагу звернути на недопустимість обмеження доступу до архівної інформації певною затвердженою темою дослідження. Відповідно вважати необхідним якнайскоріше затвердити новий «Порядок користування документами Національного архівного фонду України, що належать державі та територіальним громадам», у якому не буде таких недоліків.

5. Вважати доцільним продовження роботи з розсекречування інформації, яка не становить державної або іншої охоронюваної таємниці у сучасній Україні. Послідовно втілювати в законодавство України принцип, що може обмежуватися доступ до частини інформації, яка є таємною або конфіденційною, але не до архівного документу загалом. Ініціювати на законодавчому рівні відповідно до рекомендацій Ради Європи зняття обмежувальних грифів з усіх документів, створених до проголошення незалежності України, окрім тих, щодо яких будуть спеціальні застереження органів державної влади України, і забезпечення до них реального доступу.

6. Забезпечити науковцям, іншим фаховим дослідникам та представникам громадськості можливість системної роботи з слідчими, судовими та іншими документами, що стосуються жертв політичних репресій, зокрема депортацій та розкуркулень, і перебувають на зберіганні у державних, зокрема галузевих і відомчих, архівних установах. З використанням відповідного зарубіжного досвіду ініціювати розроблення нормативно-правового документу щодо регламенту роботи дослідників з архівними слідчими, судовими та іншими документами.

7. Забезпечити виконання рекомендації Ради Європи, щоби плата за додаткові послуги архівних установ не перевищувала їх реальної вартості. Вжити заходів до встановлення єдиних загальнодержавних тарифів на послуги архівних установ.

8. Сприяти максимальному поширенню інформації щодо Рекомендації № R (2000) 13 Комітету Ради Європи міністрів державам-членам про європейську політику щодо доступу до архівів, а також щодо основних положень вітчизняного законодавства про доступ до архівної інформації. Зокрема, вважати доцільним забезпечення всіх архівних установ і провідних бібліотек України примірниками видання Ради Європи — путівника по цій Рекомендації «Доступ до архівів» (автори Шарль Кечкеметі та Іван Секей).

ЗАКОН УКРАЇНИ ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ІНФОРМАЦІЮ»²⁶

Верховна Рада України **постановляє:**

Внести зміни до Закону України «Про інформацію» (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 48, ст. 650; 2000 р., № 27, ст. 213; 2002 р., № 29, ст. 194; 2003 р., № 28, ст. 214; 2004 р., № 11, ст. 141; № 32, ст. 394; 2005 р., № 33, ст. 429), виклавши його в такій редакції:

ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ІНФОРМАЦІЮ»

Цей Закон регулює право громадян України, іноземців, осіб без громадянства, інших суб'єктів інформаційних відносин на свободу інформації, закладає правові основи державної інформаційної політики.

Ґрунтуючись на статтях 17, 31-32, 34, 50, 57 Конституції України, а також нормах міжнародних договорів, згуду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, Закон стверджує та забезпечує відповідними гарантіями право кожного вільно створювати, збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб і визначає основні форми діяльності та міжнародного співробітництва України в інформаційній сфері.

Розділ І. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення інформації

1. Інформацією за цим Законом вважаються будь-які відомості, зміст яких може бути поданий в знаковій чи символічній формі і збере-

²⁶ Автор — Всеволод Речицький, конституційний експерт Харківської правозахисної групи.

жений на зовнішніх по відношенню до людської свідомості матеріальних носіях.

2. Офіційною інформацією за цим Законом вважаються зафіксовані на матеріальних носіях, внесені до облікових реєстрів (документовані) або публічно оголошені суб'єктами владних повноважень, іншими розпорядниками інформації відомості про події та явища, що відбуваються у світі, суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі (довкіллі).

3. Публічною інформацією за цим Законом є відкрита офіційна інформація, інформація, що становить суспільний інтерес, а також інші, передбачені Законом України «Про доступ до публічної інформації» відомості.

Стаття 2. Мета Закону

1. Закон встановлює правові основи створення, збирання, зберігання, використання та поширення інформації, закріплює право фізичних та юридичних осіб на свободу інформації в усіх сферах життя і діяльності особи, суспільства і держави, а також види інформації, її джерела, визначає статус суб'єктів інформаційних відносин, регулює основи доступу до інформації та забезпечує її охорону, захищає особу та суспільство від зловживань в інформаційній сфері.

Стаття 3. Сфера дії Закону

1. Дія цього Закону поширюється на інформаційні відносини, які виникають під юрисдикцією України в усіх сферах життя і діяльності особи, суспільства і держави при створенні, збиранні, використанні, поширенні та зберіганні інформації.

Стаття 4. Суб'єкти інформаційних відносин

1. Суб'єктами інформаційних відносин за цим Законом є:

- 1) розпорядники інформації — особи, які надають користувачам інформації відомості, що знаходяться в їхній власності, розпорядженні чи володінні;
- 2) користувачі інформації — особи, які використовують інформацію для задоволення своїх різноманітних потреб.
- 3) запитувачі інформації — особи, які звертаються до розпорядників інформації з інформаційними запитами.

2. Розпорядниками і користувачами інформації за цим законом є:

- 1) фізичні особи — громадяни України, іноземці, особи без громадянства;
- 2) організації, що не мають статусу юридичної особи (релігійні громади тощо);
- 3) засоби масової інформації (в тому числі зарубіжні);
- 4) органи влади Автономної Республіки Крим, інші органи місцевого самоврядування, їх посадові та службові особи;
- 5) органи державної влади, їх посадові та службові особи;
- 6) інші суб'єкти владних повноважень, їх посадові та службові особи;
- 7) інші передбачені законом юридичні особи (в тому числі зарубіжні);
- 8) держава Україна, іноземні держави.

3. Запитувачами інформації за цим Законом є:

- 1) фізичні особи — громадяни України, іноземці, особи без громадянства;
- 2) юридичні особи (в тому числі зарубіжні), за винятком суб'єктів владних повноважень;
- 3) організації, що не мають статусу юридичної особи (релігійні громади тощо);
- 4) засоби масової інформації (в тому числі зарубіжні);

Стаття 5. Об'єкт інформаційних відносин

1. Об'єктом інформаційних відносин є передбачена частинами першою-третьою статті 1 цього Закону інформація.

Стаття 6. Законодавство про інформацію

1. Законодавство України про інформацію складають Конституція України, цей Закон, Закон України «Про доступ до публічної інформації», Закон України «Про захист персональних даних», Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», Закон України «Про телебачення і радіомовлення», Закон України «Про інформаційні агентства», Закон України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації», Закон України «Про Національний архівний фонд і архівні установи», Закон України «Про державну таємницю», «Звід відомостей, що становлять державну таємницю», міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України тощо.

Стаття 7. Принципи інформаційних відносин

1. Принципами інформаційних відносин є:

- 1) визнання права на свободу інформації одним із основних прав людини;
- 2) відкритість, доступність інформації та свобода її обміну;
- 3) достовірність, повнота (цілісність) і точність інформації;
- 4) законність;
- 5) своєчасність надання інформації.

Стаття 8. Функції держави в інформаційній сфері

1. Функціями держави в інформаційній сфері є:

- 1) забезпечення вільного доступу користувачів інформації до національних та міжнародних інформаційних джерел;
- 2) створення загальнодоступних державних інформаційних ресурсів, систем і мереж;
- 3) охорона і захист інформації з обмеженим доступом;
- 4) контроль за дотриманням Конституції України і законів в інформаційній сфері;
- 5) сприяння міжнародному інформаційному обміну.

Стаття 9. Засади державної інформаційної політики

1. Інформаційна політика Української держави ґрунтується на засадах:

- 1) віднесення інформації про діяльність суб'єктів владних повноважень до публічної (відкритої) інформації, за винятком випадків, передбачених законом;
- 2) визначення режимів доступу до інформації законом;
- 3) встановлення передбачених законом обмежень в доступі до відомостей, а не до їх матеріальних носіїв (документів);
- 4) гарантування академічної свободи;
- 5) гарантування вільного доступу до мережі Інтернет та інших комп'ютерних мереж загального користування;
- 6) визнання конфіденційної інформації власністю виключно приватних (фізичних і юридичних) осіб;
- 7) оприлюднення назв категорій та видів інформації з обмеженим доступом;

- 8) заборони засекречування інформації більше ніж на тридцять років;
- 9) віднесення відомостей про виборних посадових, а також інших публічних осіб до інформації, що становить суспільний інтерес.

Стаття 10. Право на свободу інформації

1. Кожен має право на свободу інформації, що передбачає можливість створювати, збирати, використовувати, поширювати та зберігати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від державних кордонів. Ця стаття не перешкоджає державі впроваджувати ліцензування діяльності радіомовних чи телевізійних підприємств.

2. Здійснення права на свободу інформації, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати лише таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі населення, захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню інформації з обмеженим доступом або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

3. Оскільки право на свободу інформації є передумовою будь-якої політики і права, плюралізм засобів масової інформації гарантується за будь-яких обставин.

Стаття 11. Право на доступ до публічної інформації

1. Кожен має право на доступ до публічної інформації. Здійснення цього права передбачає можливість подання запиту до розпорядників інформації або одержання інформації в інший спосіб — на вибір запитувача.

2. Розпорядники інформації зобов'язані надавати належну їм публічну інформацію за запитами, оприлюднювати інформацію про свою діяльність.

Стаття 12. Юридичні гарантії права на доступ до публічної інформації

1. Право на доступ до публічної інформації забезпечується:

- 1) обов'язком органів державної влади, органів влади автономії, інших органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб ре-

- гулярно інформувати громадськість через електронні та інші засоби інформації про свою діяльність та прийняті рішення;
- 2) обов'язком всіх суб'єктів владних повноважень вести реєстри (переліки) документів, що знаходяться в їх власності, розпорядженні чи володінні;
 - 3) обов'язком органів державної влади, органів влади автономії, інших органів місцевого самоврядування вести підшивки копій офіційних документів для громадського ознайомлення;
 - 4) обов'язком органів державної влади, органів влади автономії, інших органів місцевого самоврядування виділяти спеціальні приміщення (місця) для роботи запитувачів з інформацією (документами);
 - 5) обов'язком суб'єктів владних повноважень, установ, підприємств і організацій всіх форм власності створювати необхідні для задоволення потреб користувачів (запитувачів) інформації спеціальні інформаційні служби або посади;
 - 6) вільним доступом користувачів до статистичних даних, архівних, бібліотечних і музейних фондів, інших інформаційних банків і баз даних, обмеженням доступу до них лише з огляду на специфіку фондів, категорії цінностей та особливі умови їх схоронності, визначені законом;
 - 7) обов'язком законодавчих, представницьких та інших виборних чи призначених колегіальних органів державної влади, органів влади автономії, інших органів місцевого самоврядування оприлюднювати плани та порядок денний своїх засідань;
 - 8) обов'язком законодавчих, представницьких та інших виборних чи призначених колегіальних органів державної влади, органів влади автономії, інших органів місцевого самоврядування надавати безперешкодний доступ громадськості на свої засідання;
 - 9) встановленням парламентського, громадського та державного контролю за додержанням законодавства в інформаційній сфері;
 - 10) встановленням юридичної відповідальності за порушення законодавства в інформаційній сфері.

Стаття 13. Організаційні гарантії права на доступ до публічної інформації

1. Органи державної влади, органи влади автономії, інші органи місцевого самоврядування зобов'язані мати у своїй структурі громадські приймальні або спеціально відведені місця для ознайомлення ко-

ристувачів (запитувачів) з публічною інформацією, що знаходиться у їх власності, розпорядженні чи володінні.

2. Органи державної влади, органи влади автономії, інші органи місцевого самоврядування зобов'язані інформувати населення про характер і напрямки своєї роботи, про своє місцезнаходження, адміністративну структуру та робочі години.

3. Для задоволення потреб користувачів (запитувачів) інформації державні органи, органи влади автономії, інші органи місцевого самоврядування, їх посадові і службові особи зобов'язані оприлюднювати у загальнодоступних місцях та через електронні інформаційні системи:

- 1) перелік послуг, які вони надають населенню;
- 2) опис своєї внутрішньої адміністративної структури та місцезнаходження окремих підрозділів;
- 3) загальні вимоги щодо процедур роботи з відвідувачами;
- 4) зразки належного заповнення документів;
- 5) місцезнаходження форм (бланків) необхідних документів;
- 6) правила внутрішнього трудового розпорядку;
- 7) тексти нормативно-правових актів, на підставі яких вони були утворені і працюють;
- 8) службові розпорядження та інструкції, зміст яких значною мірою стосується забезпечення громадських інтересів;
- 9) зміни і доповнення до наведених вище документів (даних).

Розділ II. ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Стаття 14. Визначення інформаційної діяльності

1. Інформаційна діяльність за цим Законом — це сукупність юридично значимих дій, спрямованих на задоволення потреб суб'єктів інформаційних відносин.

2. Інформаційна діяльність у сфері доступу до публічної інформації регулюється Законом України «Про доступ до публічної інформації».

3. Інформаційна діяльність у сфері доступу до інформації з обмеженим доступом регулюється законодавством України про окремі види цієї інформації.

4. Інформаційна діяльність у сфері доступу до іншої інформації регулюється цивільним законодавством України.

5. Формами інформаційної діяльності за цим Законом є:

- 1) створення інформації (інформаційної продукції);
- 2) надання інформаційних послуг.

Стаття 15. Свобода інформаційної діяльності

1. Держава гарантує свободу інформаційної діяльності всім суб'єктам інформаційних відносин в межах Конституції України та закону.

2. Свобода інформаційної діяльності означає режим невтручання держави, її органів, а також їх посадових і службових осіб в діяльність суб'єктів інформаційних відносин, за винятком випадків, передбачених Конституцією України і законом.

3. Створення, збирання, зберігання, використання та поширення інформації, за винятком випадків, передбачених законом, є вільним.

Стаття 16. Види інформаційної діяльності

1. Видами інформаційної діяльності за цим Законом є створення, збирання, зберігання, використання та поширення інформації.

2. Створення інформації — це вироблення, синтез, компонування окремих фрагментів інформації, в результаті чого зміст інформаційного повідомлення стає новим по відношенню до його джерел.

3. Збирання інформації — це набуття, придбання, накопичення інформації суб'єктами інформаційних відносин.

4. Використання інформації — це експлуатація корисних якостей інформації та її матеріальних носіїв суб'єктами інформаційних відносин.

5. Поширення інформації — це оприлюднення, розповсюдження, реалізація у встановленому законом порядку інформації, передбаченої цим Законом.

6. Зберігання інформації — це забезпечення стану готовності інформації та її матеріальних носіїв до їх використання суб'єктами інформаційних відносин.

Стаття 17. Право власності на інформацію

1. Право власності на інформацію — це врегульовані законом суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження інформацією, що належить суб'єктам інформаційних відносин.

2. Право інтелектуальної власності на інформаційний продукт та право власності на матеріальний носій інформації є незалежними одне від одного.

3. Перехід права власності на матеріальний носій інформації не означає переходу права на об'єкт права інтелектуальної власності.

4. Інформація може бути об'єктом права власності як у повному обсязі, так і об'єктом лише володіння, користування чи розпорядження.

5. Розпорядник (користувач) інформації, за винятком суб'єктів владних повноважень, має право здійснювати щодо об'єктів своєї власності будь-які не заборонені законом дії.

6. Підставами виникнення права власності на інформацію є:

- 1) створення інформації своїми силами;
- 2) договір на створення інформації;
- 3) договір, що містить умови переходу права власності на інформацію до іншої особи.

7. За винятком передбачених законом випадків, право власності на інформацію регулюється нормами цивільного законодавства України.

8. У передбачених законом випадках інформація може бути віднесена до державної власності у разі передачі її власником на зберігання у державні банки даних, фонди або архіви на договірній або іншій законній основі.

9. Власник інформації, за винятком суб'єктів владних повноважень, має право призначати особу, яка здійснює володіння, використання і розпорядження інформацією, і визначати правила обробки інформації та доступ до неї, а також встановлювати інші умови щодо належної йому інформації.

10. Суб'єкти владних повноважень здійснюють право власності на інформацію лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією України та законом.

Стаття 18. Інформація як об'єкт права інтелектуальної власності

1. За винятком передбачених законом випадків, інформаційна продукція та інформаційні послуги є об'єктами права інтелектуальної власності, авторського права та суміжних прав, які регулюються нормами цивільного законодавства України.

2. Ціни і ціноутворення на інформаційну продукцію та інформаційні послуги встановлюються договором, якщо законом не передбачено інше.

3. Не є об'єктами права інтелектуальної власності (авторського права):

- 1) акти органів державної влади, органів влади автономії, органів місцевого самоврядування (закони, укази, постанови, рішення тощо), а також їх офіційні переклади;
- 2) державні символи України, грошові знаки, емблеми тощо, затверджені органами державної влади;
- 3) повідомлення про новини дня або інші факти, що мають характер звичайної прес-інформації;
- 4) інша інформаційна продукція, передбачена законом.

Стаття 19. Інформаційна продукція

1. Інформаційна продукція — це матеріалізований результат інформаційної діяльності призначений для задоволення потреб суб'єктів інформаційних відносин.

Стаття 20. Інформаційна послуга

1. Інформаційна послуга — це здійснення у визначеній законом формі інформаційної діяльності по доведенню інформаційної продукції до користувачів (споживачів) з метою задоволення їхніх потреб.

Розділ III. ВИДИ ТА ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Стаття 21. Визначення видів інформації

1. Види інформації за цим законом — це окремі сукупності документованих або публічно оголошених відомостей про відносно самостійні сфери життя і діяльності особи, суспільства та держави.

2. Належність інформації до певного виду впливає на визначення правового режиму доступу до неї.

Стаття 22. Основні види інформації

1. Основними видами інформації за цим Законом є:

- 1) екологічна інформація;
- 2) статистична інформація;

- 3) службова (адміністративна) інформація;
- 4) масова інформація;
- 5) інформація про діяльність органів державної влади, органів влади автономії, інших органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб;
- 6) правова інформація;
- 7) інформація про особу (персональні дані);
- 8) інформація довідково-енциклопедичного характеру;
- 9) соціологічна інформація.

Стаття 23. Екологічна інформація

1. Екологічна інформація — це інформація про стан навколишнього природного середовища (довкілля), його складових, а також фактори, що впливають на нього; про стан здоров'я та безпеки людей; про якість харчових продуктів і предметів побуту; про розробку, прийняття та зміст рішень, що стосуються питань навколишнього середовища (довкілля) тощо.

2. Екологічна інформація, за винятком передбачених законом випадків, є відкритою за режимом доступу і надається за інформаційними запитамі.

3. Система екологічної інформації, її джерела та режим доступу до неї визначається також іншими законами та міжнародними договорами України.

Стаття 24. Статистична інформація

1. Статистична інформація — це інформація, що дає кількісну характеристику явищ та процесів, що відбуваються в економічній, соціальній, культурній та інших сферах життя людини і суспільства.

2. Державна статистична інформація підлягає регулярному оприлюдненню. Доступ користувачів інформації до неопублікованих відкритих статистичних даних є, за винятком випадків, передбачених законом, вільним.

3. Система статистичної інформації, її джерела і режим доступу визначаються Законом України «Про державну статистику».

Стаття 25. Службова (адміністративна) інформація

1. Службова (адміністративна) інформація — це відомості, що стосуються внутрішньої організаційної роботи та поточного документообігу

розпорядників і користувачів інформації з метою належного виконання ними своїх завдань і функцій.

2. Службова (адміністративна) інформація, за винятком випадків, передбачених законом, є публічною й підлягає внесенню до облікових реєстрів.

Стаття 26. Масова інформація

1. Масова інформація — це публічно поширювана друкована та аудіовізуальна інформація.

2. Друкованими засобами масової інформації є періодичні друковані видання (преса) — газети, журнали, бюлетені тощо, а також разові видання з визначеним тиражем.

3. Аудіовізуальними засобами масової інформації є: радіомовлення, телебачення тощо.

4. Порядок створення (заснування) та організація діяльності окремих засобів масової інформації визначається законом.

5. Засобам масової інформації (телерадіоорганізаціям, редакційним колективам, журналістам тощо) дозволяється самостійно створювати й ухвалювати статuti (кодекси) професійної етики, які не суперечать вимогам закону.

6. Не вважаються засобами масової інформації, що підлягають обов'язковій державній реєстрації Інтернет та інші комп'ютерні інформаційні мережі загального користування.

Стаття 27. Інформація про діяльність органів державної влади, органів влади автономії, інших органів місцевого самоврядування

1. Інформація про діяльність органів державної влади, органів влади автономії, інших органів місцевого самоврядування — це одержана в процесі їх поточної діяльності офіційна інформація.

2. Інформацією про діяльність органів державної влади, органів влади автономії, інших органів місцевого самоврядування є також належна їм службова інформація у формі стенограм, протоколів, аудіовізуальних (електронних) записів засідань, в яких відображаються зміст і деталі обговорення питань порядку денного.

3. Інформація про діяльність органів державної влади, органів влади автономії, інших органів місцевого самоврядування, за винятком випадків, передбачених законом, є публічною.

6. Не вважаються інформацією про діяльність державних органів, органів влади автономії, інших органів місцевого самоврядування відомості й документи, які було створено або одержано їх посадовими і службовими особами поза межами здійснення своїх професійних завдань і функцій.

Стаття 28. Правова інформація

1. Правова інформація — це сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про діяльність судових та правоохоронних органів, про право, його систему, принципи, джерела, реалізацію, юридичні факти, правовідносини, правопорядок, правопорушення і боротьбу з ними та їх профілактику тощо.

2. Правова інформація, за винятком випадків, передбачених законом, є відкритою і надається за інформаційними запитами.

3. Судові рішення, за винятком фрагментів інформації з обмеженим доступом, є відкритими і надаються за інформаційними запитами.

4. З метою забезпечення доступу користувачів інформації до законодавчих та інших нормативно-правових актів держава забезпечує видання цих актів масовими тиражами у найкоротші строки після їх підписання.

Стаття 29. Інформація про особу (персональні дані)

1. Інформація про особу — це сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про особу.

2. Основною (відкритою) інформацією про особу (персональними даними) є: прізвище, ім'я та по-батькові, громадянство, освіта, сімейний стан, адреса, дата і місце народження.

3. До конфіденційної інформації про особу належать відомості (дані):

- 1) про загальні біометричні показники та стан здоров'я;
- 2) про расову та етнічну належність (національність);
- 3) про ставлення до релігії, належність до громадських об'єднань;
- 4) про присвоєні (надані) ідентифікаційні номери (коди);
- 5) особистий підпис, відбитки пальців, запис голосу чи зображення;
- 6) про розмір зарплати, доходи, кредитну історію, зміст податкової декларації;
- 7) про притягнення до юридичної відповідальності;
- 8) про результати професійного чи іншого тестування тощо.

4. Не вважаються конфіденційною інформацією про особу відомості про активну публічну (громадську) діяльність особи.

5. Джерелами інформації про особу є видані на її ім'я документи, підписані нею документи, а також персональні дані, зібрані суб'єктами владних повноважень, іншими розпорядниками інформації в межах їх компетенції.

6. Інформація про особу, передбачена частиною третьою цієї статті, за винятком відомостей про особу, яка висувається для обрання на посаду в органах державної влади, органах влади автономії, інших органах місцевого самоврядування або на іншу значущу публічну посаду, займає або займала таку посаду раніше, відноситься до інформації з обмеженим доступом.

7. Забороняється збирання, використання і поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, за винятком випадків, передбачених законом.

Стаття 30. Інформація довідково-енциклопедичного характеру

1. Інформація довідково-енциклопедичного характеру — це систематизовані й документовані відомості про людину, світ, суспільство, державу, навколишнє природне середовище (довкілля) тощо.

2. Основними джерелами цієї інформації є: енциклопедії, словники, довідники, рекламні повідомлення та оголошення, путівники, картографічні матеріали, електронні бази та банки даних, архіви, довідки різноманітних інформаційних служб, мереж та систем.

3. Інформація довідково-енциклопедичного характеру є відкритою за режимом доступу. В окремих визначених законом випадках доступ до неї регулюються бібліотечним, архівним та іншим спеціальним законодавством.

Стаття 31. Соціологічна інформація

1. Соціологічна інформація — це документовані або публічно оголошені відомості про ставлення окремих соціальних груп до суспільних або інших подій та явищ, процесів, фактів.

2. Основними джерелами соціологічної інформації є документовані або публічно оголошені відомості, в яких відображено результати соціологічних опитувань, спостережень та інших соціологічних досліджень.

3. При оприлюдненні результатів соціологічних опитувань зазначається організація, що проводила опитування, час його проведення, кількість опитуваних, метод оцінки відповідей та статистичне значення можливої похибки.

4. Соціологічна інформація, за винятком випадків, передбачених законом, є відкритою і надається за інформаційними запитами.

Стаття 32. Джерела інформації

1. Джерелами інформації є передбачені законом носії та постачальники інформації: фізичні та юридичні особи, документи, комп'ютерні файли, інші матеріальні об'єкти, що зберігають або накопичують інформацію, повідомлення засобів масової інформації, публічні виступи, інтерв'ю тощо.

2. У випадках, передбачених законом, окремим джерелам інформації надаються гарантії щодо їх нерозголошення.

Стаття 33. Документ в інформаційних відносинах

1. Документ — це передбачена законом матеріальна форма створення, зберігання, використання та поширення інформації шляхом її фіксації на папері, в комп'ютерному файлі, на магнітній стрічці, фотоплівці чи на будь-якому іншому матеріальному носіїві.

2. Первинний документ — це документ, що містить в собі висхідну оригінальну інформацію.

3. Вторинний документ — це документ, що являє собою результат аналітико-синтетичної та іншої переробки одного або кількох первинних документів.

Розділ IV. ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ

Стаття 34. Режими доступу до інформації

1. Режим доступу до інформації — це передбачений законом порядок створення, збирання, використання, поширення та зберігання інформації.

2. За режимом доступу інформація поділяється на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом.

3. Інформація з обмеженим доступом поділяється на:

- 1) конфіденційну інформацію;
- 2) інформацію, що становить державну таємницю;
- 3) інформацію, що становить іншу передбачену законом таємницю;
- 4) інформацію про особу (персональні дані).

4. Доступ користувачів (запитувачів) до інформації може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі населення, захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і безсторонності суду за умови, якщо шкода від оприлюднення такої інформації переважає суспільний інтерес в її отриманні.

Стаття 35. Доступ до відкритої інформації

1. Доступ до відкритої інформації для всіх користувачів і запитувачів є вільним. Забороняється будь-яке обмеження доступу до відкритої інформації.

2. Доступ до публічної інформації регулюється Законом України «Про доступ до публічної інформації».

Стаття 36. Доступ до конфіденційної інформації

1. Конфіденційною інформацією за цим Законом є відомості з обмеженим доступом, що знаходяться у власності, володінні, користуванні або розпорядженні окремих фізичних або юридичних осіб, за винятком суб'єктів владних повноважень, і поширюються за їх бажанням відповідно до передбачених ними умов.

2. Фізичні та юридичні особи, за винятком суб'єктів владних повноважень, які володіють інформацією комерційного, персонального, службового, професійного, банківського та іншого характеру, одержаною за власні кошти, або такою, що є предметом їх професійного, ділового, виробничого, банківського, комерційного та іншого інтересу, і на яку не поширюються обмеження, встановлені законом, самостійно виз-

начають режим доступу до неї, включаючи належність її до конфіденційної, та встановлюють для неї системи та способи захисту.

3. Не є конфіденційною інформація, що становить суспільний інтерес, а також інформація комерційного та банківського характеру, правовий режим якої встановлено Верховною Радою України за поданням Кабінету Міністрів України (з питань статистики, екології, банківських операцій, податків тощо), та інформація, приховування якої становить загрозу життю і здоров'ю людей.

4. Передача конфіденційної інформації в розпорядження суб'єктів владних повноважень не змінює режиму її конфіденційності.

5. Користувачі можуть розпоряджатися наданою їм конфіденційною інформацією лише у межах своїх повноважень і за згодою осіб, від яких вони її одержали, за винятком випадків, передбачених законом.

Стаття 37. Доступ до державної, іншої передбаченої законом таємниці

1. Віднесення інформації до категорії державної таємниці і порядок доступу до неї визначається Законом України «Про державну таємницю» та «Зводом відомостей, що становлять державну таємницю» (ЗВДТ).

2. Віднесення інформації до категорії іншої передбаченої законом таємниці і порядок доступу до неї здійснюється законом з метою:

- 1) забезпечення стабільності економічної, монетарної та міжнародної політики держави;
- 2) охорони громадського порядку, запобігання масовим заворушенням і злочинам;
- 3) захисту природи і охорони довкілля;
- 4) охорони здоров'я людей;
- 5) підтримання авторитету і безсторонності суду, забезпечення інтересів сторін в судовому процесі;
- 6) забезпечення таємниці вкладів та інших об'єктів банківського зберігання;
- 7) забезпечення таємниці усиновлення (удочеріння);
- 8) нерозголошення інформації про особу (персональних даних);
- 9) нерозголошення даних оперативно-розшукової та слідчої роботи органів прокуратури, МВС, СБУ тощо;
- 10) нерозголошення інформації суб'єктів владних повноважень, яка становить предмет їх внутрівідомчої службової кореспонденції, доповідних записок, рекомендацій, листування між підрозділами, пов'язаних з розробкою напрямку діяльності органу чи уста-

нови, процесом прийняття в них рішень і передують їх публічному обговоренню та/або прийняттю;

- 11) нерозголошення інформації, зібраної в процесі здійснення контрольних функцій органами державної влади — до прийняття рішення з цих питань;
- 12) забезпечення таємниці сповіді, адвокатської таємниці, іншої інформації, одержаної конфіденційно.

3. Інформація, передбачена пунктами 10–11 частини другої цієї статті, є службовою таємницею.

4. Документам, що містять службову таємницю, може бути присвоєний гриф «Для службового користування».

5. Загальний перелік відомостей, що становлять зміст службової таємниці та порядок присвоєння їй грифу «Для службового користування» затверджується Кабінетом Міністрів України.

6. Прийняття, а також внесення змін до «Зводу відомостей, що становлять державну таємницю» (ЗВДТ) покладається на Кабінет Міністрів України.

Стаття 38. Доступ до інформації про особу

1. Доступ користувачів і запитувачів до інформації про особу, передбаченої частиною другою статті 29 цього Закону, є вільним.

2. Доступ до інформації про особу, передбаченої частиною третьою статті 29 цього Закону, надається лише особам — запитувачам власних персональних даних (інформації про себе).

3. Доступ користувачів і запитувачів до інформації, передбаченої пунктами 1–3, 5–8 частини третьої статті 29 цього Закону, якщо ця інформація стосується особи, яка висувається для обрання на посаду в органах державної влади, органах влади автономії, інших органах місцевого самоврядування або на іншу значущу публічну посаду, займає або займала таку посаду раніше, є вільним.

4. Інформація про особу, передбачена частиною третьою цієї статті, надається за інформаційними запитам.

Стаття 39. Доступ до інформації, що становить суспільний інтерес

1. Будь-яка інформація може бути поширена без згоди її власника (розпорядника), якщо ця інформація становить суспільний інтерес і право громадськості знати цю інформацію переважає шкоду від її оприлюднення.

2. Інформацією, що становить суспільний інтерес, є інформація, яка свідчить про загрозу державному суверенітету та територіальній цілісності України, про порушення інтересів територіальних громад і права власності народу України; дозволяє здійснити обґрунтований політичний вибір; гарантує обізнаність з подіями і фактами, що безпосередньо впливають на стан і характер життя людини; забезпечує реалізацію конституційних прав, основоположних свобод і обов'язків; запобігає правопорушенням, введенню громадськості в оману, а також шкідливим екологічним та іншим наслідкам від діяльності (бездіяльності) суб'єктів господарювання тощо.

3. Перелік інформації, передбаченої частиною другою цієї статті, не є вичерпним.

Розділ V. ГАРАНТІЇ ПРАВА НА ІНФОРМАЦІЮ

Стаття 40. Режим інформаційної безпеки

1. Інформаційна діяльність суб'єктів інформаційних відносин в Україні перебуває в режимі інформаційної безпеки.

2. Інформаційна безпека України полягає в забезпеченні (гарантуванні) вільного доступу кожного до відкритої інформації та в охороні і захисті державної та іншої передбаченої законом таємниці.

3. Забезпечення інформаційної безпеки України є однією з найважливіших функцій держави, справою всього Українського народу.

Стаття 41. Охорона права на свободу інформації

1. Право на свободу інформації діє в обсязі, передбаченому статтями 17, 22, 31-32, 34 Конституції України, його зміст та обсяг не може бути звужений законом чи договором.

3. Забороняється обмеження користувачів і запитувачів у виборі форм і джерел одержання інформації, за винятком випадків, передбачених законом.

Стаття 42. Заборона знищення інформації

1. Забороняється вилучення інформації та її матеріальних носіїв (документів) з архівних, бібліотечних, музейних і інших фондів та знищення їх з ідеологічних чи політичних міркувань.

2. Інформація про геноцид, інші злочини або репресії, що були вчинені державою, її органами, органами влади автономії, іншими органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами не підлягає обмеженню в доступі. Така інформація ніким не може бути засекречена.

3. Примусове вилучення або конфіскація будь-якої інформації та її матеріальних носіїв може здійснюватися лише на основі закону за рішенням суду.

Стаття 43. Гарантії діяльності засобів масової інформації та журналістів

1. Повідомлення засобів масової інформації мають бути, по можливості, достовірними, повними і точними, прояви особистої позиції журналіста (репортера) в інформаційному повідомленні повинні застерігатися всюди, де це можливо; реклама, аналітичні матеріали та репортажі мають бути структурно відокремленими один від одного.

2. Розкриття конфіденційних джерел інформації журналістом (репортером) може мати місце лише за рішенням суду на основі закону.

3. Всім засобам масової інформації гарантується обмін повідомленнями незалежно від державних чи адміністративних кордонів; забороняється впровадження будь-яких технічних, митних, тарифних та інших норм і правил, що перешкоджають вільному розповсюдженню масової інформації.

4. Запити журналістів (репортерів) на одержання віз, акредитацій, професійних посвідчень та інших необхідних їм документів повинні задовольнятися у найкоротші строки.

5. Журналіст (репортер) має право безперешкодно відвідувати органи державної влади, органи влади автономії та інші органи місцевого самоврядування, а також підприємства, установи і організації всіх форм власності та бути особисто прийнятим в розумні строки їх посадовими і службовими особами.

6. При виконанні професійних обов'язків журналіст (репортер) має право здійснювати письмові, аудіо та відеозаписи із застосуванням необхідних технічних засобів, за винятком випадків, передбачених законом.

7. По пред'явленні документа, який засвідчує його професійну належність, журналіст (репортер) має право збирати інформацію в районах стихійного лиха, катастроф, в місцях аварій, масових безпорядків, воєнних дій, на мітингах і демонстраціях, а також на територіях, де оголошено надзвичайний або воєнний стан.

8. Журналіст (репортер) має право поширювати підготовлені ним інформаційні матеріали (фонограми, відеозаписи, письмові тексти тощо) за власним підписом (авторством), під умовним ім'ям (псевдонімом) або анонімно.

9. Журналіст (репортер) засобів масової інформації має право відмовитися від авторства (підпису) на інформаційний матеріал, якщо його зміст після редакційного редагування (правки) буде суперечити його переконанням.

10. Журналіст (репортер) має право відмовитися від доручення редактора (редакції) засобу масової інформації, якщо таке доручення не може бути виконане без порушення закону.

11. Акредитація журналіста (репортера) може бути припинена лише за рішенням органу (посадової особи), який раніше надав йому акредитацію; припинення акредитації не означає позбавлення журналіста (репортера) професійних прав.

12. Журналіст (репортер) при виконанні своїх обов'язків перебуває під правовим і соціальним захистом засобу масової інформації (телебачення, радіомовлення, преси тощо), для якого він працює.

13. Честь, гідність і недоторканість журналіста (репортера) охороняється законом.

14. Забороняється будь-яка монополізація засобів масової інформації.

Стаття 44. Заборона цензури

1. Цензура як вимога, спрямована до засобу масової інформації, журналіста, головного редактора, організації, що здійснює випуск засобу масової інформації, його засновника (співзасновника), видавця, розповсюджувача, попередньо узгоджувати інформацію, що поширюється (крім випадків, коли така вимога йде від автора цієї інформації чи іншого суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав на неї), та/або як накладення заборони (крім випадків, коли така заборона накладається судом) чи перешкоджання в будь-якій іншій формі тиражуванню або поширенню інформації з боку органів державної влади, органів влади автономії, інших органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб заборонена.

2. Забороняються втручання у формах, не передбачених законодавством України або договором, укладеним між засновником (співзасновниками) і редакцією засобу масової інформації, у професійну

діяльність журналістів, контроль за змістом інформації, що поширюється з боку засновників (співзасновників) засобів масової інформації, органів державної влади або органів влади автономії, інших органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб цих органів, зокрема з метою поширення чи непоширення певної інформації, замовчування суспільно значущої інформації, накладення заборони на показ засобами масової інформації окремих осіб або поширення інформації про них, заборони критикувати органи державної влади, органи влади автономії, інші органи місцевого самоврядування або їх посадових і службових осіб.

3. Незалежність друкованих та інших засобів масової інформації від прямого чи опосередкованого незаконного втручання держави, інших осіб в їх діяльність гарантується. Тимчасове обмеження їх діяльності допускається виключно на основі закону за рішенням суду.

4. Забороняється створення будь-яких органів державної влади, установ, введення посад, надання доручень особам, на які покладаються повноваження щодо здійснення контролю за змістом інформації, що поширюється засобами масової інформації.

5. Умисне перешкоджання законній професійній діяльності журналістів та/або переслідування журналіста за критику, здійснювані посадовою особою або групою осіб за попередньою змовою, тягне за собою кримінальну відповідальність відповідно до Кримінального кодексу України.

6. Повноваження органів державної влади, органів влади автономії, інших органів місцевого самоврядування з питань діяльності засобів масової інформації визначаються виключно Конституцією та законами України.

Стаття 45. Відповідальність за порушення законодавства про інформацію

1. Порушення законодавства України про інформацію тягне за собою відповідну дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність.

2. Передбачена частиною першою цієї статті відповідальність покладається на осіб, винних у вчиненні таких порушень, як:

- 1) відмова повідомити про наявність (відсутність) запитованої інформації;
- 2) необґрунтована відмова від надання інформації;
- 3) несвоєчасне надання інформації;
- 4) порушення форми відповіді на інформаційний запит;

- 5) вимога оплати за надання інформаційних послуг, що надаються безкоштовно;
- 6) невжиття заходів за актами реагування Уповноваженого Верховної Ради з прав людини;
- 7) незаконне або необґрунтоване віднесення відомостей до категорії інформації з обмеженим доступом;
- 8) надання інформації, яка не відповідає дійсності;
- 9) поширення відомостей, що безпідставно ганьблять честь і гідність особи;
- 10) використання чи поширення передбаченої частиною третьою статті 29 цього Закону конфіденційної інформації про особу без її згоди;
- 11) перешкоджання поширенню чи безпідставна відмова від поширення відкритої інформації;
- 12) запровадження або фактичне здійснення цензури;
- 13) розголошення державної або іншої передбаченої законом таємниці особою, на яку покладено обов'язок охороняти цю таємницю.

Стаття 46. Звільнення від відповідальності

1. Ніхто не може бути притягнутий до відповідальності за висловлення оціночних суджень.

2. Оціночними судженнями, за винятком образи чи клевету, є висловлювання, які не містять фактичних даних, зокрема критика, оцінка дій, а також висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані з огляду на характер використання мовних засобів, зокрема вживання епітетів, гіпербол, метафор, метонімії, алегорій, сатири тощо. Оціночні судження не підлягають спростуванню чи доведенню їх правдивості.

3. Особа звільняється від відповідальності за розголошення (поширення) інформації з обмеженим доступом, якщо суд встановить, що ця інформація становить суспільний інтерес (є суспільно значущою) і право громадськості знати цю інформацію переважає шкоду від її оприлюднення.

4. Посадові та службові особи суб'єктів владних повноважень, які, порушуючи свої обов'язки щодо нерозголошення інформації з обмеженим доступом, викривають факти неправомірної поведінки, корупційні діяння, які вчиняються посадовими або службовими особами органів державної влади, органів влади автономії, інших органів місцевого самоврядування, якщо вони керувалися добрими намірами і були переко-

нані в тому, що розголошення такої інформації відповідає суспільним інтересам, звільняються від юридичної відповідальності.

5. Законом можуть бути встановлені також інші підстави звільнення від юридичної відповідальності суб'єктів інформаційних відносин.

Стаття 47. Оскарження протиправних діянь

1. В разі вчинення суб'єктами інформаційних відносин протиправних діянь, передбачених цим Законом, їх дії (бездіяльність) підлягають оскарженню до органу вищого рівня, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини або до суду.

2. У разі незадоволення скарги, поданої до передбачених частиною першою цієї статті суб'єктів, особа має право звернутися за захистом свого права на свободу інформації до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

Стаття 48. Відшкодування матеріальної та моральної шкоди

1. У випадках, коли порушенням права на свободу інформації особи завдано матеріальної чи моральної шкоди, вона має право на її відшкодування за рішенням суду.

2. Суб'єкти владних повноважень, їх посадові та службові особи як позивачі у справах про захист честі, гідності та ділової репутації вправі вимагати по суду лише спростування недостовірної інформації про себе та не мають права вимагати відшкодування моральної шкоди. Це не позбавляє посадових і службових осіб, а також інших суб'єктів владних повноважень права на захист честі, гідності та ділової репутації в суді.

Розділ VI. МІЖНАРОДНА ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Стаття 49. Міжнародна інформаційна діяльність

1. Міжнародна інформаційна діяльність полягає в забезпеченні користувачів інформації відомостями про зовнішньополітичну діяльність України, про події та явища в інших країнах, а також у поширенні закордоном всебічної інформації про Україну.

2. Забороняється встановлення державної монополії на міжнародну інформаційну діяльність.

3. Користувачі інформації мають право на вільний і безперешкодний доступ до інформації через зарубіжні інформаційні джерела, зокрема Інтернет, пряме (в тому числі супутникове) телевізійне мовлення, радіомовлення, пресу тощо.

4. Держава заохочує створення і діяльність спільних організацій в галузі інформації за участю вітчизняних та іноземних фізичних і юридичних осіб.

5. Якщо міжнародним договором встановлені інші правила, ніж ті, які містяться в законодавстві України про інформацію, то застосовуються норми міжнародного договору, згоду на обов'язковість якого було надано Верховною Радою України.

6. Експорт та імпорт інформаційної продукції (послуг) в Україні є вільним і здійснюються згідно із законодавством України про зовнішньоекономічну діяльність.

ЗАКЛЮЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Органи державної влади України, органи влади автономії, інші органи місцевого самоврядування протягом трьох місяців після офіційного опублікування цього Закону зобов'язані привести у відповідність до його вимог правові та організаційні засади своєї діяльності, прийняти (скасувати) відповідні акти, запровадити необхідні інформаційні реєстри і процедури діловодства.

2. Установи, підприємства й організації всіх форм власності протягом трьох місяців після офіційного опублікування цього Закону зобов'язані привести у відповідність з його вимогами правові та організаційні засади своєї діяльності.

3. Цей Закон вступає в силу з наступного бюджетного року після його прийняття, але не раніше, ніж через три місяці після його офіційного опублікування.

Президент України

.....

м. Київ

дата.....

№.....

ЗАКОН УКРАЇНИ

«ПРО ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ»²⁸

Цей Закон визначає порядок здійснення та забезпечення права кожного на доступ до інформації, яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом та інформації, що становить суспільний інтерес.

Розділ І. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Публічна інформація

1. Під публічною інформацією цей Закон розуміє:

- 1) інформацію, яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом (надалі — також інформація, розпорядники інформації тощо);
- 2) інформацію, що становить суспільний інтерес (суспільно значущу), тобто, яка свідчить про загрозу державному суверенітету та територіальній цілісності України; дозволяє здійснити обґрунтований політичний вибір; гарантує обізнаність з подіями і фактами, що впливають на стан і характер життя людини; забезпечує реалізацію конституційних прав, свобод і обов'язків; порушенням прав людини, введенню громадськості в оману, за-

²⁷ Джерело: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=33015

²⁸ Підготовлено Мар'яною Демковою, експертом Центру політико-правових реформ.

побігає шкідливим екологічним та іншим наслідкам діяльності (бездіяльності) суб'єктів господарювання тощо.

Стаття 2. Мета і сфера дії Закону

1. Метою цього Закону є забезпечення прозорості і відкритості суб'єктів владних повноважень та створення механізмів реалізації права кожного на доступ до публічної інформації.

2. Цей Закон не поширюється на відносини щодо отримання інформації суб'єктами владних повноважень при здійсненні ними своїх функцій.

Стаття 3. Гарантії забезпечення права на доступ до публічної інформації

1. Право на доступ до публічної інформації гарантується:

- 1) обов'язком розпорядників інформації надавати і оприлюднювати інформацію;
- 2) створенням у розпорядників інформації спеціальних інформаційних служб та/або систем, що забезпечують у встановленому порядку доступ до публічної інформації;
- 3) максимальним спрощенням процедури подання запиту і отримання інформації;
- 4) вільним доступом до відкритих засідань суб'єктів владних повноважень;
- 5) здійсненням парламентського, громадського та державного контролю за дотриманням прав на доступ до публічної інформації та режиму доступу до інформації;
- 6) юридичною відповідальністю за порушенням законодавства про доступ до публічної інформації.

Стаття 4. Принципи забезпечення доступу до публічної інформації

1. Доступ до публічної інформації відповідно до цього Закону здійснюється на принципах:

- 1) прозорості та відкритості діяльності суб'єктів владних повноважень;
- 2) вільного отримання та поширення інформації, крім обмежень, встановлених законом;

- 3) рівного права кожного на доступ до публічної інформації, незалежно від ознак раси, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками;
- 4) безперешкодного та оперативного надання повної, достовірної, точної інформації розпорядниками інформації запитувачу.

Розділ II. РЕЖИМ ДОСТУПУ ДО ІНФОРМАЦІЇ

Стаття 5. Види інформації за режимом доступу до неї

1. Режим доступу до інформації — це встановлений законом порядок збирання, зберігання, використання, поширення інформації. За режимом доступу інформація поділяється на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом.

2. Обмеження доступу до інформації здійснюються виключно в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя, у разі, якщо шкода від оприлюднення такої інформації вагоміша, ніж суспільний інтерес в її отриманні.

3. Не підлягає обмеженню доступу інформація, яка становить суспільний інтерес або яка уже була раніше оприлюднена.

Стаття 6. Відкрита інформація

1. Інформація, яка не віднесена законом до інформації з обмеженим доступом, є відкритою. Право на одержання відкритої інформації не може бути обмежено.

2. Доступ до відкритої інформації забезпечується шляхом:

- 1) систематичного та оперативного оприлюднення інформації:
 - у телекомунікаційних мережах загального користування, у тому числі на офіційних веб-сторінках в мережі Інтернет;
 - на інформаційних стендах;
 - наданням інформації безпосередньо засобам масової інформації;

- будь-яким іншим способом, не забороненим законом.
- 2) надання інформації за запитами на інформацію.

Стаття 7. Інформація з обмеженим доступом

1. До інформації з обмеженим доступом відноситься:

- 1) таємна інформація;
- 2) конфіденційна інформація.

2. Таємна інформація — це інформація з обмеженим доступом, режим доступу до якої встановлюється законом, розголошення якої може завдати шкоди особі, суспільству і державі.

3. Конфіденційна інформація — це інформація з обмеженим доступом, що знаходиться у володінні, користуванні, розпорядженні фізичних та юридичних осіб, за винятком суб'єктів владних повноважень, та може поширюватись у визначеному ними порядку за їх бажанням відповідно до передбачених ними умов. До конфіденційної інформації відноситься комерційна таємниця, інформація про фізичну особу, будь-яка інша конфіденційна інформація, окрім інформації, що становить суспільний інтерес.

4. Суб'єкти владних повноважень, інші розпорядники інформації, визначені у статті 12 цього Закону, які володіють конфіденційною інформацією, можуть розпоряджатися нею лише у межах своїх повноважень та в порядку і за згодою осіб, від яких вони її отримали, крім випадків, встановлених законом.

5. Фізичні та юридичні особи, за винятком суб'єктів владних повноважень, які володіють інформацією комерційного, персонального, службового, професійного, банківського та іншого характеру, одержаною за власні кошти, або такою, яка є предметом їх професійного, ділового, виробничого, банківського, комерційного та іншого інтересу, і на яку не поширюються обмеження, передбачені законом, самостійно визначають режим доступу до неї, включаючи належність її до конфіденційної, та встановлюють для неї систему та способи захисту.

6. Обмеженню доступу підлягає інформація, а не документ. Якщо у документі міститься інформація з обмеженим доступом, то документ надається для ознайомлення у частині, що не містить інформацію з обмеженим доступом.

7. Інформація з обмеженим доступом повинна надаватися розпорядником, якщо вона становить суспільний інтерес, і якщо право гро-

мадськості знати цю інформацію переважає право розпорядника інформації на її захист.

Стаття 8. Доступ фізичної особи до інформація про себе

1. Кожна фізична особа має право:

- 1) знати у період збирання інформації, але до початку її використання, які відомості про неї і з якою метою збираються, як, ким і з якою метою вони використовуються, передаються чи поширюються;
- 2) доступу до інформації, яка збирається та зберігається про неї, заперечувати її правильність, повноту тощо, за винятком випадків, встановлених законом;
- 3) вимагати виправлення неточних, застарілих персональних даних, знищення персональних даних, збирання, використання чи зберігання яких здійснюється з порушенням вимог законодавства;
- 4) ознайомлення, за рішенням суду, з персональними даними інших осіб, якщо це необхідно для реалізації та захисту прав та законних інтересів;
- 5) відшкодування шкоди у випадку розкриття інформації про неї з порушенням вимог визначених законом.

2. Обсяг персональних даних, що збирається, зберігається і використовується розпорядниками інформації, має бути максимально обмеженим і використовуватися лише з метою та у спосіб, визначений законом.

3. Розпорядники інформації, реєстри яких містять інформацію про фізичних осіб, зобов'язані:

- 1) надавати її безперешкодно і безкоштовно на вимогу осіб, яких вона стосується, за винятком випадків, передбачених законом;
- 2) використовувати її лише з метою та у спосіб, визначений законом;
- 3) вживати заходів щодо унеможливлення несанкціонованому доступу до неї інших осіб;
- 4) виправляти невірні і застарілі персональні дані самостійно або на вимогу осіб, яких вони стосуються.

4. Зберігання інформації про фізичних осіб не повинно тривати довше, ніж це необхідно для досягнення мети, задля якої ця інформація збиралась.

5. Відмова фізичній особі у доступі до інформації про неї, приховування інформації, незаконне збирання, використання, зберігання чи поширення можуть бути оскаржені.

Стаття 9. Таємна інформація

1. Таємною визнається інформація, яка містить державну, службову, професійну, банківську, таємницю слідства та іншу передбачену законом таємницю.

2. Службова таємниця — це таємна інформація, визначена такою у встановленому законом порядку, розголошення якої може завдати шкоди інтересам суспільства та держави, перешкодити виконанню відповідними органами державної влади, органами місцевого самоврядування передбачених законом повноважень, та яка не становить державної таємниці.

3. До інформації, що містить службову таємницю, відноситься:

- 1) інформація, яка міститься у документах суб'єктів владних повноважень, що становить внутрівідомчу службову кореспонденцію, доповідні записки, рекомендації, якщо вони пов'язані з розробкою напрямку діяльності установи, процесом прийняття рішень і передують їх публічному обговоренню та/або прийняттю;
- 2) інформація, зібрана в процесі здійснення контрольних функцій органами державної влади, до прийняття рішення з цього питання.

Інформація, яка становить службову таємницю, стає відкритою з моменту прийняття рішення з питань, вказаних у частині третій цієї статті.

4. Документам, що містять інформацію, яка становить службову таємницю, присвоюється гриф «для службового користування».

5. Правовий статус та порядок доступу до інших видів таємної інформації, визначених частиною першою цієї статті, регулюється спеціальними законами.

Стаття 10. Захист інформаторів

1. Посадові та службові особи суб'єктів владних повноважень (інформатори), які, порушуючи свої обов'язки щодо розголошення інформації з обмеженим доступом, викривають факти неправомірної поведінки, корупційні діяння, які вчиняються вищими посадовими особами органів державної влади та органів місцевого самоврядування, якщо

вони в своїх діях керуються добрими намірами і переконані в тому, що розголошення такої інформації відповідає суспільним інтересам, звільняються від юридичної відповідальності.

Розділ III. СУБ'ЄКТИ ВІДНОСИН У СФЕРІ ДОСТУПУ ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Стаття 11. Визначення та перелік суб'єктів

1. Суб'єктами відносин у сфері доступу до публічної інформації є:

- 1) запитувачі інформації — фізичні, юридичні особи, за винятком суб'єктів владних повноважень;
- 2) розпорядники інформації — суб'єкти, визначені у статті 12 цього Закону;
- 3) службові особи з питань запитів на інформацію чи структурний підрозділ з питань запитів на інформацію розпорядників інформації (надалі — службові особи з питань запитів на інформацію);
- 4) Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (надалі — Уповноважений з прав людини).

Стаття 12. Розпорядники інформації

1. Розпорядниками інформації для цілей цього Закону визнаються:

- 1) суб'єкти владних повноважень;
- 2) юридичні особи, що фінансуються з державного або місцевих бюджетів, — стосовно інформації щодо використання бюджетних коштів;
- 3) юридичні особи, якщо вони виконують делеговані повноваження держави або органів місцевого самоврядування згідно із законом чи договором, включаючи надання освітніх, оздоровчих, соціальних або інших державних послуг, — стосовно інформації, пов'язаної з виконанням їх обов'язків;
- 4) суб'єкти господарювання, що займають домінуюче становище на ринку або наділені спеціальними чи виключними правами, або є природними монополіями, — стосовно інформації щодо умов та цін постачання товарів, послуг та цін на них.

2. До розпорядників інформації, які зобов'язані оприлюднювати та надавати інформацію за запитами на інформацію в порядку, передбаченому цим Законом, прирівнюються суб'єкти господарювання, які володіють:

- 1) інформацією про стан довкілля;
- 2) інформацією про якість харчових продуктів і предметів побуту;
- 3) інформацією про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні події, що сталися або можуть статися і загрожують здоров'ю та безпеці громадян;
- 4) іншою інформацією, що становить суспільний інтерес.

Стаття 13. Обов'язки розпорядників інформації

1. Розпорядники і запитувачі інформації зобов'язані:

- 1) оприлюднювати інформацію про свою діяльність та прийняті рішення;
- 2) мати і систематично оновлювати реєстри (переліки) документів, що знаходяться в їх розпорядженні;
- 3) мати хронологічні підшивки копій офіційних документів і матеріалів для громадського ознайомлення;
- 4) виділяти спеціальні приміщення (місця) для роботи запитувачів з документами, а також правом запитувачів робити з них виписки, копії тощо;
- 5) мати спеціальні служби або призначати відповідальних осіб для забезпечення доступу запитувачів до інформації;
- 6) забезпечити дотримання режиму доступу до інформації;
- 7) надавати достовірну, точну та повну інформацію, а також, у разі потреби, перевіряти правильність та об'єктивність наданої інформації.

2. Розпорядник інформації щорічно подає звіт про свою діяльність щодо задоволення запитів на інформацію Уповноваженому з прав людини. Звіт містить наступну інформацію:

- 1) кількість отриманих запитів на інформацію, кількість задоволених запитів;
- 2) кількість відмов у задоволенні запитів із зазначенням відповідних норм, на підставі яких відмовлено у задоволенні запиту на інформацію;
- 3) кількість скарг на відмову у наданні інформації;
- 4) розмір плати, яку було стягнуто за задоволення запитів на інформацію;

- 5) інформацію про виконання обов'язку оприлюднювати інформацію;
- 6) іншу інформацію на вимогу Уповноваженого з прав людини, якщо надання цієї інформації не заборонено законом.

Стаття 14. Обов'язок оприлюднювати інформацію. Строки оприлюднення

1. Розпорядники інформації зобов'язані оприлюднювати інформацію про:

- 1) організаційну структуру, місію, функції, повноваження, основні завдання, напрямки діяльності та фінансові ресурси (структуру та обсяг бюджетних коштів, порядок та механізм їх витрачання тощо);
- 2) нормативно-правові засади діяльності, нормативно-правові акти та правові акти індивідуальної дії, прийняті розпорядником, проекти рішень;
- 3) перелік та умови отримання послуг, що надаються цими органами, форми і зразки документів, правила їх заповнення;
- 4) порядок складання, подання запиту на інформацію, оскарження рішень розпорядників інформації, дій чи бездіяльності;
- 5) загальну інформацію про систему реєстрації, види інформації, яку зберігає розпорядник;
- 6) механізми чи процедури, за допомогою яких громадськість може представляти свої інтереси або в інший спосіб впливати на процес формування політики чи на реалізацію інших повноважень розпорядника інформації;
- 7) плани проведення та порядок денний своїх засідань;
- 8) розташування місць, де надаються необхідні запитувачам форми і бланки установи;
- 9) загальні правила (правила внутрішнього трудового розпорядку) роботи установи;
- 10) звіти, в тому числі щодо задоволення запитів на інформацію тощо.

2. Інформація, передбачена у частині першій цієї статті, підлягає обов'язковому оприлюдненню на офіційних веб-сторінках розпорядників з моменту її виникнення, а іншими способами — не пізніше, ніж протягом 5 календарних днів з моменту виникнення цієї інформацією.

3. Проекти законів та інших нормативно-правових актів, внесені на розгляд відповідних розпорядників, оприлюднюються не пізніше, ніж за 30 календарних днів до дати їх розгляду.

4. Негайному оприлюдненню підлягає будь-яка інформація про факти, що загрожують життю, здоров'ю або/та майну осіб та про заходи, які застосовуються у зв'язку з цим.

Стаття 15. Службові особи з питань запитів на інформацію

1. Розпорядник інформації відповідає за створення та забезпечення діяльності службових осіб з питань запитів на інформацію — уповноважених працівників відповідних структурних підрозділів розпорядників інформації, відповідальних за опрацювання, систематизацію, аналіз та контроль щодо задоволення запиту на інформацію та надання консультацій під час оформлення запиту.

2. Запит, що пройшов реєстрацію у встановленому розпорядником інформації порядку, обробляється службовими особами з питань запитів на інформацію.

Стаття 16. Контроль за забезпеченням доступу до публічної інформації

1. Парламентський контроль за забезпеченням розпорядниками інформації доступу до інформації здійснюється Уповноваженим з прав людини, який з цією метою в межах свого секретаріату та бюджету створює службовий підрозділ з контролю за здійсненням права на доступ до інформації.

2. Громадський контроль за забезпеченням розпорядниками інформації доступу до публічної інформації здійснюється народними депутатами України, депутатами місцевих рад, громадськими організаціями, громадськими радами, громадянами особисто шляхом проведення громадських слухань, громадської експертизи тощо.

3. Державний контроль за забезпеченням розпорядниками інформації доступу до інформації здійснюється за правилами адміністративної процедури.

Стаття 17. Порядок здійснення контролю Уповноваженим з прав людини

1. Крім зазначених у Законі України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» повноважень, Уповноважений з прав людини:

- 1) бере участь у формуванні та реалізації державної політики щодо забезпечення реалізації права на доступ до інформації;
 - 2) проводить інформаційно-роз'яснювальну роботу в засобах масової інформації, організовує проведення просвітницьких заходів з питань забезпечення доступу до інформації;
 - 3) здійснює відповідні заходи, спрямовані на забезпечення доступу до інформації;
 - 4) організовує навчання публічних службовців з питань забезпечення доступу до інформації;
 - 5) організовує наукові та експертні дослідження з питань забезпечення доступу до інформації;
 - 6) здійснює моніторинг та узагальнює результати забезпечення доступу до інформації;
 - 7) здійснює контрольні перевірки діяльності розпорядників інформації у процесі задоволення запитів на інформацію та її розкриття на підставі скарг чи з власної ініціативи;
 - 8) розглядає скарги громадян про порушення їх прав та законних інтересів розпорядниками інформації;
 - 9) веде облік та узагальнює випадки порушення права на доступ до інформації та вносить пропозиції щодо їх усунення;
 - 10) здійснює співпрацю з міжнародними організаціями, відповідними органами зарубіжних країн з питань дотримання міжнародних стандартів забезпечення доступу до інформації.
2. У процесі здійснення контролю Уповноважений з прав людини здійснює контроль щодо законності рішень, дій чи бездіяльності розпорядників інформації, зокрема щодо:
- 1) дотримання процедури реєстрації запиту на інформацію;
 - 2) дотримання встановленої Законом процедури, строків та порядку задоволення запиту на інформацію;
 - 3) обмеження доступу до інформації;
 - 4) дотримання розпорядником інформації вимог щодо оприлюднення інформації та захисту інформації з обмеженим доступом;
 - 5) наявності реєстру документів розпорядника інформації, який дозволяє оперативний пошук інформації, та внесення інформації розпорядника до реєстру;
 - 6) дотримання належних умов збереження та захисту інформації від несанкціонованого знищення або доступу.
3. Уповноважений з прав людини у частині здійснення контролю за розпорядниками інформації у процесі задоволення запитів на інфор-

мацію проводить перевірки на підставі скарг та з власної ініціативи, під час та/або за результатами яких він має право:

- 1) вимагати пояснень та відповідних документів від розпорядників інформації;
- 2) перевіряти документи, якими володіють розпорядники інформації, включаючи документи, що містять інформацію з обмеженим доступом;
- 3) видавати акти реагування — подання — щодо приведення розпорядниками інформації своєї діяльності у відповідність до законодавства, якщо виявлені порушення;
- 4) видавати акти реагування — подання — щодо розгляду питання про притягнення до дисциплінарної відповідальності службових та посадових осіб у разі порушення ними законодавства про доступ до інформації;
- 5) вносити пропозиції розпорядникам інформації щодо вдосконалення організації доступу до інформації.

Стаття 18. Реєстр документів розпорядника інформації

1. Для забезпечення збереження та доступу до інформації документи, що знаходяться у суб'єктів владних повноважень, підлягають обов'язковій реєстрації у реєстрі документів.

2. Реєстр документів — це система обліку та збереження інформації про документи, які знаходяться у розпорядника, яка містить основні характеристики документів та інформації.

3. Реєстр створюється відповідно до наказів керівників суб'єктів владних повноважень.

4. Реєстри містять наступну інформацію:

- 1) назва документа,
- 2) дата створення документа,
- 3) дата надходження документа,
- 4) джерело інформації (автор, відповідний підрозділ),
- 5) класифікація інформації за режимом доступу,
- 6) причина занесення інформації до категорії з обмеженим доступом,
- 7) підстави, строк обмеження доступу до інформації,
- 8) галузь,
- 9) ключові слова,
- 10) тип, носій (текстовий документ; плівки; відеозаписи, аудіозаписи тощо)

- 11) вид (нормативні акти, угоди, рішення, протоколи, звіти, прес-релізи, проекти рішень, доповідні записки, звернення, заяви, подання, пропозиції, листи тощо),
 - 12) форма та місце зберігання документа, та інше.
5. Реєстри документів не можуть бути віднесені до категорії інформації з обмеженим доступом.
6. Розпорядники інформації несуть відповідальність за забезпечення доступності до інформації реєстру документів у порядку, визначеному Законом.

Розділ IV. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ ЧЕРЕЗ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЗАПИТ

Стаття 19. Оформлення запитів на інформацію

1. Кожна особа має право звернутися до розпорядника інформації із запитом щодо надання інформації, незалежно від того, стосується цей документ її особисто чи ні, без пояснень причини запиту.

2. Запит на інформацію може бути індивідуальним або колективним. Запити можуть бути подані в усній, письмовій чи іншій формі, зокрема поштою, факсом, телефоном, електронною поштою чи в інший спосіб на вибір запитувача.

3. Усний запит на інформацію подається щодо отримання оперативної інформації, або інформації, яка є необхідною для попередження протиправних дій чи надзвичайних ситуацій.

4. Письмовий запит подається у довільній формі.

5. З метою полегшення оформлення письмових запитів на інформацію, особа може подавати запит на інформацію шляхом заповнення відповідних бланків запитів на інформацію, які можна отримати у розпорядника інформації та на офіційній веб-сторінці відповідного розпорядника. Зазначені бланки повинні містити стислу інструкцію щодо процедури подання запиту на інформацію, її отримання тощо.

6. Якщо з поважних причин (недієздатність, інвалідність тощо) особа не може подати письмовий запит, то його повинна оформити службова особа з питань інформаційних запитів, обов'язково зазначивши у заявці своє ім'я, контактний телефон, та надати копію запиту особі, яка його подала.

Стаття 20. Вимоги до запиту на інформацію

1. Запит на інформацію повинен містити:

- 1) ім'я (найменування) запитувача, поштову адресу або адресу електронної пошти, а також номер засобу зв'язку якщо такий є;
- 2) загальний опис інформації або вид, назва та реквізити документа, щодо якого зроблено запит;
- 3) спосіб задоволення запиту на інформацію;
- 4) графи для підпису і дати — за умови подання запиту у письмовій формі.

Стаття 21. Строк розгляду запитів на інформацію

1. Розпорядник інформації повинен дати відповідь на запит на інформацію якнайшвидше, але не пізніше 5 робочих днів з моменту отримання запиту.

2. Якщо запит на інформацію стосується інформації, яка необхідна для захисту життя чи свободи особи, щодо стану довкілля, якості харчових продуктів і предметів побуту, аварій, катастроф, небезпечних природних явищ та інших надзвичайних подій, які сталися або можуть статися і загрожують безпеці громадян, то відповідь повинна бути надана негайно, але не пізніше, ніж протягом 48 годин з моменту отримання запиту.

3. Клопотання про термінове опрацювання запиту повинно бути обґрунтованим.

4. Якщо запит стосується надання великого обсягу інформації або вимагає пошуку інформації серед значної кількості даних, розпорядник інформації може продовжити строк розгляду запиту до 20 робочих днів з обґрунтуванням такого продовження. Про продовження строку розпорядник інформації повідомляє запитувача негайно у письмовій формі, але не пізніше 5 робочих днів, з одночасним інформуванням про це Уповноваженого з прав людини.

Стаття 22. Плата за надання інформації

1. Інформація на запит надається безкоштовно.

2. Якщо задоволення інформаційного запиту передбачає виготовлення копій документів обсягом більше, ніж 50 сторінок, то запитувач зобов'язаний відшкодувати фактичні витрати на копіювання та друк.

3. Розмір фактичних витрат визначається відповідним розпорядником за справедливою ринковою ціною на копіювання та друк в межах норм, встановлених Кабінетом Міністрів України.

4. Якщо надання інформації підлягає оплаті, то запитувач повідомляється про це негайно, а розгляд запиту про надання інформації починається лише після внесення плати за надання інформації або підтвердження права на звільнення від такої плати.

5. Не стягується плата за надання особі інформації про себе та надання інформації, що становить суспільний інтерес.

Стаття 23. Відмова та відстрочка у задоволенні запиту на інформацію

1. Розпорядник інформації має право відмовити в задоволенні запиту, якщо:

- 1) інформація, яка запитується, віднесена до категорії інформації з обмеженим доступом і не становить суспільного інтересу;
- 2) розпорядник інформації не володіє і не повинен володіти інформацією, щодо якої зроблено запит;
- 3) задоволення запиту на інформацію є неможливим, оскільки зі змісту запиту не зрозуміло, яка саме інформація необхідна особі, яка подала запит;
- 4) особа, яка подала запит на інформацію, не оплатила витрати, пов'язані із задоволенням запиту на інформацію, якщо плата передбачена законом, а запитувач не клопотав про звільнення від плати;
- 5) необхідна інформація уже була надана особі, яка подала запит, і запитувач не дає пояснень про необхідність одержання інформації повторно.

2. Відповідь розпорядника інформації про те, що інформація може бути одержана запитувачем із загальнодоступних джерел або відповідь не по суті запиту вважається відмовою у наданні інформації.

3. Переадресування запиту, направлено за неправильною адресою, здійснюється первісним одержувачем запиту, якщо він за статусом або характером своєї діяльності володіє або повинен володіти інформацією про місцезнаходження запитуваної інформації.

4. У відмові повинно бути зазначено:

- 1) посадову чи службову особу розпорядника інформації, відповідальну за розгляд запиту на інформацію;
- 2) дату відмови;
- 3) мотивовану підставу відмови;
- 4) порядок оскарження відмови.

5. Відстрочка задоволення запиту допускається у разі, якщо запитувана інформація не може бути надана для ознайомлення у передбачені цим Законом строки у випадку настання обставин непереборної сили. Рішення про відстрочку доводиться до відома запитувача у письмовій формі з роз'ясненням порядку оскарження прийнятого рішення.

6. У рішенні про відстрочку повинно бути зазначено:

- 1) посадову особу розпорядника інформації, відповідальну за розгляд запиту на інформацію;
- 2) дату надсилання або видачі повідомлення про відстрочку;
- 3) причини, з яких запитуваний документ не може бути видано у встановлений цим Законом строк;
- 4) строк, у який буде задоволено запит.

Розділ V. ПРОЦЕДУРА ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ РОЗПОРЯДНИКІВ ІНФОРМАЦІЇ

Стаття 24. Право на оскарження рішень,
дій чи бездіяльності розпорядників інформації

1. Рішення, дії чи бездіяльність розпорядників інформації можуть бути оскаржені до керівника розпорядника чи вищестоящего органу, якщо такі є, до Уповноваженого з прав людини або до суду.

2. Оскарженню підлягають:

- 1) відмова у задоволення запиту на інформацію;
- 2) відстрочка задоволення запиту на інформацію;
- 3) ненадання інформації;
- 4) надання інформації, яка, на думку запитувача, є недостовірною або неповною;
- 5) несвоєчасне надання інформації;
- 6) інші рішення, дії чи бездіяльність розпорядників інформації, які, на думку запитувача, порушили його законні права та інтереси.

Стаття 25. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності
розпорядників інформації до Уповноваженого з прав людини

1. Скарга до Уповноваженого з прав людини подається у письмовій формі особою (скаржником), яка вважає, що розпорядник інформації порушив її права та законні інтереси особисто або її представником.

2. У скарзі зазначаються:

- 1) ім'я (найменування) скаржника, поштова адреса, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі є;
- 2) ім'я (найменування) розпорядника інформації, рішення, дії чи бездіяльність якого оскаржуються, посада і місце служби посадової чи службової особи, поштова адреса, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі відомі;
- 3) зміст запиту на інформацію, поданого розпорядникові;
- 4) підстави, які дозволяють скаржнику вважати, що рішення, дії чи бездіяльність розпорядника інформації є необґрунтованими;
- 5) перелік документів та інших матеріалів, що додаються.

3. У випадку оскарження відмови у задоволенні запиту чи надані недостовірної інформації, скаржник повинен додати копію рішення про відмову розпорядника інформації задовольнити запит або інші письмові докази (документи).

4. Уповноважений з прав людини зобов'язаний розглянути скаргу та здійснити перевірку правомірності рішень, дій чи бездіяльності розпорядника інформації протягом 20 календарних днів після одержання скарги.

5. Уповноважений з прав людини може продовжити строк розгляду скарги, але не більше, як до 35 календарних днів, якщо необхідно надати додаткові пояснення та документи для розгляду скарги або вчинити інші дії. Уповноважений з прав людини повинен повідомити скаржника про продовження строку розгляду протягом десяти календарних днів після одержання скарги.

6. Уповноважений з прав людини зобов'язаний повідомити скаржника та розпорядника інформації про результати перевірки.

7. За результатами розгляду скарги Уповноважений з прав людини приймає рішення щодо скарги та видає приписи щодо оприлюднення або надання відповідної інформації скаржнику у відповідності до Закону.

Стаття 26. Відмова Уповноваженого з прав людини у розгляді чи задоволенні скарги

1. Уповноважений з прав людини, встановивши, що скарга оформлена з порушенням вимог, визначених у частині першій, другій статті 2, може відмовити у розгляді скарги чи залишити її без руху до моменту усунення скаржником відповідних недоліків.

2. Скарга не підлягає задоволенню, якщо:

- 1) вона не стосується діяльності відповідного розпорядника інформації;

- 2) набуло чинності рішення суду у тій самій справі;
 - 3) рішення, дії чи бездіяльність розпорядника інформації були правомірними.
3. Уповноважений з прав людини зобов'язаний письмово повідомити скаржника про відмову у розгляді/задоволенні скарги з обов'язковим обґрунтуванням причин відмови.

Стаття 27. Акти реагування Уповноваженого з прав людини

1. За результатом розгляду скарги уповноважений орган приймає рішення про задоволення або відмову у задоволенні скарги з обґрунтуванням підстав відмови.

2. У разі задоволення скарги Уповноважений з прав людини може вносити подання розпорядникам інформації про:

- 1) приведення розпорядниками інформації своїх дій у відповідність до цього Закону, зокрема надання ними інформації, яка не була надана у процесі розгляду запити на інформацію, надання достовірної інформації тощо;
- 2) притягнення до дисциплінарної відповідальності службових та посадових осіб за порушення ними законодавства про доступ до публічної інформації.

Стаття 28. Реагування на подання Уповноваженого з прав людини

1. Розпорядник інформації зобов'язаний вжити заходів щодо реагування на подання протягом 5 календарних днів після отримання, про що зобов'язаний повідомити Уповноваженого з прав людини протягом вказаного строку.

2. Нереагування на подання розпорядниками інформації може бути оскаржено до суду. Особи, які оскаржують нереагування на подання розпорядниками інформації до суду, звільняються від сплати державного мита.

Стаття 29. Відповідальність за порушення законодавства про доступ до публічної інформації

1. Особи, винні у порушенні цього Закону, несуть відповідальність, передбачену законом.

2. Відповідальність за порушення законодавства про доступ до інформації несуть особи, винні у вчиненні таких порушень, як:

- 1) незаконна відмова у наданні інформації;
- 2) надання недостовірної інформації;
- 3) порушення строків надання інформації;
- 4) навмисне приховування інформації;
- 5) безпідставна відмова від оприлюднення інформації;
- 6) необґрунтоване віднесення окремих видів інформації до категорії інформації з обмеженим доступом;
- 7) інші порушення прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб у сфері доступу до інформації.

3. Особи, на думку яких їх права та законні інтереси порушені розпорядниками інформації, мають право на відшкодування матеріальної та моральної шкоди у порядку, визначеному цивільним законодавством.

Розділ VI. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності через три місяці з дня його опублікування.

2. До приведення законодавства України у відповідність із цим Законом акти законодавства України застосовуються у частині, що не суперечить цьому Закону.

3. Кабінету Міністрів України у двомісячний строк з дня набрання чинності цим Законом:

- а) затвердити граничні норми і порядок здійснення плати за надання інформації;
- б) подати на розгляд Верховної Ради України пропозиції щодо приведення законів України у відповідність із цим Законом;
- в) привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;
- г) забезпечити приведення міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом;
- д) відповідно до компетенції забезпечити видання нормативно-правових актів, передбачених цим Законом.

4. Визнати такими, що втратили чинність:

- а) статті 23, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37 Закону України «Про інформацію» (02.10.1992 № 2657-XII).

Наукове видання

**ДОСТУП ДО АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ:
ЗАКОНОДАВСТВО І ПРАКТИКА**

ISBN 617-587-018-1

Відповідальний за випуск та редактор *Євген Захаров*
Комп'ютерна верстка *Олег Мірошніченко*

Підписано до друку 10.12.2010
Формат 60 x 84 1/16. Папір офсетний. Гарнітура Georgia
Друк офсетний. Умов. друк. арк. 23,37 Умов. фарб.-від. 25,30
Умов.- вид. арк. 25,80. Наклад 1000 прим.

Харківська правозахисна група
61002, Харків, а/с 10430
<http://khp.org>
<http://library.khp.org>

Видавництво «Права людини»
61112, Харків, вул. Р. Ейдемана, 10, кв. 37
Свідоцтво Державного комітету телебачення і радіомовлення України
серія ДК № 3065 від 19.12.2007 р.